

Diwygiedig 2018-2033

Cynllun Datblygu Lleol

**Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig (ACI)
Atodiadau (A-D)**

**Zil Gynllun Adneuo
Chwefror 2023**

Cynnwys

Atodiad A: Adolygiad o Gynlluniau, Polisiâu a Rhaglenni Perthnasol

Atodiad B: Gwybodaeth Sylfaenol

Atodiad C: Fframwaith yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig

Atodiad D: Amcanion Strategol ACI

Atodiad A

Adolygiad o
Gynlluniau,
Polisiau a
Rhaglenni
Perthnasol

Atodiad A: Adolygiad o Gynlluniau, Polisiâu a Rhaglenni Perthnasol

Rhyngwladol: Cynllun, Polisi neu Raglen
<p>Confensiwn Basel ar Reoli Symudiadau Gwastraff Peryglus Dros Ffiniau a'i Waredu 1992 (UNEP) https://www.unep.org/resources/report/basel-convention-control-transboundary-movements-hazardous-wastes</p>
<p>Confensiwn ar Ddiogelu Treftadaeth Ddiwylliannol a Naturiol y Byd 1972 (UNESCO) https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf</p>
<p>Confensiwn ar Amrywiaeth Fiolegol 1992 (UNEP) http://www.biodiv.org/default.shtml</p>
<p>Confensiwn ar Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol mewn Cyd-destun Trawsffiniol 2017 (UNECE) https://unece.org/DAM/env/documents/2017/EIA/Publication/1733290_pdf_web.pdf</p>
<p>Confensiwn ar Rywogaethau Mudol 1979 (UNEP) http://www.cms.int/</p>
<p>Confensiwn ar Ddiogelu Treftadaeth Ddiwylliannol Tanddwr 2001 (UNESCO) http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124687e.pdf#page=56</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 1999/31/EC – (Y Gyfarwyddeb Tirlenwi) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31999L0031   Bwriad y Gyfarwyddeb hon yw helpu i yrru gwastraff i fyny'r hierarchaeth trwy leihau gwastraff a chynyddu'r lefelau ailgylchu ac adfer. Nod cyffredinol y Gyfarwyddeb yw "<i>atal neu leihau cyn belled ag sy'n bosibl effeithiau negyddol ar yr amgylchedd, yn enwedig llygredd dŵr wyneb, dŵr daear, pridd ac aer, ac ar yr amgylchedd byd-eang, gan gynnwys yr effaith tŷ gwydr, yn ogystal ag unrhyw berygl i iechyd pobl a gyfyd o ganlyniad i dirlenwi gwastraff, yn ystod hyd oes cyfan y safle tirlenwi</i>". Mae gan y Gyfarwyddeb ddarpariaethau'n ymwneud â lleoliadau safleoedd tirlenwi, a gofynion technegol a pheirianeg ar gyfer agweddau megis rheoli dŵr a rheoli trwytholchion, gwarchod pridd a dŵr a rheoli allyriadau methan. Mae'r Gyfarwyddeb yn gosod targedau llym ar leihau swm y gwastraff trefol bioddiraddiadwy sy'n cael ei anfon i safleoedd tirlenwi.</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 2000/60/EC (Y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060   Mae'r Gyfarwyddeb hon yn sefydlu fframwaith ar gyfer gwarchod a rheoli dyfroedd wyneb, gan gynnwys afonydd, llynnoedd, dyfroedd rhynglanwol/arfordirol a dyfroedd daear yn yr UE. Amcanion y Gyfarwyddeb w atal dirywiad pellach a gwella'r amgylchedd dyfrol; sicrhau ansawdd dŵr ecolegol a chemegol da ar gyfer yr holl ddyfroedd wyneb a dyfroedd daear oni bai bod hynny'n amhosibl neu'n afresymol o ddrud; a hyrwyddo arferion rheoli dŵr cynaliadwy yn seiliedig ar warchod adnoddau dŵr yn y tymor hir.</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 2001/42/EC (Y Gyfarwyddeb Asesiad Amgylcheddol Strategol) https://www.legislation.gov.uk/cy/eudr/2001/42   Mae'r DU wedi cyhoeddi canllawiau ymarferol ar gymhwyso'r Gyfarwyddeb hon at asesu effeithiau rhai cynlluniau a rhaglenni ar yr amgylchedd.</p>

<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 2006/118/EC – (Y Gyfarwyddeb Dŵr Daear) http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:372:0019:0031:EN:PDF</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 2006/7/EC – (Y Gyfarwyddeb Dyfroedd Ymdrochi) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32006L0007</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 2008/50/EC (Y Gyfarwyddeb Fframwaith Ansawdd Aer Newydd) http://ec.europa.eu/environment/air/quality/legislation/existing_leg.htm</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 2008/98/EC (Y Gyfarwyddeb Fframwaith Gwastraff) http://ec.europa.eu/environment/waste/framework/index.htm</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 2009/147/EC (Y Gyfarwyddeb Adar) (http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/birdsdirective/index_en.htm) Y Gyfarwyddeb hon yw deddfwriaeth natur hynaf yr UE ac un o'r rhai pwysicaf. Mae'n creu cynllun gwarchod cynhwysfawr ar gyfer yr holl rywogaethau adar gwyllt sydd i'w cael yn naturiol yn yr UE. Cafodd ei mabwysiadu fel ymateb i bryder cynyddol am y dirywiad ym mhoblogaethau adar gwyllt Ewrop o ganlyniad i llygredd, colli cynefinoedd yn ogystal â defnydd anghynaliadwy. Mae'r Gyfarwyddeb yn cydnabod mai colli a dirywiad cynefinoedd yw'r bygythiadau mwyaf difrifol i warchod adar gwyllt. Felly, mae'n rhoi pwyslais mawr ar amddiffyn cynefinoedd ar gyfer rhywogaethau sydd mewn perygl yn ogystal â rhywogaethau mudol, yn enwedig trwy sefydlu rhwydwaith o Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig sy'n cynnwys yr holl diriogaethau mwyaf addas ar gyfer y rhywogaethau hyn.</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 91/271/EEC (Y Gyfarwyddeb Trin Dŵr Gwastraff Trefol) http://ec.europa.eu/environment/water/water-urbanwaste/index_en.html</p>
<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 91/676/EEC (Y Gyfarwyddeb Nitradau) http://ec.europa.eu/environment/water/water-nitrates/directiv.html Mae'r Gyfarwyddeb hon yn ymwneud â gwarchod dyfroedd rhag llygredd a achosir gan nitradau o ffynonellau amaethyddol, gyda'r bwriad o ailgyfeirio amaethyddiaeth i fod yn fwy cynaliadwy. Nod y Gyfarwyddeb yw gwarchod dyfroedd croyw, dyfroedd rhynglanwol/arfordirol a dyfroedd morol rhag llygredd a achosir gan nitradau. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i Aelod Wladwriaethau nodi dyfroedd y mae llygredd nitradau ymledol naill ai'n effeithio'n wirioneddol arnynt neu y gallai fod yn effeithio arnynt. Mae'r rhain yn cynnwys:</p> <ul style="list-style-type: none">
○ dŵr wyneb, yn enwedig y rheiny ar gyfer tynnu dŵr yfed, lle mae'r crynodiadau nitradau yn fwy na 50 mg/l nitrad;
○ dyfroedd daear sy'n cynnwys neu a allai fod yn cynnwys mwy na 50 mg/l nitrad; a
○ llynnoedd dŵr croyw, cyrff dŵr croyw eraill, aberoedd, dyfroedd arfordirol a dyfroedd morol sydd yn ewtroffig, neu a allai fod yn ewtroffig yn y dyfodol. <p>Roedd rhaid i Aelod Wladwriaethau ddynodi pob ardal sy'n draenio i ddyfroedd megis parthau perygl nitradau erbyn 19 Rhagfyr 1993 a sefydlu Rhaglenni Gweithredu i reoli amseriad a dyddiad rhoi tail a gwrteithiau cemegol yn y parthau hyn.</p>

<p>Cyfarwyddeb yr Undeb Ewropeaidd 92/43/CEE (Y Gyfarwyddeb Cynefinoedd) Y Gyfarwyddeb hon yw un o'r darnau deddfwriaeth mwyaf arwyddocaol sy'n ysgogi polisiau cadwraeth Ewrop a fabwysiadwyd yn dilyn Confensiwn Berne (1982). Ei nod yw gwarchod rhywogaethau a chynefinoedd a nodwyd sydd o bwysigrwydd cadwraeth natur ar lefel Ewropeaidd, ac arweiniodd at sefydlu rhwydwaith o Ardaloedd Cadwraeth Arbennig. Ynghyd â'r Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig a sefydlwyd o dan y Gyfarwyddeb Gwarchod Adar Gwyllt (1979), mae'r safleoedd hyn yn ffurfio rhwydwaith Ewropeaidd o safleoedd gwarchodedig a elwir yn safleoedd Natura 2000. Nod y rhwydwaith yw sicrhau goroesiad hirdymor y rhywogaethau a'r cynefinoedd mwyaf gwerthfawr ac sydd dan y bygythiad mwyaf yn Ewrop.</p>
<p>Confensiwn Tirwedd Ewrop: Confensiwn Florence 2000 https://www.gov.uk/government/publications/european-landscape-convention-florence-20-october-2000</p>
<p>Rhaglen Weithredu Amgylcheddol yr Undeb Gyffredinol hyd at 2020 https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1d861dfb-ae0c-4638-83ab-69b234bde376</p>
<p>Cytundeb Hinsawdd Glasgow https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_10_add1_adv.pdf</p>
<p>Protocol Kyoto 1997 (Y Cenhedloedd Unedig) http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php</p>
<p>Cytundeb Paris 2016 (Y Cenhedloedd Unedig) https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf</p>
<p>Fframwaith Bioamrywiaeth Byd-eang Ôl-2020 (Drafft) Bydd y fframwaith drafft yn cael ei gyflwyno i'w ystyried yng nghyfarfod nesaf Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Amrywiaeth Biolegol (CBD) y bydd 196 o'i bartion yn cymryd rhan ynddo fel rhan o COP-15, Rhagfyr 2022.</p>
<p>Confensiwn Ramsar ar Wlyptiroedd 1971 (UNESCO) http://www.ramsar.org/</p>
<p>Datganiad Rio ar yr Amgylchedd a Datblygu 1992 (UNEP) http://www.unep.org/</p>
<p>Gweddnewid ein Byd: Agenda 2030 ar gyfer Datblygu Cynaliadwy 2015 Mae'r Agenda hon yn gynllun gweithredu ar gyfer pobl, y blaned, a ffyniant. Yn ogystal, mae'n ceisio cryfhau heddwch byd-eang mewn rhyddid mwy. Cafodd yr 17 o Nodau Datblygu Cynaliadwy a oedd wedi'u cynnwys eu mabwysiadu gan bob un o'r 193 o Aelod-wladwriaethau'r Cenhedloedd Unedig yn 2015. Mae Nodau Datblygu Cynaliadwy yn ceisio mynd i'r afael ag ystod eang o faterion sy'n wynebu gwledydd datblygedig a datblygol, ac yn cynnwys tlodi, anghydraddoldeb, newid yn yr hinsawdd, cymdeithasau cynhwysol a mynediad at iechyd ac addysg.</p>
<p>Cynhadledd y Cenhedloedd Unedig ar Dai a Datblygu Trefol Cynaliadwy 2016 https://habitat3.org/wp-content/uploads/A-RES-66-207_88100.pdf</p>
<p>Confensiwn Fframwaith y Cenhedloedd Unedig ar Newid yn yr Hinsawdd 1994 https://unfccc.int/</p>

Y Deyrnas Unedig: Cynllun, Polisi neu Raglen

Ansawdd Aer: Rhaglen Rheoli Llygredd Aer Genedlaethol y DU 2019

<https://www.gov.uk/government/publications/air-quality-uk-national-air-pollution-control-programme>

Fel sy'n ofynnol gan y Gyfarwydddeb Terfynau Uchaf Allyriadau Cenedlaethol ddiwygiedig 2016/2284/EU, mae'r Rhaglen Rheoli Llygredd Aer Genedlaethol (NAPCP) yn nodi mesurau a dadansoddiad ar gyfer ymrwymadau lleihau allyriadau 2020 a 2030 sy'n gyfreithiol rwymol (gweler Adran A1e.5), a sut y gellir cyflawni hyn ar draws y DU.

Deddf Henebion ac Ardaloedd Archaeolegol 1979

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1979/46>

Nid yw'r modd y mae Henebion Cofrestredig (SAMs) yn cael eu hamddiffyn yn gyfreithiol, fodd bynnag, yn mynd mor bell ag amddiffyn lleoliadau ac amgylchoedd henebion. Yn ogystal, mae'r Ddeddf yn caniatáu i rai gweithrediadau niweidiol barhau dan amgylchiadau penodol.

Rheoliadau Gwarchod Cynefinoedd a Rhywogaethau 2017

<https://www.legislation.gov.uk/cy/uksi/2017/1012>

Mae'r Rheoliadau hyn yn gweithredu Cyfarwydddeb y Cyngor 92/43/EEC ar warchod Cynefinoedd Naturiol ac anifeiliaid a phlanhigion gwyllt (Cyfarwydddeb Cynefinoedd y CE). Mae'r Rheoliadau yn darparu ar gyfer dynodi a gwarchod 'Safleoedd Ewropeaidd' (Ardaloedd Cadwraeth Arbennig)', amddiffyn 'rhywogaethau a warchodir gan ddeddfwriaeth Ewrop', a mabwysiadu rheolaethau cynllunio a rheolaethau eraill er mwyn gwarchod Safleoedd Ewropeaidd. Amcan pellach yw cadw, cynnal ac ailsefydlu digon o amrywiaeth ac ardaloedd o gynefin ar gyfer adar gwyllt yn y DU ac osgoi unrhyw lygredd neu ddirywiad mewn cynefinoedd adar gwyllt wrth arfer yr holl swyddogaethau perthnasol.

Ceir nifer fawr o safleoedd o bwysigrwydd ecolegol / daearegol yn y sir ac yn hyn o beth, mae gan Sir Gaerfyrddin nifer o safleoedd yr ystyrir eu bod o bwysigrwydd rhyngwladol i gadwraeth natur. Mae'r Ardaloedd Gwarchod Arbennig (SPA) ac Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (SAC) hyn wedi'u dynodi o dan ddeddfwriaeth Ewropeaidd, ac o fewn Sir Gaerfyrddin mae:

- SPA: Cilfach Byrri (sydd hefyd yn safle Ramsar), Bae Caerfyrddin, ac Elenydd Mallaen.
- SAC: Afon Teifi, Afon Tywi, Bae Caerfyrddin ac Aberoedd, Twyni Bae Caerfyrddin, Cwm Doethie - Mynydd Mallaen, Caeau Mynydd Mawr, Cernydd Carmel, a Dynesfeydd Môr Hafren.

Deddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/2000/37>

Mae'r Ddeddf hon yn darparu ar gyfer mynediad cyhoeddus ar droed i rai mathau o dir, yn diwygio'r gyfraith sy'n ymwneud â hawliau tramwy cyhoeddus, yn cynyddu'r amddiffyniad ar gyfer Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) ac yn cryfhau'r ddeddfwriaeth sy'n gorfodi materion bywyd gwyllt. Mae hefyd yn darparu ar gyfer rheoli Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol mewn modd gwell. Mae 81 Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) yn y sir (heb gynnwys yr ardal o fewn Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog) sy'n cwmpasu 17,088 hectar, ac maent yn amrywio o ran maint, o gaeau bach i ardaloedd mawr o ochrau mynydd ac afonydd hir. Maent yn ymestyn dros tua 7.2% o'r sir. Mewn SoDdGA y mae'r bywyd gwyllt a'r safleoedd daearegol gorau yn y wlad. Maent yn cynnwys cynefinoedd fel coetiroedd hynafol, dolydd sy'n llawn blodau, gwlyptiroedd yn ogystal â chwareli segur. Maent yn cynnal planhigion a rhywogaethau o anifeiliaid nad ydynt yn cael eu gweld yn aml yn y cefn gwlad ehangach. Caiff Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig eu gwarchod yn statudol o dan Ddeddf Bywyd Gwyllt a

Chefn Gwlad 1981 (fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000). Mae Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) yn gyfrifol am nodi, dynodi a gwarchod Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig. Mae'r Ddeddf hefyd yn gosod dyletswydd ar bob awdurdod priffyrdd i gynhyrchu Cynllun Gwella Hawliau Tramwy ar gyfer ei ardal.

Mae gan Sir Gaerfyrddin chwe Gwarchodfa Natur Leol (GNL). Dynodir y Gwarchodfeydd Natur Lleol gan awdurdodau lleol ac maen nhw'n lleoedd sy'n cynnal amrywiaeth cyfoethog o fywyd gwyllt neu nodweddion daearegol ac maen nhw'n bwysig i bobl leol drwy eu galluogi nhw i gysylltu â'r amgylchedd naturiol. Rheolir y Gwarchodfeydd Natur Lleol gyda chadwraeth bywyd gwyllt y flaenoriaeth uchaf. Mae'r Gwarchodfeydd hyn i'w cael yn Nhwyni Pen-bre a'r Morfa, Pwll Ashpit a Merllyn y Pwll, Twyni Doc y Gogledd, Morfa Berwig (i gyd yn ardal arfordirol Llanelli), Carreg Cennen a Glan-yr-Afon, Cydweli.

Deddf yr Amgylchedd 1995

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1995/25>

Roedd y Ddeddf hon yn ceisio sefydlu cyrff nodedig (e.e., CNC) o fewn pob un o'r pedair gwlad (fel y'i diwygiwyd). Mae'n darparu ar gyfer trosglwyddo hawliau, eiddo, a rhwymedigaethau, gan roi sylw penodol i'r amgylchedd. Mae cyfrifoldebau o'r fath yn cynnwys gwneud darpariaethau o ran rheoli llygredd, cadwraeth adnoddau naturiol a chadwraeth neu wella'r amgylchedd; Parciau Cenedlaethol; tir halogedig a mwyngloddiau wedi'u gadael; a physgodfeydd. Mae'r Ddeddf hefyd yn gosod dyletswydd ar y Cyngor i adolygu ac asesu ansawdd yr aer yn ei ardal o bryd i'w gilydd. Mae'r Amcanion Ansawdd Aer i'w gweld yn Rheoliadau Safonau Ansawdd Aer (Cymru) 2010.

Deddf Diogelu'r Amgylchedd 1990

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/43>

Mae'r Ddeddf hon yn ceisio gwella diogelu'r amgylchedd drwy sawl darpariaeth gan gynnwys rheoli llygredd sy'n deillio o brosesau diwydiannol penodol a phrosesau eraill, gosod dyletswyddau i gadw manau cyhoeddus yn glir o sbwriel ac yn lân, a diwygio'r gyfraith sy'n ymwneud â rheoli sylweddau peryglus ar, dros neu o dan y tir. Mewn perthynas â thir halogedig, mae gan y Sir etifeddiaeth ddiwydiannol gyfoethog ac amrywiol, yn cynnwys ystod eang o ddiwydiannau megis mwyngloddio, gweithgynhyrchu tunplat, gweithfeydd nwy, tanerddai ac ati. Gall pob un o'r prosesau hyn fod wedi halogi'r tir, y dyfroedd daear neu dderbynyddion sensitif eraill. Mae'r Cyngor wrthi'n adolygu a diweddarau Strategaeth Archwilio Tir Halogedig.

Deddf Rheoli Llifogydd a Dŵr 2010

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/2010/29>

Mae'r Ddeddf hon yn newid y ffordd o ymdopi â'r pwysau cynyddol a ddaw yn sgil newid yn yr hinsawdd, yn benodol rheoli dŵr. Cyfeirir at Atodlen 3 (Ionawr 2019) sy'n mandadu Systemau Draenio Cynaliadwy (SuDS) ar bob datblygiad dros 100m². Mae'r Cyngor yn Awdurdod Llifogydd Lleol Arweiniol o dan y Ddeddf.

Deddf y Môr a Mynediad i'r Arfordir 2009

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/2009/23>

Mae'r Ddeddf hon yn darparu pwerau newydd i gynorthwyo i gyflawni'r weledigaeth a nodir yn Amcanion Morol Lefel Uchel y DU. Mae'r pwerau newydd a ddarperir gan y ddeddf hon yn cynnwys:

- System newydd ar gyfer cynllunio morol a fydd yn ymdrin â'r holl weithgareddau morol allweddol;
- Dirprwywyd pwerau Trwyddedu Morol i CNC yn 2011. Mae'r pwerau trwyddedu hyn yn disodli'r trefniannau trwyddedu a oedd yn flaenorol yn dod o dan: Deddf Bwyd a'r Amgylchedd 1985, Deddf Diogelu'r Arfordir 1949 a Rheoliadau Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol (echdynnu mwynau a charthu) (Cymru) 2007.

- Hwyluso'r gwaith o greu Parthau Cadwraeth Forol i gynorthwyo i warchod planhigion ac anifeiliaid morol neu nodweddion daearegol/geomorffolegol.

Natur Bositif 2030

<https://jncc.gov.uk/our-role/the-uk/nature-positive-2030/>

Cynhyrwyd *Natur Bositif 2030* gan y Cyd-bwyllgor Cadwraeth Natur, Natural England, CNC, NatureScot ac Asiantaeth yr Amgylchedd Gogledd Iwerddon; ac mae'n cynnwys dau adroddiad – [Adroddiad Cryno](#) ac [Adroddiad Tystiolaeth](#). Mae sawl ymrwymiad sylweddol wedi'u gwneud mewn ymateb i'r argyfwng colli bioamrywiaeth, yn arbennig drwy Addewid yr Arweinwyr dros Natur a lanswyd yng Nghynulliad Cyffredinol y Cenhedloedd Unedig yn 2020, ac ymrwymiad 30by30 i ddiogelu 30% o'n tir a'n moroedd o ran natur erbyn 2030. Drwy *Natur Bositif 2030*, mae'r pum corff cadwraeth natur statudol yn y DU wedi dod ynghyd i nodi sut y gall y DU lwyddo i gyflawni'r ymrwymadau hyn, ynghyd â sicrhau bod adfer natur yn chwarae ei rôl hanfodol wrth gyflawni sero-net.

Diogelu'r Dyfodol: Strategaeth Cyflawni Datblygu Cynaliadwy yn y DU 2005

<http://www.defra.gov.uk/publications/2011/03/25/securing-the-future-pb10589/>

Mae Strategaeth Datblygu Cynaliadwy'r DU yn cwmpasu'r cyfnod hyd at 2020 ac wedi'i seilio ar bum egwyddor sy'n bodoli o fewn terfynau amgylcheddol; sicrhau cymdeithas gref, iach a chyfiawn; cyflawni economi gynaliadwy; hyrwyddo arferion llywodraethu da; defnyddio gwyddoniaeth gadarn mewn modd cyfrifol.

Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Asesu Effaith Amgylcheddol) (Cymru) 2017

<https://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2017/567>

Mae'r Rheoliadau hyn yn ei gwneud yn ofynnol i ddatblygiadau penodol fod yn destun asesiad o'u heffaith amgylcheddol cyn y gellir penderfynu ar ganiatâd cynllunio.

Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8>

Mae nifer o Offerynnau Statudol Cymreig cysylltiedig sy'n diwygio'r Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref (TCPA) gan gynnwys Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Dosbarthiadau Defnydd) (Diwygio) (Cymru) 2022 a Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Datblygu Cyffredinol a Ganiateir etc.) (Diwygio) (Cymru) 2022.

Rhaglen Newid yn yr Hinsawdd y DU 2006

<http://jncc.defra.gov.uk/page-4000>

Mae Rhaglen hon yn nodi polisiau a blaenoriaethau'r DU ar gyfer gweithredu ar newid yn yr hinsawdd yn y DU ac yn nodi'r dull o gryfhau'r rôl y gall unigolion ei chwarae wrth fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd.

Fframwaith Bioamrywiaeth ôl-2010 y DU

<http://jncc.defra.gov.uk/page-6189>

Datblygwyd y Fframwaith hwn mewn ymateb i'r Confensiwn ar Gynllun Strategol Amrywiaeth Biolegol (CBD) ar gyfer Bioamrywiaeth 2011-2020 a Strategaeth Bioamrywiaeth yr UE (EUBS) 2011. Mae'r cyntaf o'r rhain, ochr yn ochr â Thargedau Aichi, bellach wedi dod i ben ac mae disgwyl i'r ôl-2020 gael ei drafod ym mis Rhagfyr 2022.

Adolygiad Cenedlaethol Gwirfoddol o gynnydd tuag at y Nodau Datblygu Cynaliadwy (2019)

<https://www.gov.uk/government/publications/uks-voluntary-national-review-of-the-sustainable-development-goals>

Mae Adolygiad Cenedlaethol Gwirfoddol cyntaf y DU yn nodi ymdrechion clir a chynhwysfawr ar y cyd ar yr 17 Nod Datblygu Cynaliadwy ers eu mabwysiadu yn 2015. Mae

fframweithiau cenedlaethol yn cynnwys blaenoriaethau'r llywodraeth mewn perthynas â'r Nodau, gyda gwaith yn digwydd ar sawl lefel i gryfhau'r ddarpariaeth ar draws y DU. Mae'r dull hwn yn cydnabod ac yn parchu'r setliadau datganoli yng Nghymru, yr Alban, a Gogledd Iwerddon. Mae pob un yn gyfrifol am weithredu ei bolisiau ei hun mewn meysydd cymhwysedd datganoledig, gan arwain at ddulliau sy'n ymateb i anghenion cenedlaethol a lleol.

Rheoliadau'r Amgylchedd Dŵr (Y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr) (Cymru a Lloegr) 2017

<https://www.legislation.gov.uk/cy/uksi/2017/407>

Mae'r Rheoliadau hyn yn trosi Cyfarwyddeb 2000/60/EC mewn cyfraith genedlaethol. Mae'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr yn mynnu bod yr holl ddyfroedd mewndirol ac arfordirol yn cyrraedd "statws da" erbyn 2015. Mae'n sefydlu strwythur ardal basn afon gyda thargedau ecolegol ar gyfer dyfroedd wyneb a dangosyddion amgylcheddol eraill. Mae hefyd yn gosod gwahanol swyddogaethau a dyletswyddau ar CNC a Llywodraeth Cymru i reoleiddio amgylchedd y dŵr ac mae cyfarwyddebau eraill yn ei ategu gan gynnwys y Gyfarwyddeb Trin Dŵr Gwastraff Trefol a'r Gyfarwyddeb Nitradau, a fabwysiadwyd ill dau yn 1991, a'r Gyfarwyddeb Dŵr Ymdrochi, a ddiwygiwyd yn 2006.

Deddf Bywyd Gwylt a Chefn Gwlad 1981

<https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1981/69>

Mae'r Ddeddf yn cwmpasu gwarchod bywyd gwylt, cefn gwlad, atal rhywogaethau ymledol a dynodi ardaloedd a warchodir gan gynnwys Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig a nodir oherwydd eu planhigion, eu hanifeiliaid, eu nodweddion daearegol neu'u nodweddion ffisiograffigol.

Cenedlaethol: Cynllun, Polisi neu Raglen

Deddf Teithio Llesol (Cymru) 2013

<https://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2013/7/contents>

Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol yng Nghymru gynhyrchu mapiau teithio llesol a chyflwyno gwelliannau bob blwyddyn mewn llwybrau a chyfleusterau teithio llesol. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau priffyrdd yng Nghymru wneud gwelliannau i lwybrau a chyfleusterau ar gyfer cerddwyr a beicwyr ym mhob cynllun ffordd newydd a rhoi sylw i anghenion beicwyr a cherddwyr mewn ystod o swyddogaethau awdurdod lleol eraill. Fel rhan o'i ymrwymiad i'w gwneud yn haws i gerdded a beicio, mae'r Cyngor wedi paratoi mapiau sy'n nodi'r llwybrau cerdded a beicio presennol. Cafodd y mapiau hyn eu creu yn dilyn ymgynghoriad cyhoeddus yn ogystal â'i ymchwil ei hun yn 2015. Mae'r llwybrau a nodir ar y mapiau yn bodloni safonau presennol Llywodraeth Cymru ar gyfer llwybrau cerdded a beicio yng Nghymru.

Bil Amaethyddiaeth (Cymru) (Drafft 2022)

<https://senedd.wales/media/51ncc5s0/pri-ld15330-e.pdf>

Bydd y Bil hwn yn sail i'r gwaith o ddarparu fframwaith Amaethyddiaeth Rheoli Tir Cynaliadwy (SLM) yng Nghymru. Rhoddir esboniad llawn o amcanion a phroses fonitro'r Rheoli Tir Cynaliadwy yn nodiadau esboniadol y Bil. Bydd y Bil hefyd yn newid Deddf Coedwigaeth 1967 i roi'r pŵer i CNC ychwanegu amodau i ddiwygio, atal neu ddirymu trwyddedau torri coed er mwyn atal torri coed a fyddai'n gwrth-ddweud deddfwriaeth amgylcheddol eraill, ac yn gwahardd y defnydd o faglau a thrapiau glud.

Cynllun Cymru Gyfan 2021–2025: Gweithio gyda'n gilydd i gyrraedd Sero Net

<https://llyw.cymru/gweithio-gydan-gilydd-i-gyrraedd-sero-net-cynllun-cymru-gyfan>

Mae'r Cynllun yn dangos ymrwymadau i'w gweithredu sydd wedi'u gwneud ledled Cymru. [Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi cyhoeddi dogfennau eraill ar Sero Net.](#)

Strategaeth Economi Gylchol Mwy Nag Ailgylchu 2021

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2021-03/beyond-recycling-strategy-document.pdf>

Strategaeth a oedd yn ceisio gwireddu'r economi gylchol yng Nghymru drwy reoli adnoddau'n gyfrifol. Mae hefyd yn cyfeirio at yr asesiad integredig ar effaith strategaeth Mwy nag Ailgylchu ar Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ac yn benodol hawliau plant.

Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016

<https://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2016/3>

Mae'r Ddeddf yn sicrhau bod gennym ymagwedd ddeddfwriaethol gydgysylltiedig er mwyn gallu rheoli ein hadnoddau naturiol yn gynaliadwy. Rhai o ddarpariaethau penodol y Ddeddf:

- Helpu i gynllunio a rheoli adnoddau naturiol Cymru ar lefel genedlaethol a lleol, drwy Adroddiad ar Gyflwr Adnoddau Naturiol, Polisi Adnoddau Naturiol Cenedlaethol a datganiadau ardal.
- Rhoi diben i Cyfoeth Naturiol Cymru sy'n cyd-fynd yn llwyr â'r egwyddorion statudol ar gyfer rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy.
- Rhoi pwerau i Cyfoeth Naturiol Cymru ymgymryd â chytundebau rheoli tir a chynlluniau arbrofol.
- Gosod gofyniad wedi'i ail-lunio ar awdurdodau cyhoeddus i geisio cynnal a gwella bioamrywiaeth a hyrwyddo cydnerthedd ecosystemau.
- Gosod targedau lleihau allyriadau statudol a chyllidebu carbon.
- Galluogi gwelliannau i'r cynllun presennol ar gyfer bagiau siopa untro.
- Rhoi pwerau i Weinidogion Cymru gymryd camau i sicrhau lefelau ailgylchu uwch ar gyfer gwastraff busnes, trin gwastraff bwyd ac adfer ynni.

<ul style="list-style-type: none">
○ Egluro'r gyfraith ar gyfer nifer o gyfundrefnau rheoleiddio amgylcheddol presennol gan gynnwys trwyddedu morol a draenio tir a rheoli'r perygl o lifogydd. <p>Mae <u>Adran 6</u> o'r Ddeddf yn gosod rhwymedigaeth gyfreithiol ar gyrff cyhoeddus i 'gynnal a gwella bioamrywiaeth' wrth arfer eu swyddogaethau. Mae <u>Adran 7</u> o'r Ddeddf honno yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru gyhoeddi a chynnal rhestrau o rywogaethau a chynefinoedd o 'brif bwysigrwydd' at ddiben cynnal a gwella'r fioamrywiaeth honno. Mae ymwybyddiaeth o bresenoldeb unrhyw gynefin neu rywogaethau blaenoriaethol o bwysigrwydd wrth ystyried tir ar gyfer datblygiad o fewn proses gynllunio'r awdurdod lleol i gyflawni ei dyletswydd i warchod bioamrywiaeth.</p>
<p>Cymru'r Dyfodol: Cynllun Cenedlaethol 2040 (2021) https://llyw.cymru/cymrur-dyfodol-y-cynllun-cenedlaethol-2040</p> <p>Cymru'r Dyfodol yw'r cynllun datblygu ar gyfer Cymru. Mae'n dylanwadu ar holl lefelau'r system gynllunio yng Nghymru ac yn llunio Cynlluniau Datblygu Strategol a Lleol a baratowyd gan gynghorau ac awdurdodau'r parciau cenedlaethol. Mae'n mynd i'r afael â blaenoriaethau cenedlaethol allweddol drwy'r system gynllunio, gan gynnwys cynnal a datblygu economi fywiog, cyflawni datgarboneiddio a gwydnwch hinsawdd, datblygu ecosystemau cryf a gwella iechyd a llesiant ein cymunedau.</p>
<p>Canllawiau ar gyfer Chwaraeon a Chwarae yn yr Awyr Agored: Y Tu Hwnt i'r Safon Chwe Erw (Cymru) (2015) https://www.fieldsintrust.org/Upload/file/Guidance/Guidance-for-Outdoor-Sport-and-Play-Wales.pdf</p> <p>Mae hyn yn rhoi arweiniad ar gynllunio a dylunio chwaraeon awyr agored, chwarae a gofod anffurfiol, a luniwyd ar '<i>argymhelliad eang bod 6 erw (2.4 hectar) o ofod gwyrdd hygyrch fesul 1,000 pen o'r boblogaeth yn galluogi preswylwyr o bob oed i gymryd rhan</i>'. Cafodd y ddogfen ei diwygio i adlewyrchu newidiadau polisi gan gynnwys y Fframwaith Polisi Cynllunio Cenedlaethol ac mae bellach yn cynnwys argymhellion ar ddarparu amwynder a manau gwyrdd naturiol.</p>
<p>Deddf Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016 https://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2016/4</p> <p>Mae gan y Ddeddf dri phrif nod sef rhoi amddiffyniad mwy effeithiol i adeiladau rhestredig a henebion cofrestredig; gwella'r modd y caiff yr amgylchedd hanesyddol ei reoli'n gynaliadwy; a chyflwyno gwell tryloywder ac atebolrwydd i benderfyniadau a wneir sy'n ymwneud â'r amgylchedd hanesyddol. Mae'r Ddeddf yn diwygio Deddf Henebion ac Ardaloedd Archaeolegol 1979 a Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990.</p>
<p>Bil Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2022 https://senedd.wales/media/qofjukzx/pri-ld15211-e.pdf</p> <p>Y statud cyntaf a gynhyrchwyd o gyfuno Bil yn ymwneud â'r amgylchedd hanesyddol (fel y'i gweithredwyd drwy Ddeddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019). Mae'r Bil yn diogelu rheolaeth a diogelwch effeithiol yr amgylchedd hanesyddol er mwyn iddo allu parhau i gyfrannu tuag at lesiant Cymru a'i phobl.</p>
<p>Deddf Tai (Cymru) 2014 https://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2014/7</p> <p>Hon yw Deddf Tai gyntaf erioed Cymru. Ei nod yw gwella'r cyflenwad o dai yng Nghymru, eu hansawdd a'u safonau. Nodir mai blaenoriaethau Llywodraeth Cymru yw: mwy o dai, tai o ansawdd gwell a gwell gwasanaethau'n ymwneud â thai</p>
<p>Llawlyfr y Cynllun Datblygu Lleol (Rhifyn 3) 2020</p>

<https://llyw.cymru/llawlyfr-cynlluniau-datblygu-argraffiad-3-mawrth-2020>

Mae'r Llawlyfr yn cynnig dull mwy integredig o ymgorffori'r Arfarniad Cynaliadwyedd, yn esbonio newidiadau yn ymwneud â gweithdrefnau safleoedd ymgeisio a safleoedd amgen, yn ogystal â phroffion cadernid, ac yn ehangu'r cyngor ar adolygu a diwygio'r cynllun.

Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned (2009)

<http://www.wales.nhs.uk/sitesplus/documents/829/One%20Wales-%20One%20Planet%20%282009%29.pdf>

Mae'r Cynllun yn nodi bod datblygu cynaliadwy yn egwyddor graidd yn statud sefydlu Llywodraeth Cynulliad Cymru a bod yna ddyletswydd, o dan Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 (Adran 79), sy'n mynnu bod Gweinidogion Cymru yn gwneud cynllun sy'n cyflwyno'r modd y maent yn bwriadu hyrwyddo datblygu cynaliadwy wrth weithredu eu swyddogaethau. [Mae cyfrifiannell ôl troed ecolegol atodol a chanllawiau arfer gorau wedi cael eu cyhoeddi.](#)

Pobl, Lleoedd, Dyfodol: Cynllun Gofodol Cymru 2008 (diweddariad)

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-05/people-places-future-the-wales-spatial-plan-update-2008.pdf>

Mae Cynllun Gofodol Cymru yn darparu cyd-destun polisi cyffredinol ar gyfer cynllunio gofodol a datblygu yng Nghymru trwy sefydlu blaenoriaethau cenedlaethol trawstoriadol dros yr 20 mlynedd nesaf. Lleolir Sir Gaerfyrddin o fewn tri o'r chwe is-ardal a nodir yng Nghynllun Gofodol Cymru.

Deddf Cynllunio (Cymru) 2015

<https://llyw.cymru/adeiladu-a-chynllunio>

Nod y Ddeddf hon yw moderneiddio a gwella'r system gynllunio i hwyluso'r gwaith o ddarparu tai, swyddi a seilwaith. Mae'r Ddeddf hefyd yn ceisio:

- atgyfnerthu rôl Llywodraeth Cymru fel stiwardiaid gweithredol y system gynllunio yng Nghymru;
- hyrwyddo newid diwylliannol ym maes cynllunio i helpu i'w wneud yn fwy cadarnhaol a chefnogi datblygiadau priodol yn fwy effeithiol; a
- hyrwyddo arferion gweithio mewn partneriaeth rhwng Awdurdodau Cynllunio Lleol.

Caiff yr isod hefyd eu nodi o safbwynt y goblygiadau posibl:

- Cyflwyno Fframwaith Datblygu Cenedlaethol - materion cynllunio defnydd tir ar lefel genedlaethol, nodi lleoliadau allweddol ar gyfer datblygu seilwaith a gosod y fframwaith cenedlaethol ar gyfer cynllunio.
- Cyflwyno Cynlluniau Datblygu Strategol Is-ranbarthol - gan gyfeirio'n benodol at Gaerdydd, Abertawe a choridor yr A55.
- Cadw Cynlluniau Datblygu Lleol - fodd bynnag, bydd angen i'r rhain gael eu hadolygu i sicrhau eu bod yn gyson â'r Fframwaith Datblygu Cenedlaethol (a Chynlluniau Datblygu Strategol lle bo'n briodol).
- Cynyddu pwerau ar gyfer Gweinidogion Cymru, ac mewn rhai amgylchiadau bydd yr ymgeiswyr yn gallu gwneud cais yn uniongyrchol i Lywodraeth Cymru.

Bydd angen i'r CDLI gael ei adolygu a'i baratoi'n unol â'r Ddeddf hon yn ogystal â dogfennau deddfwriaethau sylfaenol ac is-ddeddfwriaethau.

Polisi Cynllunio Cymru: Rhifyn 11 (2021)

<https://llyw.cymru/polisi-cynllunio-cymru>

Polisi Cynllunio Cymru yw'r ddogfen genedlaethol ar bolisi cynllunio defnydd tir ar gyfer Cymru. Caiff ei defnyddio gan Awdurdodau Cynllunio Lleol i lywio polisiâu a dyraniadau defnydd tir mewn Cynlluniau Datblygu Lleol ac mae'n ystyriaeth berthnasol ar gyfer y rheiny sy'n penderfynu ar geisiadau cynllunio unigol. Mae Polisi Cynllunio Cymru yn nodi polisiâu defnydd tir Llywodraeth Cymru ac yn darparu'r cyd-destun ar gyfer cynllunio defnydd tir yng

Nghymru. Ategir y polisi gan Nodiadau Cyngor Technegol (TAN), cylchlythyrau, a llythyrau egluro polisi, a gyda'i gilydd maent yn darparu ein fframwaith polisi cynllunio cenedlaethol.

Nodyn Cyngor Technegol Mwynau (MTAN) 1: Agregau (2004)

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2018-09/mtan1-aggregates.pdf>

Mae Nodyn Cyngor Technegol Mwynau 1 yn nodi mai'r amcan cyffredinol mewn cynllunio ar gyfer darpariaeth agregau yw sicrhau bod cyflenwad yn cael ei reoli mewn ffordd gynaliadwy fel bod y cydbwysedd gorau rhwng ystyriaethau amgylcheddol, economaidd a chymdeithasol yn cael ei tharo, wrth sicrhau fod yr effeithiau amgylcheddol ac amwynder unrhyw echdynnu angenrheidiol yn cael eu cadw ar lefel sy'n osgoi achosi niwed amlwg i fuddiannau o bwysigrwydd cydnabyddedig. Caiff y Nodyn Cyngor Technegol Mwynau ei strwythuro i adlewyrchu'r pum egwyddor allweddol canlynol:

- Darparu adnoddau agregau mewn modd cynaliadwy i ddiwallu anghenion y gymdeithas am ddeunyddiau adeiladu;
- Gwarchod ardaloedd pwysig;
- Lleihau effaith cynhyrchu agregau;
- Cyflawni safon uchel o adfer ac ôl-ofal, a darparu ar gyfer ôl-ddefnydd buddiol; a
- Annog defnydd effeithlon o fwynau a gwneud y defnydd gorau posibl o ddeunyddiau amgen fel agregau.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol Mwynau (MTAN) 2: Glo (2009)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-mwynau-mtan-cymru-2-glo>

Mae Nodyn Cyngor Technegol Mwynau 2 yn cynnwys cyngor manwl am y dulliau ar gyfer gweithredu'r polisi echdynnu glo trwy weithio ar yr wyneb a gweithio o dan y ddaear, ac yn rhoi cyngor ynglŷn ag arferion gorau. Mae'n nodi hefyd sut y dylid asesu effeithiau, pa fesurau lliniaru y dylid eu mabwysiadu, a chostau amgylcheddol a chymdeithasol gweithrediadau fel eu bod yn cael eu cyflawni'n briodol gan y gweithredwr.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 1: Cyd-astudiaethau Argaeledd Tir ar gyfer Tai (2015):

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2018-09/tan1-joint-housing-land-availability-studies.pdf>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 1 yn darparu canllawiau ar gyfer ymgymryd â Chyd-Astudiaethau Argaeledd Tir ar gyfer Tai. Mae'r astudiaethau hyn yn ceisio monitro'r ddarpariaeth tai ar y farchnad a thai fforddiadwy, yn darparu datganiad y cytunwyd arno o'r tir preswyl sydd ar gael ac yn nodi'r angen am gymryd camau mewn sefyllfaoedd lle nodir bod y cyflenwad yn annigonol.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 10: Gorchmynion Diogelu Coed (1997)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-10-gorchmynion-cadw-coed>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 10 yn darparu canllawiau ar gyfer yr achosion hynny lle mae angen i Awdurdodau Cynllunio Lleol wneud darpariaeth ddigonol ar gyfer cadw a phlannu coed wrth roi caniatâd cynllunio drwy'r broses o wneud Gorchmynion Cadw Coed. Mae'n rhoi cyngor ar y broses o wneud Gorchmynion Cadw Coed ac ystyried gwarchod coed, yn enwedig yn ystod y broses ddatblygu.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 11: Sŵn (1997)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-11-sw>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 11 yn darparu canllawiau ar y modd y gellir defnyddio'r system gynllunio i leihau effaith andwyol sŵn heb roi cyfyngiadau afresymol ar ddatblygu. Mae'n darparu cyngor ar roi ystyriaeth i sŵn yn ystod y cynllun datblygu a phrosesau rheoli,

yn ogystal â chategorïau lefelau sŵn ar gyfer gwahanol fathau o weithgareddau y dylid eu cymryd i ystyriaeth wrth ystyried y cynigion ar gyfer datblygiadau preswyl.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio (2016)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-12-dylunio>

Diben Nodyn Cyngor Technegol 12 yw rhoi cyngor i'r rheiny sy'n ymwneud â dylunio datblygiadau ynglŷn â 'Hyrwyddo Cynaliadwyedd trwy ddylunio da' a 'Cynllunio ar gyfer Adeiladau Cynaliadwy' a sut y gellir hwyluso hyn trwy'r system gynllunio. Mae dylunio da yn gofyn am broses gydweithredol, greadigol, gynhwysol o ddatrys problemau ac arloesi - sydd yn cwmpasu cynaliadwyedd, pensaerniaeth, creu lle, llecynnau cyhoeddus, tirwedd, a seilwaith. Mae Nodyn Cyngor Technegol 12 yn pwysleisio bod ymagwedd gyfannol at ddylunio yn golygu bod angen i bawb sy'n ymwneud â'r broses ddylunio ganolbwyntio o'r cychwyn ar gyflawni cyfres o amcanion dylunio da. Mae'r rhain yn cynnwys sicrhau mynediad hwylus i bawb; hyrwyddo dulliau cynaliadwy o deithio; sicrhau manau cyhoeddus deniadol a diogel; cyflawni cynaliadwyedd amgylcheddol; cynnal neu wella cymeriad lleol.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 13: Twristiaeth, Llywodraeth Cymru (1997)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-13-twristiaeth>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 13 yn darparu canllawiau ar faterion sy'n ymwneud â thwristiaeth ym maes cynllunio gan gynnwys materion yn ymwneud â datblygu gwestai, carafanau gwyliau a charafanau teithio ac amodau deiliadaeth dymhorol a gwyliau.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 14: Cynllunio Arfordirol (1998)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-14-cynllunior-arfordir>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 14 yn disgrifio rôl awdurdodau cynllunio lleol a'r ystod o reolaethau sector a rheoleiddiol mewn perthynas â datblygu morol ac arfordirol. Mae Nodyn Cyngor Technegol 14 yn manylu ynghylch nifer o faterion y mae rhaid eu cymryd i ystyriaeth oherwydd eu heffeithiau posibl ar brosesau ffisegol ac amodau'r ddaear, yn ogystal â chydbywysedd, sensitifrwydd a chadwraeth yr ardal yn gyffredinol. Yn ogystal, mae'n cynnwys canllawiau ynghylch yr ystyriaethau cynllunio a'r materion sydd i'w cynnwys mewn cynlluniau datblygu lleol ac wrth benderfynu ar geisiadau cynllunio.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 15: Datblygu, Llifogydd ac Erydu Arfordirol (2021)

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2018-09/tan15-development-flood-risk.pdf>

Mae TAN15 yn darparu cyngor ar faterion gan gynnwys defnyddio mapiau cyngor datblygu i bennu materion yn ymwneud â'r perygl o lifogydd, sut i asesu'r llifogydd a fyddai'n ganlyniad i ddatblygiad arfaethedig a'r camau gweithredu y gellir eu cymryd trwy gynlluniau datblygu a gweithdrefnau rheoli datblygu i liniaru'r perygl o lifogydd wrth gynllunio ar gyfer datblygiadau newydd. Mae'r ddogfen yn ategu'r Map Cyngor Datblygu (DAM) a gyhoeddwyd gan CNC. Er y byddant yn y pendraw yn disodli'r fersiwn gwreiddiol o Nodyn Cyngor Technegol 15 a gyhoeddwyd yn 2004, [mae Nodyn Cyngor Technegol 15 a'r Map Llifogydd newydd ar gyfer Cynllunio wedi'u hatal tan 1 Mehefin 2023.](#)

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 16: Chwaraeon, Hamdden a Mannau Agored (2009)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-16-chwaraeon-hamdden-mannau-agored>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 16 yn nodi canllawiau ynghylch cynllunio ar gyfer chwaraeon, hamdden a manau agored fel rhan o gynigion datblygu newydd. Mae'n darparu cyngor yn ymwneud â'r maes hwn gan gynnwys paratoi Asesiadau Mannau Agored, cadw'r cyfleusterau presennol, darparu cyfleusterau newydd a chynllunio ar gyfer

rhandiroedd a manau chwarae i blant a phobl ifanc. Yn ogystal, mae TAN16 yn trafod materion rheoli datblygu ynglŷn â dylunio cyfleusterau a gofodau, a swm a hygyrchedd, a hefyd yn ystyried sut y gall cytundebau cynllunio helpu i sicrhau darpariaeth a chynnal cyfleusterau.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 18: Trafnidiaeth (2007)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-18-trafnidiaeth>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 18 yn disgrifio sut i integreiddio defnydd tir a thrafnidiaeth. Mae'n esbonio sut y dylid asesu a lliniaru effeithiau ar dtrafnidiaeth; ac mae'n cynnwys cyngor ar faterion sy'n gysylltiedig â thrafnidiaeth wrth gynllunio ar gyfer datblygiad newydd.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 19: Telathrebu (2002)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-19-telathrebu>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 19 yn amlinellu'r gweithdrefnau cynllunio y dylid eu dilyn wrth asesu cynigion telathrebu. Wrth wneud hynny mae'n cymryd twf y diwydiant telathrebu a thechnoleg i ystyriaeth. Mae'r Nodyn Cyngor Technegol hefyd yn darparu canllawiau ar wahanol ffurfiau o systemau cyfathrebu cyhoeddus a'u gofynion datblygu a'r goblygiadau ar gyfer cynlluniau datblygu a phenderfynu ar geisiadau cynllunio.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 2: Cynllunio a Thai Fforddiadwy (2006)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-2-cynllunio-thai-fforddiadwy>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 2 yn darparu canllawiau ynghylch defnyddio'r system gynllunio wrth ddarparu tai fforddiadwy. Mae'n diffinio tai fforddiadwy at ddibenion cynllunio ac yn darparu cyngor i Awdurdodau Cynllunio Lleol ynglŷn â sut i benderfynu ar fforddiadwyedd. Rhoddir pwyslais ar yr angen am gydweithio, gan gynnwys y gofyniad ar i awdurdodau tai ac awdurdodau cynllunio gynnal asesiadau o'r farchnad dai leol gyda chyfraniad rhanddeiliaid allweddol.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 20: Cynllunio a'r Iaith Gymraeg (2017):

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-20-cynllunio-ar-gymraeg>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 20 yn darparu canllawiau ar ystyried yr iaith Gymraeg fel rhan o'r broses o wneud Cynllun Datblygu. Mae'r Nodyn Cyngor Technegol yn darparu cyngor ar ymgorffori'r Gymraeg mewn cynlluniau datblygu trwy Arfarniadau Cynaliadwyedd, gweithdrefnau ar gyfer datblygiadau annisgwyl mewn ardaloedd lle mae'r iaith o bwys arbennig, ac arwyddion a hysbysebion. [Wedi'i ddiweddarau yn 2017, mae Nodyn Cyngor Technegol 20 yn dwyn ynghyd gyngor ynghylch y polisi a'r canllawiau ymarferol ar yr iaith Gymraeg mewn un ddogfen.](#)

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 21: Gwastraff (2014)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-21-gwastraff>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 21 yn golygu bod angen monitro er mwyn sicrhau capasiti digonol o ran tirlenwi a thrin gwastraff, nodi a yw patrwm gofodol y ddarpariaeth yn briodol i ddiwallu anghenion dynodedig, a chanfod a oes angen i awdurdodau cynllunio lleol gymryd camau gweithredu pellach i fynd i'r afael â materion annisgwyl. Dylid cyfeirio at yr Adroddiadau Monitro Cynllunio Gwastraff blynyddol ar gyfer rhanbarth De-orllewin Cymru.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 22: Adeiladau Cynaliadwy (2011)

<https://www.bridgend.gov.uk/media/1531/wd58.pdf>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 22 yn darparu'r polisi cynllunio cenedlaethol ar adeiladau cynaliadwy, canllawiau ar safonau asesu adeiladau cynaliadwy, atebion dylunio i fodloni'r

safonau hynny a chanllawiau ychwanegol ar adeiladau carbon isel. Mae'r Nodyn Cyngor Technegol hefyd yn darparu canllawiau ar gyfer datblygu polisïau a safleoedd strategol.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 23: Datblygu Economaidd (2014)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-23-datblygu-economaidd>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 23 yn pwysleisio y bydd angen i Gynlluniau Datblygu Lleol gael eu llywio gan dystiolaeth gadarn ac mae'n cynghori y dylid cynnwys ystod o randdeiliaid er mwyn elwa ar eu dealltwriaeth o'r economi leol. Mae'n cydnabod bod materion economaidd at ei gilydd yn fwy nag ar lefel awdurdod lleol, a bod tystiolaeth yn cael ei chasglu'n fwyaf priodol ar raddfa ranbarthol ac ar raddfa leol. Bydd hyn yn gofyn am gydweithio ag awdurdodau cynllunio eraill o fewn grŵp rhanbarthol y cytunwyd arno.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol (2017):

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-24-yr-amgylchedd-hanesyddol>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 24 yn darparu canllawiau ar y modd y mae'r system gynllunio yn ystyried yr amgylchedd hanesyddol wrth baratoi cynlluniau datblygu a gwneud penderfyniadau ynglŷn â cheisiadau cynllunio ac adeiladau rhestredig. Mae'n darparu canllawiau ynglŷn â'r modd y dylid ystyried yr agweddau canlynol ar yr amgylchedd hanesyddol:

- Safleoedd Treftadaeth y Byd;
- Henebion cofrestredig;
- Olion archaeolegol;
- Adeiladau rhestredig;
- Ardaloedd cadwraeth;
- Parciau a gerddi hanesyddol;
- Tirweddau hanesyddol; a
- Asedau hanesyddol sydd o ddiddordeb lleol arbennig.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 3: Parthau Cynllunio Syml (1996)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-3-parthau-cynllunio-syml>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 3 yn nodi'r gweithdrefnau y dylid eu dilyn wrth ddynodi Parthau Cynllunio Syml. Mae Parth Cynllunio Syml yn un ffordd y gall awdurdod helpu i sicrhau bod rhan o'i ardal yn cael ei datblygu neu'i hailddatblygu, gan ddarparu sicrwydd a chaniatáu i'r datblygwr neu'r tiffeddiannwr osgoi oedi ym mhroses y ceisiadau cynllunio. Mae Nodyn Cyngor Technegol 3 yn darparu cyngor ynghylch dewis ardaloedd, cwmpas y caniatâd, gwaharddiadau ac amodau a chyfyngiadau yn ystod y broses ddynodi.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 4: Adwerthu a Datblygiadau Masnachol (2016)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-4-datblygiad-manwerthol-masnachol>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 4 yn darparu canllawiau ar rôl cynllunio defnydd tir mewn adwerthu a datblygiadau masnachol, gan gynnwys; strategaethau adwerthu, uwch gynllunio a Chynlluniau Lleoedd; profi'r angen am adwerthu ac ymagwedd ddilyniannol at ddatblygu; asesiadau o'r effaith ar adwerthu; a Gorchmynion Datblygu Lleol.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 5: Cadwraeth Natur a Chynllunio Llywodraeth Cymru (2009)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-5-cynllunio-chadwraeth-natur>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 5 yn rhoi cyngor ynghylch sut y dylai'r system cynllunio defnydd tir gyfrannu at ddiogelu a gwella bioamrywiaeth a chadwraeth ddaearegol. Mae'n rhoi trosolwg o'r holl ddeddfwriaeth berthnasol o fewn y maes ac yn "*dangos sut y gall awdurdodau cynllunio lleol, datblygwyr a rhanddeiliaid allweddol ym maes cadwraeth*

weithio gyda'i gilydd i gyflwyno datblygiadau mwy cynaliadwy nad ydynt yn arwain at gollir dreftadaeth naturiol, ond yn hytrach yn cymryd pob cyfle i'w gwella". Yn 2018, cyhoeddwyd hysbysiad o'r weithdrefn ddiwygiedig ynglŷn â thrwyddedu Rhywogaethau a Warchodir gan Ewrop.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 6: Cynllunio ar gyfer Cymunedau Gwledig Cynaliadwy (2010):

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-6-cynllunio-ar-gyfer-cymunedau-gwledig-cynaliadwy>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 6 yn darparu canllawiau at sut y gall y system gynllunio gefnogi cymunedau gwledig cynaliadwy. Mae'n darparu cyngor ar feysydd gan gynnwys cymunedau ac economïau gwledig cynaliadwy, tai fforddiadwy mewn cymunedau gwledig, anheddau menter wledig, datblygiadau un blaned, gwasanaethau gwledig cynaliadwy ac amaethyddiaeth gynaliadwy.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 7: Rheoli Hysbysebion Awyr Agored (1996)

<https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-7-rheoli-hysbysebion-awyr-agored>

Mae Nodyn Cyngor Technegol 7 yn disgrifio sut y gellir rheoli hysbysebion awyr agored i amddiffyn amwynder a diogelwch y cyhoedd. Mae'n darparu cyngor ar y broses ceisiadau hysbysebu gan gynnwys y meini prawf ar gyfer delio â cheisiadau o'r fath, rheoli hysbysebion, defnyddio hysbysebion mewn meysydd o ddiddordeb treftadaeth megis ardaloedd cadwraeth, pwerau gwneud cyfarwyddyd Cynulliad Cenedlaethol Cymru ac apeliadau am hysbysebion.

Polisi Cynllunio Cymru - Nodyn Cyngor Technegol 8: Ynni Adnewyddadwy (2005)

https://gov.wales/sites/default/files/publications/2018-09/tan8-renewable-energy_0.pdf

Mae Nodyn Cyngor Technegol 8 yn amlinellu'r ystyriaethau cynllunio defnydd tir sy'n ymwneud ag ynni adnewyddadwy. Mae'n darparu manylion am sut y gall y system gynllunio gyflawni targedau'r Llywodraeth yn ymwneud ag ynni adnewyddadwy. Mae'r Nodyn Cyngor Technegol hefyd yn hyrwyddo effeithlonrwydd ynni a chadwraeth. Ers cyhoeddi TAN 8 bu rhai newidiadau mewn polisi a deddfwriaeth. [Mae Atodiad A o lythyr y Prif Swyddogion Cynllunio 'Cyhoeddi Polisi Cynllunio Cymru Rhifyn 4, Chwefror 2011'](#) yn nodi'r newidiadau hyn a dylid ei ddarllen ochr yn ochr â Nodyn Cyngor Technegol 8.

Cyfarwyddiadau Dosbarthu Dŵr Wyneb a Dŵr Daear Ardaloedd Basn Afon (y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr) (Cymru a Lloegr) 2009

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-07/091222direct53.pdf>

Mae'r Cyfarwyddiadau Dosbarthu'n nodi egwyddorion a safonau dosbarthu cyrff dŵr ar gyfer y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr. Maent yn berthnasol i Gymru a Lloegr a chawsant eu datblygu gan Grŵp Ymgynghorol Technegol y DU (UKTAG) i gefnogi'r gwaith o weithredu'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr.

Rheoli Adnoddau Naturiol yn Gynaliadwy a'n Lles (2019)

<https://llyw.cymru/rheoli-adnoddau-naturiol-yn-gynaliadwy-canllaw>

Mae'r Canllaw hwn yn ymwneud â gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru drwy gymryd ymagwedd ecosystem o ran rheoli adnoddau naturiol.

Côd Ymarfer Amaethyddol Da ar Gyfer Diogelu Dŵr, Pridd ac Aer Cymru (2011)

<https://llyw.cymru/cod-ymarfer-amaethyddol-da-ar-gyfer-diogelu-dwr-pridd-ac-aer-cymru-2011-rhif-20>

Mae'r Cod hwn yn rhoi cyngor a chanllawiau i ffermwyr a rheolwyr tir leihau'r risgiau o achosi llygredd. Mae hefyd yn ffynhonnell gyfeirio ar gyfer y gofynion cyfreithiol i ffermwyr a

rheolwyr tir mewn perthynas ag aer, pridd, a dŵr. Mae hefyd yn cynnwys cyfeiriadau at ofynion cyfreithiol cysylltiedig fel cynllunio, mynediad a bioamrywiaeth.

Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020

<https://www.futuregenerations.wales/wp-content/uploads/2020/05/FGC-Report-English.pdf>

Dan ddyletswydd statudol Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol, mae Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol yn darparu asesiad o'r gwelliannau y dylai cyrff cyhoeddus eu gwneud mewn perthynas â'u hamcanion llesiant, a chaiff ei gyhoeddi bob pum mlynedd.

Dyfodol Cyfraith Cymru: Rhaglen ar gyfer 2021 i 2026
<https://gov.wales/sites/default/files/pdf-versions/2021/9/2/1632221277/the-future-of-welsh-law-accessibility-programme-2021-to-2026.pdf>

Drwy weithredu Deddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019, mae'r rhaglen hon yn ceisio gwneud cyfraith yn fwy hygyrch yng Nghymru. Mae'n bwriadu drafftio biliau cydgrynhoi ar yr Amgylchedd Hanesyddol a Chynllunio mewn statudau unigol.

Y Strategaeth Genedlaethol ar gyfer Rheoli Perygl Llifogydd ac Erydiad Arfordirol yng Nghymru (FCERM) (2020)

<https://llyw.cymru/strategaeth-genedlaethol-ar-gyfer-rheoli-perygl-llifogydd-ac-erydu-arfordirol-yng-nghymru>

Mae'r Strategaeth yn nodi sut i reoli'r risgiau o lifogydd ac erydu arfordirol ledled Cymru. Mae'n gosod amcanion a mesurau i'r holl bartneriaid weithio tuag at dros oes y ddogfen, y rhagwelir y bydd hynny'n 10 mlynedd oni bai bod angen gwneud diweddariadau sylweddol i'r polisi cyn yr amser hwnnw. Er bod mesurau wedi'u cynllunio i fod yn glir ac i'w cyflawni dros y ddegawd nesaf, mae'r Strategaeth wedi'i drafftio gyda golwg strategol, tymor hwy, gan gydnabod natur y perygl o lifogydd ac erydu arfordirol mewn perthynas â heriau newid yn yr hinsawdd. Fel hyn, bydd yn gweithio ochr yn ochr â chynlluniau strategol eraill ar gyfer rheoli traethlin, seilwaith, a chynllunio.

Cynllun Gweithredu Adfer Natur Cymru 2020–21 (adnewyddu Cynllun Adfer Natur Cymru)

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-10/nature-recovery-action-plan-wales-2020-2021.pdf>

Yng Nghymru, mae'r Cynllun Gweithredu Adfer Natur Cenedlaethol yn nodi sut y bydd Cymru'n mynd i'r afael â Chynllun Strategol ar gyfer Bioamrywiaeth y Confensiwn ar Amrywiaeth Fiolegol a'r targedau bioamrywiaeth Aichi cysylltiedig yng Nghymru. Bydd set o ddangosyddion yn cael ei datblygu hefyd i fesur cynnydd Cynllun Gweithredu Adfer Natur yn erbyn amcanion. I gyd-fynd â'r cynllun, mae Fframwaith Adfer Natur yn nodi rolau a chyfrifoldebau'r chwaraewyr allweddol ar gyfer cyflawni camau ar gyfer bioamrywiaeth yng Nghymru, a sut maen nhw'n gysylltiedig â'i gilydd. Mae'r Cynllun Gweithredu Adfer Natur yn gysylltiedig â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 ac yn eu hategu. Uchelgais y cynllun yw: 'Gwydroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth, am ei werth cynhenid, ac i sicrhau manteision parhaol i gymdeithas'. Mae gan y cynllun ar ei newydd wedd 5 thema ar gyfer gweithredu sy'n cynnal a gwella Rhwydweithiau Ecolegol Gwydn; Cynyddu Gwybodaeth a Throsoglwyddo Gwybodaeth; Gwireddu buddsoddiad a chyllid newydd; Uwchsgilio a gallu i gyflawni; a Phrif-ffrydio, Llywodraethu ac Adrodd ein Cynnydd

Rheoliadau Deddf Rhentu Cartrefi (Cymru) 2016 (Diwygiadau Dilynol i Is-ddeddfwriaeth) 2022

<https://www.legislation.gov.uk/cy/en/wsi/2022/907>

O 1 Rhagfyr 2022 ymlaen, bydd y Ddeddf hon yn newid y ffordd y mae landlordiaid yng Nghymru yn rhentu eu heiddo, a bydd yn gwella sut mae eiddo preswyl yn cael eu rhentu a'u rheoli, a sut mae pobl yn byw ynddynt yng Nghymru.

Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Cynlluniau Datblygu Lleol) (Cymru) (Diwygio) 2015

<https://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2015/1598>

Mae'r ddeddfwriaeth hon yn diwygio Rheoliadau 2005 er mwyn symleiddio gweithdrefnau'r CDLI. Mae'r diwygiadau mewn ymateb i ganlyniadau ymarfer mireinio proses y CDLI. Mae diwygiadau pellach yn ceisio helpu gydag eglurder a thryloywder mewn rhannau o'r weithdrefn. Mae'r rhain yn cynnwys nodi'r modd y bydd proses y safle ymgeisio, proses yr adroddiad adolygu a'r adroddiad ymgynghori cychwynnol yn gweithio. Mae'r gwelliannau hynny sy'n berthnasol i'r CDLI yn cynnwys:

- Cam y sylwadau ar ddyrannu safleoedd (a elwir hefyd yn safle amgen) - achosodd hyn ddryswch ac nid oedd yn ychwanegu gwerth at broses y CDLI. Mae'r rheoliadau diwygiedig yn diddymu'r angen am ymgynghori ynglŷn â'r safleoedd amgen yn dilyn y cam ymgynghori adnau.
- Cyflwynodd y Rheoliadau broses adolygu ffurflen fer i'w defnyddio lle mae'n ymddangos i'r Awdurdod Cynllunio Lleol nad yw'r materion dan sylw o ddigon o bwys i gyfiawnhau'r weithdrefn lawn.
- Caniatáu i adolygiad gael ei wneud o ran neu rannau o'r cynllun, cyn gwneud diwygiadau.
- Mae'r Rheoliadau'n cyflwyno gofyniad fod is-deitl y CDLI yn dynodi diwedd y cyfnod mewn perthynas â'r hwn y paratowyd y CDLI.
- Mae'n cael gwared â'r gofyniad i gyhoeddi materion trwy hysbysebu yn y papur lleol.

Deddf Cymru (2017)

Mae'r Ddeddf hon yn darparu'r pŵer i Gynulliad Cenedlaethol Cymru ddeddfwriaethu ar unrhyw bwnc ac eithrio'r rheiny a gedwir ar gyfer Senedd y Deyrnas Unedig. Mae Deddf Cymru 2017 yn gweithredu elfennau o'r cytundeb Dydd Gŵyl Ddewi a oedd yn gofyn am newidiadau deddfwriaethol. Ei nod yw creu setliad cliriach a chryfach yng Nghymru sydd yn wydn ac yn para am gyfnod hir. Yn benodol, mae Deddf Cymru yn diwygio Deddf Llywodraeth Cymru 2006 trwy symud at fodel cadw pwerau ar gyfer Cymru. Mae Deddf 2017 hefyd yn datganoli pwerau pellach i'r Cynulliad ac i Weinidogion Cymru mewn meysydd lle roedd yna gonsensws gwleidyddol o blaid datganoli pellach. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Datganoli mwy o gyfrifoldeb i'r Cynulliad i redeg ei faterion ei hun, gan gynnwys penderfynu ar ei enw;
- Datganoli cyfrifoldeb i'r Cynulliad am bolisi porthladdoedd, terfynau cyflymder, cofrestru bysus, rheoleiddio tacsis, etholiadau llywodraeth leol, carthffosiaeth a chaniatâd ynni hyd at 350MW (gweler isod am fanylion ychwanegol);
- Datganoli cyfrifoldeb i Weinidogion Cymru am drwyddedu a chadwraeth forol a chaniatâd ynni yn y rhanbarth oddi ar arfordir Cymru; ac ymestyn cyfrifoldeb am reoliadau adeiladu i gynnwys adeiladau ynni eithriedig;
- Datganoli pŵer dros Etholiadau'r Cynulliad a thrwyddedu'r gwaith o echdynnu olew a nwy ar y tir;
- Unioni'r ffin datganoli ar gyfer gwasanaethau dŵr a charthffosiaeth ar hyd y ffin rhwng Cymru a Lloegr; ac
- Sefydlu, mewn statud, Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru i oruchwylio tribiwnlysoedd datganoledig a chaniatáu i ddeiliaid swyddi barnwrol weithio ar draws sefydliadau.

Mewn perthynas â Deddf 2017 a datganoli pwerau, cyfeirir yn benodol at faterion sy'n ymwneud â'r Ardoll Seilwaith Cymunedol (mater nad oedd wedi'i ddatganoli'n flaenorol). Unwaith y bydd Llywodraeth Cymru yn nodi eu hagwedd o ran Ardoll Seilwaith Cymunedol, yna bydd awdurdodau lleol yn ystyried y ffordd orau i symud ymlaen ag Ardoll Seilwaith

Cymunedol ar gyfer eu hardaloedd. Yn y cyfamser, bydd awdurdodau'n parhau i ofyn am holl gyfraniadau datblygwr drwy Adran 106.

Rheoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) (Cymru) 2021

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2021-01/the-water-resources-control-of-agricultural-pollution-wales-regulations-2021.pdf>

Mae'r Rheoliadau hyn wedi'u cyflwyno i leihau colledion llygryddion o amaethyddiaeth i'r amgylchedd drwy osod rheolau ar gyfer rhai arferion ffermio. Mae'r Rheoliadau hefyd yn gosod safonau ar gyfer gwneud silwair, cynllunio rheoli maetholion, defnyddio gwrtaithe mewn modd cynaliadwy, storio elifion silwair ac ar gyfer systemau storio tail/slyri. Byddant yn gymwys o 1 Ebrill 2021 ar gyfer set gychwynnol o fesuriadau, a bydd y gweddill yn cael eu cyflwyno'n raddol dros gyfnod o 3 blynedd. Diddymodd y Rheoliadau hyn Rheoliadau Atal Llygredd Nitradau (Cymru) 2013.

Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

<https://www.legislation.gov.uk/cy/mwa/2011/1>

Mae'r mesur yn rhoi statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru. Mae hyn yn golygu na ddylai'r Gymraeg gael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg. Mae'n gosod dyletswydd ar rai sefydliadau i gydymffurfio ag un neu fwy o safonau ymddygiad wrth iddynt gyflwyno gwasanaethau trwy'r Gymraeg gan gynnwys meysydd megis gwneud polisi, gweithgareddau gweithredol a hyrwyddo'r Gymraeg.

Tuag at Ddyfodol Diwastraff - Cymru'n Un: Cenedl Un Blaned: Strategaeth Wastraff Gyffredinol Cymru (2010)

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-05/towards-zero-waste-our-waste-strategy.pdf>

Mae'r Strategaeth hon yn gosod fframwaith hirdymor ar gyfer effeithlonrwydd adnoddau a rheoli gwastraff hyd at 2050. Mae'n nodi'r canlyniadau sydd i gael eu cyflawni, yn gosod targedau ar lefel uchel ac yn cyfleu'r dull cyffredinol o gyflawni'r targedau hyn a chamau gweithredu allweddol eraill. Mae'r Strategaeth yn nodi canlyniadau, polisiâu a thargedau ar lefel uchel, ac yn ffurfio rhan o gyfres o ddogfennau sy'n cynnwys cynllun rheoli gwastraff cenedlaethol Cymru.

Cymru a'r Nodau Datblygu Cynaliadwy 2019

https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-07/supplementary-report-to-the-uk-review-of-progress-towards-the-sustainable-development-goals-2030_0.pdf

Mae hyn yn amlinellu'r cynnydd o ran Saith Nod Llesiant Cymru, yr addewid i '*adael neb ar ôl*', ac mae'n disgrifio'r datblygiad o weithio mewn ffordd gynaliadwy.

Croeso i Gymru: blaenoriaethau ar gyfer yr economi ymwelwyr 2020 i 2025

<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-02/welcome-to-wales-priorities-for-the-visitor-economy-2020-2025.pdf>

Mae'r ddogfen hon yn crynhoi'r diwydiant twristiaeth yng Nghymru a'r blaenoriaethau cysylltiedig sydd eu hangen i'w gefnogi. Mae'n ailgyflwyno trefniadau Rheoli Cyrchfannau ac yn nodi rôl allweddol i awdurdodau lleol wrth gyfrannu at baratoi cynlluniau a phartneriaethau cyrchfannau lleol. Mae'n disodli Strategaeth flaenorol Llywodraeth Cymru ar gyfer Twristiaeth '*Partneriaeth ar gyfer Twf*' (2013–2020), a '*Datblygu'r Economi Ymwelwyr*' (2009).

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

<https://busnes.senedd.cymru/mglIssueHistoryHome.aspx?Ild=10103>

Prif ddibenion y Ddeddf yw:

- Gosod fframwaith o fewn yr hwn y bydd awdurdodau cyhoeddus penodol yng Nghymru yn ceisio sicrhau bod anghenion y presennol yn cael eu diwallu heb effeithio ar allu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain (yr egwyddor datblygu cynaliadwy);
- Amlinellu nodau llesiant y mae'r awdurdodau hynny i geisio eu gwella er lles cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol;
- Cyflwyno'r modd y mae'r awdurdodau hynny i fod i ddangos eu bod yn gweithio tuag at y nodau llesiant;
- Rhoi Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus a chynlluniau llesiant lleol ar sail statudol ac, wrth wneud hynny, symleiddio'r gofynion presennol gyda golwg ar gynllunio cymunedol integredig, a
- Sefydlu Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol ar gyfer Cymru i fod yn eiriolwr dros genedlaethau'r dyfodol, a fydd yn cynghori ac yn cynorthwyo awdurdodau cyhoeddus Cymru i gyflawni eu dyletswyddau o dan y Bil.

Mae'n rhaid i'r CDLI roi sylw i'r 7 nod llesiant a nodir o fewn y Ddeddf:

- Cymru lewyrchus;
- Cymru gydnherth;
- Cymru iachach;
- Cymru sy'n fwy cyfartal;
- Cymru o gymunedau cydlynus;
- Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu; a
- Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.

Cynllun Morol Cenedlaethol Cymru 2019

https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/welsh-national-marine-plan-document_0.pdf

Mae Cynllun Morol Cenedlaethol Cymru yn gosod polisi am yr 20 mlynedd nesaf ar ddatblygiad cynaliadwy rhanbarthau cynllun morol y glannau ac ar y môr. Fe'i paratowyd a'i fabwysiadu o dan Ddeddf Mynediad Morol ac Arfordirol (MCAA) 2009 at ddibenion Adran 51 y Ddeddf Mynediad Morol ac Arfordirol ac yn unol ag Atodlen 6 (MCAA) ac i gydymffurfio â Datganiad Polisi Morol y DU (MPS)2. Bydd Cynllun Morol Cenedlaethol Cymru yn cael ei ddefnyddio i arwain Awdurdodau Lleol wrth wneud penderfyniadau, ac mae'r Cynllun Datblygu Lleol wedi'i ddiweddarau ynglŷn â'r cynllun morol ac wrth lunio ac adolygu'r polisiau.

Rhanbarthol: Cynllun, Polisi neu Raglen

Cynllun Rheoli Adnoddau Dŵr Terfynol 2020 - 2050 (Dŵr Cymru)

<https://www.dwrcymru.com/en/our-services/water/water-resources/final-water-resources-management-plan-2019>

Mae'r Cynllun yn ystyried yr hyn sydd angen ei wneud i sicrhau cydbwysedd cynaliadwy a fforddiadwy rhwng faint o ddŵr a gymerwn o'r amgylchedd a faint o ddŵr sydd ei angen arnom ar gyfer ein bywydau bob dydd. Mae'n hollbwysig fod cwmni dŵr yn deall ei allu i gyflenwi dŵr a'r galw am ddŵr gan gwsmeriaid a busnesau o fewn ei ardal gyflenwi. Yr enw ar y gymhariaeth hon yw'r Cydbwysedd rhwng y Cyflenwad a'r Galw. Mewn perthynas â Sir Gaerfyrddin, dylid nodi bod cyflenwad dros ben ar gael ym mharth Tywi - Gŵyr. Fodd bynnag, gwelir bod yna ddiffyg yng nghyflenwad parthau Sir Benfro ac Aberhonddu Portis.

Y Cynllun Rheoli Perygl Llifogydd ar gyfer Ardal Basn Afon Gorllewin Cymru (2015–2021)

https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/media/675146/final_frmp_-_western-wales_pk26b82.pdf?mode=pad&rnd=13146653456000000

Mae'n ofynnol i Cyfoeth Naturiol Cymru baratoi Cynlluniau Rheoli Perygl Llifogydd ar gyfer Cymru gyfan sy'n cwmpasu llifogydd o brif afonydd, cronfeydd dŵr a'r môr. Datblygwyd y cynllun statudol hwn i ddisgrifio pa fesurau y maent yn bwriadu eu cymryd a fydd yn helpu i reoli'r perygl o lifogydd i bobl, yr amgylchedd a gweithgarwch economaidd ar draws Ardal Basn Afon Gorllewin Cymru. Nodwyd mai Llanelli yw'r gymuned sydd â'r perygl mwyaf o lifogydd yn nalgylch Bae Caerfyrddin a Gŵyr, ac mae'n un o'r 50 o gymunedau uchaf eu risg yng Nghymru. Mae'r cynnydd ar ddiweddarau'r Cynllun Rheoli Perygl Llifogydd hwn wedi'i ohirio, er bod disgwyl iddo ddiwydd bob 6 mlynedd.

Cydgynllun Trafnidiaeth Leol ar gyfer De-orllewin Cymru (2015 - 2020)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/4797/joint-transport-plan-300115.pdf>

Mae'r Cynllun hwn yn cyflwyno'r weledigaeth, yr amcanion a strategaeth hirdymor ar gyfer cyfnod o 20 mlynedd ochr yn ochr â rhaglen bum mlynedd o brosiectau. Mae'r Cynllun yn cwmpasu'r rhanbarth sydd yn dod o fewn ardaloedd gweinyddol Cyngor Sir Caerfyrddin, Cyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot, Cyngor Sir Penfro, a Dinas a Sir Abertawe.

Cynllun Rheoli Traethlin Trwyn Larnog i Bentir St Ann 2 (2012)

<https://www.southwalescoastalgroup.cymru/cy/cynllun-rheoli-traethlin-crht2/>

Mae Cynlluniau Rheoli Traethlin yn darparu asesiad ar raddfa fawr o'r risgiau sy'n gysylltiedig ag erydiad arfordirol a llifogydd ar yr arfordir. Mae'n cyflwyno polisiâu i helpu i leihau risgiau mewn modd cynaliadwy i bobl ac i'r amgylchedd datblygedig, hanesyddol a naturiol. Y ddogfen hon yw'r Cynllun Rheoli Traethlin ail genhedlaeth (CRhT2) ar gyfer y draethlin rhwng Trwyn Larnog yn y dwyrain a Phentir St Ann yn y gorllewin, ac mae'n cynnwys siroedd Bro Morgannwg, Pen-y-bont ar Ogwr, Castell-nedd Port Talbot, Abertawe, Sir Gaerfyrddin a Sir Benfro; ac mae'n cynnwys Aber Afon Llŵchwr, Ardal Aberoedd y Tair Afon (Gwendraeth, Tywi a Thaf) ac Aberdaugleddau.

Datganiadau Ardal Cyfoeth Naturiol Cymru (2020)

<https://naturalresources.wales/about-us/area-statements/?lang=cy>

Cynhyrwyd fel ymateb cydweithredol i'r Polisi Adnoddau Naturiol, a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru yn 2017. Mae pob Datganiad Ardal yn amlinellu'r heriau allweddol sy'n wynebu'r ardal honno, cyfleoedd i ymateb i'r heriau hynny, a sut y gallwn reoli ein hadnoddau naturiol yn well er budd cenedlaethau'r dyfodol. Y themâu ar gyfer De-orllewin Cymru yw lleihau anghydraddoldebau iechyd; sicrhau dulliau cynaliadwy o reoli tir gan wrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth a'i gwella; ac (thema drawsbynciol) addasu i newid

yn yr hinsawdd a'i leihau. Tra bod y themâu ar gyfer datganiad yr ardal forol yn adeiladu gwytnwch ecosystemau morol; atebion ac addasu ar sail natur ar yr arfordir; a gwneud y gorau o gynllunio morol.

Cynllun Cyflawni Economaidd Rhanbarthol De-orllewin Cymru (2021)

<https://www.abertawe.gov.uk/CynllunCyflawniEconomaiddRhanbarthol>

Yn cwmpasu Sir Gaerfyrddin, Castell-nedd Port Talbot, Sir Benfro ac Abertawe, nod y Cynllun hwn yw adeiladu ar astudiaeth fawr a nododd gryfderau a chyfleoedd rhanbarthol.

Cynllun Rhanbarthol De Orllewin Cymru ar gyfer Adfywio

<https://democracy.npt.gov.uk/documents/s46126/South%20West%20Regional%20Plan%20for%20Regeneration%20FINAL%20VERSION.pdf>

Mae'r Cynllun hwn yn amlinellu'r meysydd targed a chwmpas gweithgareddau posibl o dan *Raglen Buddsoddi Adfywio Dargededig (TRIP) Llywodraeth Cymru* sy'n dechrau Ebrill 2018 am 3 blynedd. Bydd yn cefnogi prosiectau sy'n hyrwyddo adfywio economaidd (e.e., creu swyddi, gwella sgiliau a chyflogadwyedd) gan ganolbwyntio ar unigolion ac ardaloedd sydd â'r angen mwyaf i sicrhau bod ffyniant yn cael ei ledaenu i bob rhan o Gymru. Mae'n adeiladu ar *Raglen Ariannu Lleuedd Llewyrchus Llawn Addewid 2014–17*.

Bargen Ddinesig Bae Abertawe 2017

<https://www.bargenddinesigbaeabertawe.cymru/amdanom-ni/>

Bydd y Fargen yn trawsnewid tirwedd economaidd yr ardal, yn rhoi hwb o £1.8 biliwn i'r economi leol, ac yn creu bron 10,000 o swyddi newydd dros y 15 mlynedd nesaf. Ceir cyfeiriad at 11 o brosiectau mawr i gyd, gyda Phentref Llesiant a Gwyddor Bywyd yn Llanelli; a phrosiect Diwydiant Creadigol yn Yr Egin yng Nghaerfyrddin.

Strategaeth Adfywio Economaidd Dinas-ranbarth Bae Abertawe 2013-2030 (2014)

Mae'r *Strategaeth* yn gosod y fframwaith strategol ar gyfer y rhanbarth, gyda'r nod o gefnogi datblygiad yr ardal dros y degawdau i ddod. Y Weledigaeth yw y bydd De-orllewin Cymru erbyn 2030 yn "*Ddinas-ranbarth hyderus, uchelgeisiol a chysylltiedig, a gydnabyddir yn rhyngwladol am ei economi ddatblygol ym meysydd gwybodaeth ac arloes*".

Cynllun Aer Glan i Gymru, Awyr Iach, Cymru Iach (2020)

<https://llyw.cymru/cynllun-aer-glan-i-gymru-awyr-iach-cymru-iach>

Nod y Cynllun hwn yw gwella ansawdd aer a lleihau effeithiau llygredd aer ar iechyd pobl, bioamrywiaeth, yr amgylchedd naturiol, a'n heconomi. Mae'n cefnogi cyflawni ymrwymadau o dan *Ffyniant i Bawb: ein strategaeth genedlaethol*, yn benodol drwy '*leihau allyriadau a darparu gwelliannau hanfodol o ran ansawdd aer*' i gefnogi '*cymunedau iachach a gwell amgylcheddau*'. Mae'r Cynllun yn nodi llwybr 10 mlynedd i gyflawni aer glanach, ac mae wedi'i strwythuro o amgylch pedair thema graidd (*Pobl, Yr Amgylchedd, Ffyniant, a Lle*). Lluniwyd y themâu hyn i alluogi dulliau cydweithredol ac integredig o wella ansawdd aer, ar draws ystod o feysydd polisi a sectorau.

Tuag at Fframwaith Economaidd Rhanbarthol: Swyddfa Ranbarthol Canolbarth a De-Orllewin Cymru

<https://businesswales.gov.wales/sites/main/files/documents/Towards%20a%20Regional%20Economic%20Framework.pdf>

Wedi'i chyhoeddi yn 2020, mae'r ddogfen hon yn dal i ddarparu manylion a mewnwelediad gwerthfawr i gefnogi trafodaethau ar ddatblygu Fframweithiau Economaidd Rhanbarthol, drwy'r broses o ymgysylltu a chyd-gynhyrchu.

Cynllun Rheoli Basn Afon Gorllewin Cymru 2021–2027

https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/media/695227/western-wales-rbmp-2021_2027-summary.pdf

Mae'r Cynllun Rheoli Basn Afon (RBMP) ar gyfer Ardal Basn Afon Gorllewin Cymru wedi'i baratoi o dan Reoliadau Amgylchedd Dŵr (Cyfarwyddeb Fframwaith Dŵr) (Cymru a Lloegr) 2017.

Mae'n disgrifio cyflwr presennol yr ardal basn afon, yn manylu ar y Rhaglen o Fesurau ar gyfer gwella'r amgylchedd dŵr erbyn 2027, ac yn darparu amcanion y corff dŵr. Mae'r ddogfen hon yn rhan o'r diweddariad diweddaraf i'r cynllun hwnnw, gan adnewyddu'r rhai a gyhoeddwyd yn 2009 a 2015.

Lleol: Cynllun, Polisi neu Raglen

Cynllun Darparu Tai Fforddiadwy 2016–2020 (Cyngor Sir Caerfyrddin)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1213902/affordable-homes-delivery-plan.pdf>

Gweledigaeth y Cyngor dros bum mlynedd ar gyfer cynyddu'r cyflenwad o dai fforddiadwy. Ei bwrpas yw darparu manylion am sut a ble y bydd mwy o dai yn cael eu cyflenwi a pha adnoddau fydd yn cael eu defnyddio a faint mwy y gellid cael mynediad atynt.

Cynllun Heneiddio'n Dda (Ymgorffori Strategaeth ar gyfer Pobl Hŷn) 2015–2018

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/3345/older-people-vision.pdf>

Nod y fenter Heneiddio'n Dda yng Nghymru, a arweinir gan y Comisiynydd Pobl Hŷn, yw gwneud Cymru yn lle da i bawb fynd yn hŷn. Mae'r fenter yn cydnabod bod cyflawni hyn yn dibynnu ar fod pobl, cymunedau a sefydliadau yn cymryd camau i wella'r profiad o fod yn hŷn, trwy ganolbwyntio ar bwysigrwydd 'llesiant'. Mae Cynllun Heneiddio'n Dda Sir Gaerfyrddin wedi'i strwythuro yn ôl pum maes blaenoriaeth y rhaglen Heneiddio'n Dda yng Nghymru.

Adroddiad Blynyddol ynghylch yr Iaith Gymraeg 2020-2021

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1226482/welsh-language-annual-report-2021-21.pdf>

Mae gan yr Awdurdod ddyletswydd statudol i weithredu Safonau'r Gymraeg. Fel rhan o'r Safonau hynny, mae'n ofynnol inni gyhoeddi Adroddiad Blynyddol sy'n amlinellu ein cydymffurfiaeth a'n camau gweithredu. Mae'r adroddiad yn rhoi enghreifftiau o'r hyn a gyflawnwyd, ochr yn ochr ag astudiaethau achos lleol.

Datganiad Gweledigaeth y Cabinet 2022 - 2027 (Cyngor Sir Caerfyrddin)

<https://www.sirgar.llyw.cymru/cartref/cyngor-a-democratiaeth/strategaethau-a-chynlluniau/datganiad-gweledigaeth-y-cabinet-2022-2027/>

Yn ogystal â mynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd a thlodi, mae datganiad gweledigaeth y Cabinet yn cynnwys cryfhau'r economi a chynyddu llewyrch, a buddsoddi mewn tai, addysg, diwylliant, seilwaith a'r amgylchedd i wneud gwahaniaeth go iawn i fywydau pobl.

Safle Morol Ewropeaidd Bae Caerfyrddin a'i Aberoedd: Y Memorandwm Cydddealltwriaeth (2011)

http://english.cbeems.org/wp-content/uploads/2011/05/CBEEMS_MoU_web.pdf

Cyngor Sir Caerfyrddin: Strategaeth Gorfforaethol 2018-2023

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1225816/corporate-strategy-21-22.pdf>

Mae'r Strategaeth Gorfforaethol yn nodi dyheadau a blaenoriaethau strategol y Cyngor ac yn amlinellu'r hyn y mae'n bwriadu ei wneud i wireddu ei weledigaeth ar gyfer Sir Gaerfyrddin dros y pum mlynedd nesaf a chafodd y ddogfen ei diweddarau ym mis Mehefin 2019, ac eto ym mis Ebrill 2021 yn rhannol yn sgil cyhoeddi 'Symud Ymlaen yn Sir Gaerfyrddin'. Y weledigaeth yw Sir Gaerfyrddin sy'n galluogi pobl i fyw bywydau iach a chyflawn trwy gydweithio i adeiladu cymunedau cryf, dwyieithog a chynaliadwy. Bydd y strategaeth yn cael ei ystyried ymhellach wrth i'r CDLI symud yn ei flaen trwy'r broses baratoi ac yn nogfennau'r Arfarniad Cynaliadwyedd yn y dyfodol.

Cynllun Rheoli Cyrchfannau Sir Gaerfyrddin 2015 - 2020

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1212064/carmarthenshire-destination-management-plan-2015-2020.pdf>

Pwrpas Cynllun Rheoli Cyrchfannau (DMP) Sir Gaerfyrddin yw egluro beth sydd yn bwysig i'w wneud yn iawn ar gyfer y dyfodol, er mwyn siapiau polisiâu a blaenoriaethau, er mwyn

Ilywio adnoddau a ffurfio sylfaen er mwyn i bobl, busnesau a sefydliadau allu gweithio gyda'i gilydd er mwyn cyflawni amcanion cyffredin. Gweledigaeth Partneriaeth Cyrchfannau Sir Gaerfyrddin yw "Datblygu economi ymwelwyr ffyniannus yn Sir Gaerfyrddin yn seiliedig ar ei chryfderau a'i chymeriad unigryw, sy'n cynhyrchu mwy o wariant ac incwm lleol, yn gwella ei delwedd a'i henw da ac yn gwella ansawdd bywyd i gymunedau lleol". Amcanion y Cynllun Rheoli Cyrchfannau yw:

- Rhoi rhesymau clir dros ymweld â'r Sir a darparu profiadau cymhellol, unigryw a chofiadwy o ansawdd uchel i ymwelwyr;
- Creu safle cryf ar gyfer y sir yng nghyd-destun y wlad;
- Harneisio cryfderau cyfunol yr holl fusnesau a sefydliadau sydd â rôl yn y gwaith o gefnogi'r economi ymwelwyr;
- Diffinio cynnig unigryw Sir Gaerfyrddin o ran twristiaeth a denu ymwelwyr newydd, a'r rheiny sy'n ymwelwyr eisoes, i'r dref drwy farchnata blaengar a chost-effeithiol;
- Gwella mynediad i Sir Gaerfyrddin er mwyn annog gwell llif ymwelwyr, arosiadau hwy a mwy o wariant;
- Sicrhau'r safonau uchaf o ran gwasanaeth cwsmeriaid;
- Sicrhau cymaint â phosibl o wariant gan ymwelwyr a bod cymaint â phosibl o incwm yn cael ei gadw yn yr economi leol;
- Gwella bodlonrwydd cwsmeriaid er mwyn annog ymweliadau hwy a mynych, mwy o wariant a mwy o argymelliadau cadarnhaol;
- Meithrin diwylliant o welliant parhaus, gwerth am arian, arferion gorau, dysgu a chynaliadwyedd; a
- Nodi mesurau llwyddiant a monitro perfformiad.

Cynllun Adfer a Chyflawni Economaidd Sir Gaerfyrddin (2021)

<https://democracy.carmarthenshire.gov.wales/documents/s51856/Report.pdf>

Dyma Gynllun Adfer Economaidd sy'n nodi rhyw 30 o gamau gweithredu i gefnogi adferiad economi Sir Gaerfyrddin yn sgil effeithiau cymdeithasol ac economaidd y pandemig COVID-19 a Brexit. Mae'n nodi blaenoriaethau'r Awdurdod ar gyfer cefnogi Busnes, Pobl a Lleuedd. Gyda'r cymorth hwn gall economi Sir Gaerfyrddin ymadfer cyn gynted â phosibl i ddod yn un sy'n fwy cynhyrchiol nag yr oedd o'r blaen, yn fwy cyfartal, yn fwy gwyrdd, yn iachach, a chyda chymunedau mwy cynaliadwy.

Astudiaeth Cyflogaeth Sectorol Sir Gaerfyrddin (2017)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1212564/employment-sectoral-study-final-english-1.pdf>

Mae'r astudiaeth yn nodi anghenion cyflogaeth fesul sector a sut y bydd hyn yn amlygu ei hun dros y tymor byr i ganolig, â rhagolygon tan 2037. Mae'n dweud bod *Sir Gaerfyrddin yn mynd trwy gyfnod o arallgyfeirio a newid economaidd sylweddol.*

Strategaeth Cymorth i Deuluoedd Sir Gaerfyrddin 2018-2023

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1220764/2018-23-carmarthenshire-family-support-strategy-eng.pdf>

Mae'r Strategaeth hon yn amlinellu sut y bydd yr Awdurdod yn datblygu ac yn darparu gwasanaethau ymyriadau cynnar i gefnogi plant, teuluoedd a phobl ifanc yn Sir Gaerfyrddin ar unrhyw adeg ym mywyd plentyn, o'r blynyddoedd cynnar ac ymlaen i'r ardegau.

Asesiad o Anghenion Llety Sipsiwn a Theithwyr Sir Gaerfyrddin (2019)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1221663/carmarthenshire-gypsy-travellers-accommodation-needs-assessment-nov-2019.pdf>

Yn deillio o ddarpariaethau Deddf Tai (Cymru) 2014, cynhaliwyd Asesiad o Lety Sipsiwn a Theithwyr ar gyfer Sir Gaerfyrddin i ganfod a oes angen safle Sipsiwn a Theithwyr o fewn y Sir. Cynhaliwyd yr asesiad yn unol â chanllawiau statudol, a chafodd ei gyflwyno i

Weinidogion Cymru er mwyn craffu arno a'i gymeradwyo. Cafodd yr Awdurdod Tai Lleol gadarnhad oddi wrth Weinidog Cymru fod cynnwys yr asesiad o anghenion wedi'i dderbyn ar 28 Mawrth 2017.

Cynllun Datblygu Lleol Sir Gaerfyrddin 2006-2021 (Mabwysiadwyd ym mis Rhagfyr 2014):

http://www.cartogold.co.uk/CarmarthenshireLDP/english/text/00_Contents.htm

Mae Cynllun Datblygu Lleol Sir Gaerfyrddin yn gosod y fframwaith ar gyfer holl ddatblygiadau'r dyfodol o fewn y Sir hyd at 2021 (ac eithrio Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog). Mae'r CDLI yn llunio cyfleoedd buddsoddi'r dyfodol a rhaglenni gwella seilwaith ac yn tywys y gwaith o benderfynu ar unrhyw gynigion neu geisiadau cynllunio, oni bai bod ystyriaethau perthnasol yn nodi fel arall. Cyflwynir Arfarniad Cynaliadwyedd law yn llaw â'r CDLI, ynghyd ag Aseiad Rheoliadau Cynefinoedd. Yn ogystal, datblygwyd cyfres o Ganllawiau Cynllunio Atodol i ymhelaethu ar bolisiâu a darpariaethau'r Cynllun a'u hatgyfnerthu; sef:

1. Tai Fforddiadwy;
2. Rhwymedigaethau Cynllunio;
3. Caeau'r Mynydd Mawr;
4. Cyfarwyddyd Cynllunio a Datblygu – De Llanelli;
5. Cyfarwyddyd Cynllunio a Datblygu – Pibwr-lwyd;
6. Addasu ac aildefnyddio adeiladau gwledig at ddefnydd preswyl;
7. Yr Iaith Gymraeg;
8. Hamdden a Mannau Agored - gofynion ar gyfer datblygiadau newydd;
9. Cadwraeth Natur a Bioamrywiaeth;
10. Archaeoleg a datblygu;
11. Briff Cynllunio a Datblygu Gorllewin Sir Gaerfyrddin; a
12. Cyfarwyddyd Cynllunio a Datblygu Ardal Gogledd Llandeilo.

Ar 10 Ionawr 2018, penderfynodd y Cyngor baratoi CDLI diwygiedig ar gyfer Sir Gaerfyrddin. Unwaith y bydd wedi'i fabwysiadu, bydd y CDLI arfaethedig yn disodli'r CDLI Mabwysiedig.

Cynllun Llesiant Lleol Sir Gaerfyrddin 2018-2023 – Y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus

<https://democracy.carmarthenshire.gov.wales/documents/s32300/PSB%20Annual%20Report%202019.pdf>

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 yn rhoi dyletswydd llesiant ar gyrrff cyhoeddus penodol ledled Sir Gaerfyrddin i weithredu ar y cyd a sefydlu Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus statudol. Sefydlwyd Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Gaerfyrddin ym mis Mai 2016 a'i dasg yw gwella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Sir Gaerfyrddin. Rhaid iddo wneud hynny trwy gynnal asesiad o lesiant yn y Sir ac wedyn paratoi Cynllun Llesiant sirol i amlinellu ei amcanion lleol, y camau y mae'n bwriadu eu cymryd er mwyn eu gwireddu a sut y maent yn cyfrannu at gyflawni'r nodau llesiant.

Cynllun Adfer Natur Sir Gaerfyrddin 2020-2030

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1222448/carms-nature-recovery-plan-pt-3.pdf?v=202005071000000000>

Mae'r Cynllun Adfer Natur a gynhyrchwyd gan Bartneriaeth Natur Sir Gaerfyrddin yn rhestru'r rhywogaethau a chynefinoedd Adran 7 sydd i'w cael yn y sir ac, fel y cyfryw, yn llywio polisi cynllunio lleol. Mae'n adlewyrchu'r amcanion cenedlaethol ar lefel lleol ac yn ystyried sut yr eir i'r afael â'r amcanion hyn yn Sir Gaerfyrddin, yr heriau, a'r cyfleoedd wrth gyflawni'r amcanion hyn, ac yn llywio gwaith y partneriaid sydd â diddordeb cyffredin mewn gwarchod a gwella ein hamgylchedd naturiol yn y dyfodol.

Amcanion Llesiant Sir Gaerfyrddin (fel sydd wedi'u cynnwys yn Strategaeth Gorfforaethol Cyngor Sir Gaerfyrddin 2018-2023)

Yn dilyn ymgynghoriad, aeth y Cyngor ati i baratoi set o Amcanion Llesiant / Gwella. Mae'r Amcanion hyn yn cyfrannu'n sylweddol at gyflawni'r Nodau Llesiant Cenedlaethol ac yn cydnabod bod modd gwneud mwy ar lefel llywodraeth leol. Mae cynlluniau gweithredu cysylltiedig ar gyfer pob un o'r 13 amcan (o dan bum thema allweddol), sef:

Dechrau'n Dda

1. Helpu i roi'r dechrau gorau mewn bywyd i bob plentyn a gwella ei brofiadau yn gynnar mewn bywyd.
2. Helpu plant i fyw bywydau iachus

Byw'n Dda

3. Cefnogi a gwella cynnydd, cyflawniad, a deilliannau i'r holl ddysgwyr
4. Trechu tlodi drwy wneud popeth o fewn ein gallu i'w atal, gan helpu pobl i gael gwaith a gwella bywydau'r rheiny sy'n byw mewn tlodi
5. Creu mwy o swyddi a thwf ledled y sir
6. Cynyddu faint o dai rhent a thai fforddiadwy sydd ar gael
7. Helpu pobl i fyw bywydau iach (mynd i'r afael ag ymddygiad peryglus a gordewdra)
8. Cefnogi cydlyniant cymunedol, cydnerthedd a diogelwch

Heneiddio'n Dda

9. Cefnogi pobl hŷn er mwyn iddynt heneiddio'n dda a chadw'u hurddas a'u hannibyniaeth wrth wneud hynny

Mewn Amgylchedd Iach, Diogel a Llewyrchus

10. Gofalu am yr amgylchedd nawr ac ar gyfer y dyfodol
11. Gwella seilwaith a chysylltedd priffyrdd a thrafnidiaeth
12. Hyrwyddo'r Iaith Gymraeg a Diwylliant Cymru

Llywodraethu Corfforaethol

13. Llywodraethu a Defnyddio Adnoddau yn well

Blaengynllun ar gyfer Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 (2019) (Cyngor Sir Gaerfyrddin)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1218908/ccc-env-act-forward-plan.pdf>

Mae Adran 6 Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn gosod dyletswydd ar awdurdodau cyhoeddus i 'geisio gofalu am a chryfhau bioamrywiaeth wrth gyflawni eu swyddogaethau mewn perthynas â Chymru ac wrth wneud hynny hyrwyddo cydnerthedd ecosystemau, i'r graddau y mae hynny'n gydnaws â chyflawni'r swyddogaethau hynny mewn modd priodol.' Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cyhoeddus flaengynllunio ac adrodd ar y modd y maent yn bwriadu cydymffurfio â'r ddyletswydd o ran bioamrywiaeth a chydnerthedd ecosystemau. Yng Nghymru, mae'r Ddeddf yn disodli'r ddyletswydd yn adran 40 o Ddeddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig (NERC) 2006 gyda phwyslais ychwanegol yn cael ei roi ar awdurdodau cyhoeddus i gynnal a gwella bioamrywiaeth. Rhaid i'r corff cyhoeddus roi sylw i'r rhestr o rywogaethau a chynefinoedd blaenoriaeth yng Nghymru (Adran 7), Adroddiad ar Gyflwr Adnoddau Naturiol (Adran 8), ac unrhyw Ddatganiad Ardal y mae'r awdurdod yn arfer swyddogaethau (Adran 11). Cafodd y cynllun hwn ei gyhoeddi ym mis Chwefror 2017 a'i ddiwygio yn 2019. Mae'n amlinellu adnoddau naturiol Sir Gaerfyrddin, pam eu bod mor bwysig a rhai o'r gweithgareddau sydd eisoes ar y gweill i'w diogelu; yn esbonio'r cefndir deddfwriaethol a'r polisi cenedlaethol a lleol ac yn cynllunio cyd-destun i'r adroddiad hwn; yn nodi sut mae/bydd cynlluniau gweithredu yn cael eu datblygu; ac yn darparu camau gweithredu manwl i'w cyflawni gyda cherrig milltir ar gyfer adrodd mewn dogfen 'fyw' ar wahân.

Y Wybodaeth Ddiweddaraf am y Gwasanaeth Llyfrgelloedd – Symud ymlaen 2017–2022

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1214220/gd4443-librariesstrategy-en.pdf>

Strategaeth Rheoli Perygl Llifogydd Lleol (2013) (Cyngor Sir Caerfyrddin)

https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/3506/flood_strategy.pdf

Mae'r ddogfen hon yn nodi'r Awdurdodau Rheoli Risg yn Sir Gaerfyrddin, y gofynion allweddol/cynnwys y strategaeth, mae'n amlinellu'r amcanion a'r mesurau lefel uchel ar gyfer gweithredu'r strategaeth. Hefyd, mae'r ddogfen hon yn nodi'r adnoddau posibl allai ariannu gweithredu'r mesurau. Mae'r ddogfen hefyd yn trafod y cyd-destun y mae'n ofynnol i'r strategaeth gyflawni buddiannau amgylcheddol ehangach mewn perthynas ag ef.

Symud Ymlaen yn Sir Gaerfyrddin: y 5 mlynedd nesaf (2018)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1212982/moving-forward.pdf>

Mae'r Cyngor wedi nodi 98 o brosiectau, cynlluniau neu wasanaethau â blaenoriaeth y mae am eu cyflawni dros y pum mlynedd nesaf i sicrhau mai Sir Gaerfyrddin yw'r "lle gorau i fyw a gweithio ynddo ac i ymweld ag ef". Bydd y Cyngor yn buddsoddi mewn meysydd allweddol wrth geisio gwella llesiant economaidd, amgylcheddol, cymdeithasol a diwylliannol y sir.

Symud Sir Gâr Wledig Ymlaen (2019) (Cyngor Sir Caerfyrddin)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1219667/moving-rural-carms-forward-report-final.pdf>

Datblygwyd y strategaeth eang hon i helpu i nodi a chanolbwyntio ar adfywio o fewn cymunedau gwledig yn Sir Gaerfyrddin.

Cynllun Gwella Hawliau Tramwy 2019-2029 (Cyngor Sir Caerfyrddin)

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1222043/rowip-english.pdf>

Wedi'i ddatblygu yn unol ag Adran 60(3) o Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy (CRoW) (2000), mae'r Cynllun Gwella Hawliau Tramwy (ROWIP) yn ddogfen dengmlwyddol sy'n manylu ar gynllun yr Awdurdod ar gyfer rheoli strategol, datblygu, a gwella rhwydwaith Hawliau Tramwy Cyhoeddus y Sir (PRoW). Mae'n hanfodol wrth ddarlunio cyfeiriad a graddfa'r gwaith a gyflawnir yn y dyfodol ar fynediad i gefn gwlad, ac mae'n rhoi golwg hirdymor ar bolisiâu a champau gweithredu. Roedd hwn yn ddiweddariad ar y Cynllun Gwella Hawliau Tramwy blaenorol a gyhoeddwyd yn wreiddiol yn 2008.

Gofal Cymdeithasol ac Iechyd: Strategaeth Pobl Hŷn 2015–2025

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/3345/older-people-vision.pdf>

Dros y 15 mlynedd nesaf, bydd gwasanaethau Pobl Hŷn yn dod o dan bwysau cynyddol yn Sir Gaerfyrddin, gyda thros ddeng mil yn ychwanegol o bobl hŷn dros 75 oed yn byw yn y sir, y bydd angen gofal a chymorth ar lawer ohonynt. Nod y strategaeth hon yw edrych yn fanylach ar yr heriau hyn a gosod cynllun ar gyfer darparu gwasanaethau mwy cynaliadwy dros y deng mlynedd nesaf.

Adroddiad Blynyddol Cyfarwyddwr Statudol y Gwasanaethau Gofal Cymdeithasol 2020 - 2021

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1226994/0-master-dar-2020-21-v9-english.pdf>

Mae'n ofynnol yn statudol i'r Cyfarwyddwr Gwasanaethau Cymdeithasol adrodd yn flynyddol wrth y Cyngor ar berfformiad yr ystod gyfan o Wasanaethau Cymdeithasol a'r modd y cânt eu darparu, yn ogystal â chynlluniau ar gyfer eu gwella.

Trawsnewidiadau: Cynllun Adfywio Strategol ar gyfer Sir Gaerfyrddin 2015 - 2030

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1212060/strategic-regeneration-plan-for-carmarthenshire-2015-2030-pdf.pdf>

Mae'r tirlun economaidd yn esblygu gyda safle Sir Gaerfyrddin mewn perthynas â Dinas Ranbarth Bae Abertawe, y mae'r Cyngor wedi datblygu'r strategaeth ar ei gyfer; "erbyn

2030 bydd Sir Gaerfyrddin yn rhan hyderus, uchelgeisiol a chysylltiedig o Ddinas-ranbarth Ewropeaidd.”

Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg 2022–2032

<https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1229464/eng-cynllun-strategol-cymraeg-mewn-addysg-sir-gaerfyrddin-2022-2032cab4722fin.pdf>

Diben Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg Sir Gaerfyrddin yw manylu ar sut y mae'r Cyngor yn bwriadu cyflawni canlyniadau a thargedau Llywodraeth Cymru a amlinellir yn eu Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg.

Atodiad B
Gwybodaeth
Sylfaenol

Atodiad B: Gwybodaeth Sylfaenol

Mae'r ddogfen hon yn rhoi crynodeb o'r wybodaeth, y dystiolaeth a'r data sy'n ymwneud ag elfennau amgylcheddol, economaidd a chymdeithasol Sir Gaerfyrddin. Mae'r Cyfarwyddyd Aseiad Amgylcheddol Strategol yn ei gwneud yn ofynnol i'r llinell sylfaen gynnwys 'esblygiad tebygol ohono heb weithredu'r cynllun' (Atodiad I (b)); a 'nodweddion ardaloedd y mae'n debygol yr effeithir yn sylweddol arnynt' (Atodiad I (c))¹ I ddechrau, mae'r llinell sylfaen hon yn ffurfio Tasg A3 o'r Cam Cwmpasu; ond mae wedi'i diweddarau i sicrhau yr ystyrir y wybodaeth fwyaf cyfoes sydd ar gael – gan adlewyrchu'r broses rhwng datblygiad yr Arfarniad Cynaliadwyedd ac Zil Gynllun Datblygu Lleol Diwygiedig (CDLI) Sir Gaerfyrddin 2018-2033 (y cyfeirir ato o hyn ymlaen fel y 'Cynllun'). Gwnaed diwygiadau yn dilyn ymgynghori ynghylch yr Adroddiad Cwmpasu a'r Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd cychwynnol, a gwnaed diweddariadau pellach ar yr un pryd â chynhyrchu'r Adroddiad Arfarniad Cynaliadwyedd diweddaraf ac mewn ymateb i sylwadau a ddaeth i law yn ystod ymgynghoriad y Cynllun adneuo. Lle bo'n bosibl, mae data wedi'i gynnwys am dueddiadau hanesyddol a rhagolygon ar gyfer y dyfodol, gan ystyried sefyllfa 'busnes fel arfer' (h.y. ymdrech a ragwelir heb weithredu'r Cynllun). Ar y cyd, mae'r wybodaeth hon yn hwyluso asesu effeithiau posibl gweithredu'r Cynllun, gan helpu i nodi cyfleoedd a materion presennol/yn y dyfodol, yn cefnogi'r gwaith o ragweld a gwerthuso effeithiau, ac yn gosod llinell sylfaen ar gyfer monitro yn y dyfodol.

DS: O ystyried natur helaeth yr elfennau a grynhoir, nid yw'r ddogfen hon yn gynhwysfawr a dylid ei hystyried ochr yn ochr â'r wybodaeth berthnasol yn y Cynlluniau, y Polisiâu a'r Rhaglenni yn Atodiad 1. Er hwylustod cyfeirio, mae ffynonellau wedi'u mewnosod fel troednodiadau ar y dudalen berthnasol. Gellir gweld rhestr gynhwysfawr o ffynonellau ar ddiwedd y ddogfen hon.

---

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0042&from=EN>

Cynnwys

1.	Datblygu Cynaliadwy	4
2.	Bioamrywiaeth a'r Amgylchedd Naturiol.....	6
3.	Ansawdd Aer	16
4.	Ffactorau Hinsoddol	21
5.	Dŵr.....	27
6.	Asedau Materol	35
7.	Priddoedd	38
8.	Treftadaeth Ddiwylliannol ac Amgylchedd Hanesyddol	43
9.	Tirwedd.....	61
10.	Poblogaeth	68
11.	Y Gymraeg.....	74
12.	Iechyd a Llesiant.....	77
13.	Addysg a Sgiliau	83
14.	Economi	84
15.	Gwead Cymdeithas.....	87
16.	Ffynonellau Gwybodaeth Sylfaenol.....	90

Talfyriadau

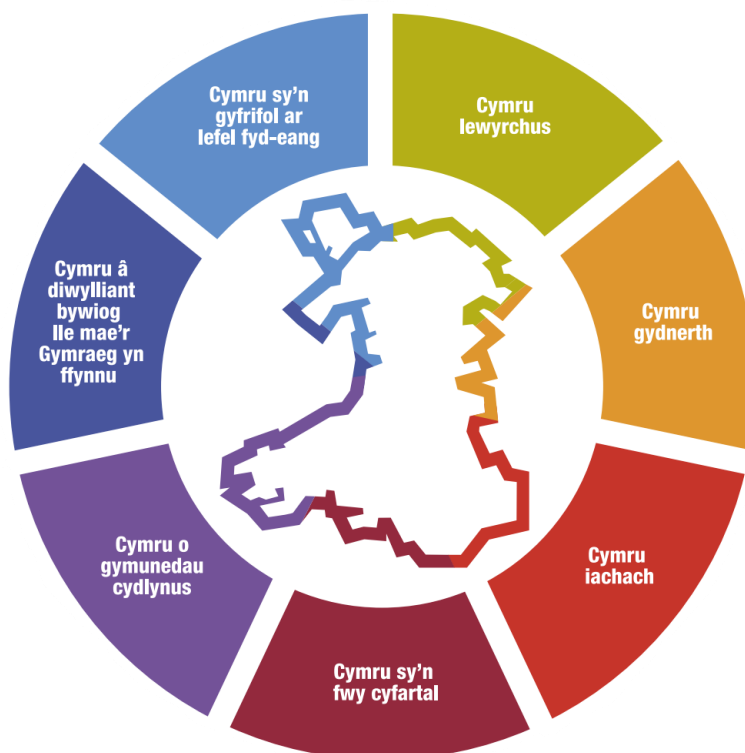
- AAS** Asesiad Amgylcheddol Strategol
- AC** Arfarniad Cynaliadwyedd
- ACA** Ardal Cadwraeth Arbennig
- AGA** Ardal Gwarchodaeth Arbennig
- AIR** Adnodd Gwybodaeth Aer
- APIS** System Gwybodaeth am Lygredd Aer y DU
- BGC** Bwrdd Gwasanaethau Cymdeithasol
- BSBI** Cymdeithas Fotanegol Ynysoedd Prydain
- CCAUC** Cyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru
- CDLI** Cynllun Datblygu Lleol
- CNC** Cyfoeth Naturiol Cymru
- ESSC** Cymdeithas Ewropeaidd er Cadwraeth Pridd
- IPCC** Panel Rhynglywodraethol ar Newid yn yr Hinsawdd
- LAQM** Ardaloedd Rheoli Ansawdd Ardal Leol
- LSOAs** Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is
- MALIC** Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru
- NAEI** Rhestr Allyriadau Atmosfferig Cenedlaethol
- NDC** Nodau Datblygu Cynaliadwy
- NERC** Deddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig
- NRAP** Cynllun Gweithredu Adfer Natur
- PCC** Polisi Cynllunio Cymru
- RIGS** Safleoedd Geoamrywiaeth o Bwysigrwydd Rhanbarthol
- RSPB** Y Gymdeithas Frenhinol er Gwarchod Adar
- SoDdGA** Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig
- SoNaRR** Adroddiad ar Gyflwr Adnoddau Naturiol
- SuDS** Systemau Draenio Trefol Cynaliadwy
- TAN** Nodyn Cyngor Technegol
- UKSO** Arsyllfa Pridd y DU
- WRMP** Cynllun Rheoli Adnoddau Dŵr

Yn cynnwys gwybodaeth y sector cyhoeddus wedi'i thrwyddedu o dan Drwydded Llywodraeth Agored f3.0 – [gweler https://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/](https://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/3/). O ystyried nifer y darparwyr gwybodaeth y cyfeirir atynt, nid oedd yn ymarferol rhestru pob datganiad priodoledd, ond mae hyperddolenni i'r gwe-dudalennau cyfateb sy'n cynnwys cyfeiriad at y datganiad priodoledd perthnasol wedi'u darparu.

1. Datblygu Cynaliadwy

Ystyr datblygu cynaliadwy yw datblygiadau sy'n bodloni anghenion y presennol heb amharu ar allu cenedlaethau'r dyfodol i fodloni eu hanghenion ². Gellir dehongli'r cysyniad mewn sawl ffordd, ond yn y bôn mae'n ymagwedd at ddatblygu sy'n ceisio cydbwysu anghenion gwahanol, sy'n aml yn cystadlu â'i gilydd, ag ymwybyddiaeth o gyfyngiadau amgylcheddol, cymdeithasol, economaidd a diwylliannol. Er bod ystyriaethau amgylcheddol yn ganolog i egwyddor datblygu cynaliadwy, mae hefyd yn ymwneud â sicrhau cymdeithas gref, iach a chyfiawn, a diwallu anghenion pawb yn awr ac yn y dyfodol. Mae hyn yn cynnwys hyrwyddo llesiant personol, cydlyniant cymdeithasol a chreu cyfle cyfartal. Mae Agenda 2030 y Cenhedloedd Unedig ar gyfer Datblygu Cynaliadwy yn darparu glasbrint a rennir ar sut y gellir cyflawni hyn drwy 17 Nod Datblygu Cynaliadwy.³

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn diffinio Datblygu Cynaliadwy fel: "Y broses o wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru drwy weithredu, yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy, gan anelu at gyrraedd y nodau llesiant" ⁴. Mae'n gosod dyletswydd ar gyrf cyhoeddus i ddatblygu'n gynaliadwy ac mae'n gofyn am welliant o ran cyflawni pob un o'r pedair agwedd ar lesiant: cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol; ac, o dan y Ddeddf, mae'n ofynnol i awdurdodau lleol baratoi Asesiad Llesiant Lleol. Mae Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020⁵ yn adlewyrchu ar gynnydd yr holl gyrf cyhoeddus o ran a ydynt wedi croesawu'r newid diwylliannol sy'n ofynnol gan y Ddeddf ac yn ystyried y cynnydd sy'n cael ei wneud ar bob un o'r 7 nod llesiant⁶ (Tabl 1).

Tabl 1. Amcanion Llesiant cenedlaethol fel sydd yng Nghynllun Llesiant Sir Gaerfyrddin 2018-2023 ⁷.

² <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>

³ <https://sdgs.un.org/goals>

⁴ <https://gov.wales/well-being-future-generations-act-essentials-html>

⁵ <https://www.futuregenerations2020.wales/>

⁶ <https://gov.wales/wellbeing-wales-2022>

⁷ <https://www.thecarmarthenshirewants.wales/media/8285/carms-well-being-plan-final-draft-051017-english.pdf>

Edrychodd Asesiad Llesiant Sir Gaerfyrddin ⁸ ar lesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol yn Sir Gaerfyrddin trwy wahanol gyfnodau bywyd ac mae'n rhoi crynodeb o'r canfyddiadau allweddol. Mae ar sail data, tystiolaeth ac adborth gan ein preswylwyr a'n rhanddeiliaid ar yr hyn sy'n bwysig i'n cymunedau o ran llesiant. Dyma'r ail asesiad sydd wedi'i baratoi gan Fwrdd Gwasanaethau Cymdeithasol (BGC) Sir Gaerfyrddin. Mae canfyddiadau'r asesiad hwn yn sail i'r amcanion a'r camau gweithredu a nodir yn y Cynllun Llesiant ar gyfer Sir Gaerfyrddin ⁹, sy'n nodi'r hyn y mae'r BGC yn ceisio canolbwyntio arno dros y 5 mlynedd nesaf er mwyn gwella llesiant pobl a chymunedau yn y sir, yn ogystal â sail ar gyfer y tymor hwy o hyd at 20 mlynedd.

Mae Cynllun Llesiant Sir Gaerfyrddin yn canolbwyntio ar gyflawni pedwar amcan:

- Arferion Iach: Mae gan bobl ansawdd bywyd da, ac maent yn gwneud dewisiadau iach ynglŷn â'u bywydau a'u hamgylchedd.
- Ymyrraeth Gynnar: Sicrhau bod pobl yn cael y cymorth iawn ar yr adeg iawn; pan fydd ei angen arnynt.
- Cysylltiadau Cryf: Pobl, lleoedd a sefydliadau sydd â chysylltiadau cryf rhyngddynt ac sy'n gallu addasu i newid.
- Pobl a Lleoedd Ffyniannus: Gwneud y gorau o gyfleoedd i bobl a lleoedd mewn rhannau trefol a gwledig o'n sir fel ei gilydd.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r Cynllun

Byddai'r datblygu'n dameidiog, ni fyddai'n cael ei gydlynu ac ni fyddai ystyriaeth yn cael ei rhoi i'r effeithiau cronol ar yr amgylchedd, nac i'r effaith bosibl ar gynlluniau llesiant perthnasol (yn genedlaethol ac yn lleol). Er y byddai dal yn destun Polisi Cynllunio Cymru ¹⁰ (PCC) a pholisi cenedlaethol arall, ar lefel awdurdod lleol, ni fyddai datblygu'n cael ei gyfeirio at y lleoliadau mwyaf cynaliadwy ac ni fyddai dim ar waith i ddylanwadu ar lefel twf cynaliadwy, ac mae'n bosibl ni fydd anghenion lleol cymunedau Sir Gaerfyrddin yn cael eu diwallu.

---

⁸ <https://www.thecarmarthenshirewant.wales/media/8311/psb-wellbeing-assessment.pdf>

⁹ <https://www.thecarmarthenshirewant.wales/media/quipyh1k/1-well-being-assessment.pdf>

¹⁰ <https://gov.wales/planning-policy-wales>

2. Bioamrywiaeth a'r Amgylchedd Naturiol

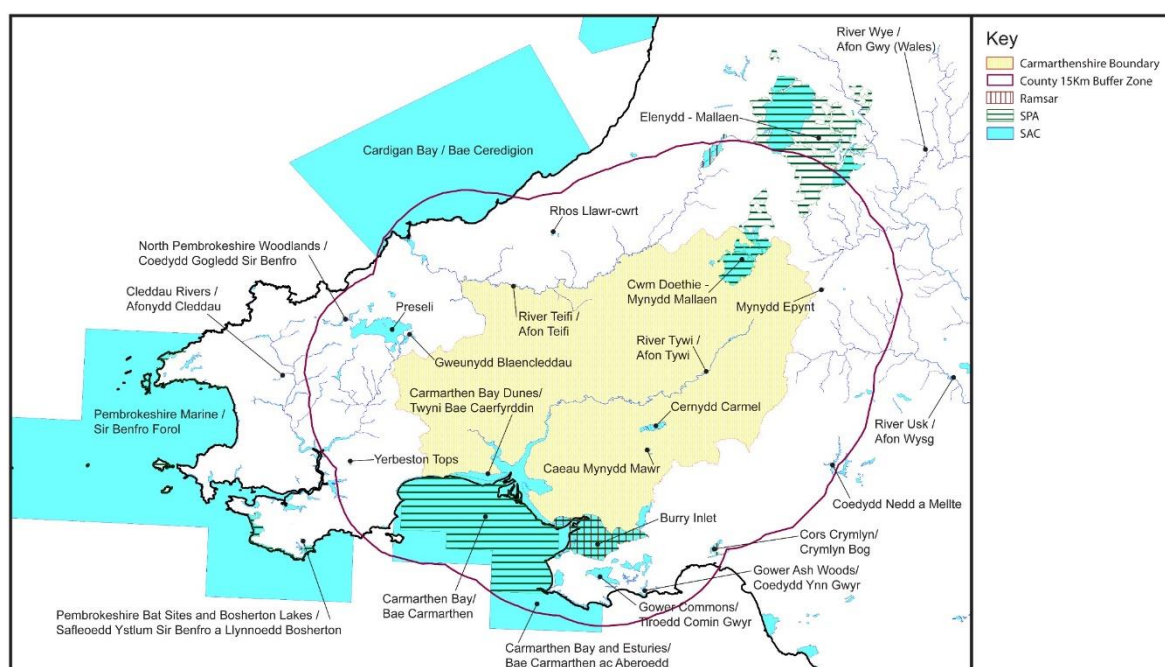
Ystyr bioamrywiaeth yn syml yw amrywiaeth bywyd ar y ddaear. Mae'n cynnwys pob planhigyn ac anifail byw a'r ecosystemau y maen nhw'n dibynnu arnynt. Mae bioamrywiaeth ym mhobman: mewn gerddi, caeau, cloddiau, mynyddoedd, afonydd ac yn y môr. Ar lefel leol, mae bioamrywiaeth yn dylanwadu'n fawr ar gymeriad ein tirwedd. Mae Sir Gaerfyrddin yn enwog, ac yn haeddiannol felly, am ei harfordir godidog, ei haberoedd tawel, ei dyffrynnoedd coediog, serth a'i ucheldiroedd garw. Mewn sawl man yn y sir ceir clytwaith o goetiroedd a chaeau wedi'u ffinio gan gloddiau sydd, yn aml iawn, o bwysigrwydd hanesyddol. Mae'r môr a gwely'r môr o amgylch arfordir Sir Gaerfyrddin hefyd yn gyforiog o rywogaethau, y mae rhai ohonynt o bwys economaidd sylweddol. Mae harddwch naturiol y sir yn ffactor pwysig y mae'r diwydiannau twristiaeth a hamdden lleol yn dibynnu arno. Mae bioamrywiaeth felly'n hanfodol i lesiant corfforol, economaidd ac ysbrydol pawb sy'n byw ac yn gweithio yn Sir Gaerfyrddin. DS: Mae gan y rhan honno o Sir Gaerfyrddin sy'n gorwedd o fewn Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ei chynllun datblygu ei hun.

Safleoedd Rhyngwladol

Mae gan Sir Gaerfyrddin ardaloedd sylweddol o dir sydd wedi'u dynodi oherwydd eu pwysigrwydd rhyngwladol ar gyfer cadwraeth natur. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (ACA) a ddynodwyd o dan Gyfarwyddeb y Comisiwn Ewropeaidd ar Warchod Cynefinoedd Naturiol ac Anifeiliaid a Phlanhigion Gwyllt (92/43/EEC);
- Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig (SPAs) a ddynodwyd o dan Gyfarwyddeb y Comisiwn Ewropeaidd ar Warchod Adar Gwyllt (79/409EEC)
- Safleoedd Ramsar a ddynodwyd yn dilyn confensiwn Ramsar yn 1971 ar wlyptiroedd.

Dangosir rhestr o'r safleoedd hyn a'r nodweddion y cânt eu dynodi ar eu cyfer yn Nhabl 2 a chânt eu mapio yn Ffigur 1. Darperir yr asesiad diweddaraf o statws cadwraeth pob nodwedd hefyd.

Ffigur 1. Lleoliad safleoedd Ewropeaidd mewn perthynas â Sir Gaerfyrddin

Tabl 2. Safleoedd dynodedig yn Sir Gaerfyrddin ac o fewn parth clustogi 15km.

Safle Ewropeaidd	Maint (hectarau)	Nodwedd(ion) Cymhwys	Statws Cadwraeth (Dyddiad yr asesiad)
ACA Afon Twyi	363.45	Gwangen	Anffafriol (Mai 2012)
		Dyfrgi	Ffafriol
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol (Ion 2011)
		Llysywen bendoll yr afon	Anffafriol (Ion 2011)
		Llysywen bendoll y nant	Anffafriol (Ion 2011)
		Herlyn	Anffafriol (Ion 2011)
		Penlletwad	Anffafriol (Ion 2011)
ACA Caeau'r Mynydd Mawr	25.06	<i>Dolydd Molinia</i> ar briddoedd calchaid, priddoedd mawnog neu briddoedd cleiog â silt (<i>Molinia caeruleae</i>)	Anffafriol (Medi 2015)
		Britheg y Gors	Anffafriol (Medi 2015)
ACA Cernydd Carmel	361.14	Tirlynnoedd	Ffafriol (Medi 2011)
		Rhostir gwlyb Gogledd yr Iwerydd <i>Erica tetralix</i>	Ffafriol (Medi 2016)
		Rhostir sych Ewropeaidd	Dinistriwyd: Yn rhannol (Medi 2016)
		Cyforgorsydd actif	Anffafriol (Gorffennaf 2016)
		Fforestydd <i>Tilio-Acerion</i> o lethrau, sgrïau a cheunentydd	Ffafriol (Gorffennaf 2013)
Ardal Cadwraeth Arbennig Twyni Bae Caerfyrddin	1206.32	"Twyni symudol ar hyd y glannau gydag <i>Ammophila arenaria</i> ("twyni gwyn")"	Ffafriol (Gorffennaf 2007)
		Twyni symudol ar hyd y draethlin gydag <i>Ammophila arenaria</i>	Ffafriol (Gorffennaf 2007)
		Twyni sefydlog gyda llystyfiant llysieuol	Anffafriol (Ion 2015)
		Twyni gyda <i>Salix repens</i> ssp. <i>argentea</i>	Anffafriol (Awst 2007)
		Llac twyni gwlyb	Anffafriol (Ion 2015)
		Malwen droellog	Anffafriol (Medi 2016)
		Llysiau'r afu petalaidd	Anffafriol (Mai 2016)
		Tegeirian y fign galchog	Anffafriol (Hyd 2014)
Ardal Cadwraeth Arbennig Afon Teifi	715.58	Cyrsiau dŵr ar lefelau gwastatir i lefelau mynyddig â llystyfiant <i>Ranunculus fluitantis</i> a <i>Callitriche-Batrachion</i>	Ffafriol (Medi 2012)
		Dyfroedd llonydd oligotroffig i mesotroffig â llystyfiant <i>Littorelletea uniflorae</i> a/neu Isoeto-Nanojuncetea	Ffafriol (Medi 2003)
		Llysywen bendoll y nant	Ffafriol (Hyd 2013)
		Llysywen bendoll yr afon	Ffafriol (Hyd 2013)
		Eog yr Iwerydd	Ffafriol (Ion 2016)

		Penlletwad	Anffafriol (Ion 2012)
		Dyfrgi	Ffatriol (Mawrth 2010)
		Llyriad nofiadwy	Ffatriol (Medi 2012)
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol (Ion 2016)
ACA Afonydd Cleddau	751	Cyrsiau dŵr ar lefelau gwastatir i lefelau mynyddig â llystyfiant <i>Ranunculion fluitantis</i> a <i>Callitricho-Batrachion</i>	Anffafriol (Ion 2012)
		Cyforgorsydd actif	Anffafriol (Hyd 2012)
		Coedwigoedd llifwaddodol ag <i>Alnus glutinosa</i> a <i>Fraxinus excelsior</i>	Anffafriol (Tach 2012)
		Llysywen bendoll y nant	Anffafriol: Wrthi'n adfer (Ionawr 2012)
		Llysywen bendoll yr afon	Anffafriol: Wrthi'n adfer (Ionawr 2012)
		Penlletwad	Anffafriol (Tach 2006)
		Dyfrgi	Ffatriol (Mawrth 2010)
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol (Ion 2012)
ACA Bae Caerfyrddin a'r Aberoedd	66101.16	Banciau tywod sydd wedi eu gorchudd ychydig gan ddŵr môr drwy'r adeg.	Anffafriol: Yn dirywio (Tach 2006)
		Aberoedd	Ffatriol (Tach 2006)
		Fflatiau llaid a fflatiau tywod nad ydynt wedi'u gorchuddio gan ddŵr môr adeg llanw isel	Ffatriol (Tach 2006)
		Cilfachau a baeau bas mawr	Ffatriol (Tach 2006)
		<i>Salicornia</i> a blodau unflwydd eraill yn cytrefu mwd a llaid	Anffafriol (Hyd 2006)
		Dolydd halen yr lwerydd	Anffafriol (Ion 2012)
		Gwangen	Anffafriol (Tach 2006)
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol (Ebrill 2005)
		Llysywen bendoll yr afon	Anffafriol (Ebrill 2005)
		Herlyn	Anffafriol (Tach 2006)
		Dyfrgi	Ffatriol (Mawrth 2010)
AGA Bae Caerfyrddin	95860.36	Môr-hwyaden Ddu	Nid oes asesiad wedi'i wneud o gyflwr y safle, i gael disgrifiad o'r safle gweler y cynllun rheoli.
Ardal Cadwraeth Arbennig Cwm Doethie - Mynydd Mallaen	4122.29	Hen goedydd derwen mes di-goes gyda chelynenn a Gwibredynen yn Ynysoedd Prydain.	Anffafriol (Awst 2012)
		Rhostir sych Ewropeaidd	Anffafriol: Wrthi'n adfer (Medi 2012)
AGA Elenydd Mallaen	30022.14	Cudyll bach sy'n magu	Ffatriol (Mehafin 2000)
		Barcud Coch sy'n magu	Ffatriol (Mehafin 2000)
		Hebog tramor sy'n magu	Ffatriol (Mehafin 2006)
	6627.99	Hwyaden Lostfain	Ffatriol (Mawrth 2004)

AGA Tywyn Cilfach		Hwyaden Lydanbig y Gogledd	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Corhwyad	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Chwiwell	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Pibydd y Mawn	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Pibydd Coch	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Pioden y Môr	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Gylfinir	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Cornicyll Llwyd	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Hwyaden yr Eithin	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Pibydd Coesgoch	Ffafriol (Mawrth 2004)
		Cwtiad y traeth	Heb ei asesu
ACA Ceredigion Bae	95860.36	Banciau tywod sydd wedi eu gorchudd ychydig gan ddŵr môr drwy'r adeg.	Heb ei asesu
		Riffiau	Heb ei asesu
		Ogofau morol suddedig neu rannol suddedig	Ffafriol (Tach 2006)
		Dolffin trwynbwl	Ffafriol (Ion 2007)
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol (Ebrill 2005)
		Llysywen bendoll yr afon	Anffafriol (Ebrill 2005)
		Morlo llwyd	Ffafriol (Ion 2007)
Gogledd Benfro ACA Coedydd Gogledd Benfro	314.48	Hen goedydd derwen mes di-goes gyda chelynenn a Gwibredynen yn Ynysoedd Prydain.	Anffafriol: Wrthi'n adfer (Mai 2010)
		Coedwigoedd llifwaddodol ag <i>Alnus glutinosa</i> a <i>Fraxinus excelsior</i>	Anffafriol (Mehefin 2016)
		Ystum Du	Ffafriol (Awst 2012)
Ardal Cadwraeth Arbennig Yrbereston Tops	90.7	Dolydd <i>Molinia</i> ar briddoedd calchaid, priddoedd mawnog neu briddoedd cleiog â silt (<i>Molinion caeruleae</i>)	Anffafriol (Medi 2017)
		Britheg y Gors	Anffafriol (Medi 2017)
Ardal Cadwraeth Arbennig Rhos Llawr-cwrt	45.8	Britheg y Gors	Anffafriol: Wrthi'n adfer (Awst 2012)
		Hamatocaulis vernicosus (mwsogl)	Anffafriol (Hyd 2005)
Ardal Cadwraeth Arbennig Safleoedd Ystumod Benfro Llynnoedd Bosherton	122.59	Dyfroedd oligo-mesotroffig caled â llystyfiant dyfnderol <i>Chara</i> spp.	Anffafriol (Rhagfyr 2011)
		Ystum Pedol Mwyaf	Ffafriol (Awst 2012)
		Ystum Pedol Lleiaf	Anffafriol: Yn dirywio (Awst 2012)
		Dyfrgi	Ffafriol (Mawrth 2010)
ACA Ynn Gŵyr	233.15	Fforestydd <i>Tilio</i> - <i>Acerion</i> o lethrau, sgrîau a cheunentydd	Anffafriol (Mai 2016)

		Coedwigoedd llifwaddodol ag <i>Alnus glutinosa</i> a <i>Fraxinus excelsior</i>	Anffafriol (Mehefin 2016)
ACA Ardal Forol Sir Benfro	138069.45	Aberoedd	Anffafriol (Tach 2006)
		Cilfachau a baeau bas mawr	Anffafriol: Yn dirywio (Tach 2006)
		Riffiau	Anffafriol (Gorffennaf 2008)
		Banciau tywod sydd wedi eu gorchudd ychydig gan ddŵr môr drwy'r adeg.	Anffafriol (Rhagfyr 2006)
		Fflatiau llaid a fflatiau tywod nad ydynt wedi'u gorchuddio gan ddŵr môr adeg llanw isel	Anffafriol: Yn dirywio (Tach 2006)
		Lagwnau arfordirol	Ffatriol (Tach 2006)
		Dolydd halen yr Iwerydd	Anffafriol (Hyd 2006)
		Ogofâu môr o dan y dŵr neu'n rhannol o dan y dŵr	Ffatriol (Tach 2006)
		Morlo llwyd	Ffatriol (Tach 2006)
		Tafolen y traeth	Ffatriol (Chwe 2006)
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol: Yn dirywio (Ebrill 2005)
		Llysywen bendoll yr afon	Anffafriol (Ebrill 2005)
		Herlyn	Heb ei asesu
		Gwangen	Heb ei asesu
Dyfrgi	Ffatriol (Mawrth 2010)		
ACA Comin Gŵyr	1776.72	Rhostir gwlyb Gogledd yr Iwerydd <i>Erica tetralix</i>	Anffafriol (Medi 2016)
		Rhostir sych Ewropeaidd	Anffafriol (Medi 2008)
		Dolydd <i>Molinia</i> ar briddoedd calchaid, mawnog neu gleiog-llawn-silt (<i>Molinion caeruleae</i>)	Anffafriol (Medi 2016)
		Brithegion y Gors	Anffafriol (Medi 2009)
		Mursen y De	Anffafriol (Gorffennaf 2017)
Ardal Cadwraeth Arbennig Afon Gwy	2234.89	Cyrsiau dŵr o lefelau gwastad a mynyddig gyda llystyfiant <i>Ranunculus fluitantis</i> a <i>Callitriche-Batrachion</i>	Anffafriol (Ion 2012)
		Llaid pontio a chorsydd crynedig	Anffafriol: Yn dirywio (Gorffennaf 2012)
		Cimwch yr afon	Anffafriol (Medi 2016)
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol (Ion 2012)
		Llysywen bendoll y nant	Anffafriol (Ion 2012)
		Llysywen bendoll yr afon	Anffafriol (Ion 2012)
		Gwangen	Anffafriol (Ion 2012)
		Eog yr Iwerydd	Anffafriol (Ion 2012)
		Penlletwad	Anffafriol (Rhagfyr 2016)
Dyfrgi	Ffatriol: Adferwyd (Mawrth 2010)		

		Herlyn	Anffafriol (Ion 2012)
ACA Gweunydd Blaencleddau	151	Rhostir gwlyb Gogledd yr Iwerydd <i>Erica tetralix</i>	Anffafriol (Gorffennaf 2016)
		Dolydd <i>Molinia</i> ar briddoedd calchaid, priddoedd mawnog neu briddoedd cleiog â silt	Anffafriol (Gorffennaf 2016)
		Gorgorsydd	Anffafriol (Gorffennaf 2016)
		Llaid pontio a chorsydd crynedig	Anffafriol (Gorffennaf 2016)
		Tegeirian alcaliaidd	Anffafriol (Gorffennaf 2017)
		Britheg y Gors	Anffafriol (Gorffennaf 2016)
		Mursen y De	Anffafriol (Gorffennaf 2016)
Ardal Cadwraeth Arbennig y Preseli	2705.9	Rhostir gwlyb Gogledd yr Iwerydd <i>Erica tetralix</i>	Anffafriol (Mehafin 2012)
		Rhostir sych Ewropeaidd	Anffafriol (Mehafin 2012)
		Pantiau yn swbstradau mawn y <i>Rhynchosporion</i>	Anffafriol: Yn dirywio (Awst 2012)
		Tegeirian alcaliaidd	Ffatriol (Rhagfyr 2004)
		Mursen y De	Anffafriol (Gorffennaf 2011)
		Britheg y Gors	Anffafriol (Medi 2011)
		Mwsogl <i>Drepanocladus</i> (<i>Hamatocaulis</i>) <i>vernicosus</i>	Ffatriol (Chwe 2006)
Ardal Cadwraeth Arbennig Mynydd Epynt	43.4	Mwsogl <i>Drepanocladus</i> (<i>Hamatocaulis</i>) <i>vernicosus</i>	Ffatriol (Awst 2009)
SAC Afon Wysg	1008.26	Cyrsiau dŵr o lefelau gwastad a mynyddig gyda llystyfiant <i>Ranunculus fluitans</i> a <i>Callitriche-Batrachion</i>	Anffafriol (Ion 2012)
		Llysywen bendoll y môr	Anffafriol (Tach 2012)
		Llysywen bendoll y nant	Anffafriol (Tach 2012)
		Llysywen bendoll yr afon	Anffafriol (Tach 2012)
		Gwangen	Anffafriol (Ion 2012)
		Eog yr Iwerydd	Anffafriol (Ion 2012)
		Penlletwad	Anffafriol (Ion 2012)
		Dyfrgi	Ffatriol: Adferwyd (Mawrth 2010)
Herlyn	Anffafriol (Ion 2012)		
AGA/Ramsar Cilfach Tywyn	2,200	Mae Cilfach Tywyn yn ardal aberol fawr sydd wedi'i lleoli rhwng Penrhyn Gŵyr a Llanelli yn Ne Cymru. Mae'n cynnwys ardaloedd eang o fflatiau tywod a mwd rhynglanwol, ynghyd â systemau twyni tywod mawr yng ngheg yr aber. Mae'r safle'n cynnwys y morfa heli di-dor mwyaf yng Nghymru (2,200 ha). Mae Cilfach Tywyn yn cynnal niferoedd mawr o adar gwylt a rhydwyr yn rheolaidd.	Nid oes asesiad wedi'i wneud o gyflwr y safle, i gael disgrifiad o'r safle gweler y cynllun rheoli.

ACA Ceg Môr Hafren	584,994	Llamhidydd yr Harbwr	Ffatriol
-----------------------	---------	----------------------	----------

Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig

Ceir 81 Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) yn y sir (heb gynnwys yr ardal o fewn Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog) sy'n cwmpasu 17,088 hectar. Maent yn cwmpasu tua 7.2% o'r sir ac yn amrywio mewn maint o gaeau bach i ardaloedd mawr o ochrau mynydd ac afonydd hir. Mewn SoDdGA y mae'r bywyd gwylt a'r safleoedd daearegol gorau yn y wlad. Maent yn cynnwys cynefinoedd fel coetiroedd hynafol, dolydd sy'n llawn blodau, gwlyptiroedd yn ogystal â chwareli segur. Maent yn cynnal planhigion a rhywogaethau o anifeiliaid nad ydynt yn cael eu gweld yn aml yn y cefn gwlad ehangach. Caiff Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig eu gwarchod yn statudol o dan Ddeddf Bywyd Gwylt a Chefn Gwlad 1981 (fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Cefn Gwlad a Hawliau Tramwy 2000). Mae Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) yn gyfrifol am nodi, dynodi a gwarchod Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig.

Gwarchodfeydd Natur Lleol

Ceir chwe Gwarchodfa Natur Leol yn Sir Gaerfyrddin: Twyni Tywod a Morfa Pen-bre, y Pwll Llundw a Merllyn y Pwll, Twyni Doc y Gogledd, Carreg Cennen, Glan-yr-Afon, Cydweli, a Morfa Berwig, y Bynea. Yn ogystal, ceir nifer o warchodfeydd natur ar hyd a lled y Sir a gaiff eu rheoli gan sefydliadau eraill.

Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol

Mae'r Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol canlynol hefyd wedi'u lleoli yn Sir Gaerfyrddin:

- Carmel;
- Allt Rhyd y Groes;
- Dinefwr; a
Waun Las (fferm Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru)

Safleoedd o Bwys ar gyfer Cadwraeth Natur

Ar yr adeg ysgrifennu, nid oes unrhyw Safleoedd o Bwys ar gyfer Cadwraeth Natur wedi'u dynodi'n ffurfiol yn Sir Gaerfyrddin.

Cynllun Adfer Natur Sir Gaerfyrddin

Yn 2020, cafodd y Cynllun Gweithredu Adfer Natur ar gyfer Cymru ei adnewyddu i ystyried y dystiolaeth gynyddol ynghylch cwmplas colled bioamrywiaeth, a'r cyd-destun polisi newidiol yng Nghymru.^{11 1213} Wedi'i gyhoeddi'n flaenorol ym mis Rhagfyr 2015 fel y Cynllun Adfer Natur, mae'n rhoi sylw i Gynllun Bioamrywiaeth y Confensiwn Amrywiaeth Fiolegol a'r targedau bioamrywiaeth Aichi cysylltiedig yng Nghymru. (DS: Mae Fframwaith Bioamrywiaeth ôl-2020 heb ei weithredu eto¹⁴). Bydd set o ddangosyddion yn cael ei datblygu hefyd i fesur cynnydd Cynllun Gweithredu Adfer Natur yn erbyn amcanion. I gyd-fynd â'r Cynllun Gweithredu Adfer Natur, mae Fframwaith Adfer Natur yn pennu rolau a chyfrifoldebau cyfranogwyr allweddol ar gyfer cyflawni gweithredu dros fioamrywiaeth yng Nghymru, a sut maent yn gysylltiedig â'i gilydd. Mae'r Cynllun Gweithredu Adfer Natur yn ategu Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016. Uchelgais y cynllun yw: "Gwrthdroi dirywiad bioamrywiaeth, oherwydd bod iddi werth cynhenid, a sicrhau budd sy'n para i'r gymdeithas." Amcanion y Cynllun Gweithredu Adfer Natur yw:

1. Sicrhau a chefnogi cyfranogiad a dealltwriaeth er mwyn gwreiddio bioamrywiaeth mewn gwaith gwneud penderfyniadau ar bob lefel.
2. Diogelu rhywogaethau a chynefinoedd o'r pwysigrwydd pennaf a gwella'r rheolaeth ohonynt
3. Cryfhau cydnerthedd ein hamgylchedd naturiol trwy adfer cynefinoedd wedi dirywio a chreu cynefinoedd newydd.
4. Mynd i'r afael â'r pwysau trymaf ar rywogaethau a chynefinoedd
5. Gwella ein tystiolaeth, dealltwriaeth a monitro
6. Rhoi fframwaith llywodraethu a chymorth i gyflwyno ar waith

¹¹ <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-10/nature-recovery-action-plan-wales-2020-2021.pdf>

¹² <https://www.cbd.int/sp/>

¹³ <https://www.cbd.int/sp/targets/>

¹⁴ <https://www.cbd.int/conferences/post2020>

Yn lleol mae gennym Gynllun Adfer Natur Sir Gaerfyrddin ¹⁵ wedi'i lunio gan Bartneriaeth Natur Sir Gaerfyrddin, y mae'r Cyngor yn ei hwyluso. Mae'r cynllun hwn yn adlewyrchu amcanion cenedlaethol ar lefel leol ac yn ystyried sut y byddwn yn mynd i'r afael â'r amcanion hyn yn Sir Gaerfyrddin, yr heriau a'r cyfleoedd o ran bodloni'r amcanion hyn, ac yn llywio gwaith y partneriaid o fewn Cynllun Natur Sir Gaerfyrddin (y mae gan bob un ohonynt fudd cyffredin mewn diogelu a gwella ein hamgylchedd naturiol). Mae'n rhestru'r rhywogaethau a'r cynefinoedd Adran 7 sydd yn y sir ac felly dylai lywio polisi cynllunio lleol.

Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016

Nod Deddf yr Amgylchedd 2016 ¹⁶ yw meithrin mwy o wytnwch yn ein hecosystemau. Mae ecosystemau bioamrywiaeth a gweithrediad da yn darparu atebion naturiol sy'n adeiladu gwytnwch, sydd yn ei dro yn helpu cymdeithas i greu swyddi, cefnogi bywoliaethau a lles dynol, addasu i effeithiau andwyol newid yn yr hinsawdd a chyfrannu at ddatblygiad cynaliadwy. Mae Rhan 1 o Ddeddf yr Amgylchedd yn nodi dull Cymru o gynllunio a rheoli adnoddau naturiol ar lefel genedlaethol a lleol gyda phwrpas cyffredinol yn gysylltiedig ag *'egwyddorion rheoli cynaliadwy ar adnoddau naturiol'* a ddiffinnir yn y Ddeddf. Mae 3 prif etholwyr i Ran 1 o Ddeddf yr Amgylchedd:

1. Yr Adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol - Adroddiad sydd wedi'i lunio gan CNC sy'n rhoi asesiad o adnoddau naturiol a pha mor dda y mae Cymru yn ei wneud o ran eu rheoli mewn ffordd gynaliadwy.¹⁷
2. Polisi Adnoddau Naturiol - Polisi a luniwyd gan Lywodraeth Cymru sy'n pennu'r blaenoriaethau, y risgiau a'r cyfleoedd ar gyfer rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy ¹⁸. Mae'r polisi yn ystyried canfyddiadau'r Adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol.
3. Datganiadau Ardal - Sylfaen dystiolaeth leol a luniwyd gan CNC sy'n helpu i weithredu'r blaenoriaethau, y risgiau a'r cyfleoedd a nodir yn y Polisi Cenedlaethol a sut y mae CNC yn bwriadu mynd i'r afael â'r rhain ¹⁹.

Adran 6 - Dyletswydd bioamrywiaeth a chydnerthedd ecosystemau

Yn Adran 6 o dan Ran 1 o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 ²⁰, cyflwynwyd dyletswydd bioamrywiaeth a chydnerthedd ecosystemau gwell (y ddyletswydd Adran 6) ar gyfer awdurdodau cyhoeddus wrth arfer swyddogaethau mewn perthynas â Chymru. Mae'r ddyletswydd Adran 6 yn datgan bod rhaid i awdurdodau cyhoeddus geisio cynnal a gwella bioamrywiaeth cyn belled ag sy'n gyson gan ymarfer eu swyddogaethau'n briodol ac, wrth wneud hynny, hyrwyddo cydnerthedd ecosystemau.

¹⁵ <https://www.carmarthenshire.gov.wales/home/council-services/planning/biodiversity/carmarthenshire-nature-partnership/#.YzxHttjMKU>

¹⁶ <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2016/3/contents/enacted>

¹⁷ <https://naturalresources.wales/sonarr2020?lang=en>

¹⁸ <https://gov.wales/natural-resources-policy>

¹⁹ <https://naturalresources.wales/about-us/area-statements/?lang=en>

²⁰ <https://www.legislation.gov.uk/anaw/2016/3/contents/enacted>

Adran 7 - Rhestrï bioamrywiaeth a'r ddyletswydd i gymryd camau i gynnal a gwella bioamrywiaeth

Mae'r adran hon yn cymryd lle'r ddyletswydd yn adran 42 o Ddeddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig 2006²¹. Bydd Gweinidogion Cymru yn cyhoeddi, yn adolygu ac yn diwygio rhestrï o organebau byw a'r mathau o gynefinoedd yng Nghymru, y maent yn eu hystyried o arwyddocâd allweddol i gynnal a gwella bioamrywiaeth mewn perthynas â Chymru. Rhaid i Weinidogion Cymru hefyd gymryd yr holl gamau rhesymol i gynnal a gwella'r organebau byw a'r mathau o gynefinoedd ar unrhyw restr a gyhoeddir o dan yr adran hon ac annog eraill i gymryd camau o'r fath.

Blaen-gynllun Deddf yr Amgylchedd Cyngor Sir Caerfyrddin

Mae Adran 6 Deddf yr Amgylchedd (Cymru) yn rhoi dyletswydd ar awdurdodau cyhoeddus i *"geisio gofalu am a chryfhau bioamrywiaeth wrth gyflawni eu swyddogaethau ac wrth wneud hynny hyrwyddo cydnerthedd ecosystemau, i'r graddau y mae hynny'n gydnaws â chyflawni'r swyddogaethau hynny mewn modd priodol"*.²² Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol flaengynllunio ac adrodd ar y modd y maent yn bwriadu cydymffurfio â'r ddyletswydd o ran bioamrywiaeth a chydnerthedd ecosystemau. Mae'r Ddeddf yn disodli'r ddyletswydd yn adran 40 o Ddeddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig (NERC) 2006 mewn perthynas â Chymru, gyda dyletswydd ar awdurdodau cyhoeddus i gynnal a gwella bioamrywiaeth. Yn ogystal, rhaid i gyrff cyhoeddus ystyried y rhestr o rywogaethau a chynefinoedd o flaenoriaeth yng Nghymru, a gyhoeddir yn Adran 7 o'r Ddeddf, yr Adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol a gyhoeddir o dan Adran 8 ac unrhyw Ddatganiad Ardal a gyhoeddir o dan Adran 11 ar gyfer ardal sy'n cynnwys ardal lawn neu ran ohoni y mae'r awdurdod yn arfer swyddogaethau ynddi. Cyhoeddwyd Blaenraglen Waith Cyngor Sir Caerfyrddin²³ ym mis Chwefror 2017 a'i diwygio a'i hadrodd arni yn 2019. Mae'n amlinellu adnoddau naturiol Sir Gaerfyrddin, pam maent mor bwysig a rhai o'r gweithgareddau sydd eisoes yn cael eu gwneud i'w gwarchod; yn esbonio'r cefndir deddfwriaethol a'r cyd-destun i'r adroddiad hwn o ran polisi a chynlluniau cenedlaethol a lleol; yn nodir sut y caiff cynlluniau gweithredu eu datblygu; yn darparu camau gweithredu manwl sydd i'w cyflawni gyda cherrig milltir ar gyfer adrodd mewn dogfen 'fyw' ar wahân.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r Cynllun

Wrth i adeiladu ddigwydd ar ddyraniadau presennol y CDLI, ac wrth i'r cyflenwad tir ar gyfer tai leihau, bydd pwysau i ddatblygu ar ardaloedd agored yng nghefn gwlad mewn modd gwasgareddig nad yw wedi'i gyflynu. Dylid diogelu safleoedd dynodedig a chynefinoedd a rhywogaethau a warchodir drwy ddeddfwriaeth arall. Fodd bynnag, byddai angen i bob cynnig datblygu a allai effeithio ar safle Ewropeaidd gael Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd ar wahân, a fyddai'n gorfod edrych ar yr holl safleoedd Ewropeaidd y mae posibilrwydd yr effeithid arnynt a'r effeithiau cronol. Byddai hynny'n achosi oedi sylweddol yn y broses o wneud cais cynllunio a gallai arwain at asesiadau anghyson gan anwybyddu'r effeithiau cronol posibl.

²¹ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/16/contents>

²² <https://www.biodiversitywales.org.uk/Section-6>

²³ <https://democracy.carmarthenshire.gov.wales/documents/s12501/Summary%20Environment%20Act.pdf#:~:text=The%20preparation%20of%20an%20Environment%20Act%20Forward%20Plan,the%20Welsh%20Government%20by%2031stMarch%202017.%20.%20Finance>

3. Ansawdd Aer

Mae Deddf yr Amgylchedd 1995²⁴ yn gosod dyletswydd ar y Cyngor i adolygu ac asesu ansawdd yr aer yn ei ardal o bryd i'w gilydd. Mae rhai llygryddion allweddol y dylid eu hystyried, ac fe'u nodir yn y ddeddfwriaeth. Mae gan bob un o'r llygryddion allweddol safon y mae'n rhaid ei bodloni. Pennwyd lefelau ar gyfer y safonau (neu amcanion) a seiliwyd ar wybodaeth wyddonol gyfredol, gyda'r bwriad o ddiogelu iechyd a'r amgylchedd. Mae'r Amcanion Ansawdd Aer i'w gweld yn Rheoliadau Safonau Ansawdd Aer (Cymru) 2010²⁵. Mae ystadegau'r llywodraeth yn amcangyfrif bod "llygredd aer yn y DU yn achosi lleihad o 7-8 mis i ddisgwyliad oes pob person, ac mae cost cysylltiedig o hyd at £20 biliwn bob blwyddyn"²⁶.

Mae CNC yn rheoleiddio allyriadau i'r aer o weithrediadau diwydiannol mwy (Rhan A1 o dan y Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol 2016²⁷), megis gorsafoedd pŵer, purfeydd a llosgyddion, i fodloni gofynion Cyfarwydeb Allyriadau Diwydiannol 2010²⁸. Yn ganolog yn hyn o beth y mae'r angen i atal, neu leihau, allyriadau o'r safleoedd a reoleiddir gennym trwy gymhwyso'r safonau cenedlaethol ac Ewropeaidd a osodir i amddiffyn iechyd a'r amgylchedd. Mae'n ofynnol i ni hefyd lunio Rhestr Llygredd flynyddol ar gyfer allyriadau. O dan Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 mae gan Cyfoeth Naturiol Cymru ddyletswydd hefyd i adrodd ar gyflwr ansawdd aer yng Nghymru fel rhan o'r Adroddiad ar Gyflwr Adnoddau Naturiol (SoNaRR) ac i ystyried blaenoriaethau amgylcheddol lleol yn y Datganiadau Ardal. Llywodraeth Cymru yw'r awdurdod cymwys, o dan Reoliadau Safonau Ansawdd Aer (Cymru) 2010, ar gyfer gweithredu gofynion cyfarwydeb 2008 ar ansawdd aer amgylchynol ac Aer Glanach Ewrop (CAFÉ)²⁹. O dan Ddeddf yr Amgylchedd 1995, mae Awdurdodau Lleol yn gyfrifol am asesu a rheoli ansawdd aer lleol, dynodi Ardaloedd Rheoli Ansawdd Aer a rhoi cynlluniau gweithredu ar waith lle na fodlonir y safonau gofynnol. Mae Awdurdodau Lleol hefyd yn rheoleiddio allyriadau i'r aer o ddiwydiannau llai (Rhan A2 a B o dan y Rheoliadau Trwyddedu Amgylcheddol¹).

Cyflwr Presennol

Mae ansawdd yr aer yng Nghymru wedi gwella, gyda'r rheolaethau statudol ar allyriadau a'r lleihad mewn diwydiant yn arwain at ostyngiad mewn allyriadau diwydiannol. Fodd bynnag, mae'r targedau ansawdd aer amgylchynol ar gyfer nitrogen deuocsid, deunydd gronynnol, nicel a hydrocarbonau aromatig polysyclig yn dal i gael eu torri yng Nghymru. Er bod diwydiant yn dal i fod yn ffynhonnell sylweddol o lygryddion, mae ffynonellau eraill, yn gyffredinol yn llai neu'n fwy gwasgaredig eu natur ac yn ddarostyngedig i lai o reoleiddio neu ddim rheoleiddio o gwbl, bellach wedi dod yn fwy amlwg. Mae Crynodeb Asesiad Cydymffurfio 2017 ar gyfer Llygredd Aer yn y DU³⁰ yn crynhoi cyflwr Ansawdd Aer y DU yn flynyddol, ac i ba raddau mae pob parth ansawdd aer yn cydymffurfio â Chyfarwydebau'r UE. Ar gyfer Parth De Cymru, dangoswyd bod y lefelau NO₂ blynyddol cymedrig uwchlaw'r terfyn ar gyfer iechyd pobl. Dangoswyd hefyd bod osôn yn rhagori ar y terfyn gwrthrychol ar gyfer iechyd pobl. Crynhoir canlyniadau'r asesiad ansawdd aer ar gyfer 2021³¹ yn Nhabl 3.

²⁴ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/25/contents>

²⁵ <https://www.legislation.gov.uk/wsi/2010/1433/contents/made>

²⁶ <https://airquality.gov.wales/about-air-quality#:~:text=Air%20pollution%20results%20from%20the%20introduction%20of%20a,at%20any%20time%20since%20before%20the%20Industrial%20Revolution.>

²⁷ <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2016/1154/contents/made>

²⁸ <https://ec.europa.eu/environment/industry/stationary/ied/legislation.htm>

²⁹ https://www.eea.europa.eu/ds_resolveuid/6fd9d15aebcd6e683fccbf3264b86170

³⁰ <https://uk-air.defra.gov.uk/library/annualreport/>

³¹ https://uk-air.defra.gov.uk/library/annualreport/assets/documents/annualreport/air_pollution_uk_2021_Compliance_Assessment_Summary_Issue1.pdf#:~:text=For%20the%20purposes%20of%20air%20quality%20monitoring%20and,me%20the%20limit%20value%20for%20annual%20mean%20NO

Tabl 3. Canlyniadau Aseiad Ansawdd Aer gyda De Cymru, o dan ystod o lygryddion. LV = gwerth uchafswm, TV = gwerth targed, LTO = amcan hirdymor, (s yn unig) yn nodi bod y gydymffurfiaeth neu'r ormodiant wedi'u pennu drwy aseiad atodol yn unig. Mabwysiadwyd o Crynodeb o Aseiad Cydymffurfiaeth Llygredd Aer yn y DU 2021.

Llygrydd (gan gynnwys paramedr)	Canlyniad
NO2 LV ar gyfer iechyd (cymedrig fesul 1awr)	IAWN
NO2 LV ar gyfer iechyd (cymedrig blynyddol)	>LV
PM10 LV (cymedrig dyddiol)	IAWN
PM10 LV (cymedrig blynyddol)	IAWN
PM2.5 Cam 1 gwerth uchafswm (cymedrig blynyddol, 1 Ionawr 2015)	IAWN
PM2.5 Cam 2 gwerth uchafswm (cymedrig blynyddol, 1 Ionawr 2020)	IAWN
O3 TV a LTO ar gyfer iechyd (cymedrig 8 awr)	Cyrraeddwyd TV, > LTO
O3 TV ac LTO ar gyfer llystyfiant (AOT40)	IAWN
TV arsenig	IAWN
TV cadmiwm	IAWN
TV nicel	> TV (s yn unig)
TV Benzo[a]pyrene	> TV (s yn unig)

Llygredd Aer yn Sir Gaerfyrddin

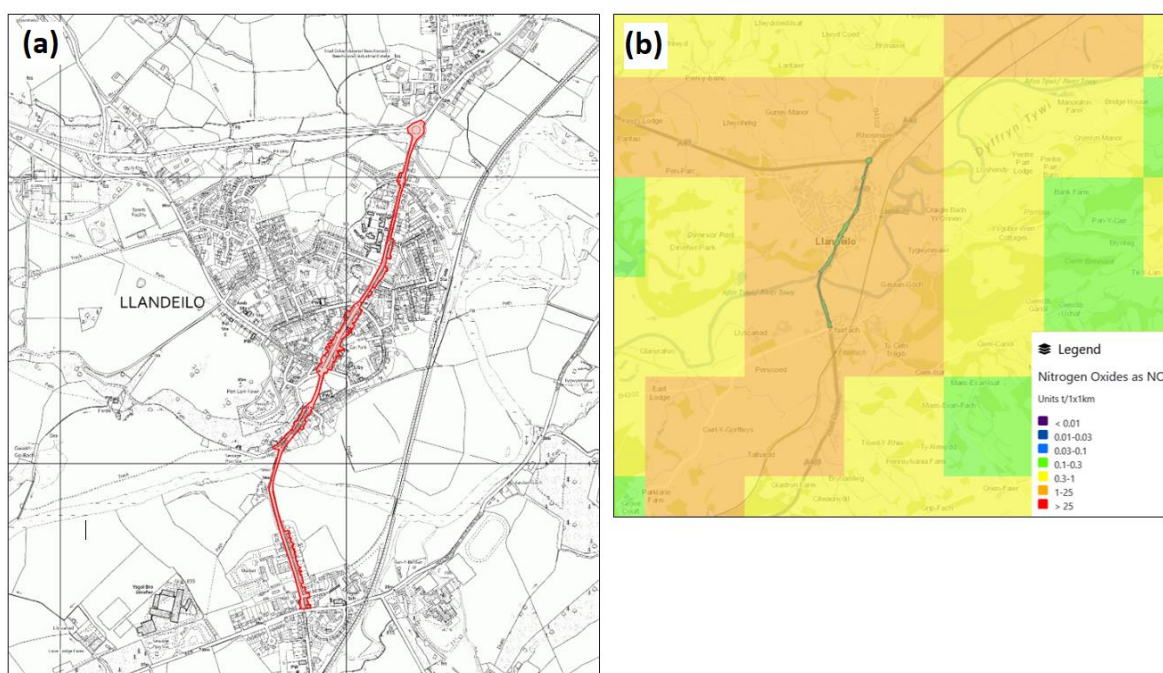
Mae'r Cyngor yn cyflwyno adroddiadau rheolaidd i Lywodraeth Cymru ynghylch ansawdd yr aer yn Sir Gaerfyrddin. Gellir lawrlwytho rhagor o wybodaeth am adroddiadau ansawdd aer o wefan Defra. Mae holl Awdurdodau Lleol Cymru yn diweddarau manylion eu lleoliadau monitro a chanlyniadau eu gwaith samplo ar wefan Fforwm Ansawdd Aer Cymru³². Mae'r Cyngor wedi nodi mai'r llygrydd allweddol mwyaf perthnasol i Sir Gaerfyrddin yw Nitrogen Deuocsid (NO2). Prif ffynhonnell allyriadau NO2 yn Sir Gaerfyrddin yw traffig ar y ffordd. Mae'r Cyngor wedi datblygu rhwydwaith monitro sy'n dilyn rhai o'n ffordd prysuraf a'r strydoedd lle ceir y nifer mwyaf o dagfeydd. Gellir gweld map rhyngweithiol gyda data allyriadau cyfredol drwy'r Rhestr Allyriadau Atmosfferig Cenedlaethol³³.

³² <https://airquality.gov.wales/>

³³ <https://naei.beis.gov.uk/emissionsapp/>

Ardal Rheoli Ansawdd Aer Llandeilo

Yn 2011 dynodwyd rhan o Llandeilo yn Ardal Rheoli Ansawdd Aer (AQMA ³⁴. Gwnaed hyn oherwydd na chydymffurfir â'r safonau o ran NO₂ yn yr ardal. Er nad yw'r lefelau NO₂ yn yr ardal yn ddigon uchel i effeithio ar iechyd pobl yn syth, mae'r lefelau'n ddigon uchel i greu problemau iechyd hirdymor, yn enwedig ar gyfer pobl sydd eisoes yn dioddef o gyflyrau resbiradol, megis asthma ac afiechyd pwlmonaidd rhwystrol cronig (Ffigur 2). Mae'r Cyngor yn gweithio'n agos gyda chydweithwyr mewn asiantaethau allanol i helpu i nodi a gweithredu ffyrdd o wella ansawdd aer yn yr ardal.

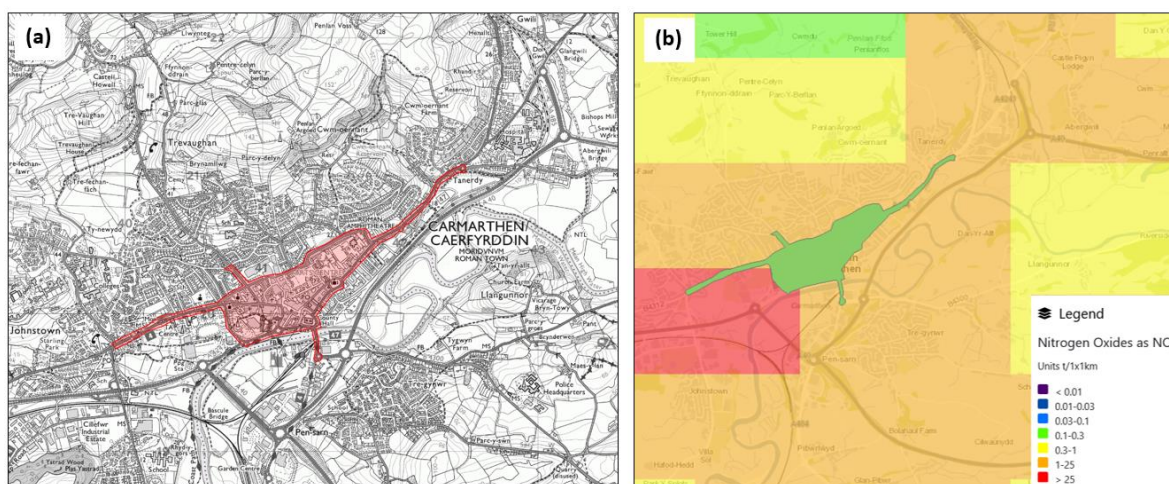
Ffigur 2. (a) Map Ardal Rheoli Ansawdd Aer Llandeilo gyda (b) lefelau NO₂ wedi'u modelu. Gellir gweld mapiau mwy cyfredrol drwy Restr Allyriadau Atmosfferig Cenedlaethol y DU 35. DS: Mae'r un ffynhonnell yn cael ei defnyddio ar gyfer y ffigurau cysylltiedig canlynol.

³⁴ https://uk-air.defra.gov.uk/aqma/details?aqma_ref=1479

³⁵ <https://naei.beis.gov.uk/emissionsapp/>

Carmarthen AQMA

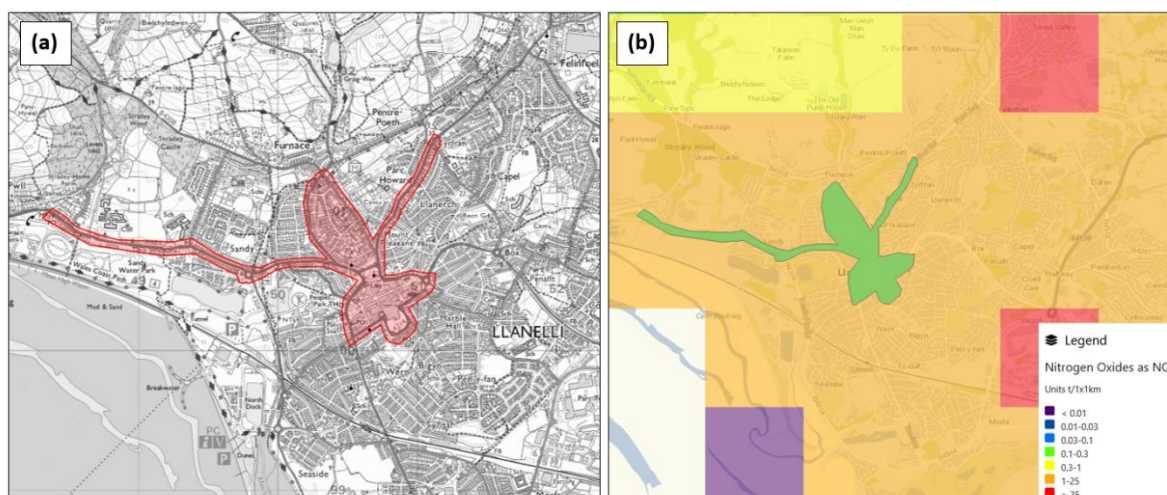
Ym mis Awst 2016 dynodwyd rhan benodol o Gaerfyrddin yn Ardal Rheoli Ansawdd Aer. Mae hyn o ganlyniad i'r nwyon sy'n cael eu gollwng gan gerbydau'r ffordd. Mae'r lefelau Nitrogen Deuocsid (NO₂) ar hyn o bryd yn uwch na'r lefelau cyfreithiol mewn mannau lleol yn yr Ardal Rheoli Ansawdd Aer ac mae'r Cyngor yn gweithio gyda phartneriaid mewnol ac allanol i leihau'r lefelau hyn lle bynnag y bo modd. Er nad yw'r lefelau NO₂ yn yr ardal yn ddigon uchel i effeithio ar iechyd pobl yn syth, mae'r lefelau'n ddigon uchel i greu problemau iechyd hirdymor i bobl sy'n agored iddynt am gyfnodau digon hir ac sydd eisoes yn dioddef o gyflyrau anadlu megis asthma, afiechyd pwlmonaidd rhwystrol cronig (COPD), ac ati (Ffigur 3). Mae'r Cyngor wrthi'n llunio Cynllun Gweithredu a fydd yn nodi mesurau a allai helpu i wella ansawdd yr aer yn yr ardal.

Ffigur 3. (a) Map o Ardal Rheoli Ansawdd Aer Caerfyrddin gyda (b) lefelau NO₂ wedi'u modelu.

Ardal Rheoli Ansawdd Aer Llanelli

Ym mis Awst 2016 dynodwyd rhan benodol o Lanelli yn Ardal Rheoli Ansawdd Aer. Mae hyn o ganlyniad i'r nwyon sy'n cael eu gollwng gan gerbydau'r ffordd. Mae'r lefelau Nitrogen Deuocsid (NO₂) ar hyn o bryd yn uwch na'r lefelau cyfreithiol mewn mannau lleol yn yr Ardal Rheoli Ansawdd Aer ac mae'r Cyngor yn gweithio gyda phartneriaid mewnol ac allanol i leihau'r lefelau hyn lle bynnag y gallwn. Er nad yw'r lefelau NO₂ yn yr ardal yn ddigon uchel i effeithio ar iechyd pobl yn syth, mae'r lefelau'n ddigon uchel i greu problemau iechyd hirdymor i bobl sy'n agored iddynt am gyfnodau digon hir ac sydd eisoes yn dioddef o gyflyrau anadlu megis asthma, afiechyd pwlmonaidd rhwystrol cronig (COPD), ac ati (Ffigur 4). Mae'r Cyngor wrthi'n llunio Cynllun Gweithredu a fydd yn nodi mesurau a allai helpu i wella ansawdd yr aer yn yr ardal.

Ffigur 4. (a) Map o Ardal Rheoli Ansawdd Aer Llanelli gyda (b) lefelau NO₂ wedi'u modelu.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r Cynllun

Er y byddai'n rhaid i ddatblygiadau newydd gydymffurfio â deddfwriaeth rheoli llygredd aer, byddai'r datblygu'n dameidiog, ni fyddai'n cael ei gydllynu ac ni fyddai ystyriaeth yn cael ei rhoi i effeithiau cronol ar ansawdd aer. Byddai hyn o bosibl yn gwaethygu'r effaith y mae ansawdd aer gwael yn ei chael ar iechyd dynol ac amgylcheddol.

4. Ffactorau Hinsoddol

Mae Strategaeth Sero Net flaenorol Sir Gaerfyrddin ³⁶, y Cynllun presennol ac Asesiad Llesiant Sir Gaerfyrddin i gyd yn cydnabod y peryglon posibl (a'r cyfleoedd) sy'n wynebu'r Sir mewn perthynas â newid yn yr hinsawdd.

Newid yn yr Hinsawdd

Mae'r Cytundeb Paris yn ymrwmo'r gymuned ryngwladol i leihau allyriadau tŷ gwydr i osgoi rhai o effeithiau mwyaf difrifol newid yn yr hinsawdd. Bydd y risgiau a'r cyfleoedd yn sgil newid yn yr hinsawdd yn amrywio ledled y DU oherwydd daearyddiaeth a'r fframweithiau polisi sy'n bodoli yn y gwledydd gwahanol. ³⁷ ³⁸ Mae'r Strategaeth Genedlaethol ar gyfer Rheoli Perygl Llifogydd ac Erydiad Arfordirol yng Nghymru (Y Strategaeth Genedlaethol) ³⁹, a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ym mis Tachwedd 2021, yn nodi bod 245,000 o eiddo yng Nghymru yn wynebu perygl o lifogydd. Yn ogystal, mae'r Asesiad o Risgiau Newid Hinsawdd ar gyfer Cymru, a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ym mis Ionawr 2012 ⁴⁰, yn nodi bod oddeutu 23% o'r 1,500km o arfordir Cymru yn erydu. Disgwylir i gynnydd yn lefelau'r môr gael effaith ar yr eiddo yn Sir Gaerfyrddin sydd eisoes mewn perygl o lifogydd llanwol a llifogydd yn sgil cynnydd yn lefel afonydd, ond ar eiddo ychwanegol ar hyd cymunedau arfordirol ac afonol y sir⁴¹. I'r gwrthwyneb, mae effeithiau posibl megis cynnydd mewn cynhyrchiant glaswelltiroedd a thymhorau gwyliau estynedig hefyd yn debygol o gael effaith ar Sir Gaerfyrddin. Mae'n bwysig manteisio ar oblygiadau cadarnhaol a lliniaru goblygiadau negyddol yr holl faterion hyn ar gyfer llesiant economaidd, amgylcheddol, diwylliannol a chymdeithasol yr unigolion a'r cymunedau yr effeithir arnynt (, 2012.

Mae dull 'bwrw golwg ar y gorwel' yn caniatáu i senarios o'r fath gael eu harchwilio o safbwynt gofodol. Er enghraifft, gall aneddiadau a buddiannau masnachol ar hyd arfordir Sir Gaerfyrddin fod yn gynyddol agored i lifogydd o'r môr. Yn ogystal, mae mwy o lifogydd mewn cymoedd afonydd yn debygol o roi mwy o eiddo a seilwaith trafndiaeth dan fygythiad yn sgil llif y tu allan i lannau a dŵr ffo arwyneb. Mae'n bosibl hefyd y bydd newid yn yr hinsawdd yn peri newid mewn gweithgarwch/cynhyrchiant amaethyddol ac efallai y bydd aelodau agored i niwed o'r gymuned yn wynebu mwy o berygl oherwydd bod eithafion tymheredd yn dod yn fwyfwy tebygol.

Amcangyfrifir bod cyfanswm ôl troed carbon Cymru yn 2015 ychydig dros 34 miliwn tonnell cyfwerth â charbon deuocsid (t CO_{2e}), sy'n cyfateb i 11.11 tCO_{2e} y pen ⁴². Byddai hynny'n golygu mai ôl troed preswylwyr Sir Gaerfyrddin yw 11.36 tCO_{2e}, sy'n uwch na chyfartaledd Cymru (yn yr un cyfnod). Yn fwy diweddar, mae Allyriadau Carbon Deuocsid Awdurdodau Lleol 2019 ⁴³ yn nodi bod "Allyriadau CO₂ Cymru y pen yn uwch o gymharu â rhanbarthau eraill gan fod ganddi'r allyriadau CO₂ uchaf y pen o'r sector diwydiannol (3.5 tCO₂ y person), sy'n adlewyrchu ei lefel uwch o osodiadau diwydiannol". Mae hyn yn golygu bod gan Gymru yr allyriadau CO₂ uchaf y pen yn 2019 o gymharu ag unrhyw ardal arall yn y DU.

³⁶ <https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1226871/net-carbon-zero-action-plan.pdf?v=202110291522330000>

³⁷ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69487/pb136_98-climate-risk-assessment.pdf

³⁸ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/584281/uk-climate-change-risk-assess-2017.pdf

³⁹ <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2021-03/the-national-strategy-for-flood-and-coastal-erosion-risk-management-in-wales.pdf>

⁴⁰ <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-04/a-climate-change-risk-assessment-for-wales.pdf>

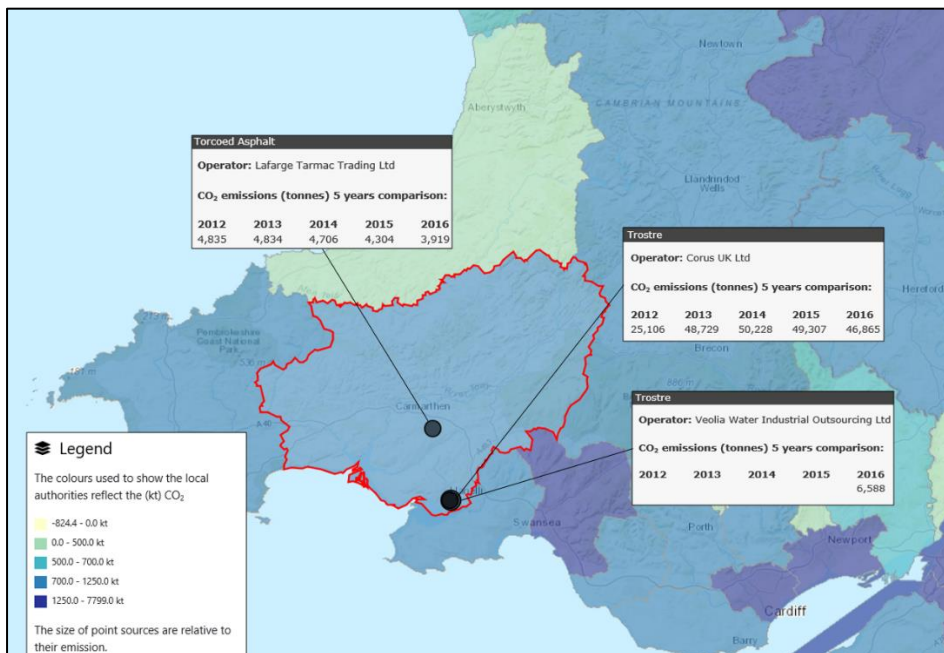
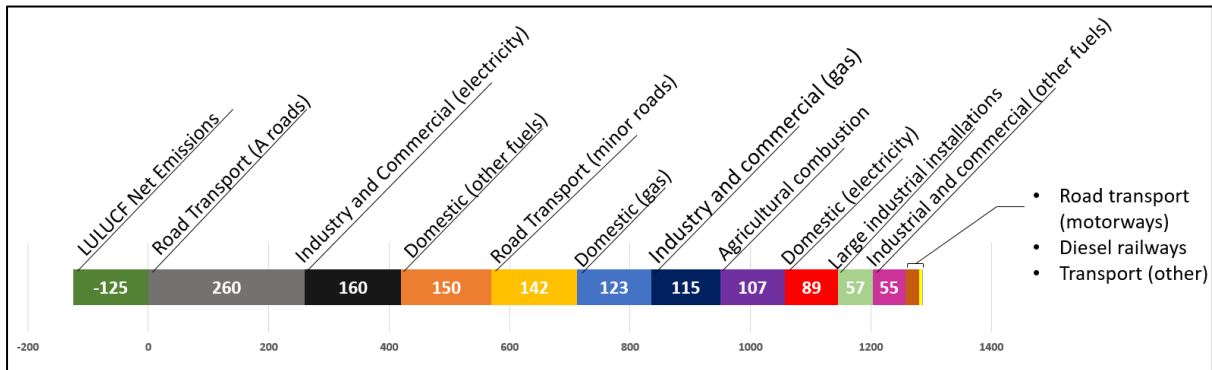
⁴¹ https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/3506/flood_strategy.pdf

⁴² <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-04/ecological-and-carbon-footprint-of-wales-report.pdf>

⁴³

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/996055/2019-local-authority-co2-emissions-stats-1-page-summary.pdf

Yn 2016 defnyddiwyd 941 megawat o drydan a nwy domestig yn Sir Gaerfyrddin. Fodd bynnag, roedd hyn yn ostyngiad o 4.9% ers 2012. Yn ogystal, yn 2015 roedd cyfanswm yr allyriadau CO₂ yn Sir Gaerfyrddin yn 1212.7 cilotunnell. Mae hyn yn cynrychioli gostyngiad o 8.3% ers 2011. Dengys y ffigurau diweddaraf (2016) mai cyfanswm yr allyriadau CO₂ ar gyfer Sir Gaerfyrddin oedd 1,162 cilotunnell. Amcangyfrifir bod cyfanswm yr allyriadau CO₂ y pen yn Sir Gaerfyrddin yn 6.6. tunnell. Mae'r ffigur hwn hefyd yn ostyngiad o 8.3% ers 2011. Mae gan Sir Gaerfyrddin dri safle diwydiannol mawr sydd ar hyn o bryd yn allyrru tua 57 cilotunnell o CO₂ y flwyddyn. Fodd bynnag, mae hyn yn gymharol isel o gymharu â'r defnydd o gerbydau ar ffyrdd A a'r defnydd o drydan gan y sector diwydiant a masnachol, sy'n allyrru 260 cilotunnell ac 160 cilotunnell (Ffigur 5).

Ffigur 5. Cyfanswm allyriadau carbon ar gyfer 2016 fesul sector (top) ac awdurdod lleol (gwaelod). Mae pwyntiau'n dangos gosodiadau diwydiannol mawr a manylion o'u hallyriadau carbon o 2012-2016. Fodd bynnag, mae data mwy diweddar (2019) yn dangos bod yr allyriadau carbon ar y cyfan ar gyfer y Sir wedi gostwng blwyddyn ar ôl blwyddyn ⁴⁴.

Mae'r Aseiad o Risgiau Newid Hinsawdd ar gyfer Cymru yn cyflwyno canfyddiadau aseiad o risgiau newid hinsawdd, ac yn nodi ei bod yn ymddangos mai dyma'r bygythiadau posibl mwyaf sylweddol ar gyfer Cymru oherwydd newid hinsawdd:

⁴⁴ <https://naei.beis.gov.uk/laco2app/>

- Newidiadau mewn cyflyrau pridd, bioamrywiaeth a thirwedd o ganlyniad i hafau cynhesach a sychach.
- Gostyngiadau mewn llif afonydd ac yn y dŵr sydd ar gael yn ystod yr haf, a fyddai'n effeithio ar gyflenwadau dŵr a'r amgylchedd naturiol;
- Cynnydd mewn llifogydd ar yr arfordir ac yn y mewndir, a fyddai'n effeithio ar bobl, eiddo a seilwaith;
- Newidiadau yn natblygiad yr arfordir gan gynnwys erydiad a chywasgu arfordirol, a fyddai'n effeithio ar draethau, ardaloedd rhynglanwol a nodweddion arfordirol arall;
- Newidiadau mewn rhywogaethau gan gynnwys dirywiad mewn rhywogaethau brodorol, newidiadau mewn patrymau mudo a chynnydd mewn rhywogaethau ymledol;
- Cynnydd yn y risg o blâu a chlefydau sy'n effeithio ar amaethyddiaeth a choedwigaeth. Mae'r risg i dda byw yn peri pryder neilltuol.

Ymddengys mai'r cyfleoedd posibl mwyaf arwyddocaol a nodwyd ar gyfer Cymru yn sgil newid yn yr hinsawdd yw:

- Cynnydd mewn cynnyrch glaswellt, a fyddai'n caniatáu cynnydd posibl mewn cynhyrchu da byw; a
- Cynnydd mewn niferoedd twristiaid a thymor twristiaeth hirach.

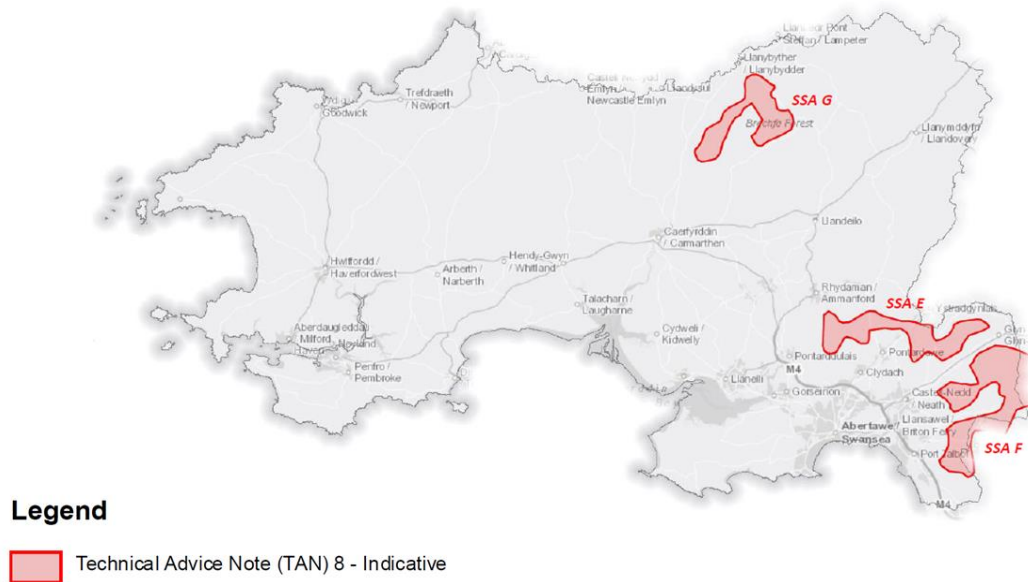
Fel sir wledig yn bennaf, o bosibl effeithir ar Sir Gaerfyrddin yn anghymesur gan effeithiau cadarnhaol a negyddol newid hinsawdd, fel sy'n cael sylw yn yr Asesiad o Risgiau Newid Hinsawdd i Gymru. Erbyn 2050 rhagwelir y bydd glawiad y gaeaf yn cynyddu 14 y cant ac y bydd glawiad yr haf yn gostwng 16 y cant, a fydd o bosibl yn cynyddu'r tebygolrwydd o lifogydd yn y sir, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig mewndirol sydd eisoes yn cael llifogydd o ganlyniad i lif dŵr wyneb. Gall hyd yn oed achosion o lifogydd cymedrol gael effaith sylweddol ar lesiant corfforol a meddyliol yr unigolion yr effeithir arnynt am nifer o flynyddoedd ar ôl y digwyddiad ei hun, ac yn aml caiff effeithiau gwaethaf llifogydd eu teimlo gan yr aelodau hynny o'r gymdeithas sydd fwyaf agored i niwed. Yn ogystal, mae Rheoliadau Newid yn yr Hinsawdd (Targedau Allyriadau Interim) (Cymru) (Diwygiad) 2021 ⁴⁵ yn ceisio mynd i'r afael â hyn, ac mae ystyriaeth o effaith targedau hinsawdd mwy uchelgeisiol ar lesiant wedi'i hamlinellu gydag asesiad effaith integredig Rheoliadau Newid yn yr Hinsawdd (Cymru) 2021 ⁴⁶.

Ynni Adnewyddadwy

⁴⁵ <https://www.legislation.gov.uk/wsi/2021/338/made>

⁴⁶ <https://gov.wales/climate-change-wales-regulations-2021-integrated-impact-assessment-html>

O dan dargedau'r Undeb Ewropeaidd , mae gan y DU darged cyfreithiol rwymol o gynhyrchu 15% o'i hynni o ffynonellau adnewyddadwy erbyn 2020. Mae Strategaeth2 Ynni Adnewyddadwy'r DU yn nodi gweledigaeth Llywodraeth y DU i sicrhau bod y targed hwn yn cael ei gyrraedd. Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwmo i chwarae ei rhan trwy gyflwyno rhaglen ynni sy'n cyfrannu at leihau allyriadau carbon fel rhan o'i dull o fynd i'r afael â'r newid yn yr hinsawdd. Mae polisi a chanllawiau cyfredol y llywodraeth yn canolbwyntio ar leihau allyriadau CO2 i arafu newid yn yr hinsawdd a chynhyrchu trydan o ffynonellau adnewyddadwy. Mae gan y system gynllunio rôl bwysig i'w chwarae wrth gefnogi, annog a hwyluso cynlluniau ynni adnewyddadwy. Pennwyd targedau Llywodraeth Cymru ar gyfer ynni adnewyddadwy yn TAN8: Ynni Adnewyddadwy 2005. Mae TAN8 yn rhoi gwybodaeth am feysydd yn cynnwys technolegau ynni adnewyddadwy ar y tir, dylunio, ac ynni, ac mae'n disgrifio sut y dylid ystyried ynni adnewyddadwy yn rhan o gynlluniau datblygu, rheoli datblygu a phrosesau monitro. Nodwyd bod saith Ardal Chwilio Strategol yn addas ar gyfer ynni gwynt adnewyddadwy ar raddfa fawr (dros 25MW) ar y tir (Ffigur 6).

Ffigur 6. Nodwyd Ardaloeidd Chwilio Strategol yn ardal y de-orllewin yn TAN8: Ynni Adnewyddadwy ⁴⁷.

Ardal Chwilio Strategol G: Mae Fforest Brechfa yn Sir Gaerfyrddin ac mae wedi'i nodi ar gyfer ynni gwynt ar raddfa fawr. O fewn SSA:G, mae Fferm Wynt Gorllewin Fforest Brechfa yn gwbl weithredol, gyda 28 o dyrbinau sy'n cynhyrchu 57.4MW. Yn ogystal, cafodd Fferm Wynt Dwyrain Fforest Brechfa ganiatâd cynllunio yn 2013, a hynny ar gyfer 12 tyrbin (3 thyrbîn ar dir 3ydd parti) â'r potensial i gynhyrchu 24-36MW. Mae CNC yn gweithio ar hyn o bryd ar y ffordd orau o gyflawni'r datblygiad hwn. Mae Fferm Wynt Alltwalis hefyd o fewn yr Ardal Chwilio Strategol, sy'n gallu cynhyrchu 23MW o 10 tyrbin. Yn ogystal â Brechfa, mae gan y Sir hefyd ran fach o Ardal Chwilio Strategol Pontardawe o fewn ei hardal. Ar hyn o bryd mae Fferm Wynt Mynydd y Betws yn gweithredu yn Ardal Chwilio Strategol E, gan gynhyrchu 34MW o 15 tyrbin.

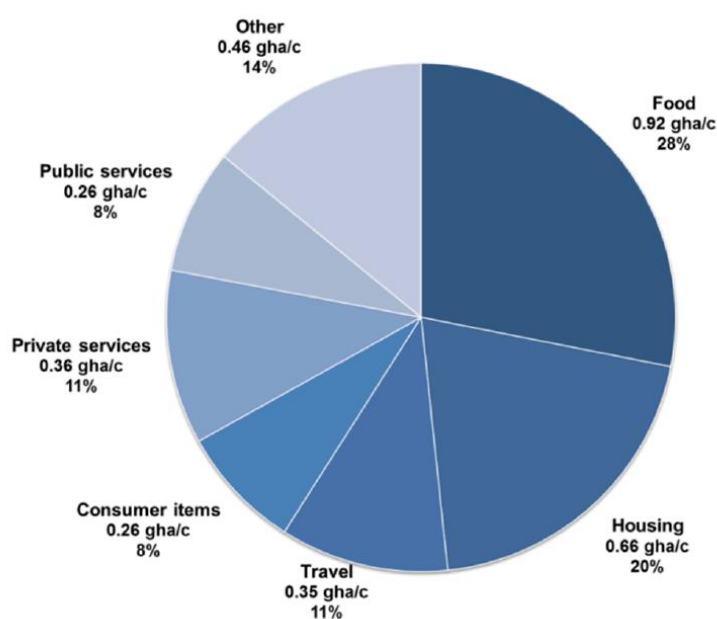
47

<https://lle.gov.wales/catalogue/item/TechnicalAdviceNote8PlanningForRenewableEnergyStrategicSearchAreas/?lang=en>

Ôl-troed Ecolegol

Gellir diffinio ôl troed ecolegol yn syml fel mesur o gynaliadwyedd. System gyfrifyddu yw ôl troed ecolegol yn ei hanfod, sy'n cydnabod effaith pob nwydd a gwasanaeth a brynir trwy gymryd i ystyriaeth yr holl ynni a'r adnoddau a ddefnyddir i wneud y cynnyrch. Y gwerth mesur ychwanegol yw'r pwyslais a roddir ar archwilio'r manau hynny lle gellir gwneud lleihad trwy bolisïau sy'n dylanwadu ar batrymau defnydd ac ymddygiad. Mae Ffigur 7 yn dangos ôl troed ecolegol Cymru fesul thema ⁴⁸. Gellir gweld yn glir bod Tai (20 y cant), Bwyd (28 y cant) a Thrafnidiaeth (11 y cant) yn ffurfio cyfran sylweddol o'r ffigur cyfan. Mae pob un o'r rhain yn faterion y gall cynllunio defnydd tir (ochr yn ochr ag arferion rheoli tir cynaliadwy) gyfrannu at fynd i'r afael â nhw. Yr ôl troed ecolegol y pen ar gyfer Cymru yn ôl ffigurau 2015 oedd 3.28 hectar global, sydd tua 1.2 i 1.8 gwaith y cyfartaledd yn fyd-eang.⁴⁹

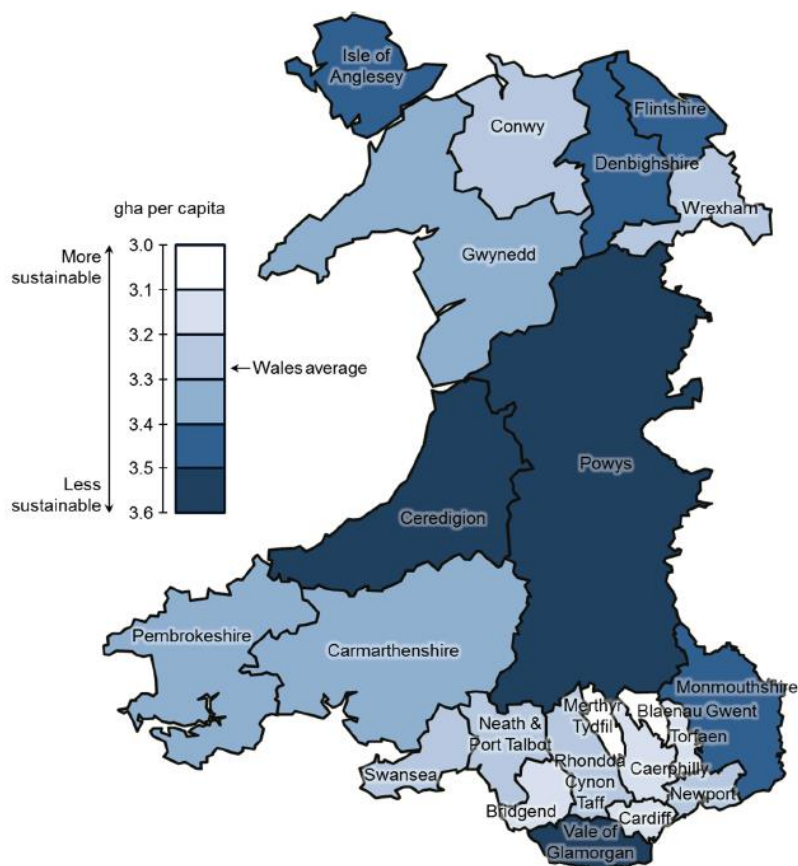

Ffigur 7. Ôl troed ecolegol Cymru fesul thema defnydd.

⁴⁸ <https://gweddiill.gov.wales/docs/desh/publications/150724-ecological-footprint-of-wales-report-en.pdf>

⁴⁹ Y ffigur cyfartalog yn fyd-eang yn 2007 oedd 2.7 hectar global y pen, a gyhoeddwyd gan y Rhwydwaith Ôl Troed Ecolegol Byd-eang (GFN). Cofiwch fod methodoleg GFN yn wahanol i'r un rydym wedi'i defnyddio, felly ni ellir cymharu'r canlyniadau'n uniongyrchol. Ffigur GFN ar gyfer y DU yn 2007 oedd 4.9 hectar global y pen.

Amcangyfrifir mai ôl troed ecolegol Sir Gaerfyrddin yw 3.36 hectar global y pen, sy'n uwch na chyfartaledd Cymru (Ffigur 8). Dylanwadir ar yr amrywiad hwn ar lefel leol gan nifer o ffactorau yn cynnwys incwm, demograffeg, patrymau gwariant aelwydydd a pherfformiad ynni stoc dai.

Ffigur 8. Ôl troed ecolegol Cymru fesul rhanbarth.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r Cynllun

Heb Gynllun ar waith, byddai'r datblygu'n dameidiog a heb ei gydlynu,. Mae cynllunio strategol ar ffurf CDLI yn caniatáu i gydnerthedd gael ei ymgorffori mewn datblygiadau o ran y deunyddiau, y dyluniad a'r safle (e.e., mewn perthynas â pherygl o lifogydd) er mwyn lleihau effeithiau newid yn yr hinsawdd. At hynny, gellir cydlynu mesurau a all helpu i leihau'r risgiau sy'n gysylltiedig â newid yn yr hinsawdd, megis hyrwyddo ynni adnewyddadwy a defnyddio adnoddau mewn modd cynaliadwy.

5. Dŵr

Y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr

Mae'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr (2000/61/EC)⁵⁰ yn sefydlu fframwaith ar gyfer gwarchod dyfroedd wyneb (afonydd, llynnoedd, aberoedd a dyfroedd arfordirol) a dyfroedd daear. Ei diben yw atal dirywiad ecosystemau dyfrol a gwella eu statws, hyrwyddo defnydd dŵr cynaliadwy, lleihau llygredd dŵr daear a chyfrannu at liniaru effeithiau llifogydd a sychder. Mae'n mynnu bod ansawdd/swm dŵr ein hafonydd, ein llynnoedd, ein dŵr daear, ein haberoedd a'n harfordir yn cael eu hasesu gan ddefnyddio dulliau monitro ecolegol (pysgod, infertebratau, planhigion ac ati) a chemegol (maetholion, pleiddiaid ac ati). Mae ardaloedd dyfrol yn cael statws iechyd ac mae'r rhai sy'n cael eu dosbarthu fel rhai 'Drwg', 'Gwael' neu 'Cymedrol' yn methu â chyrraedd safonau Cyfarwyddeb Fframwaith Dŵr yr UE a bydd angen i'r ardaloedd dyfrol hyn wella i statws ecolegol 'Da' o leiaf erbyn 2027.

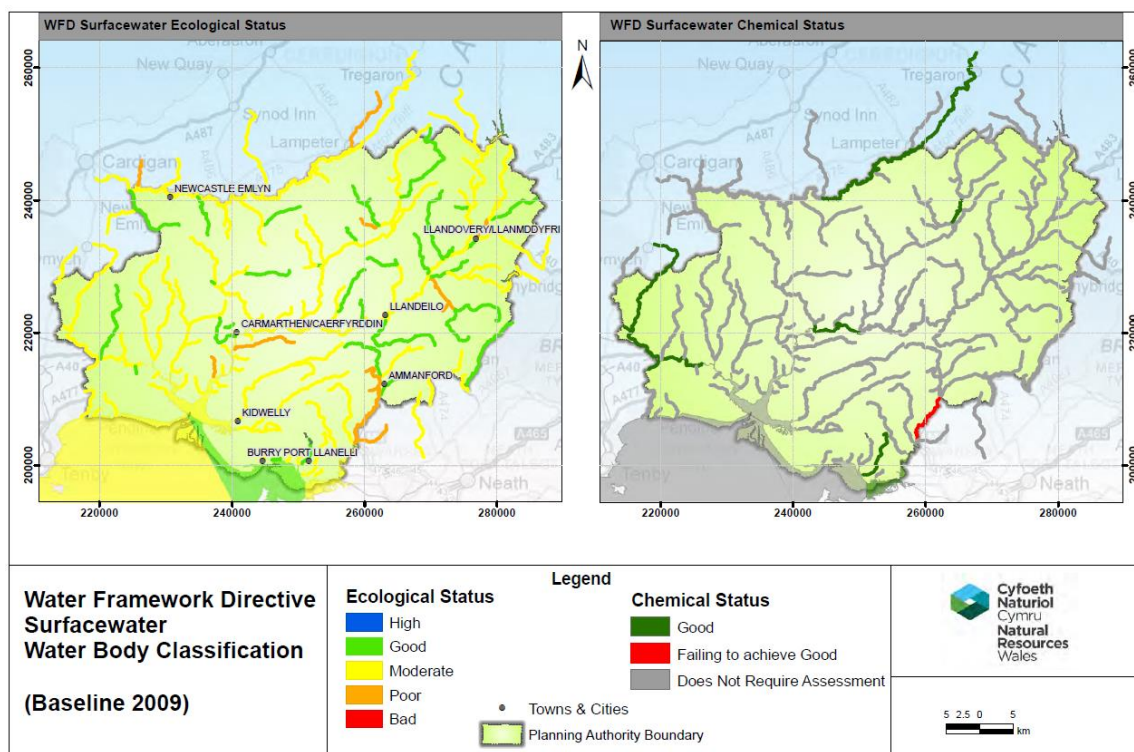
Mae ansawdd dŵr cyffredinol y Sir wedi bod yn gwella, gyda mwyafrif yr afonydd yn cyrraedd statws ecolegol cymedrol i dda o dan y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr. Mae llawer o'r ardaloedd dyfrol yn nalgylch ehangach Tywi, yn Nwyrain y Sir, o ansawdd cymedrol o ganlyniad i etifeddiaeth mwyngloddio metel yr ardaloedd hynny yn hanesyddol. Mae hyn yn aml yn cyd-daro ag ardaloedd o blanhigfeydd conwydd helaeth ar lethrau serth yr ucheldir, gyda llawer o'r rhain hefyd yn ddalgylchoedd dynodedig 'sensitif i asid' oherwydd bod eu gallu naturiol i glustogi'r effaith yn isel. Mae amaethyddiaeth fwy dwys ar waelod y dyffrynnoedd yn aml wedi amharu ar yr enillion a wnaed mewn ansawdd dŵr. Mae hyn yn arbennig o wir mewn dalgylchoedd lle cynhyrchir llaeth ar raddfa ddwys. Yn ogystal â'u rôl reoleiddiol mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn mynd ati i weithio gyda rhanddeiliaid i wella'r ansawdd ecolegol ac ansawdd y dŵr ar draws pob ardal ddyfrol, gan gynnwys Bae Caerfyrddin a'r aberoedd. Caiff ein dyfroedd ymdrochi, sydd â dynodiad UE, eu monitro o fis Mai i fis Medi am halogiad gan organebau sy'n ddangosyddion ysgarthol. Dosbarthir dyfroedd ymdrochi yn flynyddol yn ôl ansawdd y dŵr (Ardderchog, Da, Digionol, Gwael). Ar ddiwedd tymor 2015, dosbarthwyd y traethau a chyrraeddodd pob un o'r dyfroedd ymdrochi dynodedig yng Nghymru safon ddigionol neu uwch. O 2018, mae Sir Gaerfyrddin yn gartref i un traeth Baner Las sef Cefn Sidan⁵¹.

Mae Ffigurau 9 i 13 wedi'u dyfynnu o'r Pecyn Tystiolaeth Leol: Sir Gaerfyrddin 4/10/2013 a luniwyd gan CNC ac maent yn darparu rhagor o wybodaeth mewn perthynas â Dosbarthiadau'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr yn y Sir. Dylid cyfeirio ymhellach at gynnwys y Pecyn mewn perthynas ag ystyriaethau Ansawdd Dŵr. Mae mapiau a ddiweddarwyd hefyd wedi'u darparu sy'n dangos canlyniadau Cylch 2 o broses fonitro'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr (2015) a gellir gweld diweddariadau pellach sy'n cynnwys canlyniadau Cylch 3 ar Arsyllwi Dyfroedd Cymru⁵².

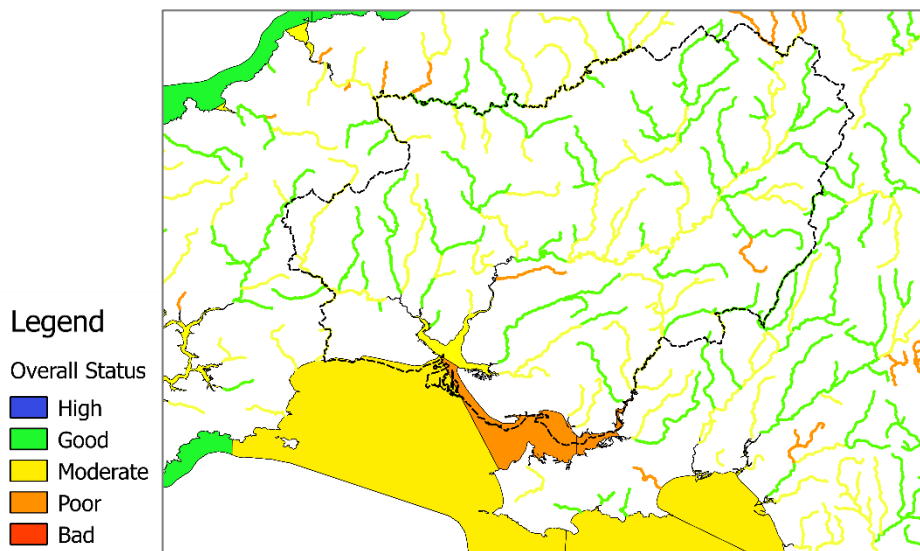
⁵⁰ <https://water.europa.eu/freshwater/europe-freshwater/water-framework-directive>

⁵¹ <https://www.pembreycountrypark.wales/plan-your-visit/cefn-sidan-beach/>

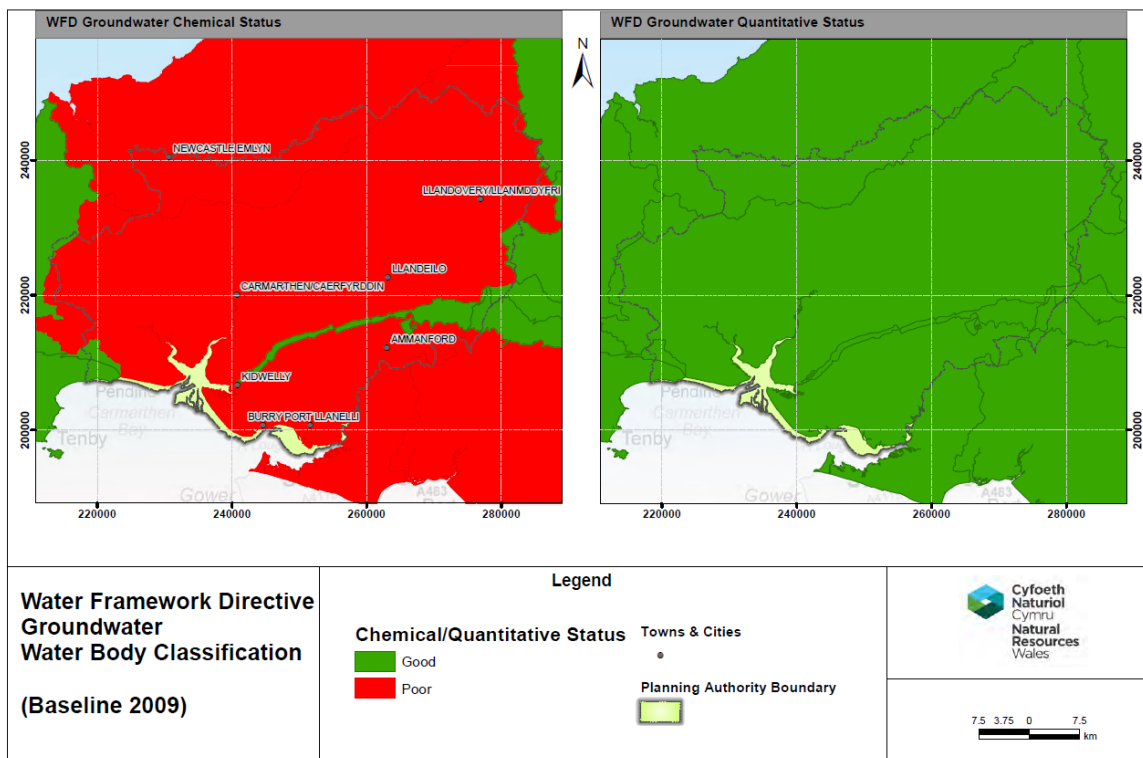
⁵² <https://waterwatchwales.naturalresourceswales.gov.uk/>

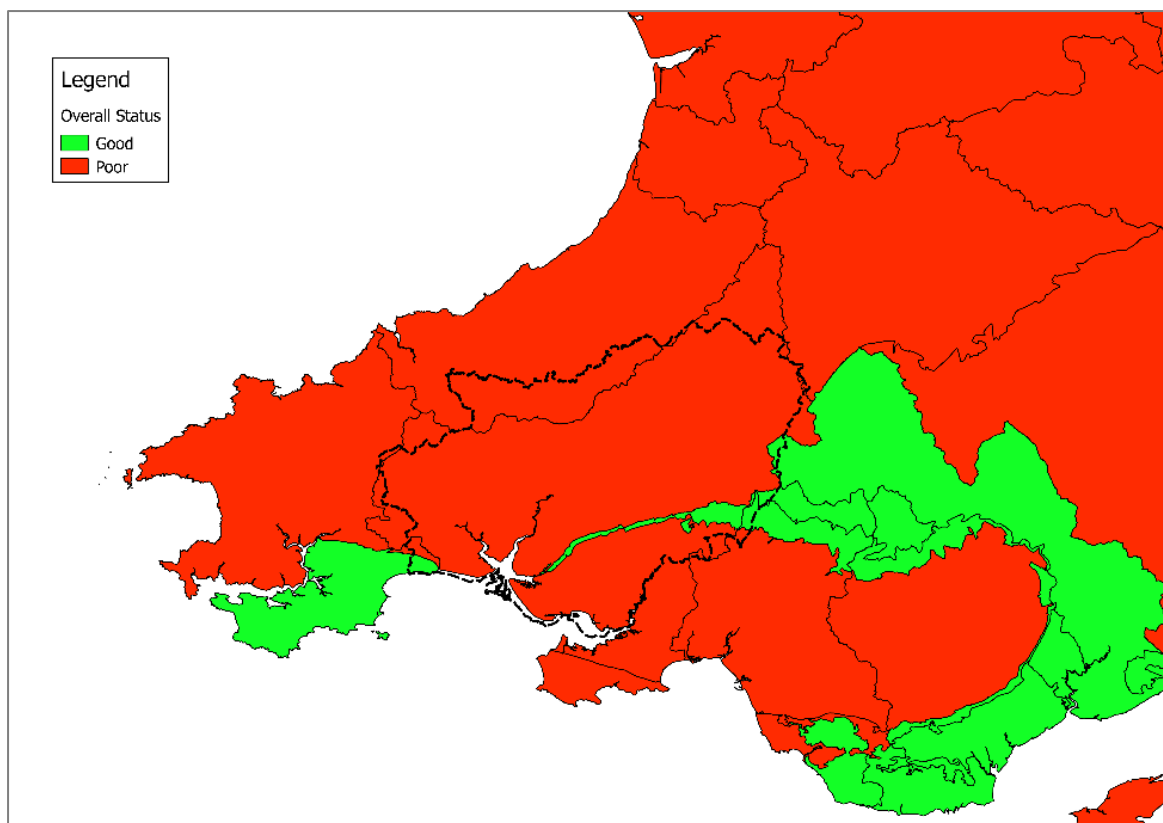
Figur 9. Dosbarthiad Corff Dŵr Cylch 1 Dŵr Wyneb y Gyfarwydeb Fframwaith Dŵr (Afonol, trosiannol ac arfordirol) (Gwaelodlin 2009)

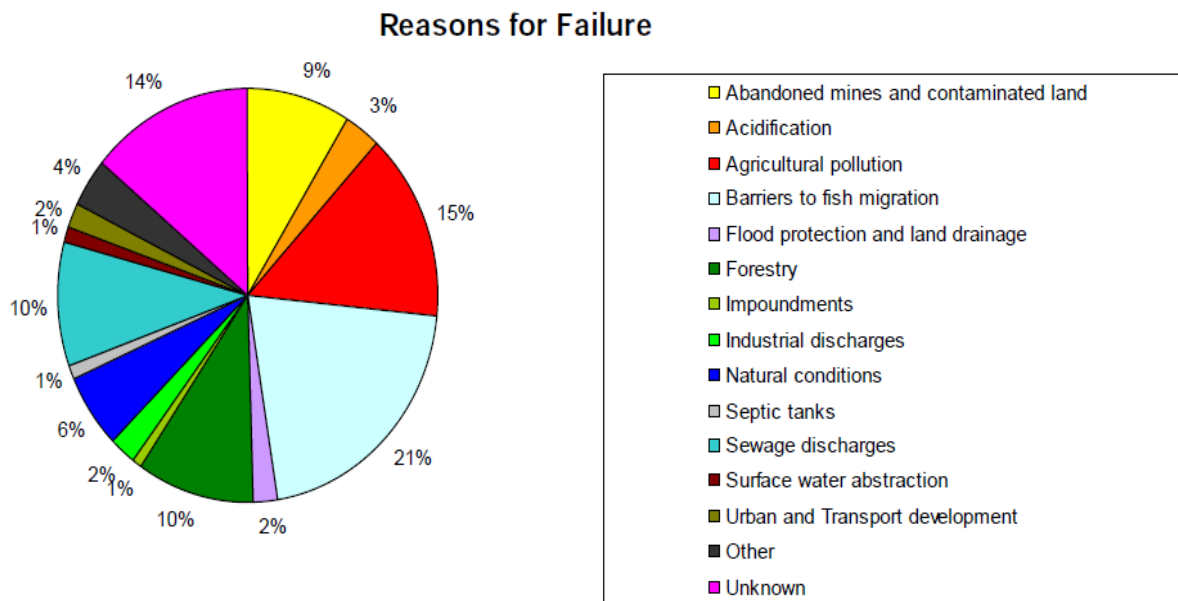
Figur 10. Dosbarthiad Corff Dŵr Cylch 2 Dŵr Wyneb y Gyfarwydeb Fframwaith Dŵr (Afonol, trosiannol ac arfordirol) (2014 – 2019)

Ffigur 11. Dosbarthiad Dŵr Daear Cylch 1 (gwaelodlin 2009)

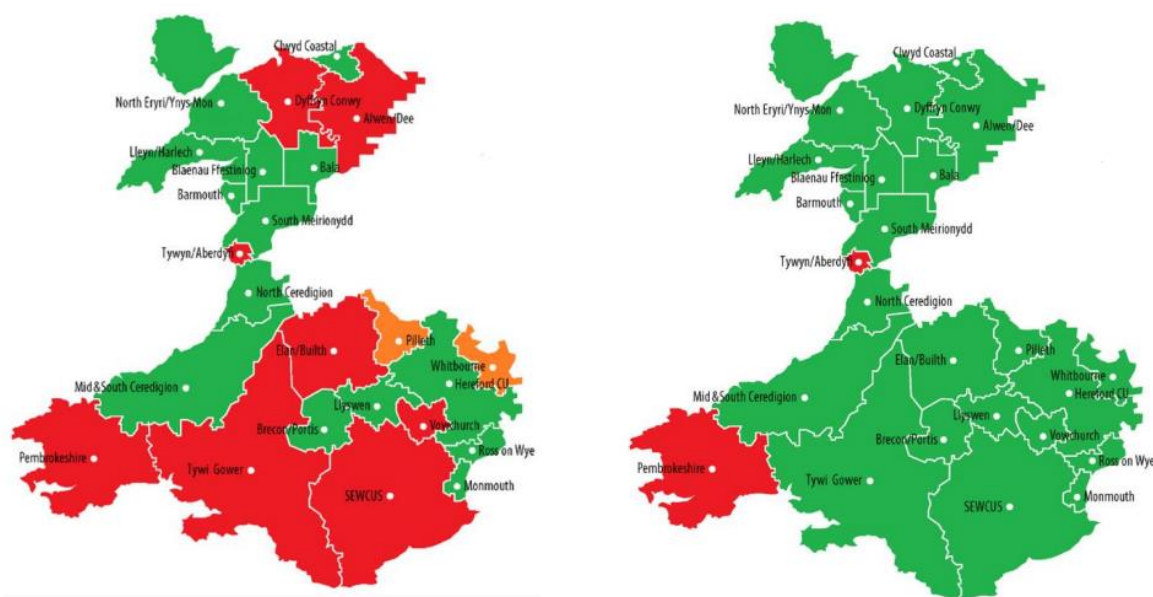
Ffigur 12. Dosbarthiad Dŵr Daear Cylch 2 (2014 – 2019)

Ffigur 13. Rhesymau dros Fethiant ar ran Cyrff Dŵr yn Sir Gaerfyrddin 2009

Cyflenwad Dŵr

Mae Cynllun Rheoli Adnoddau Dŵr Cymru (2019)⁵³ yn ystyried yr hyn sydd angen ei wneud i sicrhau cydbwysedd cynaliadwy a fforddiadwy rhwng faint o ddŵr a gymerwn o'r amgylchedd a faint o ddŵr sydd ei angen arnom ar gyfer ein bywydau bob dydd. Mae'n hollbwysig fod cwmni dŵr yn deall ei allu i gyflenwi dŵr a'r galw am ddŵr gan gwsmeriaid a busnesau o fewn ei ardal gyflenwi. Yr enw ar y gymhariaeth hon yw'r Cydbwysedd rhwng y Cyflenwad a'r Galw. System Defnydd Cyfunol Tywi yw'r Parth Adnoddau Dŵr mwyaf yn Ne-orllewin Cymru, sy'n ymestyn yn y dwyrain o Fro Morgannwg i'r gorllewin o Gaerfyrddin ac i'r gogledd heibio i Lanwrtyd. Mewn perthynas â Sir Gaerfyrddin, mae cyflenwad dros ben ar gael ym mharth Tywi - Gŵyr ond mae rhagolygon i'r dyfodol yn nodi fel arall (Ffigur 14).

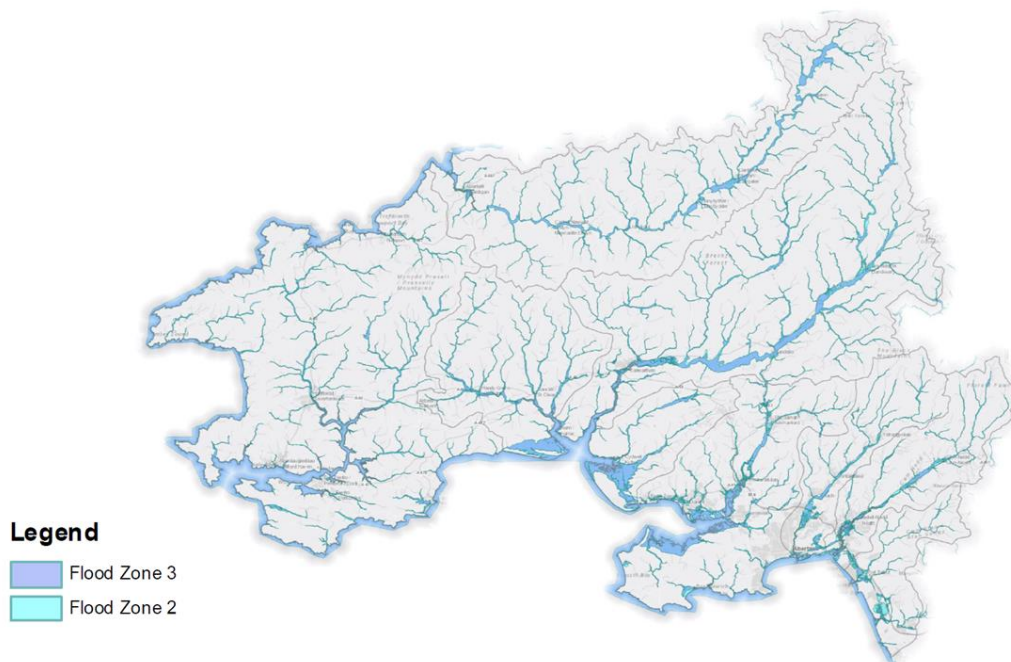

Ffigur 14. Ardaloedd lle rhagwelir diffyg yn 2050 gydag amcanestyniadau twf poblogaeth chwarter uchaf ar gyfer y Cynlluniau Drafft a'r Cynlluniau Terfynol. Coch yn dangos diffyg, Gwyrdd yn dangos gormodedd

⁵³ <https://www.dwrcymru.com/en/our-services/water/water-resources/final-water-resources-management-plan-2019>

Perygl o Lifogydd

Mae'r perygl o lifogydd yn Sir Gaerfyrddin yn effeithio ar ystod o aneddiadau a rhannau o'r Sir a hynny ar ffurf gorlif afonol a llanwol. Llanelli yw'r gymuned sydd â'r perygl mwyaf o lifogydd yn nalgylch rheoli perygl llifogydd Bae Caerfyrddin a Gŵyr, ac mae'n un o'r 50 o gymunedau uchaf eu risg yng Nghymru. Mae'r gymuned yn cwmpasu ardal ddaearyddol fawr ac mae'n boblog iawn. Y prif berygl yw o'r cyrsiau dŵr sy'n croestorri'r dref. Mae afonydd Dafen, Lliedi a Dulais oll yn achosi perygl llifogydd, ac mae'r cyrsiau dŵr hyn wedi cael eu newid yn sylweddol wrth i'r dref ddatblygu. Mae waliau llifogydd ac argloddiau yn helpu i liniaru'r perygl o lifogydd mewn rhai mannau. Un wledig yn bennaf yw dalgylch Afon Taf, ac mae'r perygl mwyaf o lifogydd yn Hendy-gwyn a Sanclêr. Mae gan y cymunedau hyn hanes hir o lifogydd. Er bod cynlluniau liniaru llifogydd yn diogelu'r trefi rywfaint, mae'r perygl o lifogydd yn dal i fod. Yn nalgylch fawr Afon Tywi, mae rhywfaint o risg o lifogydd yn llawer o'r cymunedau gwasgareddig, a nodir taw yn Llanymddyfri a Llandeilo y mae'r perygl mwyaf o lifogydd. Mae Ffigur 15 yn dangos yr amrywiol beryglon llifogydd pe na bai amddiffynfeydd llifogydd. Dyma'r amcanion: Parth Llifogydd 3 – Tebygolrwydd uchel o lifogydd. Asesir bod tebygolrwydd o fwy nag 1% fod y tir yn cael llifogydd (neu lifogydd o'r môr o fwy nag 0.5%) mewn unrhyw flwyddyn. Parth Llifogydd 2 – Tebygolrwydd canolig o lifogydd – 1% - 0.1%. Neu debygolrwydd blynyddol o lifogydd o'r môr (0.5%-0.1%) mewn unrhyw flwyddyn.

Ffigur 15. Parthau perygl llifogydd 2 a 3 ar gyfer Ardal y De-orllewin.

Gellir gweld Mapiâu Asesu Perygl Llifogydd mwy diweddar ar wefan CNC ⁵⁴. Y Map Cyngor Datblygu a'r polisi cynllunio cysylltiedig TAN15: *Datblygu a Pherygl o Lifogydd* yw'r fframwaith presennol ar gyfer asesu perygl llifogydd ar gyfer gwaith datblygu newydd ⁵⁵.

⁵⁴

https://cdr.eionet.europa.eu/gb/eu/floods2019/fhmr_2020/documents/uk10/envxo2jog/NRW_Flood_Hazard_and_Risk_Mapping_2019.pdf

⁵⁵ <https://naturalresourceswales.gov.uk/flooding/flood-map-for-planning-development-advice-map/?lang=en>

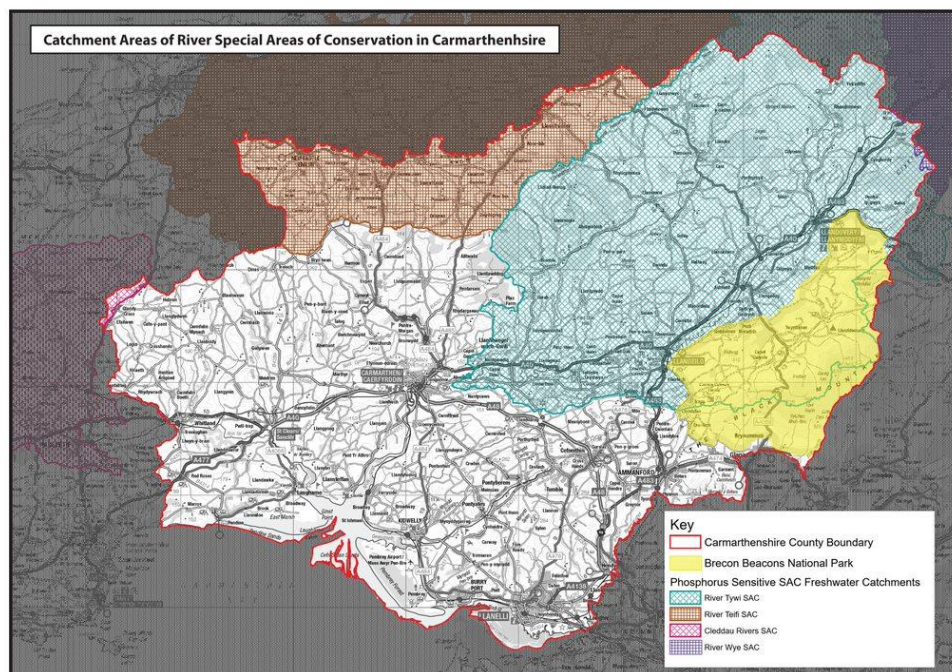
Seilwaith draeniau

Mae dyletswydd ar Dŵr Cymru o dan Adran 94 o Ddeddf y Diwydiant Dŵr 1991 i dderbyn gwastraff dŵr o unrhyw ddatblygiad newydd, pan fo cysylltiad â'r prif system garthffosiaeth yn hyfyw. I'r perwyl hwn, os oes angen capasiti ychwanegol yn y systemau presennol, yna mae rhwymedigaeth gyfreithiol ar Dŵr Cymru i'w ddarparu drwy ei ddulliau ariannu arferol. Rhoddwyd llawer o sylw i'r problemau â'r seilwaith carthffosiaeth sy'n draenio i Safle Morol Ewropeaidd Bae Caerfyrddin a'r Aberoedd yng Nghilfach Tywyn. Yn yr ardal hon ceir un o'r cyrff dŵr y gwneir y mwyaf o ddefnydd ohonynt yng Nghymru, a rhaid yw bodloni'r gofynion a bennir gan Gyfarwyddbau Ewropeaidd gan gynnwys Fframwaith Dŵr Cynefinoedd Ewropeaidd (WFD) a'r Cyfarwyddbau Pysgod Cregyn (SD). Ar hyn o bryd nid yw Safle Morol Ewropeaidd Bae Caerfyrddin a'r Aberoedd yn cyrraedd y safonau gofynnol dan WFD a SD, tra bo'r system garthffosiaeth heb gyrraedd y safonau sy'n ofynnol dan y Gyfarwydddeb Trin Dŵr Gwastraff Trefol. Mae yna broblem bosibl o dan yr HRA os bydd yn tybio y gall DCWW naill ai dderbyn unrhyw gynnydd cysylltiedig mewn dŵr gwastraff beth bynnag fo'r cyfyngiadau capasiti, neu y gellir datrys y cyfryw problemau capasiti drwy opsiynau caniatáu CNC sydd yn osgoi effeithiau niweidiol ar safleoedd Ewropeaidd.

Mae problemau â chapasiti rhwydwaith y seilwaith draenio ledled y sir ac efallai fod angen cymryd camau i sicrhau bod capasiti digonol o fewn rhwydwaith y seilwaith dŵr gwastraff. Mae hyn yn arbennig o bwysig i ardal Arfordirol Llanelli, er mwyn lleihau nifer y gollyngiadau o systemau gorlif carthion cyfun sy'n llifo i Safle Morol Ewropeaidd Bae Caerfyrddin a'r Aberoedd. Cyfrifoldeb Dŵr Cymru yw'r seilwaith carthffosiaeth yn y Sir, fel y corff statudol sy'n ymdrin â charthffosiaeth, a bydd yn rhaid rhoi sylw i hyn yng Nghynlluniau Rheoli Asedau tymor hir Dŵr Cymru. Rhedodd Cynllun Gwella AMP5 o fis Ebrill 2010 tan fis Mawrth 2015; mae'r AMP presennol, AMP 6, yn rhedeg o fis Ebrill 2015 tan fis Mawrth 2020, a bydd AMP7 yn rhedeg o fis Ebrill 2020 tan fis Mawrth 2025. Os yw datblygwyr am gyflymu'r broses o gyflawni gwaith atgyfnerthu angenrheidiol, mae dulliau ar waith i ganiatáu ar gyfer hyn. Oherwydd y problemau blaenorol â'r Gwaith Trin Dŵr Gwastraff yn Llanelli, ers 2009 mae'r Cyngor wedi cymryd camau rhagofalus i brosesu ceisiadau cynllunio ar gyfer datblygiadau newydd yn nalgylch Gwaith Trin Dŵr Gwastraff Llanelli, gan ymrwmo i gytundeb cyd-asiantaethol neu Femoranda o Ddealltwriaeth gyda Chyngor Abertawe, Dŵr Cymru, a CNC bellach, ynghylch dull cyffredin o sicrhau ansawdd dŵr yn Safle Morol Ewropeaidd Bae Caerfyrddin a'r Aberoedd. Mae'r dull y cytunwyd arno yn canolbwyntio ar dynnu dŵr wyneb o'r seilwaith trin dŵr gwastraff a thrwy hynny gynyddu'r capasiti ar gyfer trin dŵr budr (e.e. drwy amodau cynllunio ar ddatblygiadau newydd sy'n ceisio Systemau Draenio Trefol Cynaliadwy (SuDS) a chyflwyno ffactor i wella'r sefyllfa). Mae'r Cyngor hefyd wedi cyllido'n rhannol gynllun gwella yng Ngwaith Trin Gwastraff Dŵr Llannant, sydd wedi hwyluso'r broses o gael gwared ar ffosforws. Cyfeirir at y cytundeb cyd-asiantaethol o hyd yn y Cynllun gan ei fod yn cynrychioli ymrwymiad i weithio ar y cyd, sy'n angenrheidiol i ddarparu seilwaith draenio digonol. Bydd angen diweddarau'r Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth i adlewyrchu'r newidiadau mewn amgylchiadau ers cytuno ar y Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth gwreiddiol.

Ffosffadau

Yn 2021 cyhoeddodd CNC becyn tystiolaeth i amlinellu lefelau ffosffad mewn afonydd mewn ardaloedd cadwraeth arbennig (ACA) ledled Cymru ⁵⁶. O'r naw ACA afonydd yng Nghymru, mae'r rhai sydd yn Sir Gaerfyrddin yn cynnwys Cleddau, Teifi a Thywi (ac mae rhan fach iawn o'r ddalgylch yn cynnwys Afon Gwy) (Ffigur 16). Roedd 60 y cant o rannau afon Cleddau wedi methu â chyrraedd eu targedau ac roedd y rhan isaf o'r Teifi hefyd wedi methu â chyrraedd y safon. Pasiodd y Tywi.

Ffigur 16. Dalgylchoedd ACA Afonydd yn Sir Gaerfyrddin (2021).

Rhoddwyd cyngor arbenigol gan CNC i awdurdodau cynllunio am geisiadau cynllunio sy'n effeithio ar ACA afonydd sy'n sensitif i ffosfforws ⁵⁷. Oherwydd y mater hwn, mae Cyngor Sir Caerfyrddin wedi comisiynu nifer o adroddiadau ar y pwnc a fydd yn rhan fawr o sylfaen dystiolaeth y Cynllun.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r Cynllun

Pe na bai'r CDLI ar waith, byddai'n rhaid cadw at y WFD o hyd. Fodd bynnag heb y Cynllun, byddai'r datblygiad yn dameidiog ac ar hap, a byddai'n anodd cydgysylltu, monitro a darparu'r seilwaith ategol angenrheidiol. Ni ellir asesu effeithiau cyfunol datblygiad ac efallai y bydd darparwyr cyfleustodau yn ei chael hi'n anodd cynllunio ar gyfer twf ac ehangu yn eu rhwydweithiau heb CDLI 15 mlynedd i'w hysbysu lle y bwriedir datblygu yn y dyfodol. Gall hyn arwain at oedi mewn datblygiadau ac effeithiau negyddol ar ansawdd dŵr a'n tirwedd naturiol a'n safleoedd dynodedig. Bydd angen penderfynu ar y strategaeth twf a gofodol a ffeirir mewn aliniad â'r effeithiau posibl ar ansawdd dŵr a bioamrywiaeth (gall hyn gynnwys cynlluniau ar gyfer lliniaru priodol).

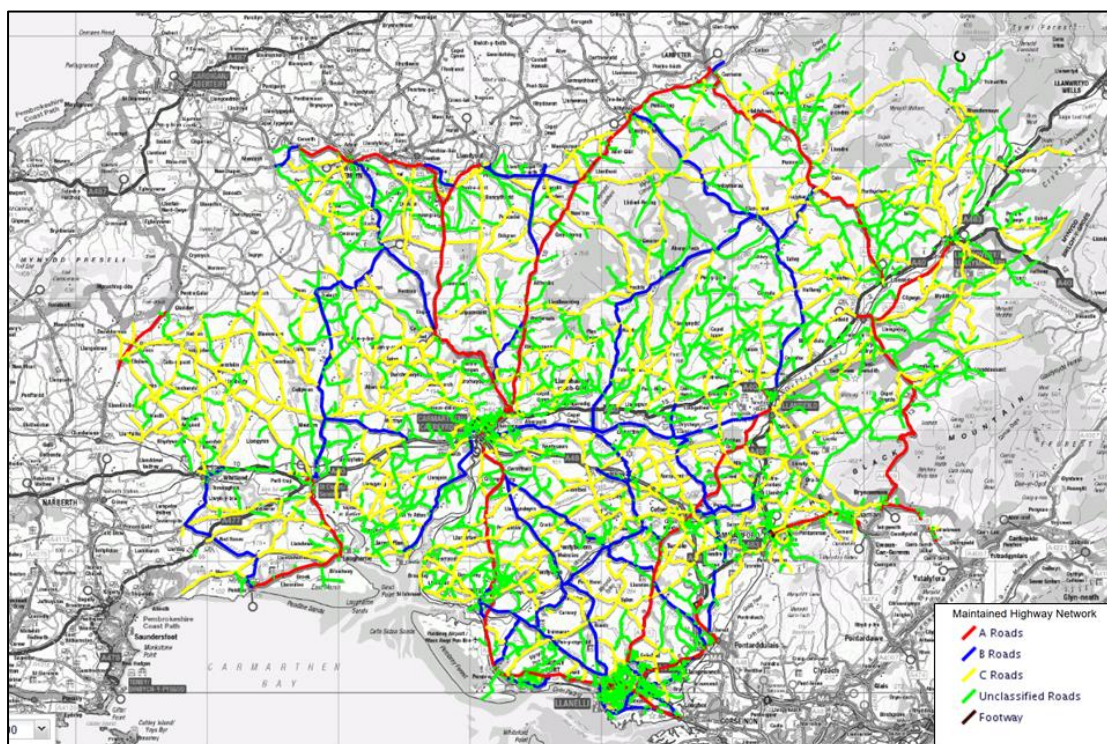
⁵⁶ <https://naturalresourceswales.gov.uk/evidence-and-data/research-and-reports/water-reports/compliance-assessment-of-welsh-river-sacs-against-phosphorus-targets/?lang=en>

⁵⁷ <https://naturalresourceswales.gov.uk/guidance-and-advice/business-sectors/planning-and-development/our-role-in-planning-and-development/advice-to-planning-authorities-for-planning-applications-affecting-phosphorus-sensitive-river-special-areas-of-conservation/?lang=en>

6. Asedau Materol

Priffyrdd a Thrafnidiaeth

Lleolir Sir Gaerfyrddin ar gefnffyrdd yr A40, yr A477 a'r A48 gyda'r cysylltiadau i'r gorllewin yn cysylltu â'r porthladdoedd fferi i Iwerddon, sydd gyda'r M4 yn ffurfio rhan o'r Rhwydwaith Traws-Ewropeaidd. Caiff y cyswllt rhwng y dwyrain a'r gorllewin ei bwysleisio ymhellach gan reilffordd Gorllewin Cymru sy'n ymestyn o Abertawe (a'r rhwydwaith rheilffyrdd ehangach) i Sir Benfro trwy Gaerfyrddin a Llanelli. Mae rheilffordd Gorllewin Cymru hefyd yn rhan o'r Rhwydwaith Traws-Ewropeaidd sy'n cysylltu â'r porthladdoedd fferi i Iwerddon yn Sir Benfro. Mae rheilffordd Calon Cymru, sy'n ymestyn o Abertawe trwy rannau dwyreiniol y Sir hyd at Amwythig, yn cynnig manteision trafndiaeth ychwanegol er bod y gwasanaeth yn gyfyngedig. Mae'r prif rwydwaith priffyrdd o fewn ardal y Cynllun yn cynnwys cefnffordd yr A48 sy'n arwain at ac oddi ar draffordd yr M4 a'i chysylltiadau trwy Dde-ddwyrain Cymru a thu hwnt. Mae cefnffyrdd yr A40 a'r A483 yn cynnig cysylltiadau drwy'r Sir i Ganolbarth a Gogledd Cymru yn ogystal ag i Ganolbarth Lloegr a Gogledd Lloegr. Ceir mynediad pellach i Ogledd y Sir a thu hwnt i Ganolbarth a Gogledd Cymru ar hyd yr A484 a'r A485. Mae'r Sir yn cael ei gwasanaethu hefyd gan nifer o ffyrdd dosbarth A yn ogystal â ffyrdd dosbarth B, gyda phob un yn elfen bwysig o'r rhwydwaith priffyrdd. (Ffigur 17)

Ffigur 17. Rhwydwaith Ffyrdd Sir Gaerfyrddin.

Mae Tabl 4 yn dangos hyd y rhwydwaith ffyrdd yn Sir Gaerfyrddin (mewn cilometrau), sydd ynddo'i hun yn cynrychioli rhyw 44% o'r rhwydwaith rhanbarthol ac yn dangos faint o'r Sir a wasanaethir gan ffyrdd dosbarth B ac is. Mae hyn yn adlewyrchu faint o'r Sir sydd o natur wledig ac yn pwysleisio'r heriau a wynebir wrth gyflwyno strategaeth integredig gynaliadwy ar gyfer yr ardal (yn enwedig o ran trafndiaeth werdd a darparu gwasanaethau).

Tabl 4. Rhwydwaith Ffyrdd Sir Gaerfyrddin. Ffynhonnell: Cynllun Datblygu Lleol Mabwysiedig Sir Gaerfyrddin ⁵⁸.

Dosbarthiad	Hyd y Ffordd (km)
M4	5
Dosbarth A (Cefnffordd)	147
Dosbarth A (Ffordd Sirol)	247
Dosbarth B ac C	1,579
Ffyrdd Bach ag Wyneb	1,496
Cyfanswm	3,474

Mewn perthynas ag argaeledd ceir yn Sir Gaerfyrddin ar 27 Mawrth 2011 dim ond 18.8% o gartrefi yn y Sir oedd heb fynediad i gar neu fan tra bod gan 43.5 y cant, 27.6 y cant a 10.2 y cant fynediad i un, dau neu dri (neu fwy) o geir neu faniau yn y drefn honno ⁵⁹. O ran cyfaint y traffig, mae'r Sir wedi gweld cynnydd flwyddyn ar ôl blwyddyn ers 2012, hyd at 2019 (2.21), er bod lefelau yn 2020 wedi gostwng i 1.68 ⁶⁰. Mae rhywfaint o'r 38 y cant hwn yn defnyddio Rhwydwaith Cefnffyrdd y Sir, gyda 34 y cant o'r traffig yn defnyddio ffyrdd 'bach' dosbarthedig, sy'n adlewyrchu natur wledig rhannau mawr o'r Sir ⁶¹.

Gwastraff

Daw Sir Gaerfyrddin o fewn ardal ranbarthol De-orllewin Cymru ar gyfer rheoli gwastraff. Gwastraff diwydiannol a masnachol yw'r gyfran fwyaf arwyddocaol o gyfanswm y llif gwastraff a reolir yn y rhanbarth - cynhyrchwyd 252,000 tonnell o wastraff gweddilliol (heb ei ailgylchu) yn 2012. Mae gwastraff a reolir yn cynnwys gwastraff solet trefol, gwastraff masnachol a diwydiannol, gwastraff adeiladu a dymchwel, gwastraff peryglus a chwalu gwastraff amaethyddol dan reolaeth. Cynhyrchwyd 135,000 tonnell o wastraff adeiladu a dymchwel gweddilliol yn 2012. Mae data mwy cyfoes ar gael ar gyfer gwastraff solet trefol, a chynhyrchwyd 161,000 tonnell o wastraff gweddilliol o'r math hwn yn ystod 2016/17. O ran gwastraff peryglus, mae'r cyfraddau a gynhyrchwyd yn gyffredinol wedi aros ar lefel debyg yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Er nad oes gan Gymru unrhyw safleoedd tirlenwi ar gyfer gwastraff peryglus, mae'r wlad yn cael ei gwasanaethu'n dda gan fathau eraill o gyfleusterau sy'n delio â gwastraff o'r fath. Nid oes unrhyw ddata diweddar ar gael ar gyfer gwastraff amaethyddol. Gellir gweld data mwy diweddar am reoli gwastraff ar StatsCymru⁶².

Roedd cyfran y gwastraff trefol a ailgylchwyd neu a gompostwyd yn Sir Gaerfyrddin ar gyfer 2016/17 yn 66.2 y cant ⁶³. Yn 2020/21 roedd yn 66.3 y cant sy'n uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol o 65.4 y cant. Mae'r ddibyniaeth ar safleoedd tirlenwi ar gyfer gwastraff gweddilliol wedi gostwng yn raddol dros y blynyddoedd diwethaf o 30,022 tonnell yn 2012/13 i 3,960 tonnell yn 2016/17. Fodd bynnag, yn yr arolygon diweddaraf, mae hyn wedi cynyddu ychydig i 17,523 o dunelli, yn bennaf o achos newidiadau yn y farchnad ailgylchu (Ffigur 20).

⁵⁸ http://www.cartogold.co.uk/CarmarthenshireLDP/english/text/00_Content.htm

⁵⁹ <http://wales.gov.uk/statistics-and-research/people-vehicle-licensing-ownership/?lang=en>

⁶⁰ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Transport/Roads/Road-Traffic/volumeofroadtraffic-by-localauthority-year>

⁶¹ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Transport/Roads/Road-Traffic/volumeofroadtraffic-by-localauthority-roadclassification>

⁶² <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Environment-and-Countryside/Waste-Management/Local-Authority-Municipal-Waste/annualwastegenerated-by-source-year>

⁶³ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Environment-and-Countryside/Waste-Management>

Mae'r duedd hon tuag at gyfraddau ailgylchu cynyddol yn arwydd calonogol, ac yn cyd-fynd â'r targedau cenedlaethol fel y'u nodir yn y strategaeth wastraff genedlaethol *Tuag at Ddyfodol Diwastraff*⁶⁴.

Yn ôl CNC (2012), rhanbarth De-orllewin Cymru sydd â'r cyfraddau uchaf o ran paratoi gwastraff diwydiannol a masnachol er mwyn ei aildefnyddio, ei ailgylchu a'i gompostio (67%). Fodd bynnag, tirlenwi oedd yr ail ddull o reoli gwastraff oedd yn cael ei ddefnyddio fwyaf (21%). Ar gyfer gwastraff masnachol a diwydiannol, canfu CNC (2012) mai tirlenwi oedd y prif ddull o reoli gwastraff yn y De-orllewin (57%) gydag ailgylchu yn ail (31%). Oherwydd bod llai o wastraff yn cael ei anfon i safleoedd tirlenwi, mae'r lle gwag sy'n weddill ar gyfer y rhanbarth yn uwch na'r trothwy a nodir yn TAN 21 (7 mlynedd). Fodd bynnag, mae rhannau o ranbarth De-orllewin Cymru'n dibynnu ar ddefnyddio ardaloedd y tu allan i'r rhanbarth i ymdrin â gwastraff gweddilliol (gan gynnwys contractau â chyfleusterau dramor). Mae'n amlwg fod yna ddiffyg cyfleusterau amgen i ddelio â gwastraff gweddilliol yn y rhanbarth ac mae hwn yn fater y bydd angen ei fonitro'n agos dros y blynyddoedd nesaf.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Pe na bai'r CDLI ar waith, byddai Polisi a Deddfwriaeth Cenedlaethol yn ei gwneud yn ofynnol i ddatblygiadau arfaethedig wthio gwastraff i fyny'r hierarchaeth ac i weld cydweithio rhanbarthol rhwng awdurdodau. Fodd bynnag, byddai clustnodi cyfleuster gwastraff gweddilliol pan fo angen, yn anodd â chynllun datblygu ar waith. Yn ogystal, pe byddai'r datblygiad yn mynd yn ei flaen heb gael ei gydlynu, gallai newid traffig a defnydd ffyrdd gael effeithiau cronol ar yr amgylchedd a phreswylwyr.

64

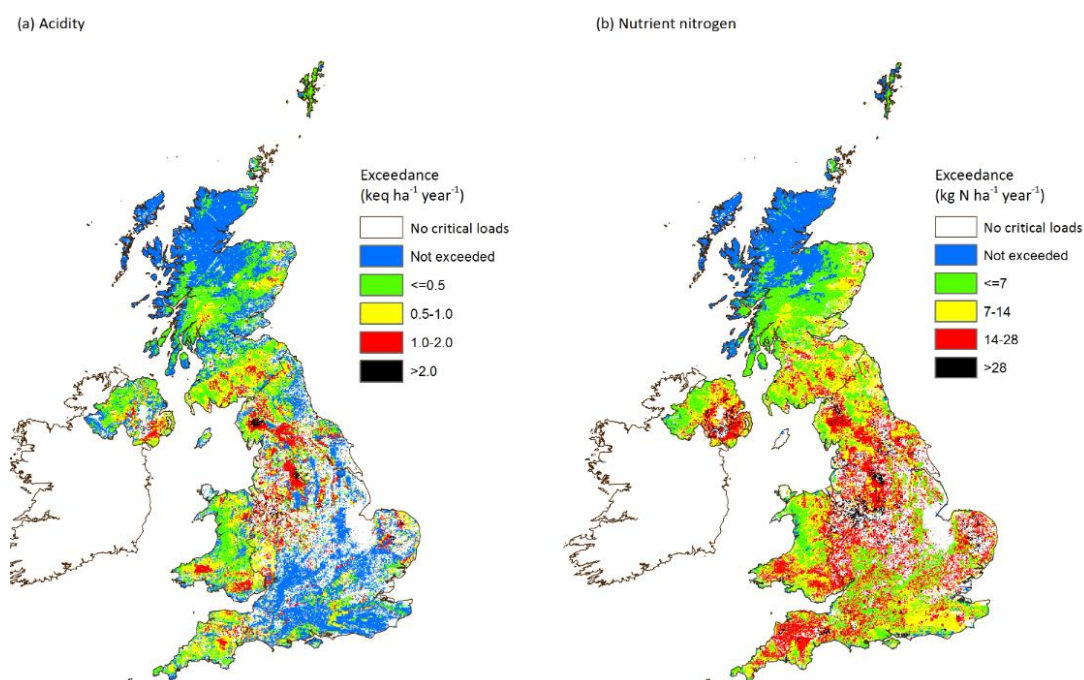
<https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-05/towards-zero-waste-our-waste-strategy.pdf#:~:text=Towards%20Zero%20Waste%20is%20the%20new%20overarching%20waste,efficiency%20and%20waste%20management%20between%20now%20and%202050>

7. Priddoedd

Ansawdd y Pridd

Mae priddoedd yn ddalfa garbon bwysig, ac felly gall gwarchod pridd gyfrannu at glustogi effeithiau newid yn yr hinsawdd fel y'u rhagwelir. Yng Nghymru gyfan ceir nifer fawr o gynefinoedd sensitif lle mae'r cyfraddau asideiddio (dyddodiad asid) ac ewtroffeiddio (cyfoethogi maetholion) yn uwch na'r llwythi critigol. Ystyrir bod llygryddion yn achosi niwed sylweddol o ran asideiddio ac ewtroffeiddio os ydynt yn uwch na'r gwerthoedd critigol (Cynulliad Cenedlaethol Cymru 2007b). Dylid nodi bod y tueddiadau a nodwyd ar gyfer y cyfraddau asideiddio yn achos cynefinoedd sensitif yn debygol o fod yn gysylltiedig â'r ffaith fod priddoedd mewn ardaloedd ucheldir yn fwy agored i effeithiau asideiddio oherwydd eu gallu isel i niwtraleiddio.

Yng Nghymru, roedd yr ardal o gynefinoedd lle'r oedd llwythi critigol ar gyfer ewtroffeiddio wedi gostwng llai na 10% (98% i 90.3%) rhwng 1995 a 2013, roedd maintioli'r gormodedd cyfartalog wedi lleihau 44% o 15.8 kg N ha y flwyddyn ym 1995 i 8.9 kg N ha y flwyddyn yn 2013⁶⁵. Yng Nghymru, mae canran y cynefinoedd ag asid sy'n uwch na'r llwythi critigol (gweler NOx) wedi gostwng o 90% yn 1995 i 74% yn 2013. Dros yr un cyfnod mae maintioli'r gormodedd cyfartalog o ran asid wedi lleihau 65% (o 1.36 keq ha y flwyddyn i 0.45 keq ha y flwyddyn).⁶⁵ Mae data ar lwythi critigol y llwythi nitrogen maethol yn ôl dyddodiad yn nodi bod yna ragweld y bydd y graddau y byddant yn uwch na'r llwythi critigol mewn priddoedd yn lleihau; fodd bynnag, byddant yn dal i fod yn uwch na'r llwythi critigol mewn rhannau o Sir Gaerfyrddin yn 2015⁶⁶. Yn yr un modd, rhagwelir y bydd y llwythi critigol yn ôl dyddodiad asid mewn priddoedd yn gostwng erbyn 2010, er y byddant yn parhau i fod yn uwch na'r llwythi critigol mewn rhai ardaloedd (Ffigur 18).

Ffigur 18. Gormodedd Cronnol Llwythi Critigol ar Gyfartaledd 2013-2015⁶⁷ (ar gyfer yr holl gynefinoedd ac amgylcheddau gan gynnwys priddoedd a chyrrff dŵr).

⁶⁵ <https://naturalresources.wales/evidence-and-data/research-and-reports/the-state-of-natural-resources-report-assessment-of-the-sustainable-management-of-natural-resources/?lang=en>

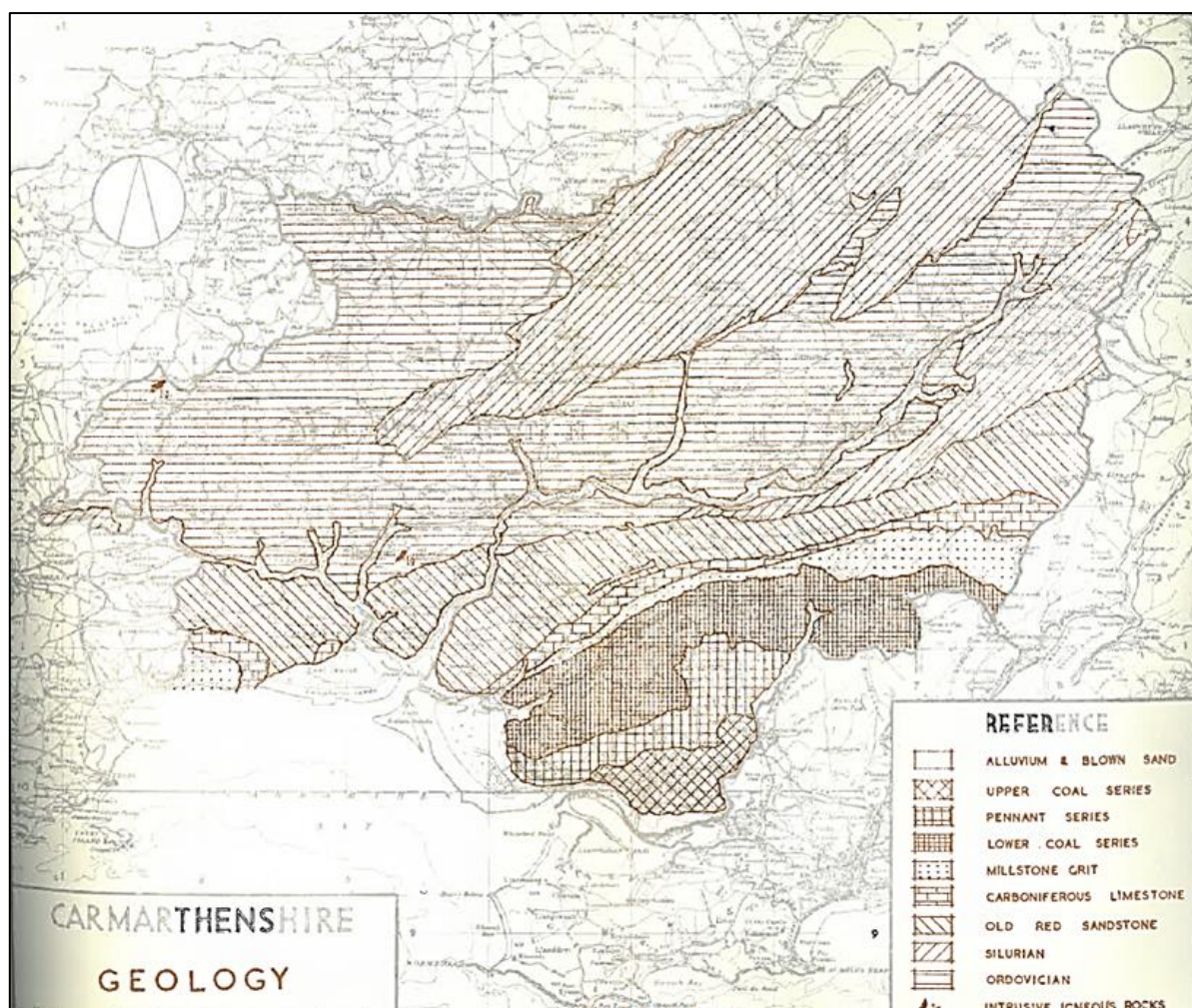
⁶⁶ <http://www.cldm.ceh.ac.uk/content/methods-calculation-critical-loads-and-their-exceedances-uk>

⁶⁷ <http://www.cldm.ceh.ac.uk/critical-loads/data>

Daeareg

Gellir rhannu daeareg solet a drifft y Sir i nifer o gategoriâu eang (Ffigur 19):

- Y gyfres Silwraidd - sydd i'w chael yn rhan fwyaf gogleddol y Sir.
- O amgylch y gyfres Silwraidd ceir y gyfres Ordofigaidd sy'n ffurfio prif strata'r Sir.
- Ceir Hen Dywodfaen Goch sy'n ymestyn mewn band eang o'r gorllewin i'r dwyrain yn ardaloedd canolog y sir.
- Ceir Calchfaen Carbonifferaidd o amgylch Pentywyn ac mewn band cul o Gydweli yn y de sy'n ymestyn tua'r dwyrain i'r gogledd o Rydaman ac i Barc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog.
- Ceir Cyfres Grut Melinfaen hefyd mewn band cul, ac mae'n gorwedd ar ben y gyfres calchfaen carbonifferaidd.
- Mae'r gwelyau glo canolig ac is i'w cael yn Ne-ddwyrain y Sir.
- Ceir llifwaddodion yn nyffrynnoedd afonydd Tywi, Teifi a Llwchwr yn ogystal â'r ardaloedd arfordirol isel o gwmpas Pentywyn, Pen-bre a Llanelli.

Ffigur 19. Daeareg Sir Gaerfyrddin

Geoamrywiaeth a Geogadwraeth

Mae pwysigrwydd gwarchod safleoedd sy'n adlewyrchu geoamrywiaeth tirwedd y DU a'r amgylchedd naturiol bellach yn cael ei gydnabod yn elfen sydd o bwys mawr yng nghydestun cynllunio a datblygu defnydd tir cynaliadwy. Gall safleoedd o'r fath ddarparu mynediad i graigwelyau allweddol, dyddodion arwynebol ac unedau pridd sy'n cynnwys tystiolaeth ddadlennol o gyfnodau blaenorol o newid amgylcheddol, gan gynnwys newid yn yr hinsawdd a newid defnydd tir; mae llawer yn cofnodi hanes echdynnu mwynau lleol a datblygiadau diwydiannol cysylltiedig; safleoedd eraill oedd yr unig fannau lle gellid cael cerrig adeiladu, ac maent yn parhau felly, sy'n cyfrannu at ein treftadaeth bensaernïol.

Safleoedd Geoamrywiaeth o Bwysigrwydd Rhanbarthol (RIGS)

Ar hyn o bryd RIGS yw'r lleoedd pwysicaf ar gyfer gwarchod Gwyddor Daear y tu allan i dir a warchodir yn statudol megis Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA). Mae RIGS yn ffurfio rhwydwaith o fewn sir neu ranbarth o safleoedd daearegol yr ystyrir eu bod yn deilwng o gael eu gwarchod oherwydd eu pwysigrwydd i Wyddor Daear. Cânt eu dynodir gan feini prawf a ddatblygir yn lleol, a all fod yn pwysleisio'r adnodd addysgol, hanesyddol a hamdden lleol yn hytrach na'u harwyddocâd gwyddonol cenedlaethol, sydd yn dod o dan gylch gorchwyl statws SoDdGA. Mae RIGS yn ffurfio rhwydwaith o safleoedd ail haen sy'n ategu'r safleoedd SoDdGA ond nad oes ganddynt amddiffyniad statudol. Fodd bynnag, mae dynodiad RIGS yn un ffordd o gydnabod, ac felly warchod, nodweddion Gwyddor Daear a thirwedd pwysig trwy system gynllunio'r awdurdodau lleol ar gyfer y dyfodol.

RIGS yn Sir Gaerfyrddin

Mae Arolwg Daearegol Prydain (BGS) wedi darparu data RIGS ar gyfer Sir Gaerfyrddin fel rhan o archwiliad RIGS De Cymru. Mae'r data'n nodi 32 o safleoedd RIGS yn rhan De-ddwyreiniol y Sir. Gwyddys bod safleoedd pellach wedi cael eu gwerthuso mewn rhannau eraill o'r Sir gan Grŵp RIGS De-orllewin Cymru. Ymgynghorir â'r BGS fel rhan o'r broses o adolygu'r CDLI mewn perthynas ag unrhyw newidiadau/diweddariadau i RIGS.

Hydroddaeareg (hefyd yn ymwneud â'r adran ar Ddŵr)

Mae ansawdd dŵr daear yn dirywio ar hyn o bryd, ac yn aml mae wedi'i lygru'n drwm gyda nitradau, o fyd amaeth yn bennaf, ond mae gollyngiadau o danciau olew gwresogi domestig a systemau trin carthffosiaeth a weithredir yn wael yn effeithio arno hefyd. Rhaid i gwmnïau dŵr trin dŵr o wahanol ffynonellau i'w wneud yn ddiogel i'w yfed. Mae dŵr daear hefyd yn adnodd sylweddol sy'n cyflenwi llifoedd gwaelodol i afonydd a gwlyptiroedd lleol ⁶⁸. Mae'r ffurfiannau calchfaen carbonifferaidd yn ffurfio dyfrhaen bwysig sy'n dal dŵr y gellir ei defnyddio i echdynnu cyflenwadau mawr o ddŵr ar gyfer y cyhoedd neu at ddibenion eraill (megis y calchfaen carbonifferaidd ym Mhentywyn a ddefnyddir ar gyfer echdynnu cyflenwad dŵr cyhoeddus). Mae ffurfiannau creigiau'r Hen Dywodfaen Goch a Grut Melinfaen yn ddyfrhaenau llai sy'n bwysig yn lleol fel ffynonellau dŵr daear, er y gall ffawtiau leihau effeithiolrwydd y creigiau hyn fel dyfrhaenau. Mae'r gwelyau glo yn Ne-ddwyrain y Sir hefyd yn ffurfio dyfrhaen lai. Mae'r dyddodion llifwaddodol ar hyd Afonydd Teifi, Tywi a Llwchwr yn ddyfrhaenau llai. Yn ardal Afon Teifi gwneir defnydd helaeth o'r dyddodion graean llifwaddodol at ddibenion cyflenwad cyhoeddus ac amaethyddol. Mae'r rhan fwyaf o adnoddau dŵr daear Sir Gaerfyrddin wedi'u dosbarthu'n wael (Ffigur 20).

Ffigur 20. Ansawdd Dŵr Daear Arsylwi Dyfroedd Cymru 2021 ⁶⁹.

Dosbarthiad Tir Amaethyddol

Yn ôl y data Dosbarthiad Tir Amaethyddol sydd ar gael ⁷⁰, nid oes tir o'r graddau uchaf (Gradd 1 a Gradd 2) yn Sir Gaerfyrddin. Ceir clytwaith o dir Gradd 3 wedi'i leoli tua De a De-ddwyrain y Sir yn dilyn dyffryn afon Tywi, sy'n ymestyn o Lanymddyfri yn y dwyrain, trwy Langadog, Llandeilo a Chaerfyrddin. Caiff y rhan fwyaf o'r tir yn Sir Gaerfyrddin ei ddsbarthu fel tir Gradd 4, gyda chyfran fach o dir Gradd 5 wedi'i leoli tua Gogledd-ddwyrain y Sir. Gweler Map 2 Dosbarthiad Rhagfynegiadol Tir Amaethyddol i gael manylion pellach ⁷¹.

⁶⁸ <https://naturalresources.wales/guidance-and-advice/environmental-topics/water-management-and-quality/how-we-can-all-help-protect-groundwater-in-wales/?lang=en>

⁶⁹ <https://waterwatchwales.naturalresourceswales.gov.uk/en/>

⁷⁰ <https://gov.wales/agricultural-land-classification>

⁷¹ https://datamap.gov.wales/layers/inspire-wg:wg_predictive_alc2

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Mae Nodiadau Cyngor Technegol Mwynau 1 a 2 yn mynnu bod adnoddau mwynol yn cael eu diogelu ar Fapiau Cynnig y CDLI ac y dylid mapio ardaloedd lle na fyddai gwaith glo yn dderbyniol hefyd. Yn absenoldeb y CDLI, ni fyddai'r adnoddau hyn yn cael eu mapio na'u diogelu.

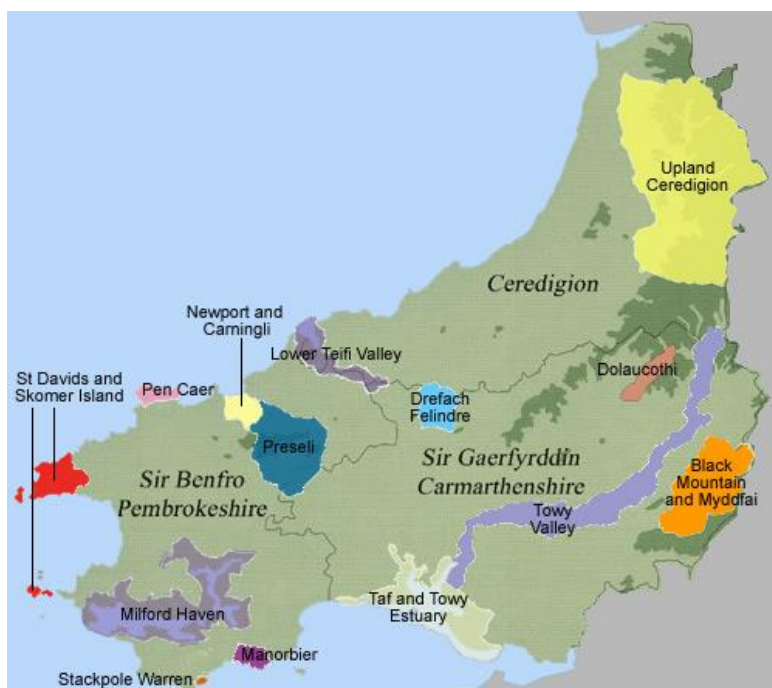
8. Treftadaeth Ddiwylliannol ac Amgylchedd Hanesyddol

Oherwydd y pellterau mawr yn aml sydd rhwng canolfannau rhanbarthol yn Sir Gaerfyrddin, mae trefi a phentrefi yn hanesyddol wedi datblygu hunaniaeth a diwylliannau lleol arbennig, yn seiliedig ar dreftadaeth ddiwydiannol ac amaethyddol.

Tirweddau o Ddiddordeb Hanesyddol Eithriadol

Mae Polisi Cynllunio Cymru yn nodi "*Mae'n bwysig bod y system gynllunio yn ceisio amddiffyn, cadw a gwella arwyddocâd asedau hanesyddol. Bydd hyn yn cynnwys ystyried lleoliad ased hanesyddol a allai estyn y tu allan i'w gwrtil. Dylid rheoli unrhyw newid sy'n effeithio ar ased hanesyddol a'i leoliad mewn modd sensitif a chynaliadwy*" (paragraff 6.1.7)⁷². I gydnabod gwerth tirweddau hanesyddol, ac i godi ymwybyddiaeth o'u pwysigrwydd, mae Cadw, mewn perthynas â CNC a'r Cyngor Rhyngwladol Henebion a Safleoedd wedi llunio Cofrestr anstatudol o 58 o dirweddau sydd o ddiddordeb hanesyddol eithriadol neu arbennig.⁷³ Ceir saith Tirwedd o Ddiddordeb Hanesyddol Eithriadol sydd yn gyfan gwbl neu'n rhannol o fewn ffiniau Sir Gaerfyrddin (Ffigur 21), a disgrifir pob un ohonynt yn fanwl isod:

- Dyffryn Tywi, Myddfai a'r Mynydd Du (Ffigur 22)
- Dyffryn Tywi (Ffigur 23)
- Preseli (Ffigur 24)
- Dolau Cothi (Ffigur 25)
- Aberoedd Afonydd Taf a Thywi (Ffigur 26)
- Dre-fach / Felindre (Ffigur 27)
- Rhan Isaf Dyffryn Teifi (Ffigur 28)

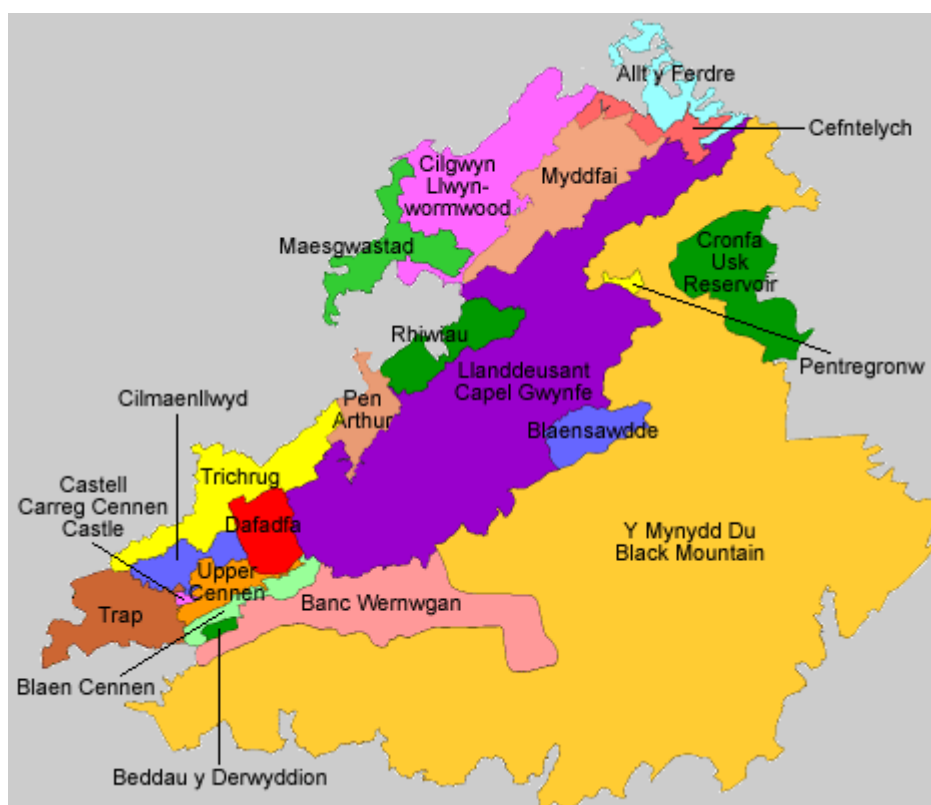
Ffigur 21: Trosolwg o'r amgylchedd hanesyddol a naturiol yn ne-orllewin Cymru Mae'r ffigurau cysylltiedig canlynol hefyd o Ymddiriedolaeth Archaeolegol Dyfed⁷⁴.

⁷² https://gov.wales/sites/default/files/publications/2021-02/planning-policy-wales-edition-11_0.pdf

⁷³ <https://www.dyfedarchaeology.org.uk/wp/wp-content/uploads/southwestareastatement.pdf>

⁷⁴ <https://www.dyfedarchaeology.org.uk/wp/>

Dyffryn Tywi, Myddfai a'r Mynydd Du

Ffigur 22: Yr amgylchedd hanesyddol a naturiol yn Nyffryn Tywi, Myddfai a'r Mynydd Du. Ymddiriedolaeth Archeolegol Dyfed.

Mae ardal gymeriad **Trap** yn dir caeëdig sy'n cynnwys clostiroedd bach a phocedi o glostiroedd rheolaidd mwy o faint. Y patrwm anheddu yw un o dai a ffermydd gwasgaredig gyda chlwstwr o anheddau o'r 19eg ganrif a rhai modern ym mhentref Trap.

Gorwedd ardal gymeriad **Cennen Uchaf** ym mhen uchaf dyffryn afon Cennen sydd â llethrau serth coediog iawn, a thir wedi ei rannu'n gaeau gyda ffermydd gwasgaredig ar dir mwy gwastad.

Mae ardal gymeriad **Beddau y Derwyddon** yn ardal fechan o dir pori garw ac wedi ei wella wedi ei amgylchynu gan wal gerrig yn gwahanu gweundir agored oddi wrth dir caeëdig is a anheddir.

Gorwedd ardal gymeriad **Dafadfa** ar lethrau esmwyth sy'n wynebu'r gogledd ac mae'n cynnwys tir pori wedi'i wella wedi ei rannu'n gaeau canolig eu maint a lled reolaidd. Mae'r patrwm anheddiad yn un o ffermydd gwasgaredig iawn. Mae'r ffermdai a'r tai allan yn bennaf o'r 19eg ganrif ac wedi eu codi o gerrig.

Mae ardal gymeriad **Blaensawdde** yn gorwedd yn rhan uchaf dyffryn afon Sawdde wrth droed y Mynydd Du. Mae'n cynnwys ffermydd mawr gwasgaredig, caeau bach i ganolig eu maint a choedydd. Mae'r ffermdai yn dyddio'n bennaf i'r 18fed a'r 19eg ganrif ac maent yn gysylltiedig ag ystod eang o dai allan.

Ceir sawl cyn ystâd yn ardal gymeriad **Cilgwyn-Llwynwermod**. Mae rhai o'r plasdai wedi goroesi, ond y prif ddylanwad ar y cymeriad hanesyddol gan yr ystadau oedd creu'r dirwedd parcdir.

Gorwedd ardal gymeriad **Rhiwiau** ar draws y gefnen. Er iddi fod wedi'i rhannu'n gaeau yn flaenorol mae llawer o'r hen gloddiau a gwrychoedd yn awr wedi dymchwel ac mae gwedd agored i'r dirwedd. Nid oes anheddau.

Mae ardal gymeriad **Planhigfa Pen Arthur** yn gorwedd ar draws cefnen uchel ac ochrau dyffryn afon Sawdde. Mae'n cynnwys coedwigaeth o'r 20fed ganrif a blannwyd ar gyn gaeau. Goroesa anheddau mewn cliriadau yn y blanhigfa.

Gorwedd ardal gymeriad **Trichrug** ar draws cefnen sy'n codi o ardal o dir amaethyddol cyfoethog. Er ei bod wedi ei rhannu'n gaeau gynt mae llawer o'r cloddiau a'r ffiniau cerrig wedi eu dymchwel ac mae'r ardal yn awr yn frodwaith o dir pori a wellwyd, tir pori garw, gweundir a phlanhigfeydd conifer.

Gorwedd ardal gymeriad **Myddfai** mewn dyffryn agored ac mae'n cynnwys ffermydd gwasgaredig a chaeau tir pori cymharol reolaidd. Mae pentref Myddfai gyda'i eglwys ganoloesol yn ganolbwynt i'r ardal.

Mae ardal gymeriad **Llanddeusant-Capel Gwynfe** yn cynnwys tir amaethyddol a Rannwyd yn gaeau, ffermydd gwasgaredig a choedydd colldail gwasgarog sy'n cyffinio â gweundir agored y Mynydd Du.

Gorwedd ardal gymeriad **Cefntelych** ar draws cefnen isel ac mae'n cynnwys tir pori wedi'i wella a rannwyd yn gaeau mwy o faint. Mae cloddiau'r caeau erbyn hyn bron i gyd wedi dymchwel, gan roi gwedd agored i'r dirwedd.

Gorwedd ardal gymeriad **Maes-gwastad** ar draws gwaelod dyffryn afon Brân ac mae'n cynnwys caeau mawr o dir pori wedi'i wella a rennir gan gloddiau cymen, ffermydd gwasgaredig ond heb fawr iawn o goedwigoedd na choed unigol.

Gorwedd ardal gymeriad **Pentregronw** ar lethrau serth sy'n gogwyddo tua'r de- orllewin ar ymyl y Mynydd Du. Er ei bod wedi ei rhannu'n gaeau gynt gan waliau a chloddiau mae'r ardal hon yn dychwelyd yn gyflym i fod yn weundir. Lleolir ffermdy a adawyd yn segur yn yr ardal hon.

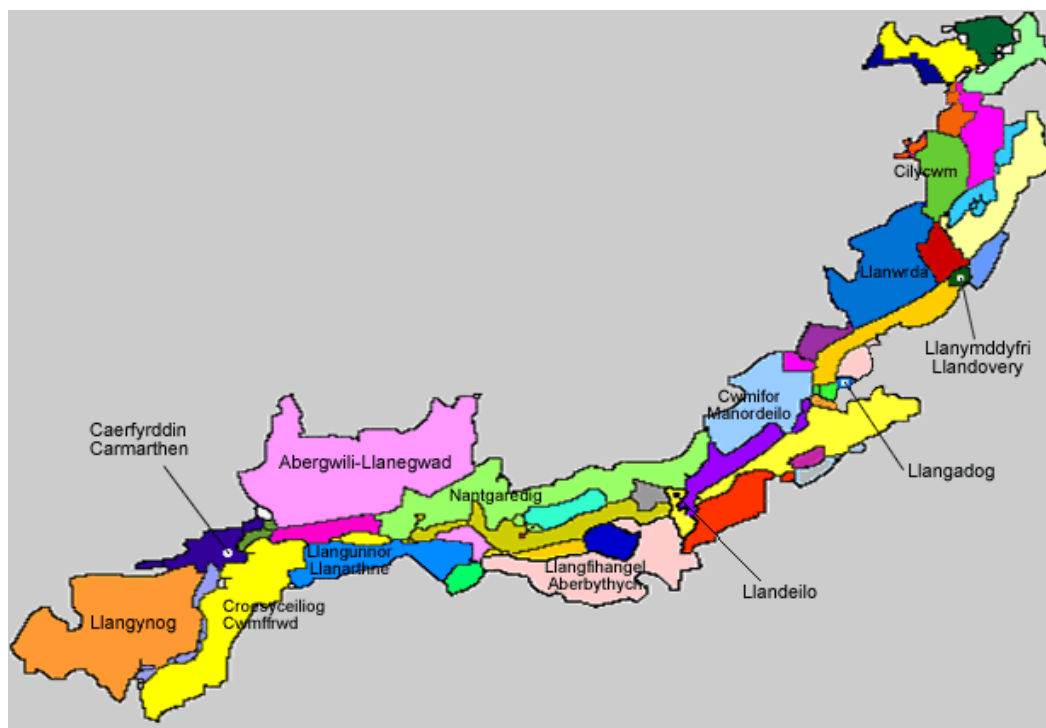
Gorwedd ardal gymeriad **Allt y Ferdre** ar draws brynau ac ochrau dyffryn serth iawn. Mae'n cynnwys yn ei chyfanrwydd dir coediog, yn goed colldail hynafol a phlanhigfeydd conifer o'r 20fed ganrif.

Mae ardal gymeriad **Fforest Glasfynydd - Cronfa Ddŵr Afon Wysg** yn cynnwys planhigfa goniffer o'r 20fed ganrif a chronfa ddŵr o'r 20fed ganrif. Sefydlwyd y ddwy ar dir a oedd yn bennaf yn weundir agored.

Mae ardal gymeriad **Banc Wernwgan - Chwareli Foel Fraith** ar ymyl gogleddol y Mynydd Du. Gweundir agored ydyw. Elfennau amlwg yn y dirwedd hanesyddol yw olion y diwydiant cloddio am garreg galch.

Gweundir hollol agored yw ardal gymeriad **Y Mynydd Du**. Mae'n cynnwys copaon Bannau Sir Gar/Fan Brycheiniog ar uchder o dros 800m, ond yn bennaf mae'n Cynnwys tir pori garw a mawnogydd blanced rhwng 250m a 600m. Mae ardal gymeriad **Cilymaenllwyd** yn cynnwys ffermydd a bythynnod gwasgaredig a chaeau eithaf rheolaidd o dir pori wedi'i wella. Mae'r ffiniau o gloddiau a gwrychoedd. Dyddia'r rhan fwyaf o'r ffermdai a'r adeiladau eraill o'r 19eg ganrif. Gorwedd ardal gymeriad **Blaen Cennen** ar ymyl gogleddol y Mynydd Du ac mae'n cynnwys ffermydd gwasgaredig a chaeau tir pori. Mae ardal gymeriad **Castell Carreg Cennen** yn cynnwys bryn carreg galch greigiog ac ar ei gopa lleolir olion sylweddol castell canoloesol.

Dyffryn Tywi

Ffigur 23: Yr amgylchedd hanesyddol a naturiol yn Nyffryn Tywi. Ymddiriedolaeth Archeolegol Dyfed.

Llangynog - Llangain mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys tirwedd donnog o gaeau afreolaidd, coetir a phlanhigfeydd ar lethrau serth dyffrynnoedd a ffermydd gwasgaredig, a datblygiad preswyl modern ar raddfa fach gerllaw Caerfyrddin.

Gorlifdir Afon Tywi ceir llifogydd yn rheolaidd yn yr ardal gymeriad hon ac o ganlyniad nid oes ganddi fawr ddim elfennau tirwedd hanesyddol ar wahân i ffosydd draenio a ffensys, a chymhorthion morlywio yn sianel Afon Tywi.

Caerfyrddin mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys y dref sirol i gyd, gan gynnwys y craidd hanesyddol, datblygiadau tai a seilwaith yn perthyn i'r 20fed ganrif.

Ystrad Tywi: Caerfyrddin- Llandeilo mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys gorlifdir Afon Tywi. Mae ffermydd wedi'u gwasgaru'n eang ar ynysoedd o dir ychydig yn uwch, a choed gwrych nodweddiadol yn rhoi golwg parcdir i'r dirwedd.

Abergwili - Plwyf Llanegwad lleolir yr ardal gymeriad hon ar ochr ogleddol Afon Tywi ac yn ei hanfod mae'n cynnwys caeau afreolaidd bach o borfa wedi'i gwella, coetir collddail ar lethrau serth dyffrynnoedd a ffermydd gwasgaredig o gerrig.

Morfa Melyn yr ardal gymeriad hon yw'r rhan fach honno o orlifdir Afon Tywi i fyny'r afon o Gaerfyrddin sy'n cael ei boddi gan y llanw yn achlysurol. Yn ei hanfod mae'n cynnwys porfa agored, heb fawr ddim ffiniau.

Plwyfi Llangynnwr - Llanarthne lleolir yr ardal gymeriad hon ar lethrau sy'n wynebu'r gogledd ar ochr ddeheuol dyffryn Tywi ac mae'n cynnwys caeau bach, coetir a ffermydd bach gwasgaredig.

Abergwili mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys pentref o dai sy'n dyddio yn bennaf o'r 18fed ganrif a'r 19eg ganrif ar hyd ffordd yr A40 (sydd â ffordd osgoi yn mynd heibio iddo erbyn hyn), yr eglwys ganoloesol, adeilad modern Llys Esgob Tyddewi, yr hen lys (sef Amgueddfa Caerfyrddin erbyn hyn) a'i barcdir, a datblygiadau preswyl modern.

Croesyceilog - Cwmffrwd mae'r ardal gymeriad hon wedi'i hamgáu'n gaeau canolig eu maint o borfa wedi'i gwella. Cyfyngir clystyrau bach o goetir yn bennaf i lethrau serth. Yn ogystal â'r patrwm anheddu hynafol o ffermydd gwasgaredig ceir datblygiadau llinellol mwy diweddar ar hyd y priffyrdd sy'n ymestyn allan o Gaerfyrddin.

Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys hen erddi a pharcdir Neuadd Middleton. Mae'r dirwedd hon wrthi'n cael ei hadfer a'i hadnewyddu, gan gynnwys adeiladu tŷ gwydr mawr.

Llanarthne mae'r ardal gymeriad hon wedi'i chanoli ar bentref Llanarthne, sydd â hen graidd wedi'i seilio ar eglwys y plwyf sy'n perthyn i'r cyfnod Canoloesol, ond sy'n cynnwys llawer o ddatblygiadau modern. Mae'r ardal hon hefyd yn cynnwys ffermdir bras a ffermydd gwasgaredig.

Llanfihangel Aberbythych yn ei hanfod mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys tir ffermio tonnog amgaeedig, coetir ar lethrau serch dyffrynnoedd a ffermydd gwasgaredig. Cyfyngir datblygiadau preswyl o'r 19eg ganrif a'r 20fed ganrif i bentrefannau bach a datblygiadau llinellol ar hyd priffyrdd.

Nantgaredig - Derwen Fawr mae'r ardal gymeriad hon yn ymestyn ar draws bryniau tonnog ar ochr ogleddol dyffryn Tywi ac yn cynnwys ffermydd mawr gwasgaredig mewn tirwedd o gaeau bach i ganolig eu maint. Mae datblygiadau llinellol a chnewyllol modern wedi'u canoli ar hyd ffordd yr A40 sy'n mynd trwy'r ardal.

Llangathen mae'r ardal gymeriad hon wedi'i chanoli ar eglwys Llangathen a'i hanheddiad cysylltiedig, a thŷ a gerddi Aberglasney sy'n cael eu hadfer ar hyn o bryd. Tir pori wedi'i amgáu a ffermydd gwasgaredig yw'r dirwedd yn gyffredinol.

Gelli Aur mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys plasty, gerddi a pharc Gelli Aur, planhigfa goniffer, y mae rhannau ohoni yn tresmasu ar draws y cyn-barc, a Llanfihangel Aberbythych, sef pentref yr ystad.

Allt Pant Mawr mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys llethr serth ochr ddeheuol dyffryn Tywi, llethr a orchuddir gan goed. Wedi'u gwasgaru yma ac acw gyda'r coetir ceir tyddynnod a bythynnod wedi'u gosod mewn system nodweddiadol o gaeau bach.

Parc Dinefwr yn ei hanfod mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys tai o'r 18fed ganrif a'r 19eg ganrif, gerddi a pharc Dinefwr ynghyd â'r castell. Mae'r tŷ a'r rhan fwyaf o'r parc yn eiddo i'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol ac yn cadw llawer o'u helfennau hanesyddol.

Ystrad Tywi: Llandeilo - Llangadog mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys gorlifdir yr afon. Nid oes unrhyw aneddiadau na choetir, er bod y gorlifdir wedi'i rannu'n system gaeau eithaf llac o glostiroedd canolig i fawr eu maint.

Cwmifor - Manordeilo mae'r ardal gymeriad hon yn ymestyn ar draws bryniau tonnog isel ar ochr ogleddol dyffryn Tywi. Mae'n cynnwys patrwm anheddu hynafol o ffermydd gwasgaredig, porfa amgaeedig a chlystyrau bach o goetir, a datblygiadau llinellol a chnewyllol o'r 19eg ganrif a'r 20fed ganrif ar hyd ffordd yr A40.

Llandeilo mae'r ardal gymeriad hon yn un drefol o ran cymeriad. Lleolir craidd hanesyddol y dref sy'n cynnwys adeiladau o'r 18fed ganrif a'r 19eg ganrif yn bennaf gerllaw ffordd yr A483 ac o amgylch eglwys y plwyf. Lleolir datblygiadau diweddarach yn dyddio o'r 19eg ganrif a'r 20fed ganrif y tu allan i'r craidd.

Allt Tregyb mae'r ardal gymeriad hon yn gorwedd ar lethrau Dyffryn Tywi sy'n wynebu'r gogledd ac yn cynnwys coetiroedd collddail yn gymysg â chaeau afreolaidd bach a ffermydd bach, tyddynnod a bythynnod gwasgaredig.

Felindre mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys anheddiad cnewyllo bach o dai sy'n perthyn yn bennaf i'r 19eg ganrif a'r 20fed ganrif. Y tu allan i'r anheddiad hwn ceir nifer o dyddynnod sydd wedi'u gwasgaru'n llac mewn system o lain-gaeau amgaeedig.

Tir Comin Carreg-Sawdde mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys tir comin agored; yng nghanol y tir comin hwn lleolir clwstwr o adeiladau o'r 19eg ganrif a'r 20fed ganrif - sy'n dresmasiadau ar y tir comin.

Llangadog, mae ardal gymeriad Llangadog wedi'i chanoli ar yr eglwys ganoloesol, Stryd yr Eglwys a 'sgwâr' fach. Mae'r adeiladau ar y sgwâr yn rai trawiadol ac yn dyddio o'r 18fed ganrif a'r 19eg ganrif. Lleolir datblygiadau preswyl o ddiwedd y 19eg ganrif a thai ac unedau diwydiannol ysgafn o'r 20fed ganrif ar gyrion y dref.

Cefngornoeth mae'r ardal gymeriad hon yn ymestyn ar draws esgair fryniog, isel ar ochr ogleddol dyffryn Tywi, ac yn cynnwys ffermydd gwasgaredig, caeau afreolaidd a chlystyrau bach o goetir.

Ystrad Tywi: Llangadog - Llanymddyfri mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys gorlifdir a llethrau isaf dyffryn Tywi. Nodweddir yr ardal gan ffermydd mawr gwasgaredig a system gaeau reolaidd. Mae coed nodweddiadol yn rhoi golwg parcdir i'r dirwedd.

Abermarlais mae'r ardal gymeriad hon wedi'i seilio ar hen dŷ, gerddi a pharc Abermarlais. Mae'r tŷ wedi mynd erbyn hyn ac mae'r parc a'r gerddi wedi dirywio. Ac yntau wedi'i leoli rhwng hen goetir collddail a phlanhigfeydd conifer, mae naws agored y parc yn dal i barhau.

Llansadwrn - Llanwrda mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys Llansadwrn a Llanwrda - sef dau bentref sy'n perthyn i'r 19eg ganrif - a leolir mewn tirwedd o gaeau bach a ffermydd gwasgaredig ar fryniau tonnog, isel ar ochr ogleddol dyffryn Tywi.

Llanymddyfri mae Llanymddyfri yn ardal gymeriad drefol ac yn cynnwys craidd hanesyddol y dref sy'n cynnwys y castell canoloesol ac adeiladau o'r 18fed ganrif a'r 19eg ganrif, ynghyd ag eglwys ganoloesol Llanfair-ar-Bryn, sef eglwys y plwyf, sydd mewn lleoliad anghysbell, a datblygiadau modern.

Maesllydan datblygodd ardal gymeriad Maesllydan o system gaeau agored. Mae porfa a amgaewyd yn gaeau rheolaidd yn cynnwys olion amaethu cefnen a rych. Nodweddir y patrwm anheddu gan ffermydd mawr gwasgaredig yn bennaf.

Llwynhowell mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys ffermydd sylweddol wedi'u gwasgaru ar hyd llethrau isel Afon Tywi sydd wedi'u gosod mewn tirwedd o gaeau bach afreolaidd o borfa wedi'i gwella, a choetir collddail.

Cil-y-cwm mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys pentref bach Cil-y-cwm a ffermydd mawr gwasgaredig. Maent yn sefyll mewn tirwedd o gaeau afreolaidd. Mae'r cloddiau o amgylch llawer o gaeau wedi gordyfu, sy'n rhoi gwedd goediog i'r ardal.

Rhandirmwyn lleolir yr ardal gymeriad hon yn rhan uchaf y dyffryn. Ffermydd gwasgaredig a chymunedau a ddatblygodd gyda'r mwyngloddiau plwm yn y 19eg ganrif yw'r prif fathau o aneddiadau a geir yn yr ardal. Mae'r caeau'n fach ac yn afreolaidd. Mae coetir, gwrychoedd sydd wedi tyfu'n wyllt a phlanhigfeydd conifer yn rhoi golwg dra choediog i'r ardal hon.

Cwm-y-Rhaeadr mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys llethrau serth iawn. Plannwyd planhigfeydd conifer ar y mwyafrif o lethrau'r dyffryn, ond ceir ychydig o rostir agored. Lleolir yr ardal uwchben tir ffermio bras ardal gymeriad Cil-y-cwm.

Nant-y-Ffin lleolir yr ardal gymeriad hon yn rhan uchaf dyffryn Tywi, sydd â lethrau serth, a'i isafonydd. Mae elfennau tirwedd hanesyddol yn cynnwys ffermydd gwasgaredig - adeiladau o gerrig o'r 19eg ganrif - caeau bach afreolaidd a choetir collddail.

Craig Ddu mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys llethrau creigiog serth iawn a llwyfandir uchel lle y ceir rhostir. Mae lethrau'r dyffrynnoedd wedi'u gorchuddio â choetir gwasgaredig gyda phorfa arw a rhostir yma ac acw.

Dinas lleolir yr ardal gymeriad hon yn rhan uchaf dyffryn Tywi ac mae'n cynnwys llethrau serth wedi'u gorchuddio â choetir collddail trwchus, rhostir agored ar lethrau creigiog a llwyfandir uchel.

Craig y Bwch mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys ucheldir agored ar ochr ddwyreiniol dyffryn Tywi. O'r lethrau serth mae'r ardal yn lefelu i ffurfio llwyfandir tonnog o borfa arw.

Carn Goch mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys bryn isel o rostir agored lle y lleolir rhagfuriau cerrig anferth caer bwysig o'r Oes Haearn ac isgaer llai o faint.

Fforest mae'r ardal gymeriad hon yn ymestyn ar hyd esgair hir rhwng dyffryn Tywi a dyffryn Brân. Erbyn hyn mae'r patrwm caeau o gloddiau a gwrychoedd wedi torri i lawr i raddau helaeth, a defnyddir ffensys gwifrau i ddal da byw. Mae'r tir yn borfa wedi'i gwella neu'n borfa arw, a cheir coetir prysglog ar lethrau serth.

Dryslwyn mae'r ardal gymeriad hon yn cynnwys gwrthglawdd ac olion gwaith maen castell a thref ganoloesol Dryslwyn a leolir ar fryn isel o fewn dyffryn Tywi.

Bethlehem lleolir yr ardal gymeriad hon ar ochr ddeheuol dyffryn Tywi ac mae'n cynnwys tirwedd o gaeau bach afreolaidd a chlystyrau bach o goetir collddail a ffermydd gwasgaredig.

Garn-wen lleolir yr ardal gymeriad hon ar lethrau sy'n wynebu'r gogledd-orllewin uwchben dyffryn Tywi. Mae'n cynnwys caeau afreolaidd sy'n rhedeg ar dir uchel uwchben, a dwy fferm fawr, sef Garn-wen a Than-y-lan.

Cynghordy lleolir yr ardal gymeriad hon ar ochr orllewinol afon Brân a llethr ddwyreiniol Afon Tywi, ac mae'n cynnwys caeau pori bach afreolaidd, coetir, a ffermydd gwasgaredig.

Plwyf Llanwrda mae'r ardal gymeriad hon yn ymestyn ar draws brynau tonnog i'r gogledd o ddyffryn Tywi ac mae'n cynnwys caeau bach afreolaidd, ffermydd gwasgaredig a choetir gwasgaredig.

Preseli

Ffigur 24: Yr amgylchedd hanesyddol a naturiol o fewn Preseli. Ymddiriedolaeth Archeolegol Dyfed.

Mae Tirwedd Hanesyddol y Preseli yn croesi ffiniau gweinyddol, gyda'r ardaloedd cymeriad canlynol wedi'u cynnwys yn fwyaf uniongyrchol naill ai'n gyfan gwbl neu'n rhannol o fewn Sir Gaerfyrddin.

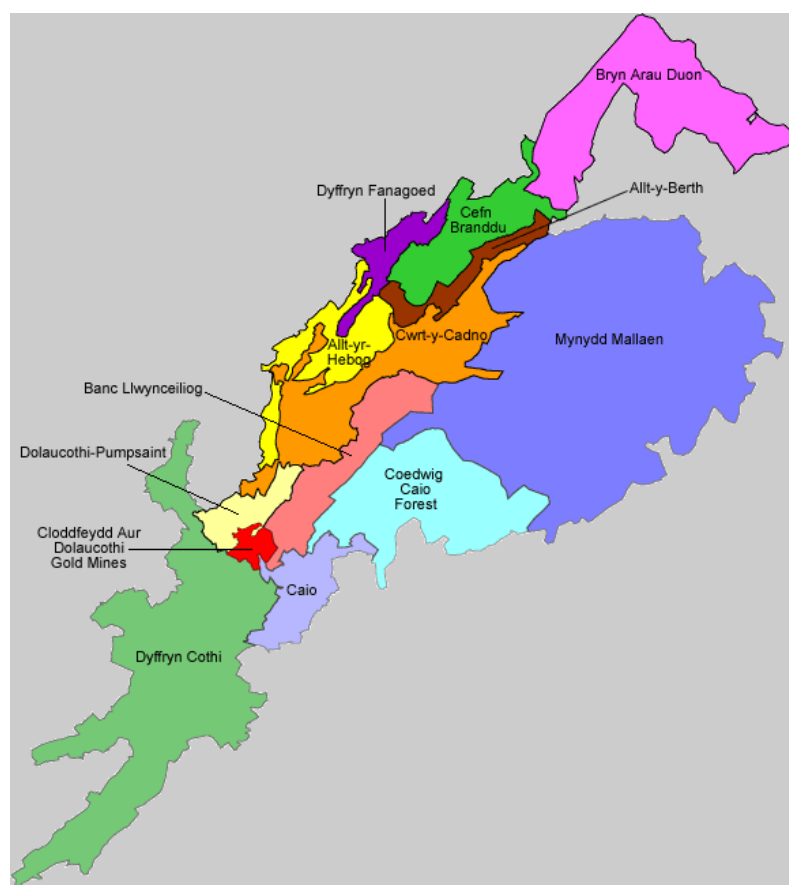
Llangolman Mae'r ardal gymeriad tirwedd hanesyddol hon yn cynnwys caeau afreolaidd eu siâp, ffermydd a bythynnod gwasgaredig, lonydd cul a choetir ar ochrau serth dyffrynnoedd. Ceir nifer o wahanol fathau o adeiladau yn amrywio o ffermdai mawr i fythynnod unllawr. Carreg yw'r defnydd adeiladu traddodiadol. Rhennir y caeau gan gloddiau neu gloddiau o bridd a cherrig, ac arnynt ceir gwrychoedd. Tir pori yw'r tir amaeth gan mwyaf.

Carn Wen Mae'r ardal gymeriad tirwedd hanesyddol hon yn cynnwys bryn bach agored o dir prysglog. Mae olion chwarel a adawyd ar ddiwedd yr 20fed ganrif yn elfen amlwg yn y dirwedd. Nid oes unrhyw aneddiadau, coed na ffyrdd yn yr ardal hon.

Glandy Cross Ffordd yr A478 yw canolbwynt yr ardal gymeriad tirwedd hanesyddol hon. Lleolir system o gaeau eithaf rheolaidd eu siâp a ffermydd a bythynnod gwasgaredig o bob tu i'r ffordd hon. Datblygodd tai hirgul ac adeiladau eraill yn dyddio o ddiwedd yr 20fed ganrif yn Glandy Cross ac Efailwen. Mae henebion defodol ac angladdol, gan gynnwys cylch cerrig Meini Gwyr, yn un o nodweddion yr ardal hon.

Pentre Galar Roedd yr ardal gymeriad tirwedd hanesyddol hon yn dir comin agored nes iddo gael ei amgáu trwy Ddeddf Seneddol ym 1812. Mae'r system o gaeau rheolaidd eu siâp, y ffermydd gwasgaredig a'r ffyrdd i gyd yn dyddio o'r cyfnod hwn. Carreg yw'r prif ddefnydd adeiladu. Rhennir y caeau gan gloddiau ac arnynt wrychoedd. Tir pori wedi'i wella a lleiniau o dir mwy garw yw'r defnydd a wneir o'r tir.

Dolau Cothi

Ffigur 25: Yr amgylchedd hanesyddol a naturiol o fewn Dolau Cothi. Ymddiriedolaeth Archeolegol Dyfed.

Mae ardal gymeriad **Dolau Cothi - Pumpsaint** yn ymestyn ar draws llawr dyffryn afon Cothi ac mae'n cynnwys pentref Pumpsaint, a'r parc a'r gerddi sy'n gysylltiedig â Thŷ Dolau Cothi gynt. Adeiladau o'r 19eg ganrif a godwyd mewn arddull nodedig gan ystâd Dolau Cothi yn y 1850au sydd yn y pentref gan fwyaf.

Lleolir ardal gymeriad **Cwrt-y-cadno** yn nyffryn Cothi uchaf. Tirwedd o ffermydd gwasgaredig, caeau bach a choetir ydyw. Adeiladwyd llawer o'r ffermydd gan ystâd Dolau Cothi yn y 1850au yn arddull nodedig 'llyfr-patrwm'.

Gweddillion y diwydiant cloddio aur sy'n dyddio o gyfnod y Rhufeiniaid hyd yr 20fed ganrif yw ardal gymeriad **Cloddfeydd Aur Dolau Cothi**. Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol sy'n berchen ar y safle, ac maent wedi ailgodi enghreifftiau o adeiladau sy'n gysylltiedig â chloddio i ddenu ymwelwyr.

Pentref **Caio** yw canolbwynt ardal gymeriad Caio. Fodd bynnag, prif elfennau'r dirwedd hon yw ffermydd gwasgaredig a chaeau pori afreolaidd eu maint a gwrthgloddiau a gwrychoedd yn eu rhannu.

Planhigfa fawr o goed conifer yn dyddio o'r 20fed ganrif wedi'i thaenu dros weundir agored yw '**Fforest Caio**'.

Mae ardal gymeriad **Banc Llwynceiliog** ar ran uchaf ochr dyffryn afon Cothi. Mae'r hen wrthgloddiau a'r gwrychoedd a fu'n gloddiau terfyn i'r clostiroedd wedi syrthio erbyn hyn ac

mae'r ardal, yn ei hanfod, yn ardal o dir pori wedi'i wella. Mae cloddweithiau unionlin dyfrbontydd Rhufeinig sy'n dilyn ochr y dyffryn yn elfennau amlwg yn y dirwedd.

Llwyfandir o weundir uchel yw ardal gymeriad **Mynydd Malláen**. Fe'i hamgylchynir gan ffermydd a chaeau ar dir is ac o boptu iddo ceir tir coedwigaeth.

Mae ardal gymeriad **Dyffryn Fanagoed** yn ymestyn ar draws llawr a llechweddau isaf dyffryn uchel agored, a cheir yno ffermydd gwasgaredig, y mae eu hadeiladau gan fwyaf yn dyddio o'r 19eg ganrif, a chaeau bach afreolaidd eu siâp.

Coetir o goed collddail hynafol a phlanhigfeydd o goed coniffer ar ochrau serth dyffryn Cothi uchaf yw ardal gymeriad **Allt-yr-hebog**.

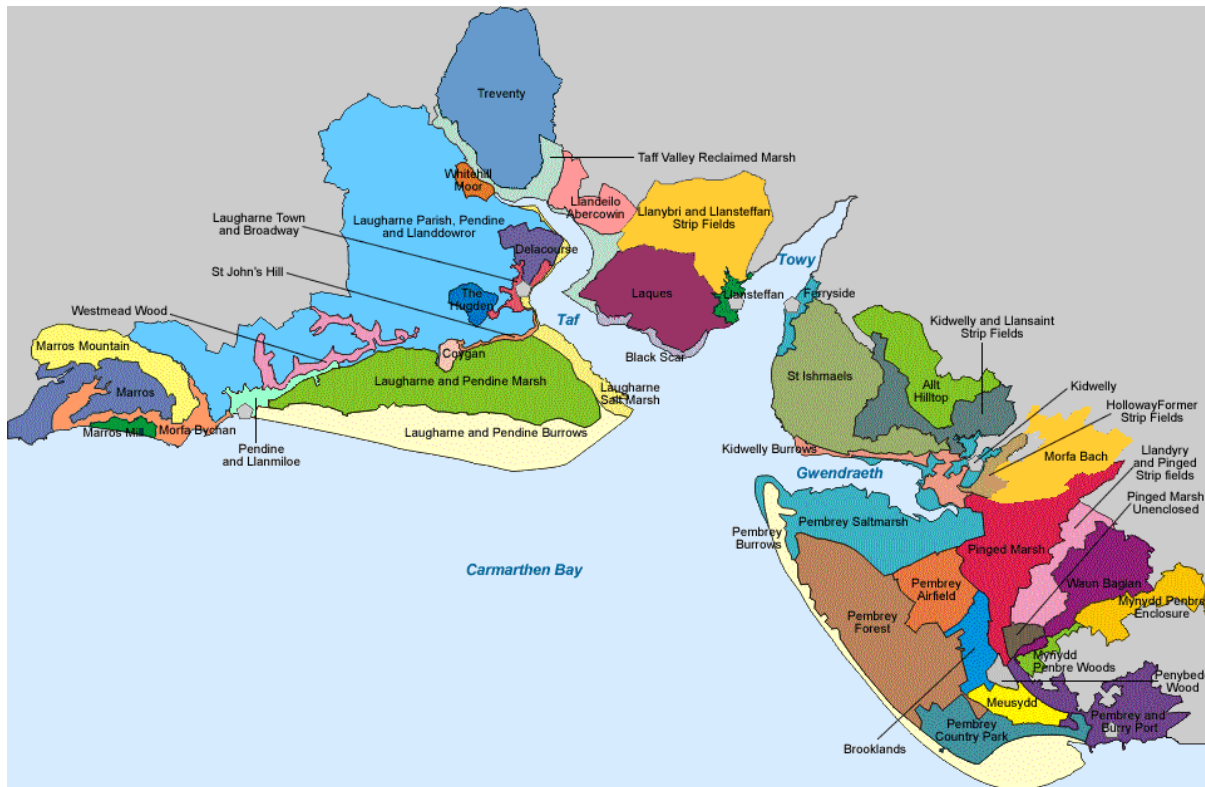
Coetir o goed collddail ac ychydig o weundir ar lethrau serth a chreigiog dyffryn Cothi uchaf yw ardal gymeriad **Allt-y-Berth**.

Mae ardal gymeriad **Cefn Branddu** yn ymestyn dros gefnen uchel â'i brig yn grwn. Mae hen gloddiau terfyn wedi syrthio erbyn hyn a thir pori agored wedi'i wella, gweundir ynghyd â rhedyn, a choetir o goed collddail ar y llethrau serth o boptu iddi yw tirwedd yr ardal yn ei hanfod yn awr.

Planhigfa goedwigaeth fawr o'r 20fed ganrif wedi'i sefydlu dros weundir uchel yw ardal gymeriad **Bryn Arau Duon**.

Mae ardal gymeriad **Dyffryn Cothi** yn ymestyn ar draws gorlifdir a gwaelod ochrau dyffryn afon Cothi a'i hisafonydd. Fe'i nodweddir gan ffermydd a chaeau pori gwasgaredig. Mae'r hyn a fu gynt yn barcdir yn ymestyn dros lawr y dyffryn nid nepell oddi wrth Rhydodyn a Glan yr Anell.

Moryd Taf a Thywi

Ffigur 26: Yr amgylchedd hanesyddol a naturiol o fewn Aberoedd Afonydd Taf a Thywi. Ymddiriedolaeth Archeolegol Dyfed.

Mae'r ardal arfordirol yma o forydau, iseldiroedd arfordirol, twyni tywod a barrau tywod rhynglanw yn gorwedd ar ochr ogledd ddwyrain Bae Caerfyrddin ar arfordir De Cymru. Tu cefn i'r eangderau hir o dwyni tywod ar ochr ogleddol ddwyrain Bae Caerfyrddin, ar ochr dwyreiniol a gorllewinol cegau aberoedd Afonydd Taf, Tywi a Gwendraeth, mae ardaloedd helaeth o gorsdir isel. Mae'r ardal gyfan yn cynnwys tystiolaeth amrywiol o weithgaredd o'r cyfnod cynhanesyddol hyd y cyfnod diweddar yn ogystal â'r drefn ganoloesol Hugden o gaeau agored ar y gefn arfordirol isel i'r gorllewin o Dalacharn.

Mae'r arfordir presennol yn un sy'n newid, oherwydd symudiadau parhaus y tywod, ond mae waliau môr a thraeniau, ac o'u blaenau forfeydd y daw'r llanw drostynt, yn diogelu'r tir a adenillwyd. Trwy ddefnyddio cyfraniad o dystiolaeth archeolegol, astudiaeth o nodweddion creiriol a rhai byw yn y tirweddau presennol, a ffotograffau o'r awyr, a ffynonellau cartograffig a dogfennol, darganfuwyd sut yr esblygodd y tirwedd hwn, a grëwyd yn bennaf trwy waith dynol. Ar derfyn gogledd y gors orllewinol neu Gors Talacharn a moryd Gwendraeth mae etifeddiaeth ddaearegol o linell o glogwyni môr gyda chyfordraeth wrth eu bôn. Er bod gwaith chwarela wedi'u dinistrio erbyn hyn, yr oedd unwaith ogofâu yng nghalchfaen Cogan Bluff, a oedd ger glan y môr ar un adeg, lle cafwyd defnydd o'r cyfnod Uwch Balaeolithig. Gwelwyd hefyd wrth gloddio'r fryngaer a oedd yno cyn y chwarela ddilyniant hir o breswyliaeth o'r cyfnod Neolithig i'r Canol Oesoedd cynnar. Mae angen rhagor o ymchwil i ganfod ble yr oedd y morlin yn ystod y cyfnodau Rhufeinig a chanoloesol, ond mae'n sicr bod trefi cestyll Cydweli a Thalacharn yn llawer mwy agored i'r môr gynt nag yn awr. Ni ellir canfod erbyn hyn o ble yn union y daeth llawer o'r darganfyddiadau o'r cyfnodau cynhanesyddol a chanoloesol a gafwyd yn Nhwyni Lacharn, ond mae lleoliad tomennydd cregin o fewn y ddwy gyfundrefn dwyni, lle cafwyd crochenwaith canoloesol, o bwysigrwydd hanfodol i bennu trefn amser y newidiadau i'r morlin a'r gwaith cau tir. Byddai'n fuddiol pe gellid eu cloddio y dyddiau hyn.

Yr oedd yr hen Witchett Brook yn rhannu Cors Talacharn yn Gors Ddwyreiniol a Gorllewinol, a defnyddiwyd yr un orllewinol fel tir pori ar forfa heli yn y Canol Oesoedd cyn adeiladu unrhyw furiau rhag y môr, ac efallai y bu hefyd aneddiadau yn yr un cyfnod ar y safleoedd ychydig uwch ar y Gors Ddwyreiniol, lle saif ffermydd 'nawr. Mae olion muriau môr o'r 17ail ganrif a chyfres o waith cau tir o ran gyntaf y 19edd ganrif wedi'u cadw'n dda er eu bod yn rhannol o fewn tir saethu'r Weinyddiaeth Amddiffyn ym Mhentywyn. Yr oedd tramffordd a chilfachell fach, Railsgate Pill, yn darparu mynediad o chwarel Coygan i'r afon yn Nhalacharn, ac mae'r rhain wedi'u cadw'n dda hyd heddiw fel tystiolaeth o oes ddiiflanedig o fasnach trwy borthladdoedd bach y morydau, masnach a barhaodd hyd yr Ail Ryfel Byd.

Fel yn Nhalacharn, yr oedd modd cau tir Cors Pen-bre oherwydd fod twyni tywod wedi datblygu ac yn rhoi cysgod rhag y môr. Mae hanes diwydiannol Pen-bre a chanlyniadau hynny yn fwy cymhleth gyda cyfres hynod o gamlesi cynnar yn arwain at geiau a mannau llwytho llongau. Datblygwyd y rhain i allforio glo caled maes glo De Sir Gaerfyrddin, o tua dechrau'r 18fed ganrif ymlaen. Aent ar draws tir a gaewyd o'r môr rhwng Twyni Pen-bre a'r tir mawr yn ystod rhan olaf y 17ail ganrif, os nad yn gynharach. Mae olion cloddwaith i'w gweld o'r awyr ac ar wyneb y ddaear yn y ddwy Gors, yn dangos technegau trin a thraenio tir ar dir amaeth, a welwyd gan bobl y gwelliannau amaethyddol, er enghraifft Charles Hassall yn gynnar yn y 19edd ganrif, fel y man i arbrofi gyda thechnegau amaethyddol modern. Mae hyn yn wahanol iawn i'r drefn Hugden o eiddo Corfforaeth Talacharn lle goroesodd caeau agored canoloesol a ddyrennir yn gymunedol, heb eu cau hyd heddiw, hwythau hefyd o fewn terfynau'r ardal hon.

Mae newidiadau'r 20fed ganrif yn fwy amlwg ar Dwyni Pen-bre, sydd 'nawr wedi'u gorchuddio gan blanhigfa goed o'r 1920au. Defnyddiwyd y tir hwn at wahanol ddibenion diwydiannol yn gynnar yn yr 20fed ganrif gan arwain at faes awyr yn ystod y rhyfel a Gwaith Ordnans Brenhinol, ac mae un o'i adeiladweithfeydd a oroesodd 'nawr yn Heneb Cofrestredig. Bu gweithgareddau chwaraeon a hamdden yn nodwedd bwysig o'r defnydd a wnaed, ac a wneir, o'r tir hwn yn yr 20fed ganrif, o ymdrechion y teulu Campbell a Parry Thomas yn 'Babs' i dorri'r record am y cyflymder uchaf ar dir yn yr 1920au ar hyd Traeth Pentywyn, hyd at greu Parc Gwledig ar Dwyni Pen-bre yn yr 1980au. Yr oedd Bar Caerfyrddin yn enwog am longddrylliadau ac mae nifer ohonynt i'w gweld yn amlwg ac o fewn cyrraedd ar y trai, tra datgelir rhai eraill o dro i dro gan y tywod sy'n symud yn barhaus. Yn olaf, rhaid cofio am Talacharn oherwydd y cysylltiadau llenyddol gyda'r bardd Dylan Thomas a'i olwg ef ar fywyd mewn cymuned fach Gymreig yn ystod canol yr 20fed ganrif.⁷⁵

---

⁷⁵Nodweddion Tirweddau Hanesyddol - Ymddiriedolaeth Archaeolegol Dyfed

Dre-fach / Felindre

Ffigur 27: Yr amgylchedd hanesyddol a naturiol o fewn Dre-fach / Felindre. Ymddiriedolaeth Archeolegol Dyfed.

Mae Dre-fach Felindre yn ardal gymeriad dirwedd hanesyddol ddiwydiannol sy'n seiliedig ar y diwydiant gwlân. Mae melinau, tai gweithwyr, tai perchenogion, eglwysi a chapeli wedi'u hadeiladu o gerrig sydd wedi'u clystyru mewn nifer o bentrefi yn tystio i dwf cyflym y diwydiant hwn ar ddiwedd y 19eg ganrif a dechrau'r 20fed ganrif.

Nodwedddir ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Dyffryn Bargoed a Dyffryn Esgair** gan goetir collddail ar lethrau serth uwchlaw aneddiadau diwydiannol Dre-fach a Felindre.

Mae ardal gymeriad dirwedd hanesyddol Afon Teifi: Castellnewydd Emlyn – Llandysul yn cynnwys tir pori bras y gorlifdir. Ni cheir unrhyw dai ond cynhwysir dwy bont gerrig yn dyddio o'r 18fed ganrif.

Nodwedddir ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Coed Mawr** gan gaeau bach, rheolaidd eu siâp a grëwyd trwy Ddeddf Seneddol yn 1855 a choetir collddail.

Nodwedddir ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Llangeler** gan ffermydd gwasgaredig o fewn tirwedd o gaeau o dir pori a choetir ar lethrau mwy serth a rhai melinau gwlân a thai gweithwyr yn dyddio o ddiwedd y 19eg ganrif gerllaw afon Teifi.

Er bod ffermydd bach, bythynnod ac adeiladau eraill yn tystio i'w tharddiad yn y 19eg ganrif, nodwedddir ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Saron –Rhos** yn bennaf oll gan ddatblygiadau tai llinellol modern sy'n ymestyn am sawl cilomedr ar hyd priffordd yr A484.

Ymddengys i ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Bwlch-Clawdd – Cwmbach** ddatblygu ar ddiwedd y 18fed ganrif pan sefydlwyd ffermydd a chaeau bach ar rostir agored. Mae'r

mwyafrif o'r adeiladau yn fodern. Cynhwysir dau grug crwn yn dyddio o'r Oes Efydd a chlawdd Clawdd-Mawr yn dyddio o ddechrau'r cyfnod canoloesol yn yr ardal hon.

Crëwyd rhan helaeth o ardal gymeriad dirwedd hanesyddol bresennol **Rhos Penboyr** gan Ddeddf Seneddol yn 1866 a amgaeodd rostir agored i greu caeau. Ers hynny sefydlwyd ffermydd bach, planhigfeydd o goed conifer, 'llynell atal' a adeiladwyd yn ystod yr Ail Ryfel Byd a thri thyrbin gwynt.

Mae ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Waunfawr** yn deillio i raddau helaeth o Ddeddf Seneddol yn 1866 a amgaeodd rostir i greu caeau rheolaidd eu siâp ac a sefydlodd lonydd syth yn rhedeg ar ei draws. Sefydlwyd ffermydd bach ar ôl hynny. Mae dau grug crwn yn dyddio o'r Oes Efydd wedi goroesi o gyfnod llawer cynharach.

Nodweddir ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Penboyr** gan ddsbarthiad agos o ffermydd bach mewn tirwedd o gaeau a rennir gan wrychoedd ar gloddiau. Ar wahân i ambell dŷ modern, mae bron pob un o'r adeiladau yn yr ardal hon yn dyddio o'r 19eg ganrif.

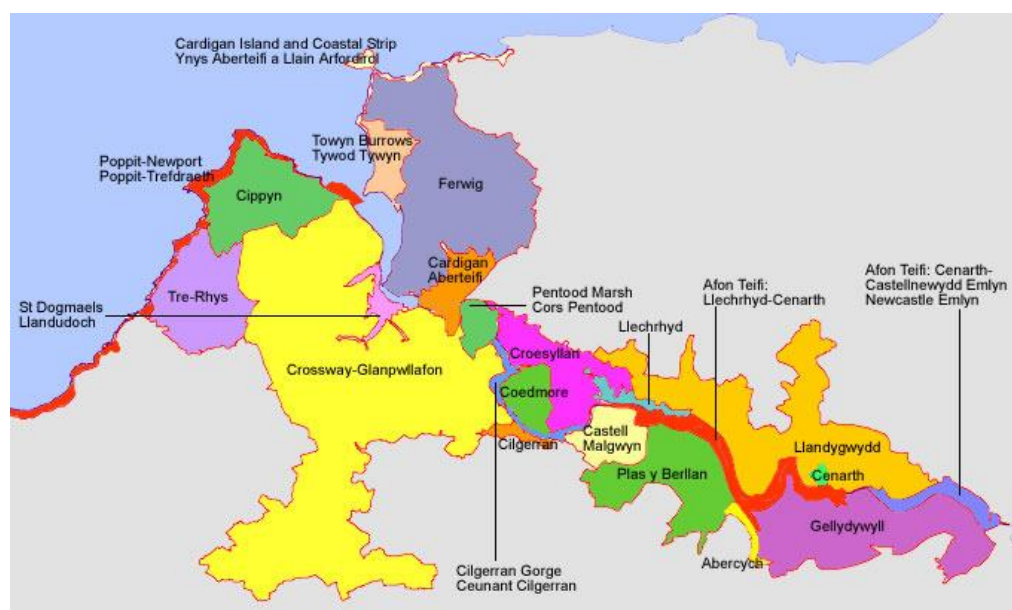
Nodweddir ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Bwlchydomen-Pentrecagal** gan ffermydd gwasgaredig, caeau a choetir colldail ar lethrau serth, a gwasgariad o dai gweithwyr yn dyddio o ddiwedd y 19eg ganrif gerllaw Dre-fach Felindre.

Mae **Rhyddgoed** yn ardal gymeriad dirwedd hanesyddol gymharol fach ac mae'n cynnwys caeau rheolaidd eu siâp a ffermydd gwasgaredig. Mae'r mwyafrif o'r adeiladau yn dyddio o'r 19eg ganrif.

Mae **Henllan** yn ardal gymeriad dirwedd hanesyddol fach ond cymhleth sy'n cynnwys pentref yn dyddio o'r 19eg sydd wedi'i ganoli ar hen reilffordd (sydd bellach yn llynell reilffordd dwristaidd) a gwersyll carcharorion rhyfel a adeiladwyd yn ystod yr Ail Ryfel Byd, ynghanol coetir colldail a thir amaeth.

Rhan Isaf Dyffryn Teifi

Ffigur 28: Yr amgylchedd hanesyddol a naturiol yn rhan isaf Dyffryn Tywi. Ymddiriedolaeth Archeolegol Dyfed.

Mae Tirwedd Hanesyddol Rhan Isaf Dyffryn Teifi yn croesi ffiniau gweinyddol, a'r ardaloedd cymeriad canlynol yw'r rhai sy'n ymwneud yn fwyaf uniongyrchol â Sir Gaerfyrddin neu sydd o fewn ffiniau'r Sir. Nodwedd ardal gymeriad dirwedd hanesyddol Afon Teifi: Cenarth – Castellnewydd Emlyn gan gaeau o dir pori a rennir gan wrychoedd sydd wedi tyfu'n wyllt ar y gorlifdir. Nid oes unrhyw adeiladau na strwythurau eraill.

Lleolir y rhan hyn o ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Cenarth** i'r de o'r bont hanesyddol dros Afon Teifi ac mae'n cynnwys clwstwr llac o adeiladau cerrig yn dyddio o'r 18fed ganrif a'r 19eg ganrif yn bennaf. Lleolir y mwyafrif o'r datblygiadau modern i'r gogledd o'r bont.

Nodwedd ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Gellidywyll** gan gaeau, ffermydd gwasgaredig, coetir collddail a phlanhigfeydd o goed conifer, y mae rhannau helaeth ohonynt ar lethrau gweddol serth sy'n wynebu'r gogledd. Mae'r ffermydd yn fawr ar y cyfan, ac maent yn cynnwys fferm enghreifftiol Gelligatti sy'n dyddio o'r 19eg ganrif.

Mae ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Afon Teifi: Llechrhyd – Cenarth** yn cynnwys caeau a gwrychoedd sydd wedi tyfu'n wyllt yn ymestyn ar draws tua 7km o orlifdir. Iard goed a gardd â wal o'i hamgylch yw'r unig strwythurau yn yr ardal gymeriad hon.

Nodwedd ardal gymeriad dirwedd hanesyddol **Llandygydd** gan ffermydd gwasgaredig wedi'u gosod mewn tirwedd o gaeau o dir pori ar ochr ogleddol Afon Teifi. Mae'r adeiladau hyn yn amrywio o dai bonedd Sioraidd i fythynnod. Maent i gyd wedi'u hadeiladu o gerrig ac mae'r mwyafrif yn dyddio o'r 19eg ganrif. Mae **Abercych** yn bentref llinellol diwydiannol yn dyddio o'r 19eg ganrif sy'n ymestyn ar hyd isffordd ar lethr serth. Mae'r adeiladau hyn yn dyddio o'r 19eg ganrif ac maent wedi'u hadeiladu o gerrig. Mae tai modern yn mewnlenni'r bylchau rhwng y strwythurau hyn.

Parciau a Gerddi Cofrestredig

Mae Tabl 5 yn cynnwys parciau a gerddi cofrestredig sydd yn Sir Gaerfyrddin.

Tabl 5. Parciau a Gerddi Cofrestredig yn Sir Gaerfyrddin ⁷⁶.

Enw	Gradd	Rheswm am y Dynodiad a Nodweddion Rhestredig
Tŷ Llanmilo	II	Gardd Edwardaidd wedi'i chadw mewn cyflwr da gyda llawer o blanhigion gwreiddiol.
Castell Talacharn a Thŷ'r Castell	II	Mae gardd y castell yn enghraifft anarferol o ardd bictiwresg mewn castell canoloesol. Mae'n cynnwys olion sy'n dyddio nôl i'r cyfnod Tuduraidd. Mae'r brif ardd wedi cael ei hadfer i'w chynllun fel yr oedd ar ddechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg ac yn cynnwys gasebo o'r ganrif honno sydd â golygfeydd dros aber Afon Taf. Castell: Heneb Dan Warcheidiaeth; Heneb Gofrestredig; Adeiladau Rhestredig: castell; (gradd I), waliau (gradd II), gasebo (gradd II). a Thŷ'r Castell: adeilad rhestredig (gradd II*).
Neuadd Maesyrcrugiau	II	Olion tŷ haf anghyffredin o'r cyfnod Edwardaidd mewn gardd gyfoes sydd wedi'i hesgeuluso, gyda rhai nodweddion yn dyddio o'r cyfnod cyn 1891.
Neuadd Middleton	II	Parc a dirluniwyd tua diwedd y ddeunawfed ganrif sydd wedi goroesi mewn cefn gwlad hardd. Prif nodwedd y parc yw'r llynnoedd. Mae'r tŷ a'r gerddi pleser wedi mynd. Mae yno adeileddau adfeiliedig yno o hyd. Ceir yno ardd lysiau ddeufur anarferol a rhewdy. Mae craidd y parc bellach yn ffurfio Gardd Fotaneg Genedlaethol Cymru. Adeilad Rhestredig: stablau (gradd II)
Aberglasne	II	Adeileddau a choed sydd wedi goroesi o erddi ffurfiol a gardd goedwig anffurfiol yr hen blasty gwledig. Y nodwedd bwysicaf yw'r cwrt bwaog gyda'r llwybr cerdded uchel o'i gwmpas, sydd fwy na thebyg yn dyddio i ddechrau'r ail ganrif ar bymtheg. Ceir yno hefyd ddwy wal furiog, pwll, porth, llwybr trwy dwnnel o goed yw ac olion llwybrau drwy'r goedwig. Mae'r gwaith cloddio archaeolegol wedi datgelu bod gwaith adeiladu wedi'i wneud ar y gerddi yn yr ail ganrif ar bymtheg. Cynhaliwyd rhaglen fawr o waith ailadeiladu ac adfer yn Aberglasne ar ddiwedd y 1990au. Adeiladau rhestredig: Aberglasne a llwybrau cerdded teras bwaog o gwmpas yr ardd furiog (gradd II*); Ystod adeiladau'r cwrt i'r Gogledd-ddwyrain, yr hen stablau, cartws, ystod adeiladau'r cwrt i'r De-ddwyrain, hen bopty, beudai, hen goetsiws bach, tŷ'r beili, porthdy a hen adeilad domestig
Derwydd	II	Gardd fach o ddiwedd y bedwaredd ganrif ar bymtheg gyda'r nodweddion canlynol sydd wedi goroesi: gwaith haearn, tocwaith, wal furiog, llwybrau cerdded, lawnt croquet, sy'n ymgorffori nodweddion cynharach gan gynnwys teras o'r cyfnod cyn 1809. Adeilad Rhestredig: Derwydd (gradd II*)
Dolau Cothi	II	Parcdir o ddechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg gydag olion lôn bisgwydd bosibl. Mae'r ardd furiog yn rhannol gyfan. Ychydig o goed sbesimen. Adeilad Rhestredig: Dolau Cothi (gradd II); porthordy (gradd II)
Rhydodyn	II	Olion parcdir gan gynnwys lôn o goed derw o bosibl yn dyddio o tua 1635. Pont hardd yn cysylltu'r ardal ymarferol, gan gynnwys yr ardd furiog, y coetsiws a bwthyn y garddwr, â'r plasty. Roedd gan lawer o'r adeiladau addurniadau plwm ar eu toeon yn dynodi eu swyddogaeth, sydd bellach wedi mynd. Roedd yna gysylltiadau teuluol â Syr Joseph Banks, a dreuliodd sawl haf yn Rhydodyn. Adeilad Rhestredig: Rhydodyn (gradd II*); pont (gradd II)
Glynhir	II	Gardd yn dyddio o ddechrau i ganol y bedwaredd ganrif ar bymtheg, yn cynnwys colomendy hardd, camlas, gardd furiog, rhewdy a gardd goedwig gyda llwybrau â golygfeydd hardd; mae'r pontydd hardd dros raeadr ar

⁷⁶ <https://cadw.gov.wales/advice-support/placemaking/legislation-guidance/registered-historic-parks-and-gardens>

Enw	Gradd	Rheswm am y Dynodiad a Nodweddion Rhestredig
		afon Lluchwr bellach wedi diflannu. Adeiladau rhestredig: tŷ (gradd II); colomendy (gradd II)
Llwyn Aur	II*	Am gyfnod hir Gelli Aur oedd un o'r ystadau pwysicaf yng Ngorllewin Cymru. Mae'r parc a'r gerddi yn cynnwys llawer o goed hynafol. Ceir yno derasau ffurfiol o ansawdd da o hyd, ynghyd â choedardd sy'n gysylltiedig â'r Tŷ Fictoraidd. Mae'r ardd furiog o ddi-ddordeb mawr gan ei bod yn gysylltiedig â thŷ cynharach ac mae'n cynnwys llyn a chamlas a oedd mwy na thebyg yn bodoli yng nghanol yr ail ganrif ar bymtheg. Adeiladau rhestredig: y tŷ a'r bloc stablau (gradd II)
Pantglas	II	Mae llawer o'r gerddi Fictoraidd (gan gynnwys llyn), a adeiladwyd i ychwanegu at y plasty mewn arddull Eidalaid a adeiladwyd tua 1853, yn parhau yn gyfan er bod y tŷ wedi mynd. Adeiladau rhestredig: tŷ (gradd II); pont (gradd II); cwrt (gradd II)
Plas Dinefwr	I	Parc wedi'i dirlunio o'r ddeunawfed ganrif sydd yn eithriadol o hardd ac yn cynnwys olion castell canoloesol. Mae'r safle hefyd yn cynnwys llyn bychan, dwy ardd furiog a rhodfeydd eang hardd. Gwyddys bod Lancelot (Capability) Brown wedi ymweld â'r safle a'i fod yn ei edmygu. Adeiladau rhestredig: Hen Gastell Dinefwr (gradd I); Plas Dinefwr (gradd II*); adeiladau'r cwrt mewnol a'r cwrt allanol (gradd II*); wal gerrig isel a gatiâu i'r ha-ha (gradd II); ffonten yn yr ardd ffurfiol fach (gradd II); Bwthyn Llaethdy (gradd II); colomendy (gradd II)
Taliaris	II	Ymddengys nad yw cynllun sylfaenol y parc wedi newid llawer yn ystod y ddwy ganrif ddiwethaf, er bod yna dystiolaeth o beth newid mewn defnydd tir. Adeilad Rhestredig: tŷ (gradd I)
Parc Howard	II	Parc trefol pwrpasol a adeiladwyd rhwng dechrau a chanol yr ugeinfed ganrif, yn cynnwys gatiâu hardd, rheiliau a bandstand. Ceir yno lain gysgodi aeddfed a gardd isel fach. Adeiladau rhestredig: plasty (gradd II); bandstand (gradd II); dwy set o gatiâu, pileri gatiâu a rheiliau (gradd II)
Castell y Strade	II	Mae'r parcdir, a gafodd ei amgáu fwy na thebyg rhwng diwedd yr unfed ganrif ar bymtheg a dechrau'r ail ganrif ar bymtheg, yn cadw ei ymdeimlad o barc, er ei fod yn llai o faint. Mae yna ardd deras hardd yn gysylltiedig â'r plasty sy'n dyddio o ganol y bedwaredd ganrif ar bymtheg. O fewn y parc ceir rhai nodweddion dŵr diddorol, amrywiaeth dda o goed, gan gynnwys rhai a gyflwynwyd gynnar, a llwybrau cerdded drwy'r goedwig. Mae'r ardd furiog hardd ac ardal y feithrinfa yn gysylltiedig â'r tŷ a godwyd yn yr ail ganrif ar bymtheg, y cafodd ei safle ei droi yn ardd yng nghanol y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Adeilad Rhestredig: Castell (gradd II*)
Llechdwnni	II	Gardd furiog gynnar anarferol a llyn ffurfiol sydd wedi goroesi ac sy'n gysylltiedig ag un o'r hen dai mwyaf hanesyddol yn ne'r Sir. Mae gan yr ardd deras hir gyda gasebos crwn yn ymestyn allan ar bob pen. Adeilad Rhestredig: hen dŷ (gradd II)
Tŵr Paxton	II*	Mae'r tŵr, a adeiladwyd fel cofeb ac fel nodwedd i dynnu sylw, yn ffurfio tirnod hardd sydd â golygfeydd o ddyffryn Tywi ac sydd i'w weld am filltiroedd o gwmpas. Hwn oedd yr unig ffoli a gynlluniwyd gan y pensaer adnabyddus S. P. Cockerell. Adeiladau rhestredig: Tŵr Paxton (gradd II*); Porthordy'r Tŵr (gradd II)
Llwynywormwood	II	Parc wedi'i dirlunio ar ddiwedd y ddeunawfed ganrif neu ar ddechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg allan o gefn gwlad tonnog. Ceir yno rodfeydd â golygfeydd a oedd yn gwneud y mwyaf o'r golygfeydd hardd, nid yn unig o'r parc, y tŷ, y nant a'r llyn, ond hefyd o Fannau Brycheiniog y tu hwnt iddynt. Adeilad Rhestredig: ysgubor (gradd II)

Henebion Cofrestredig

Ceir 366 Ceir hefyd 352 o Henebion Cofrestredig yn Sir Gaerfyrddin; yn amrywio o nodweddion Cynhanesyddol i nodweddion Ôl-ganoloesol/Modern sydd o ddi-ddordeb treftadaeth ddiwylliannol. Cyfeirir hefyd at gynnwys Cofnodion yr Amgylchedd Hanesyddol (HER) ar draws y sir fel y cânt eu casglu a'u cynnal gan Ymddiriedolaeth Archaeolegol Dyfed.

Ardaloedd Cadwraeth

Ceir Ardaloedd Cadwraeth yn yr aneddiadau canlynol yn Sir Gaerfyrddin:

- Abergorlech
- Cenarth
- Cwm-du
- Cydweli
- Talacharn
- Llanboidy
- Llanddarog
- Llandeilo
- Llanymddyfri
- Llanelli
- Llangadog
- Llangathen
- Llan-saint
- Llansteffan
- Castellnewydd Emlyn
- Sanclêr
- Talylychau

Mae'r ardaloedd canlynol yn Nhref Caerfyrddin hefyd wedi'u dynodi fel Ardaloedd Cadwraeth:

- Tref Caerfyrddin
- Heol Awst
- Gogledd Caerfyrddin
- Heol Parcmaen/Heol Dewi Sant
- Heol Picton/Parc Penllwyn
- Pontgarreg ac Ysbyty Dewi Sant
- Heol y Prior
- Y Rhodfa/Y Llannerch
- Y Cei/Glantywi
- Heol Dŵr

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Gan nad oes Cynllun Datblygu ar waith, byddai'n rhaid i'r cynigion gydymffurfio â deddfwriaeth genedlaethol o ran ystyried goblygiadau'r amgylchedd hanesyddol. Byddai hyn yn debygol o gael effaith niweidiol ar faterion treftadaeth ddiwylliannol leol

9. Tirwedd

Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog yw un o'r dynodiadau tirwedd a chadwraeth natur pwysicaf yn y wlad. Mae'r Parc Cenedlaethol yn adnodd daearegol pwysig, yn ogystal â bod yn bwysig i fioamrywiaeth, a threftadaeth ddiwylliannol. Caiff y gwaith o reoli datblygu yn y Parc Cenedlaethol ei gwmpasu gan Ddogfen Cynllun Datblygu Parc Cenedlaethol ar wahân, ac fel y cyfryw nid yw'n rhan o CDLI Sir Gaerfyrddin.

Ardaloedd Tirwedd Arbennig

Mae'r Sir yn cynnwys llawer o ardaloedd o dirwedd o ansawdd uchel ac eithriadol. Yn dilyn canllawiau gan Cyfoeth Naturiol Cymru, a chan ddefnyddio gwybodaeth Landmap, mae'r CDLI yn nodi Ardaloedd Tirwedd Arbennig. Sefydlwyd mai'r tirweddau pwysicaf yn Sir Gaerfyrddin, ac sy'n deilwng o gael eu gwarchod gan ddynodiad Ardaloedd Tirwedd Arbennig, yw'r canlynol:

- Dyffrynnoedd Afon
- Tirweddau Ucheldir
- Tirweddau Arfordirol

Mae'r Ardaloedd Tirwedd Arbennig wedi cael eu grwpio yn ôl y mathau hyn o dirwedd a chânt eu disgrifio isod.

Dyffrynnoedd Afon

Dyffryn Tywi - Mae'r Ardal Tirwedd Arbennig yn cynnwys y dyffryn afon cyfan heblaw aber afon Tywi, sy'n rhan o Ardal Tirwedd Arbennig Bae ac Aberoedd Caerfyrddin. Mae Ardal Tirwedd Arbennig Dyffryn Tywi'n cynnwys llawr y dyffryn a'r llethrau cysylltiedig, ynghyd â nifer o dirweddau gwahanol. Mae dyffryn Tywi uchaf, i'r gogledd o Randir-mwyn, yn gul at ei gilydd, gan godi'n serth ar y naill ochr a'r llall i dirweddau ucheldirol mwy garw Mynydd Mallaen ac Ucheldir y Gogledd Ddwyrain, sydd ill dau'n Ardaloedd Tirwedd Arbennig. Nodweddir Dyffryn Tywi Uchaf gan gaeau bach, gwrychoedd, coetir, ffermydd traddodiadol, ffyrdd cul, a'r afon ei hun a choed ar hyd ei glannau'n fynych ond hefyd dolydd agored mewn mannau.

Gan symud i lawr yr afon tuag at Randir-mwyn a Llanymddyfri, mae canol Dyffryn Tywi'n fwy agored, ond mae'r dyffryn yn dal i godi at dir agored y bryniau. Ceir llawer o goed yn y dirwedd gyda nifer arwyddocaol o berthi a choed unigol eraill. Ceir yma fwy o dir amaethyddol gwastad agored, rhai aneddiadau bach – Rhandir-mwyn a Chil-y-cwm, y ddau ag adeiladau traddodiadol a phensaernïaeth gynhenid yn bennaf. Mae'r rhain yn dirweddau gwledig nas difethwyd lle mae'r elfennau'n cydweddu â'i gilydd yn berffaith.

Mae dyffryn Tywi isaf, i lawr yr afon o Lanymddyfri, yn cynnwys y gorlifdir gwastad llydan, ynghyd â'i lethrau gogleddol a deheuol sy'n cynnig golygfeydd godidog dros y dyffryn ac o'r gogledd tuag at Fannau Brycheiniog. Er y ceir yma'n bennaf dir amaethyddol a chaeau mwy o faint na'r rhai yng nghanol y dyffryn a'r dyffryn uchaf, mae gan y gorlifdir nifer sylweddol o goed aeddfed y gwrychoedd a'r caeau, ac mae gan lethrau'r dyffryn, a'r lethrau deheuol mwy serth yn arbennig, lawer o goed. Mae parcdiroedd a chestyll hanesyddol hefyd yn nodweddiadol o'r rhan hon o'r dyffryn, e.e. Gelli Aur a Pharc Dinefwr, a chestyll Dinefwr a Dryslwyn. Mae cestyll y dyffryn mewn lleoliadau mawreddog ar frigiadau calchfaen, yn edrych dros y dyffryn. Mae llawer o'r ffermydd traddodiadol yn y dyffryn wedi ehangu, ac yn aml yn cynnwys adeiladau amaethyddol mawr erbyn hyn. Mae'r rhan fwyaf o aneddiadau'r rhan hon o'r dyffryn wedi tyfu hefyd, gydag elfen o adeiladu modern o amgylch craidd mwy traddodiadol. Mae datblygu amhriodol yn parhau i fygwth cadwraeth y dirwedd arbennig hon, sef y rheswm dros ei dynodi.

Dyffryn Brân (i'r gogledd o Lanymddyfri) - Mae'r Ardal Tirwedd Arbennig yn cynnwys y gorlifdir ac ochr y dyffryn. Mae'r A483(T) a rheilffordd Calon Cymru'n rhedeg ar hyd y dyffryn gan ei wneud yn borth pwysig i Sir Gaerfyrddin. Mae'r dyffryn yn adnabyddus am y golygfeydd o'r sir a geir o'r llwybrau hyn wrth deithio o Bowys. Mae'r rheilffordd yn cynnwys y draphont yng Nghynghordy sy'n nodwedd adnabyddus yn y dirwedd; mae'n weladwy o'r brif ffordd, gan roi naws gref am le. Mae'r brif ffordd yn nodwedd o'r ardal, ac er nad yw'n brysur iawn, ceir llif cyson o draffig ynghyd â'r sŵn cysylltiedig.

Ni cheir ond ychydig o aneddiadau ar wahân i Gynghordy ac yno mae rhywfaint o barcdir. Mae gweddiill y dyffryn yn gymysgedd o dir amaethyddol â pherthi a choed ar y gorlifdir a'r ardaloedd mwy gwastad, a darnau arwyddocaol o goetir ar lethrau'r dyffryn gan greu cydbwysedd deniadol. Mae'r ardal yn cynnwys nifer o lednentydd coediog i afon Brân.

Dyffryn Lluchwr - Ar y ffin rhwng Sir Gaerfyrddin ac Abertawe, mae gan Ddyffryn Lluchwr orlifdir llydan a gwastad gydag ochrau serth yn codi o'r dyffryn. Mae'r gorlifdir yn agored ac fe'i nodweddir gan gaeau mawr afreolaidd a rhai sianelau draenio. Mewn cyferbyniad, mae'r llethrau ar ochr Sir Gaerfyrddin yn cynnal cymysgedd deniadol o goetir a thir amaethyddol, y coetir yn aml yn gysylltiedig â'r cyrsiau dŵr sy'n llifo i lawr y llethrau. Mae caeau bach afreolaidd, wedi eu gwahanu gan gymysgedd o berthi sydd wedi gordyfu a pherthi sydd wedi cael eu torri, hefyd yn nodwedd o'r llethrau hyn. Nid oes llawer o fynediad i'r gorlifdir oni bai at ddibenion amaethyddol, nid oes anheddiad ynddo heblaw Pontarddulais i'r de a Rhydaman i'r gogledd. Ffermydd gwasgaredig a geir ar y llethrau. Mae'r rheilffordd yn rhedeg ar hyd y dyffryn (yn Abertawe gan fwyaf), gyda'r trac yn creu llinell gref yn y dirwedd mewn cyferbyniad â'r afon droellog. Mae peilonau'n croesi de'r dyffryn, ond cânt eu cuddio'n rhannol gan y llethrau coediog i'r gorllewin.

Cwm Cathan - Dyffryn afon trawiadol â llethrau serth rhwng ardal ucheldirol Mynydd Betws a thir isel Dyffryn Lluchwr yw Cwm Cathan. Mae'n goediog iawn gyda choetir llydanddail lled-naturiol – gan gynnwys darn o goetir bedw, yn ogystal â glaswelltiroedd wedi'u lled-wella a darnau o brysgwydd a rhedyn. Mae amrywiaeth y llystyfiant yn rhoi ansawdd i'r dirwedd ac yn creu rhwydwaith o gynefinoedd lled-naturiol ledled yr ardal. Mae rhai o'r gwrychoedd yn tyfu'n llinellau o goed sydd hefyd yn cyfrannu at olwg caeedig a choediog yr ardal. Mae gwrychoedd â llawer o gelyn yn nodwedd. Dyma dirwedd gartrefol, gaeedig, naturiol nas difethwyd a chanddi olygfeydd o'r ardaloedd cyfagos. Gyda ffyrdd cul troellog ac anheddau gwasgarog, mae'r ardal dawel hon yn teimlo'n eithaf pell o Rydaman.

Dyffryn Teifi - Mae tarddiad afon Teifi yng Ngheredigion, ac mae cwrs canol yr afon yn llifo ar hyd ffin Sir Gaerfyrddin rhwng Llanbedr Pont Steffan a Llechryd. Cydnabyddir bod Dyffryn Teifi yn Ardal Tirwedd Arbennig yng Ngheredigion hefyd. Mae darn Sir Gaerfyrddin o afon Teifi'n llifo trwy ddyffryn â llawer o goed. Mae'r gorlifdir yn lledaenu wrth i'r afon lifo i'r gorllewin. Mae'r dyffryn yn union i'r gorllewin o Lanbedr Pont Steffan wedi'i nodi oherwydd nifer y coed mewn gwrychoedd a'r coed cae sydd ynddo, er bod llai o goetir yn y rhan hon o'r dyffryn nag ymhellach i lawr yr afon.

Wrth iddi lifo trwy Faesyrcrugiau, mae'r afon yn mynd yn gul iawn ac yn debyg i geunant. Mae'r dirwedd yma dan drem yr afon a'i dyffryn ac mae'r ardal yn teimlo'n ddjarffordd. Mae'r rhan hon o'r dyffryn yn goediog iawn. Nid oes llawer o ddatblygiadau newydd yn y rhan hon o'r dyffryn. Y mathau o anheddiad a geir yn bennaf yw ffermydd bach a thair traddodiadol, gan gynnwys bythynnod ar ochr y ffordd.

Nodweddir Dyffryn Teifi rhwng Maesyrcrugiau a Llechryd gan gydbwysedd arbennig o ddeniadol rhwng coetir (llydanddail yn bennaf ac ychydig o goetir conwydd) a chaeau agored, yn y gorlifdir yn benodol, gyda choed aeddfed. Mae'r afon yn weladwy'n aml ynghyd â'r ffyrdd sy'n rhedeg ar naill ochr yr afon a'r llall, sy'n rhoi i'r ardal ymdeimlad o symud i'r ddau gyfeiriad. Mae'r golygfeydd yn gyfyngedig i lawr y dyffryn a'i lethrau, felly ceir ymdeimlad o fod yn y

dyffryn bob amser. Mae datblygiadau'n cynnwys ffermydd gwasgaredig, rhai aneddiadau bach ar hyd y ffyrdd a'r aneddiadau mwy o faint sef Castell Newydd Emlyn a Phentre-cwrt.

Dyffryn Cothi - Gellir disgrifio Dyffryn Cothi mewn pedair rhan.

Wrth i afon Cothi lifo rhwng Ardaloedd Tirwedd Arbennig Mynydd Mallaen ac Ucheldir y Gogledd Ddwyrain mae gan y dyffryn nodweddion yr ucheldir. Mae'r llethrau'n codi o 160m hyd at ychydig dros 400m ar Fynydd Mallaen. Ceir llawer o goed ar ochrau'r dyffryn, gyda chymysgedd deniadol a chytbwys o goed llydanddail a rhai conwydd, yn ogystal â thir pori caeedig ac agored, a ffridd. Lle ceir terfynau caeau, maent yn dueddol o fod yn eithaf gwan, am fod rhai o linellau'r gwrychoedd wedi troi'n llinellau o goed. Nid yw ffensys yn anghyffredin lle mae'r gwrychoedd wedi diflannu. Mewn cyferbyniad, mae'r ffermio ar lawr y dyffryn yn fwy dwys, gyda golygfeydd o'r afon gyflym i'w gweld yn aml ledled yr ardal. Mae'r ffermydd ar waelod llethrau serth y dyffryn fel arfer, ar doriad y llethr. Tuag at Bumsaint, cymeriad ystâd sydd i'r dirwedd ac mae hynny i'w weld yn arddull rhai o'r adeiladau. Mae'r ffordd yn gul, y ffermydd yn wasgaredig ac arddull gynhenid yn bennaf sydd i ddyluniad yr adeiladau. Ychydig iawn o ddatblygiadau newydd a geir yn yr ardal.

Mae Basn Llansawel yn cynnwys cydlifiad Cothi â nifer o afonydd eraill - Marlais, Melinddwr a Thwrch. Mae dyffrynnoedd cul yr ucheldir yn yr ardal gyfagos yn agor yn y darn hwn yn fasn afon llawer mwy o faint gan greu tirwedd iseldir mwy agored o lawer. Mae traethellau'n nodwedd o'r rhan hon. Mae'r ardal yn cyfuno tir bryniog gyda thir mwy gwastad ar lawr y dyffryn, sy'n dir amaethyddol wedi'i wella gan fwyaf, gydag ychydig o goetir. Mae'r gwrychoedd a choed y gwrychoedd yn creu'r argraff bod gorchudd coed sylweddol. Yng ngwesty Glanrannell ceir rhai elfennau tirwedd parcdir a gynlluniwyd. Llansawel yw'r anheddiad mwyaf a cheir nifer o ffermydd gwasgaredig.

Rhwng Rhydodyn a Brechfa, mae Dyffryn Cothi'n goediog iawn, ac i lawr yr afon o Abergorlech mae'n llifo trwy Goedwig Brechfa. Mae'r rhan hon o'r dyffryn yn fwy caeedig na Basn Llansawel. Nodweddir y porfeydd isel yma gan berthi datblygedig, a choed cae a choed gwrychoedd. Ni cheir ond ychydig o olygfeydd o'r afon gan fod coed yn tyfu ar hyd y glannau mewn llawer man. Mae'r ffordd B yn mynd trwy'r ardal ac yn pasio trwy aneddiadau bach Abergorlech a Brechfa.

I lawr yr afon o Frechfa, mae'r dyffryn yn fwy cul ac yn fwy o siâp V na'r afon uwchlaw'r pentref – yn debycach i afon ucheldirol. Ymddengys bod afon Cothi wedi newid ei chwrs, a'i bod gynt yn dilyn dyffryn Gwili i'r gorllewin o Frechfa. I'r de o Frechfa, mae'r dyffryn rhychog yn codi'n serth at y brynau ar y naill ochr a'r llall. Mae llethrau'r dyffryn yn gymysgedd o redyn, coetir, coetir newydd ei blannu a thir amaethyddol. Ceir golygfeydd o'r afon mewn nifer o fannau ar hyd y dyffryn, yn enwedig lle mae'r ffordd a'r llwybr troed yn mynd yn agos ati. Tir amaethyddol a choetir yw'r tir isel yn bennaf. Mae'r ardal hon yn gyferbyniad clir â chanol dyffryn Cothi i'r gogledd, sy'n fwy agored, a Basn Llansawel a Dyffryn Tywi i'r de, gan fod yr afon yn debycach i geunant a llethrau'r dyffryn yn fwy serth. Anheddau gwasgaredig sef nifer fach o ffermydd a geir yn y rhan hon o'r dyffryn. Mae cwrs yr afon yn amrywio, ac mae'n cynnwys darnau agored a bas yn ogystal â thoriadau trwy greigiau tywyll. Mae coed yn tyfu ar hyd y rhan fwyaf o lannau'r afon yma.

Dyffryn Taf Isaf - Mae'r Ardal Tirwedd Arbennig yn cynnwys dyffryn yr afon o'r groesfan reilffordd i'r dwyrain o Hendy-gwyn at yr aber, hynny yw rhannau isaf afon Taf. Mae'r rhan fwyaf o'r ardal yn ddiarffordd, ac nid oes llawer o fynediad iddi. Mae'r aneddiadau wedi'u cyfyngu i ochrau'r dyffryn. Mae ymdeimlad o wacter yn y dyffryn, er ei fod mor agos i'r prif ffyrdd. Mae llawer o goed yn tyfu ar ochrau'r dyffryn ar hyd y rhan hon o'r afon, sy'n cyfrannu at ei nodweddion golygfaol. I lawr yr afon o'r A477 mae'r afon yn llanwol, ac mae'n mynd i'r aber yn ymyl yr A4066, lle ceir llai o goed ar y llethrau. Mae'r dirwedd yn fwy agored a nodweddir aber yn hytrach na dyffryn aber sydd iddi, gyda gwastadeddau llaid morfa heli.

Mae'r Ardal Tirwedd Arbennig hon yn ffinio ag Ardal Tirwedd Arbennig Bae ac Aberoedd Caerfyrddin.

Drefach Felindre - Mae haen weledol a synhwyrdd a haen amgylchedd hanesyddol system LANDMAP yn cydnabod tirwedd yr ardal hon a'i nodweddion unigryw. Ceir yma rwydwaith o gymoedd serth coediog, gydag aneddiadau llinellol ag arddull gynhenid ddigamsyniol – bythynnod teras bach ar ochr y ffordd fel arfer, wedi eu hadeiladu o garreg o chwareli lleol, ynghyd â melinau a chapeli mwy ar ochr yr afon, sy'n adlewyrchu'r diwydiant gwlan a fu'n ffynnu yma (ac mewn rhannau o Ddyffryn Teifi) yn ystod y 19eg ganrif ac yn gynnar yn yr 20fed ganrif. Mae ffyrdd cul yn mynd ar hyd pob un o'r cymoedd hyn. Mae gan yr ardal naws gaeedig, gysgodol ac ynghudd; mae ei chymeriad yn unigryw yn Sir Gaerfyrddin. Mae'r caeau amaethyddol fel arfer yn fach ac wedi eu hamgylchynu gan goetir.

Cwm Lliedi (Swiss Valley) - Mae tirwedd Cwm Lliedi yn gymysgedd deniadol o goetir a dŵr. Ymdeimlad naturiol sydd i'r cronfeydd dŵr ac maent yn cynnal amrywiaeth o llystyfiant dyfrol. Mae'r ardal yn cynnig rhyngwyneb deniadol rhwng coetir a dŵr. Mae Cwm Lliedi yn hygyrch iawn ar droed neu ar feic o Lanelli a chaiff ei ddefnyddio at ddibenion hamdden ond gydag ychydig iawn o seilwaith (mae hyn yn cynnwys llwybr beiciau). Ceir golygfeydd deniadol iawn dros y dŵr ac ar hyd yr afon. Naws gaeedig sydd i'r dyffryn, a theimla'n bell i ffwrdd o'r tirweddau prysurach o'i gwmpas. Mae coetir Cwm Lliedi yn llydanddail gan fwyaf. Mae'r dyffryn yn heddychlon a heb ei ddifetha. Er nad oes anheddiad yn y dyffryn, mae ffermydd yn y wlad gyfagos yn edrych i lawr arno.

Talylychau - Mae gan ran hanesyddol pentref Talylychau, gyda'r abaty yn ei chanol, leoliad deniadol ar lan llyn sy'n unigryw yn y sir. Mae ganddo gefndir deniadol o lethrau eithaf serth a ddefnyddir naill ai ar gyfer amaethyddiaeth neu goedwigaeth. Mae'r Ardal Tirwedd Arbennig yn cynnwys yr abaty, yr eglwys a'r anheddau cyfagos, y llynnoedd a'r tir sydd o amgylch y nodweddion hyn ac yn rhoi lleoliad iddynt. Mae'r ddau llyn cysylltiedig yn nodwedd anarferol ac maent yn adnabyddus ledled y sir. Nid oes ond ychydig iawn o lynnoedd yn Sir Gaerfyrddin. Mae'r ddau llyn wedi eu dynodi'n Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig oherwydd y cynefinoedd dyfrol a'r rhywogaethau a gynhelir ganddynt. Mae'r ffordd B yn mynd trwy ran fwy modern y pentref a gellir clywed y traffig arni'n amlach na pheidio.

Gwastadeddau Gwendraeth - Dolydd pori tir isel y gorlifdir ar hen dir cors yw'r rhain, sy'n gorlifo'n aml yn ystod misoedd y gaeaf. Er bod yr ardal yn gymharol wlyb, caiff ei rheoli o hyd at ddibenion amaethyddol. Mae'r caeau unionlinellog wedi eu rhannu gan berthi llydan tal a ffosydd draenio. Mewn mannau, mae'r perthi tal yn creu ymdeimlad o dir caeedig; mewn mannau eraill, mae'r tirweddau fel arfer yn ymddangos yn agored a digysgod iawn (Gwastadeddau Gwent). Ni cheir ond ychydig o anheddau a ffyrdd heblaw'r brif ffordd ac mae'r ffyrdd a geir yn dueddol o fod yn syth. Yn ogystal â'r tir amaethyddol, mae'r ardal yn cynnwys amrywiaeth o gynefinoedd gwlyptirol, pyllau a ffeniau sy'n rhoi golwg mwy naturiol i'r ardal, a'r gallu i gynnal bywyd gwylt. I raddau helaeth yn ardal nas difethwyd, mae'n wledig ei chymeriad o hyd. Mae dimensiwn hanesyddol pwysig i'r dirwedd hon gan y cafodd ei chreu o ganlyniad i ddraenio gwlyptiroedd ac adeiladu amddiffynfeydd môr i ddal dŵr y môr yn ôl; gwaith a ddechreuodd yn 1609 ac a aeth ymlaen hyd ganol y 19eg ganrif gan amgáu caeau. Mae Ardal Tirwedd Arbennig Gwastadeddau Gwendraeth yn ffinio ag Ardal Tirwedd Arbennig Mynydd Pen-bre, ac mae'r ardal hon yn cynnig cefndir pwysig nas difethwyd i'r gwastadeddau.

Ucheldiroedd

Ucheldir y Gogledd Ddwyrain - Darn helaeth o ucheldir tonnog a nodwedd gan dir pori agored a rhai darnau mawr o goedwigaeth conwydd, a ystyrir yn rhan annatod o'r dirwedd hon. Mae'r ardal hefyd yn cynnwys darnau bach o dir amgaeedig wedi'i wella ger y ffermydd anghysbell, ond mae'r rhan fwyaf o'r tir yn agored. Mae'r cymysgedd o gynefinoedd a gorchudd llystyfiant ar y darnau agored hyn yn rhoi ansawdd yn y dirwedd, ac yn cynnwys

glaswelltiroedd corsio, llystyfiant gwlyptirol yn y dyffrynnoedd afon bas, rhedyn ar y tir mwy serth, rhywfaint o gynefin ffridd, rhai darnau bach o gynefin rhostir ac ati. Ceir creigiau brig bach ledled yr ardal, sy'n ychwanegu mwy o amrywiaeth. Ceir ychydig o goed llydanddail, yn amlach yn y dyffrynnoedd afon bas. Mae'r gwahanol elfennau hyn yn ychwanegu amrywiaeth i'r ardal. Dim ond ychydig o ffyrdd bach a thraciau fferm sydd yn yr ardal, a phrin unrhyw anheddiad o gwbl. Mae'n teimlo fel ardal brin ei phoblogaeth. I'r gogledd o Ffarmers, mae ardaloedd lle mae rhai o derfynau'r caeau'n waliau cerrig, sy'n anarferol yn Sir Gaerfyrddin. Ychydig o ddatblygiadau newydd sydd yma, ar wahân i ysguboriau amaethyddol newydd. Ceir golygfeydd eang yn yr ardal ac i'r dyffrynnoedd cyfagos; ceir golygfeydd pellach i Fannau Brycheiniog hefyd. Mae'r ardal yn teimlo'n anghysbell, yn ddigysgod ac yn uchel, a heb lawer o bobl. Ar ffin y sir, mae Llyn Brianne'n rhan o'r Ardal Tirwedd Arbennig hon.

Mynydd Mallaen - Darn digysgod o lwyfandir ucheldirol agored a ddefnyddir fel porfa yw Mynydd Mallaen. Ceir yno gymunedau planhigion y rhostir a'r gwlyptir yn bennaf, gyda llus, grug a brithwaith rhos wleib. Mae'r tir yn disgyn o'r llwyfandir i'r dyffrynnoedd cyfagos trwy gynefinoedd ffridd, glaswelltir, sgri creigiog mewn mannau a choetir. Mae'r ardal yn dir comin â mynediad agored. Mae un neu ddwy garn ar y llwyfandir; fel arall mae'n creu nenlinell gwbl wastad bron. Ceir traciau ar draws yr ardal. Nid oes yma unrhyw goed na therfynau caeau, ond nifer o greigiau brig a phantiau gwlyb. Mae'r ardal yn cynnig golygfeydd eang i bob cyfeiriad, ac mae'n teimlo'n ddigysgod, gwyllt, gwag ac anghysbell dros ben.

Mynydd Llanllwni - Mae Mynydd Llanllwni yn ddarn o rostir grug agored a saif ar lwyfandir tonnog ar hyd y cefndeuddwr rhwng dyffrynnoedd Teifi a Chothi. Gwelir tomenni claddu o'r Oes Efydd ar y brif grib, sy'n rhoi naws o'n heffaith ar y dirwedd hon ar hyd y milenia. Ceir golygfeydd eang i bob cyfeiriad o'r llwyfandir; y golygfeydd mwyaf nodedig yw'r rhai i'r gogledd orllewin dros ddyffryn Teifi ac i'r de ddwyrain tuag at Fannau Brycheiniog. Mae'r ardal yn dir comin â mynediad agored, a chaiff ei bori gan ddefaid a merlod, a'i losgi'n rheolaidd. Anaml y defnyddir y ffyrdd sy'n croesi'r ardal, ac er eu bod yn cynnig mynediad hawdd i'r mynydd, mae'r ardal yn teimlo'n ddigysgod, gwyllt a gwag. Mae'r ffermydd sy'n ffinio â'r mynydd wedi'u lleoli islaw ar y tir caeedig. Mae'n un o'r ychydig ardaloedd yn y sir sydd heb anheddiad o unrhyw fath.

Cefn Calchfaen Sir Gaerfyrddin - Y cefn tonnog hwn (sy'n cyrraedd 280m uwchben datwm ordnans) o ucheldir digysgod uwch yw'r unig ddarn helaeth o galchfaen yn Sir Gaerfyrddin. Mae gan y cefn dirwedd unigryw ac amrywiol, sy'n cynnwys tir comin agored e.e. Mynydd Llangyndeyrn a Mynydd y Garreg, â rhedyn a grug a datgeliadau craig, y chwareli calchfaen yng Nghrwrbin a Chilyrychen, a darnau helaeth o gaeau bach, gwrychoedd aeddfed a choetir e.e. Carmel (sy'n cynnwys Gwarchodfa Natur Genedlaethol Coed Carmel). Mae Parc Gwledig Llyn Llech Owain yn rhan o'r cefn. Mae'r cefn yn cynnig golygfeydd dros y dyffrynnoedd cyfagos a rhannau helaeth o dde Sir Gaerfyrddin. Mae nifer o ffyrdd yn ei groesi, a'r A48(T) yw'r brysraf ohonynt, ond mae'r cefn yn dawel iawn mewn mannau hefyd, e.e. Mynydd y Cerrig. Mae'r aneddiadau'n cynnwys ffermydd gwasgaredig ac aneddiadau llinellol sydd yn aml yn gysylltiedig â'r chwareli, ac adlewyrchir hyn yn y bensaerniaeth gynhenid.

Mynydd Pen-bre - Mae Mynydd Pen-bre'n codi'n serth o Wastadeddau Gwendraeth, gan greu cefndir pwysig i'r ardal hon a dyna'r rheswm dros ei chydabod yn Ardal Tirwedd Arbennig. Mae'r llethrau'n goediog gan fwyaf erbyn hyn, gyda chymysgedd o goed llydanddail a chonwydd, ac o'r cefn (100m uwchben datwm ordnans) ceir golygfeydd eang dros y gwastadeddau a Bae Caerfyrddin tuag at Ynys Bŷr. Pan oedd y môr yn gorchuddio mwy o dir Gwastadeddau Gwendraeth, llethrau Mynydd Pen-bre oedd y clogwyni arfordirol. Mae gan y mynydd archeoleg gyfoethog ac amrywiol, sy'n cynnwys bryngaerau o'r Oes Haearn, crugiau posibl o'r Oes Efydd a thystiolaeth o batrwm cefnen a rhych y Canol Oesoedd yn ogystal â'r chwareli a'r pyllau glo.

Mynydd y Betws - Mae hon yn ardal helaeth o rostir digysgod tonnog yr ucheldir sy'n ymestyn at Abertawe. Mae'n ddarn o dir comin agored a ddefnyddir fel porfa, gyda chymysgedd o laswelltau a darnau llai o rug, a chynefinoedd gwlyptirol. Ceir golygfeydd trawiadol o Fynydd y Betws dros dde ddwyrain Sir Gaerfyrddin a thuag at Fannau Brycheiniog. Mae'r ffordd sy'n croesi'r mynydd yn torri ar yr ardal, fel y mae'r polion telegraff, peilonau mwy a mast lle mae'r ffordd yn cyrraedd ochr ogleddol y comin ger tafarn y Scotch Pine. Mae'r elfennau hyn yn tynnu oddi ar gyfanrwydd yr ardal, ond maent yn gyfyngedig i'r darn bach hwn o'r ardal gyfan. Ceir undod sylweddol mewn rhannau eraill o'r ardal ac nid oes llawer o ddim byd yn torri ar weddill y dirwedd hon. Mae'n un o bum ardal helaeth o rostir agored yn y sir. Nid oes coed na llwyni yn yr ardal ac mae gwahaniaeth trawiadol rhwng yr ardal hon a'r tir caeedig ar godiadau is y llethrau gogleddol. Nid oes aneddiadau yma mwyach, ond mae archeoleg gyfoethog i'r ardal, gyda nifer o safleoedd i'w gweld yn glir ar y tir, gan ddangos hanes yr ardal hon.

Bae Caerfyrddin a'r Aberoedd

Mae nifer o dirweddau ar wahân yn yr Ardal Tirwedd Arbennig hon, a dylid eu hystyried yn gontinwrm. Mae'r Ardal yn amgylchynu Bae Caerfyrddin ac mae'n cynnwys:

Bryniau Arfordirol: Marros – Pentywyn, Llan-y-bri, Llan-saint a bryniau arfordirol Pen-bre:

Llethrau Arfordirol: Marros hyd Wharley Point a llethrau arfordirol Llanismel:

Llethrau Aberol: y llethrau uwchben yr aberoedd h.y. y llethrau ar y naill ochr a'r llall i afonydd Taf a Thywi yn yr aber:

Aberoedd afonydd: sianelau'r afonydd a'r gwastadeddau llaid cysylltiedig adeg distyll:

Corsydd pori arfordirol: Cors y Gorllewin, Cors y Dwyrain i'r de o Lacharn, i'r de o Gydwelli;

Traethau tywodlyd: Marros, Pentywyn a Chefn Sidan;

Twyni tywod: Pentywyn a rhan o Gefn Sidan;

Morfa heli: ceir nifer o ddarnau o forfa heli yn yr aberoedd ac yn agos i'r arfordir e.e. Halwyndir Pen-bre;

Aneddiadau: Pentywyn, Talacharn, Llansteffan a Glanyfferi.

Mae Ardal Tirwedd Arbennig Bae ac Aberoedd Caerfyrddin yn cynnwys yr holl dirweddau sy'n cyfrannu at ein tirweddau arfordirol ac aberol. Yn aml, cyfosod un dirwedd gydag un arall fel morfa heli a'r afon, neu lethr goediog yr aber a sianel yr afon sydd, gyda'i gilydd, yn creu tirwedd ag ansawdd golygfaol da.

Mae'r bryniau arfordirol yn rhoi cefndir i'r bae a'r aberoedd, a cheir golygfeydd braf dros y môr ohonynt. O fod yn agos i'r arfordir ac yn dir uchel, mae'r bryniau'n ddigysgod, ac mae'r coed sy'n grwm oherwydd y gwynt yn dangos hynny.

Fel arfer nodweddir y llethrau arfordirol gan dir anamaethyddol garw â rhedyn a phrysgwydd, eto yn aml wedi eu siapio gan y gwynt. Mae'r llethrau'n ddigysgod, ac yn wynebu'r môr fel arfer. Maent wedi eu lleoli rhwng y bryniau a'r traethau neu gorsydd is.

Y llethrau aberol yw'r llethrau mwy cysgodol rhwng y bryniau ac aberoedd yr afonydd. Yn aber afon Tywi, tueddant i fod yn arbennig o goediog, ond maent hefyd yn cynnwys rhywfaint o dir amaethyddol. Mae aberoedd yr afonydd yn cynnwys sianelau'r afonydd. Mae'r rhain yn llanwol ac yn cynnwys gwastadeddau llaid adeg y distyll. Corsydd y Gorllewin a'r Dwyrain yw'r darnau mwyaf o gorsydd pori arfordirol yn Sir Gaerfyrddin. Datblygwyd Cors y Gorllewin at

ddibenion milwrol ac felly mae rhywfaint o darfu arni, ac mae prysgwydd wedi tyfu arni o ganlyniad i'r tir yn sychu. Caiff Cors y Dwyrain ei rheoli mewn ffordd draddodiadol o hyd ar gyfer pori, ond mae hefyd wedi bod yn destun rhywfaint o ddatblygu. Mae'n fwy agored, digysgod a gwag na Chors y Gorllewin. Mae'r tirweddau hyn yn agored, digysgod a gwag ac yn bwysig o ran y fioamrywiaeth a gynhelir ganddynt. Maent hefyd o ddiddordeb hanesyddol oherwydd nid oedd yr ardaloedd hyn yn bodoli hyd nes bod modd draenio tir. Mae'r tri thraeth ymysg yr hiraf yng Nghymru. Mae Pentywyn a Chefn Sidan yn gyrchfannau gwyliau adnabyddus. Pan fydd y llanw allan, ceir darnau helaeth o dywod a golygfeydd allan i'r môr ac ar hyd yr arfordir.

Mae'r twyni tywod yn ffinio â'r traethau ac mae eu tirwedd yn nodweddiadol o unrhyw system twyni. Gwneir ymdrech i reoli rhafnwydd y môr sydd wedi bod yn lledu yn system twyni Cefn Sidan. Mae'r morfa heli'n rhan annatod ac amlwg o'r aber a'r dirwedd arfordirol, ac yn un sy'n cynnig amddiffynfa naturiol, am ddim, rhag y môr. Mae'r morfa heli fel arfer yn ffinio â gwastadeddau llaid a ddatgelir adeg distyll. Mae'r morfeydd heli yn aml wedi'u croesi gan forentydd lleidiog ac yn cynnal planhigion sy'n gallu goddef yr amodau hallt. Y rhain yw dwy o nodweddion y morfa heli sy'n rhoi hynodrwydd i'r dirwedd hon. Mae morfeydd heli yn fannau agored a gwyntog, heb gysgod. Mae gan y tri anheddiad yn yr Ardal Tirwedd Arbennig – Talacharn, Llansteffan a Glanyfferi – gymeriad gwahanol. Glanyfferi yw'r unig anheddiad ar y rheilffordd, sydd ynddo'i hun yn nodwedd o aber afon Tywi. Talacharn yw'r anheddiad mwyaf trefol o'r tri, a datblygodd o amgylch ei gastell, tra bo'r castell yn Llansteffan mewn safle uwchben y pentref.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Wrth i adeiladu ddigwydd ar ddyraniadau presennol y CDLI, ac wrth i'r cyflenwad tir ar gyfer tai leihau, bydd pwysau i ddatblygu ar ardaloedd agored yng nghefn gwlad sydd wedi'u dynodi ar hyn o bryd, a hynny mewn modd gwasgaredig nad yw wedi'i gydlynu. Dylid diogelu safleoedd dynodedig a chynefinoedd a rhywogaethau a warchodir drwy ddeddfwriaeth arall. Yn absenoldeb polisi CDLI, ni fyddai aml-fuddiannau na gwasanaethau ecosystem y dirwedd ehangach a'i gysylltedd o reidrwydd yn cael eu cydnabod na'u gasglu. Gallai hyn gael effaith sylweddol drwy beryglu'r broses o reoli effeithiau'r newid yn yr hinsawdd yn effeithiol a gallai arwain at ddarnio cynefinoedd sy'n niweidiol iawn i fioamrywiaeth. Ar hyn o bryd, dylid integreiddio datblygiadau newydd â'r dirwedd a'r morlun gan fod hyn yn un o ofynion Polisi'r CDLI, ond mae statws y Cynllun yn gwanhau wedi i gyfnod y Cynllun ddod i ben.

10. Poblogaeth

Mae amcangyfrifon poblogaeth yn cael eu cynhyrchu gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol ac yn ystyried genedigaethau, marwolaethau ac amcangyfrif o'r mudo a fu rhwng y cyfrifiad diwethaf a chanol y flwyddyn bresennol. Yn 2017, amcangyfrifwyd bod poblogaeth Sir Gaerfyrddin yn 186,452, sef bron i 5.96 y cant o boblogaeth Cymru. Erbyn 2020, roedd y ddau ffigur hwn wedi cynyddu ac amcangyfrifwyd bod poblogaeth Sir Gaerfyrddin yn 190,073, sef bron 5.99 y cant o boblogaeth Cymru. Gellir gweld proffil oedran y boblogaeth leol yn Nhabl 6.

Tabl 6. Amcangyfrifon Poblogaeth Canol Blwyddyn yn y Sir ac yng Nghymru ⁷⁷.

Band Oedran (BI)	Sir Gaerfyrddin		Cymru 2018		Sir Gaerfyrddin		Cymru 2020	
	Poblogaeth	%	Poblogaeth	%	Poblogaeth	%	Poblogaeth	%
0-4	9,621	5.2	170,709	5.5	9,259	4.9	161,341	5.1
5-15	23,274	12.5	388,551	12.4	23,897	12.6	401,389	12.7
16-24	17,520	9.4	359,361	11.5	17,430	9.2	345,604	10.9
25-44	40,302	21.6	742,574	23.8	41,070	21.6	763,589	24.1
45-64	52,264	28.0	827,015	26.5	52,724	27.7	829,073	26.2
65-74	24,224	13.0	356,622	11.4	24,841	13.1	361,841	11.4
75+	19,247	10.3	286,647	9.2	20,852	11.0	306,749	9.7
Cyfanswm	186,452	100	3,125,165	100	190,073	100	3,169,586	100

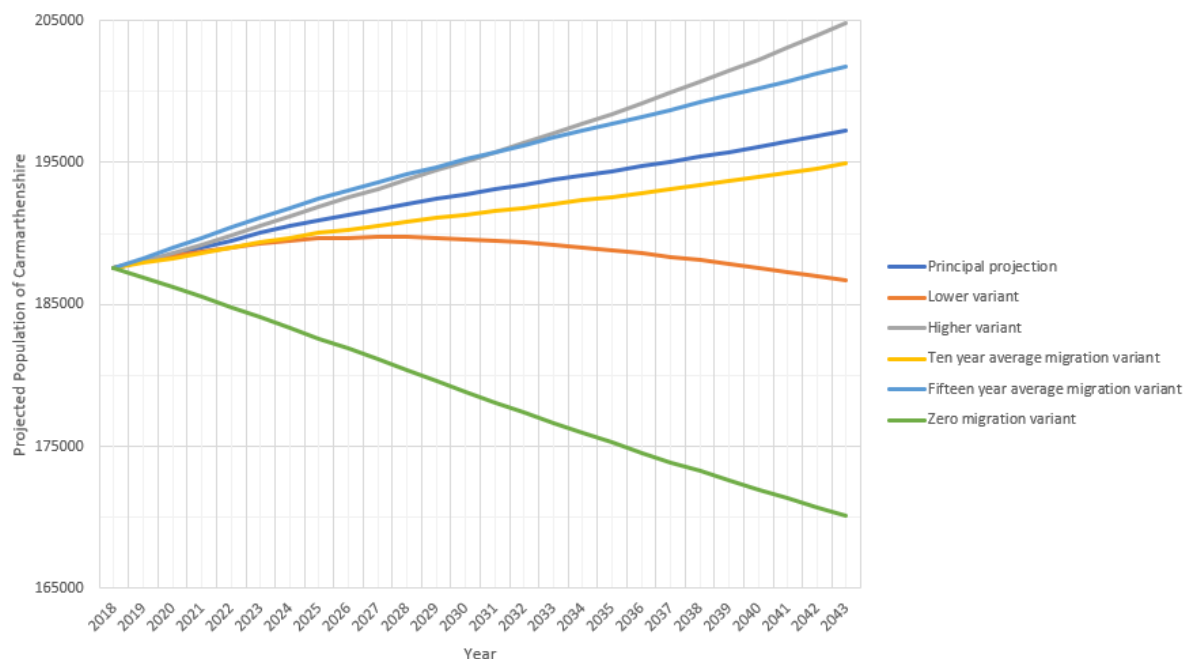
Amcanestyniadau Poblogaeth

Mae amcanestyniadau ar gyfer poblogaeth Sir Gaerfyrddin yn y dyfodol yn amrywio'n fawr, ond yn parhau i fod yn ffactor pwysig o ran llywio a chyfiawnhau strategaeth twf a ffeirir y Cynllun. Mae hyn yn sicrhau bod anghenion cenedlaethau'r dyfodol yn cael eu hystyried a'u diwallu'n briodol. Mae StatsCymru yn nodi bod "amcanestyniadau poblogaeth yn rhoi amcangyfrifon o faint y boblogaeth yn y dyfodol, ac yn cael eu seilio ar dybiaethau ynghylch genedigaethau, marwolaethau a mudo. Mae'r tybiaethau'n cael eu seilio ar dueddiadau'r gorffennol. Nid yw amcanestyniadau ond yn awgrymu beth all ddigwydd os yw'r tueddiadau diweddar yn parhau. Nid yw amcanestyniadau a wneir fel hyn yn caniatáu ar gyfer effeithiau polisiâu llywodraeth leol neu ganolog ar lefelau'r boblogaeth yn y dyfodol, dosbarthiad a newid." ⁷⁸. Mae'r pumed set o amcanestyniadau poblogaeth a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru yn rhoi amcanestyniadau o'r flwyddyn sylfaen sef 2018, drwy gydol cyfnod yr amcanestyniad hyd at 2043 (Ffigur 29).

⁷⁷

<https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Population-and-Migration/Population/Estimates/nationallevelpopulationestimates-by-year-age-ukcountry>

⁷⁸ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Population-and-Migration/Population/Projections/Local-Authority/2018-based/populationprojections-by-localauthority-variant-year>

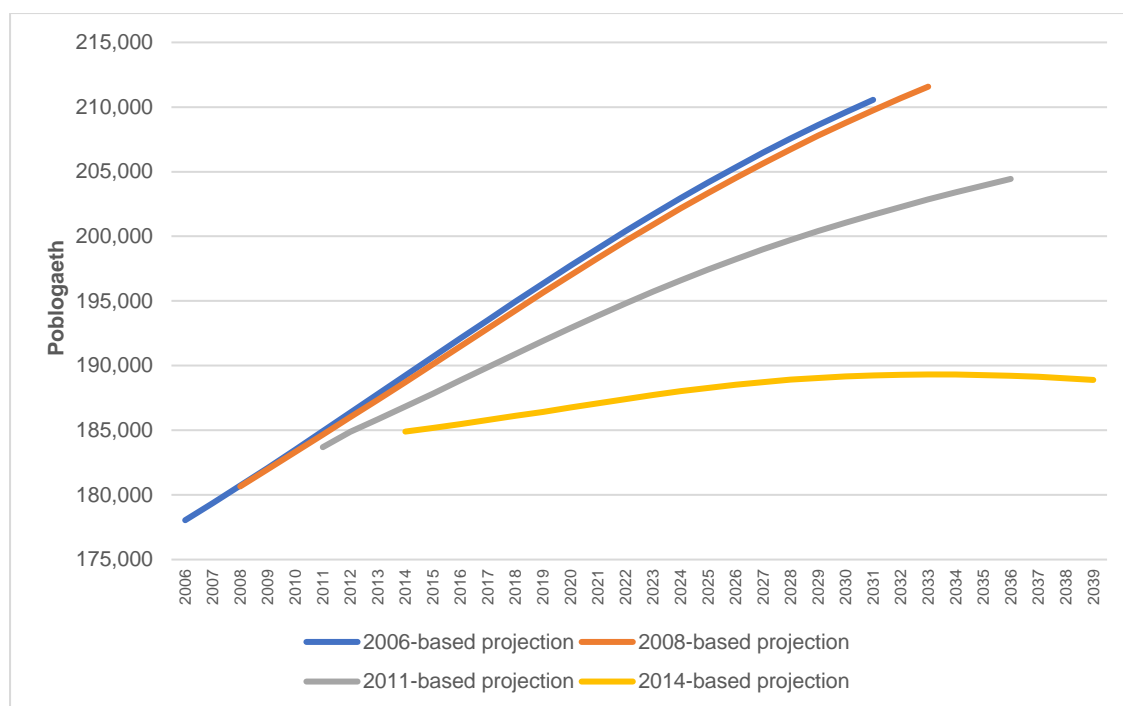

Ffigur 29. Amcanestyniadau poblogaeth ar sail 2018 ar gyfer Sir Gaerfyrddin, 2018 i 2014, gan ddefnyddio gwahanol amrywiolion ⁶⁷.

Roedd cyhoeddi arolwg poblogaeth 2014 ar sail Awdurdod Lleol yn dangos yr arwydd cyntaf o newid poblogaeth ar lefel is-genedlaethol ers cyfrifiad 2011. Mae Ffigur # nodi ac yn cymharu'r amcanestyniadau diweddaraf ar gyfer cyfnod y CDLI Diwygiedig gyda'r amcanestyniadau a wnaed fel rhan o'r CDLI presennol a'r amcanestyniadau gwreiddiol ar sail awdurdod lleol a wnaed gan Lywodraeth Cymru yn 2006. Mae'r amcanestyniadau a oedd yn seiliedig ar 2011 a 2014 wedi awgrymu y byddai'r boblogaeth yn 2021 yn 193,874 (2011) a 187,079 (2014). Rhagwelir y bydd y newid bychan hwn i'r boblogaeth yn para drwy oes y Cynllun Datblygu Lleol diwygiedig, a'r amcanestyniad ar gyfer poblogaeth y Sir yn 2033 yw 189,317. Mae'r amcanestyniadau hyn yn tueddu i broffwydo twf is yn y boblogaeth na'r amcanestyniadau blaenorol a oedd yn seiliedig ar 2006 a 2008. Casglir rhagor o dystiolaeth ynghylch patrwm y newid demograffig yn y dyfodol fel rhan o'r Cynllun Datblygu Lleol diwygiedig (Ffigur 30).

79

⁷⁹ StatsCymru: <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Population-and-Migration/Population/Projections/Local-Authority/2014-based/populationprojectioncomponentsofchange-by-localauthority-year>

Ffigur 30. Amrywiaeth yn Amcanestyniadau Poblogaeth Sir Gaerfyrddin fel y nodir yn Adroddiad Adolygu Cynllun Datblygu Lleol Sir Gaerfyrddin.

Wrth ystyried y CDLI arfaethedig, sef 2018-2033, mae'r prif amcanestyniadau yn yr amcanestyniad poblogaeth sy'n seiliedig ar 2014 yn awgrymu y bydd cynnydd o 3,207 yn y boblogaeth. Bydd angen ystyried yr amcanestyniadau hyn yn ofalus a bydd angen iddynt adlewyrchu ffactorau perthnasol eraill sy'n cael effaith ar ddatblygu ac anghenion tai yn y dyfodol, yn enwedig yr amcanestyniadau ar gyfer aelwydydd y Sir. Mae'r amcanestyniadau aelwydydd a oedd yn seiliedig ar 2011 a 2014 wedi awgrymu y bydd gostyngiad sylweddol yn nifer yr aelwydydd o gymharu â'r hyn a broffwydwyd yn amcanestyniadau 2006 a 2008.

DS: Oherwydd yr amrywiadau a ddisgrifiwyd, mae adroddiad penodol wedi'i gomisiynu gan Gyngor Sir Caerfyrddin i roi eglurder pellach ar y mater.

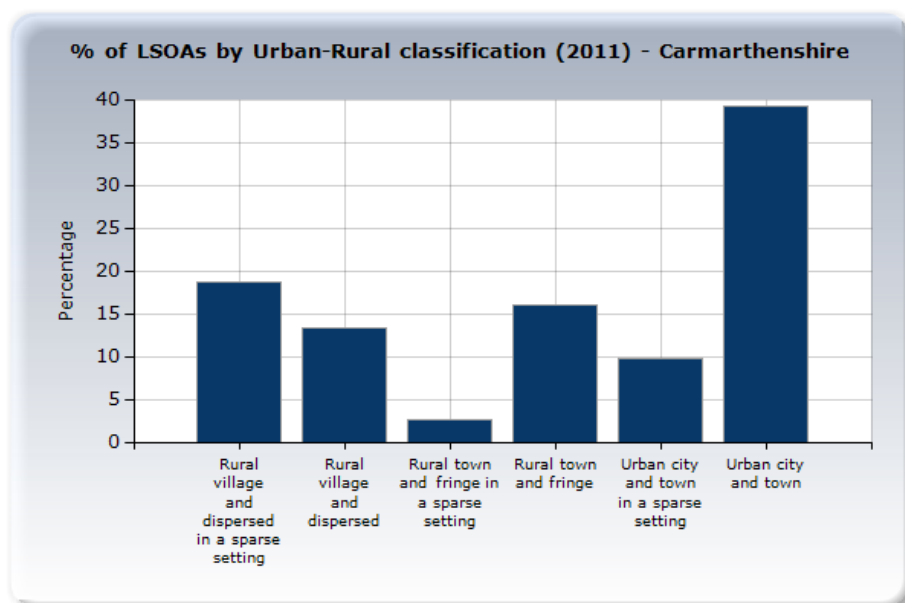
Dwysedd y Boblogaeth

Mae dwysedd y boblogaeth yn cynnig ffon fesur ar gyfer faint o bobl sy'n byw mewn ardal. Mae hyn yn amrywio ledled y Sir ac mae'r dwysedd yn uwch yn yr ardaloedd trefol nag yn yr ardaloedd gwledig ac yn achos Sir Gaerfyrddin mae cyfanswm arwynebedd y tir yn 2370km². Mae hyn yn golygu mai dyma'r Awdurdod Lleol trydydd mwyaf o ran arwynebedd yng Nghymru. Fodd bynnag, y dwysedd cyfartalog ar gyfer Sir Gaerfyrddin yw 78.3 person am bob cilomedr sgwâr, sef y dwysedd pumed lleiaf yng Nghymru. Mae hyn yn sylweddol is na chyfartaledd Cymru, sef 150.1 person am bob cilomedr sgwâr⁸⁰. Mae tair prif dref yn Sir Gaerfyrddin sy'n chwarae rôl ganolog wrth galon Ardaloedd Twf y Cynllun. Mae tair prif dref Llanelli, Caerfyrddin a Rhydaman yn gartref i 25% o boblogaeth y Sir. Mae 60% o'r boblogaeth yn byw mewn ardaloedd gwledig sy'n cwmpasu 53% o'r Sir⁸¹. Caiff 39.3% o'r Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (LSOAs) o fewn Awdurdod Lleol Sir Gaerfyrddin eu dosbarthu

⁸⁰ StatsCymru: <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Population-and-Migration/Population/Density/populationdensity-by-localauthority-year>

⁸¹ Cynllun Llesiant Drafft Sir Gaerfyrddin: <http://www.ysirgaragarem.cymru/media/8286/carms-well-being-plan-final-draft-051017-cymraeg.pdf>

fel "Trefol, dinas a thref" yn nosbarthiad trefol-gwledig 2011 o ddaearyddiaeth ardaloedd bach, dyma'r gyfran uchaf yn Sir Gaerfyrddin. Nid oes gan y Sir unrhyw LSOAs mewn Amddifadedd Dwyd ⁸² (Ffigur 31).

Source: Office for National Statistics

Ffigur 31: Mudo rhwng Sir Gaerfyrddin a gweddill y DU yn ôl llif a chyfnod newid ⁸³.

Mudo

Mae'r canlynol yn dangos y rôl y mae mudo yn ei chwarae yn Sir Gaerfyrddin gyda'r mewnfudo o weddill y DU fel rheol yn gwneud iawn am yr allfudo parhaus o safbwynt niferoedd. Mae'r canlynol yn dangos y patrwm mudo rhwng 2007 a 2020 (Tabl 7 ac 8).

Tabl 7: Mudo rhwng Sir Gaerfyrddin a gweddill y DU yn ôl llif a chyfnod newid ⁸⁴.

Cyfnod	Mewnfudo (+)	Allfudo (-)	Mudo Net (-/+)
2006 i 2007	6780	5250	1540
2007 i 2008	6190	5180	1010
2008 i 2009	5920	5520	400
2009 i 2010	5690	5490	200
2010 i 2011	6020	5190	820
2011 i 2012	6472	6001	471
2012 i 2013	6220	5881	339
2013 i 2014	6286	6078	208
2014 i 2015	6318	5768	550

⁸² <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Community-Safety-and-Social-Inclusion/Welsh-Index-of-Multiple-Deprivation/Deep-rooted-Deprivation/Isoasindeeprooteddeprivation>

⁸³ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Population-and-Migration/Migration/Internal/migrationbetweenwalesandrestofuk-by-localauthority-flow-periodofchange>

⁸⁴ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Population-and-Migration/Migration/Internal/migrationbetweenwalesandrestofuk-by-localauthority-flow-periodofchange>

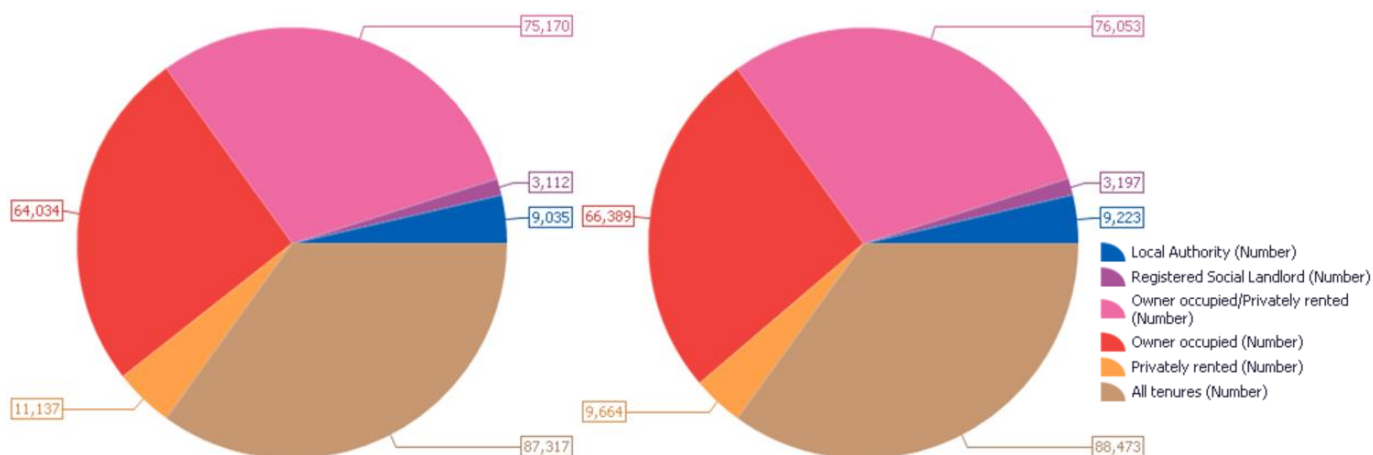
2015 i 2016	6702	6080	622
2016 i 2017	6931	6047	884
2017 i 2018	7241	5672	1569
2018 i 2019	7409	5919	1490
2019 i 2020	6609	4847	1762
Cyfanswm dros 14 mlynedd	90788	78923	11865

Tabl 8: Oedran - mudo o fewn Sir Gaerfyrddin yn ystod blwyddyn 2019-2020 ⁸⁵.

Oedran	Mewnfudo (+)	Allfudo (-)	Mudo Net (-/+)
0 i 14	785	557	228
15 i 29	2360	2063	297
30 i 44	1235	963	272
2007	1484	790	694
Gwynedd	745	474	271
Cyfanswm 2019-2020	6609	4847	1762

Y Stoc Dai

Mae Ffigur 32 yn dangos yr amcanestyniadau stoc preswylfeydd yn ôl deiliadaeth yn Sir Gaerfyrddin.

Ffigur 32. Amcanestyniadau stoc preswylfeydd yn ôl awdurdod lleol a deiliadaeth. Chwith: 31 Mawrth 2017; Dde: 31 Mawrth 2020 ⁸⁶.

⁸⁵

<https://statswales.gov.wales/Catalogue/Population-and-Migration/Migration/Internal/migrationbetweenwalesandrestofuk-by-localauthority-flow-sex-age>

⁸⁶

<https://statswales.gov.wales/Catalogue/Housing/Dwelling-Stock-Estimates/dwellingstockestimates-by-localauthority-tenure>

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Ni fyddai tir wedi'i neilltuo ar gyfer tai, a phan fyddai cyflenwad tai y CDLI presennol yn dod i ben, byddai datblygu'n digwydd mewn modd tameidiog nad yw wedi'i gydgysylltu. Byddai diffyg addasu i'r newidiadau a ragfynegir mewn poblogaeth a strwythur cymdeithasol, a allai fygwth cydlyniant a llesiant cymunedau a dichonoldeb ysgolion, busnesau a gwasanaethau. Mae'n debygol y byddai datblygiadau tai anghynaliadwy ar safleoedd tir glas yn bell oddi wrth gyfleusterau addysg a gwasanaethau cymunedol presennol, na fyddent yn cael eu gwasanaethu'n dda gan lwybrau cyhoeddus na llwybrau Teithio Llesol, a allai arwain at lai o weithgarwch cymdeithasol a mwy o allgáu cymdeithasol. Mae'n debygol mai ychydig iawn o adfywio fyddai mewn ardaloedd difreintiedig presennol ac mai prin fyddai'r buddion cymunedol cysylltiedig â datblygiadau newydd. Byddai'r ddarpariaeth o ran tai fforddiadwy yn para'n isel ac ni fyddai'r cynnydd yn y galw am dai fforddiadwy, yn enwedig i'r henoed, yn cael ei ateb. Bydd poblogaeth gynyddol yn rhoi pwysau ar y gwasanaethau addysg, a gallai datblygu ar hap olygu na fydd ardaloedd preswyl yn cael eu gwasanaethu gan gyfleusterau addysgol presennol a gallai cyfraniadau gan ddatblygwyr i ariannu darpariaeth olygu na fydd cyfleusterau'n cael eu datblygu ar adeg briodol o'r datblygiad.

11. Y Gymraeg

Mae'r Gymraeg yn chwarae rhan bwysig ym mywyd cymdeithasol, diwylliannol ac economaidd preswylwyr Sir Gaerfyrddin a'i hymwelwyr. Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yw'r ddeddfwriaeth a greodd safonau'r Gymraeg sy'n hyrwyddo ac yn hwyluso'r Gymraeg, ac yn sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru ⁸⁷. Dangosodd Cyfrifiad 2011 fod yna 78,048 o siaradwyr Cymraeg ymhlith poblogaeth Sir Gaerfyrddin. Sir Gaerfyrddin sydd â'r nifer fwyaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru ac mae ganddi'r bedwaredd gyfran uchaf o siaradwyr Cymraeg, sef 43.9% (data Cyfrifiad 2011). Ceir amrywiad sylweddol yn niferoedd a chyfrannau siaradwyr Cymraeg ledled Cymru ond ar gyfartaledd mae 29.1% o bobl 3 oed a hŷn yn gallu siarad Cymraeg (Mawrth 2021) ⁸⁸. Yn ystod y cyfnod rhwng Cyfrifiadau 1991, 2001 a 2011, mae canran y siaradwyr Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin wedi gostwng o 54.9% i 43.9%. Yn Sir Gaerfyrddin gwelwyd y gostyngiad ail fwyaf yng nghanran y siaradwyr Cymraeg rhwng 1991 a 2001 sef 4.5% (ail yn unig i Geredigion a welodd ostyngiad o 7.1%). Yn y cyfnod rhwng 2001 a 2011 gwelodd Sir Gaerfyrddin y gostyngiad mwyaf, sef 6.4%.

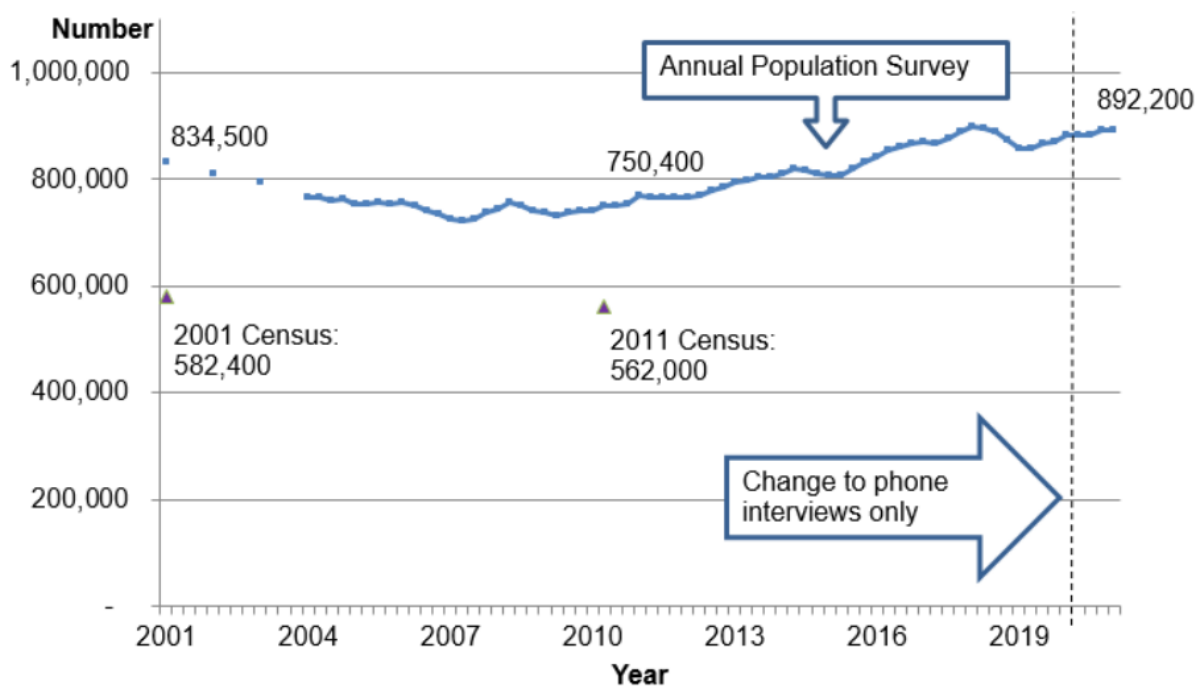
Mae Arolwg 2015 ar y Defnydd o'r Iaith Gymraeg yn cynnwys gwybodaeth fesul awdurdod lleol am sgiliau Cymraeg a'r defnydd ohoni. Mae'r arolwg yn dynodi bod 80,700 o boblogaeth Sir Gaerfyrddin yn dweud eu bod yn gallu siarad Cymraeg. Mae'r ffigur hwn wedi cynyddu ers Cyfrifiad 2011 lle dangoswyd bod 78,048 o'r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg. Nid yw'r lleihad yn y gyfran o siaradwyr Cymraeg ers 1991 yn unigryw i Sir Gaerfyrddin, ac mae'r lleihad mewn siaradwyr Cymraeg yn dueddiad sydd i'w weld ledled Cymru, ond yn enwedig yn yr ardaloedd o Gymru a adnabyddir yn draddodiadol fel cadarnleoedd y Gymraeg ('Y Fro Gymraeg'). Mae ardaloedd eraill yn y cadarnleoedd traddodiadol megis Ynys Môn, Gwynedd a Cheredigion hefyd wedi gweld gostyngiad yn nifer y siaradwyr Cymraeg ac mae Llywodraeth Cymru wedi mynegi pryderon ynghylch cynaliadwyedd yr iaith yn yr ardaloedd Cymraeg traddodiadol hyn. Archwilir llwybrau trosglwyddo iaith yn yr arolwg diwethaf ar y defnydd o'r Gymraeg (Y Gymraeg yn y cartref ac mewn addysg: Gorffennaf 2019 i Fawrth 2020) ⁸⁹. Ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Rhagfyr 2021, adroddwyd gan yr Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth bod 29.5% o bobl 3 oed a hŷn yn gallu siarad Cymraeg. Mae'r rhif hwn yn cyfateb i oddeutu 892,200 o bobl (Ffigur 33). Mae hyn yn 0.4 pwynt canran yn uwch na'r flwyddyn flaenorol (y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Rhagfyr 2020), ac yn cyfateb i oddeutu 9,200 mwy o bobl ⁹⁰.

⁸⁷ <https://www.welshlanguagecommissioner.wales/public-organisations/welsh-language-standards>

⁸⁸ <https://stats.wales.gov.wales/Catalogue/Welsh-Language/Annual-Population-Survey-Welsh-Language>

⁸⁹ <https://gov.wales/welsh-home-and-education-welsh-language-use-survey-july-2019-march-2020-html>

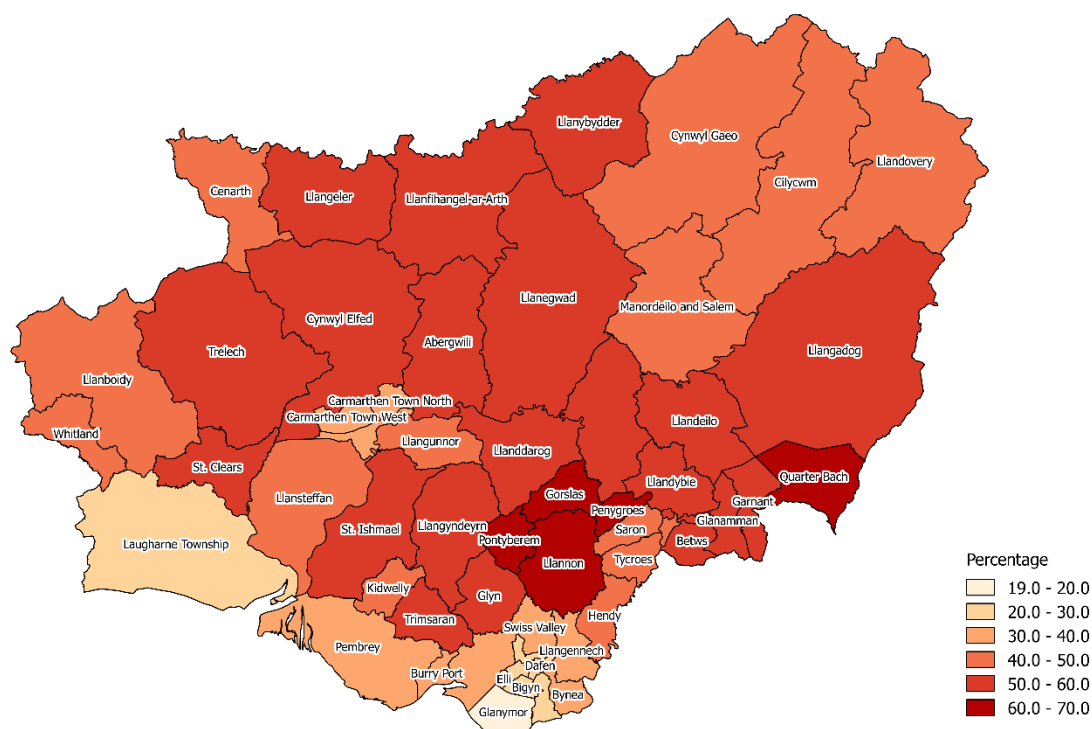
⁹⁰ <https://gov.wales/welsh-language-data-annual-population-survey-2021#:~:text=For%20the%20year%20ending%2031%20December%202021%2C%20the,December%202020%29%2C%20equating%20to%20around%209%2C200%20more%20people.>

Ffigur 33. Nifer y bobl 3 oed a hŷn sy'n gallu siarad Cymraeg, 2001 hyd at fis Rhagfyr 2021 ⁹¹.

Mae cyfran y siaradwyr Cymraeg yn amrywio ar draws Sir Gaerfyrddin. Mae Ffigur 34 yn dangos crynodeb o gyfran y siaradwyr Cymraeg ym mhob Ward etholiadol yn unol â Chyfrifiad 2011. DS: Ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn, nid yw'r data diweddaraf a gasglwyd o'r cyfrifiad diweddaraf wedi'i gyhoeddi eto.

⁹¹<https://gov.wales/welsh-language-data-annual-population-survey-2021#:~:text=For%20the%20year%20ending%2031%20December%202021%2C%20the,December%202020%29%2C%20equating%20to%20around%209%2C200%20more%20people.>

Ffigur 34. Canran y siaradwyr Cymraeg yn ôl ward ⁹².

Mae Strategaeth Gymraeg Llywodraeth Cymru, Cymraeg 2050: Miliwn o Siaradwyr Cymraeg, yn nodi uchelgais y Llywodraeth o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 ⁹³. Lluniwyd amcanestyniad o nifer y siaradwyr Cymraeg 3 oed a hŷn hyd at 2050 fel rhan o'r strategaeth. Yn ogystal â hyn, datblygwyd taflwybr i ddangos un llwybr posibl o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, yn seiliedig ar fwriadau polisi'r strategaeth ⁹⁴.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Mae'r CDLI mabwysiedig yn diffinio Ardaloedd Ieithyddol Sensitif sy'n gymunedau â chyfran sylweddol o siaradwyr Cymraeg lle y bydd cynigion ar gyfer darparu tai a chyflogaeth yn cael yr effaith fwyaf ar fywiogrwydd a hyfywedd yr iaith Gymraeg yn y dyfodol. Mae'r Ardaloedd Ieithyddol Sensitif yn y CDLI yn seiliedig ar Gyfrifiad 2001 ac nid ydynt yn adlewyrchu'r Data Cyfrifiad diweddaraf sy'n dangos dirywiad cyffredinol mewn ardaloedd lle mae cyfran uchel o siaradwyr Cymraeg, yn enwedig yng nghadarnleoedd traddodiadol y Gymraeg. Fodd bynnag, mae cynnydd yn nifer cyffredinol y siaradwyr Cymraeg, yn enwedig plant oedran ysgol. Mae Deddfwriaeth Genedlaethol a Pholisi Cynllunio Cymru yn sicrhau bod effaith datblygiadau ar yr iaith Gymraeg yn cael ei hystyried wrth asesu ceisiadau cynllunio, ond heb y Cynllun ni fyddai unrhyw bolisi lleol sy'n ei gwneud yn ofynnol yn benodol i ddatblygwyr ystyried effaith cynigion penodol yn yr ardaloedd o'r sir lle mae'r Gymraeg yn rhan bwysig o wead cymdeithas.

⁹²<https://statswales.gov.wales/Catalogue/Welsh-Language/Census-Welsh-Language/welshspeakers-by-ediv-2011census>

⁹³ <https://gov.wales/cymraeg-2050-welsh-language-strategy>

⁹⁴ <https://statswales.gov.wales/Download/File?fileId=539>

12. Iechyd a Llesiant

Adolygiad o Asesiad Llesiant Sir Gaerfyrddin 2017

Sir Gaerfyrddin yw'r sir drydedd waethaf yng Nghymru ar gyfer lefelau gordewdra yn ystod plentyndod, ac mae 30.7% o blant bach 4-5 oed dros bwysau neu'n ordew, sydd bron i 5 pwynt canran yn uwch na chyfartaledd Cymru sef 26.2%. Awgryma amcanestyniadau y bydd cynnydd yn y dyfodol o ran tueddiadau gordewdra yn ystod plentyndod, gyda'r ffigurau'n dangos mai bechgyn rhwng 2 a 15 oed sy'n wynebu'r risg fwyaf. Mae cysylltiad cryf rhwng gordewdra yn ystod plentyndod a gordewdra pan fydd rhywun yn oedolyn, ac mae llawer o'r problemau iechyd cronig cysylltiedig megis diabetes Math 2 a chlefyd coronaidd y galon hefyd yn debygol o barhau i gynyddu yn y dyfodol, gan beri bygythiad i lesiant plant nawr ac yn nes ymlaen mewn bywyd.

Mae gordewdra'n fwy cyffredin mewn cymunedau difreintiedig, ac mae ymchwil Ewropeaidd yn awgrymu ei fod yn fwy cyffredin mewn ardaloedd gwledig, er bod ymchwil yn y DU heb ganfod unrhyw gysylltiad arwyddocaol. Fodd bynnag, mae rhywfaint o dystiolaeth fod pobl sy'n ymwneud â'r amgylchedd naturiol yn llai tebygol o fod dros bwysau. O gofio'r asedau naturiol helaeth sydd gan Sir Gaerfyrddin, a'r effeithiau cadarnhaol ychwanegol ar lesiant seicolegol a diwylliannol y mae'r amgylchedd yn eu cynnig, gall hyrwyddo cyfleoedd i ymwneud â'r amgylchedd naturiol fod yn rhywbeth a all helpu i wella llesiant.

Ffordd sylfaenol o fynd i'r afael â gordewdra yw cael plant i wneud gweithgarwch corfforol. Roedd asesiadau gweithgarwch o ran plant ysgol gynradd yn dangos mai bod yn gorfforol egniol oedd y ffactor pwysicaf ond un ar gyfer llesiant cadarnhaol plant 6 – 11 oed; cysylltiadau â pherthnasau a ffrindiau oedd y pwysicaf. Nododd arolwg 2015 o chwaraeon ysgol Sir Gaerfyrddin lefelau uchel tebyg o weithgarwch mewn chwaraeon, sy'n awgrymu cysylltiad cadarnhaol â gweithgarwch corfforol. Yn yr Asesiad o Ddigonolrwydd Cyfleoedd Chwarae Sir Gaerfyrddin dywedodd 90% o'r plant fod chwarae yn gwneud iddynt deimlo'n hapus ac roedd 49% wedi dweud bod chwarae'n gwneud iddynt deimlo'n egniol.

Nodir bod yna brofiadau amrywiol ar gael i bobl ifanc drwy gydol llencyndod, wrth i chwilfrydedd a chyfleoedd gyfarfod, ac nad ydynt oll yn rhoi bod i ganlyniadau neu effeithiau cadarnhaol o ran llesiant. Nodir mai'r achosion uchaf o bobl ifanc yn ysmegu o leiaf unwaith yr wythnos ar hyn o bryd yn Sir Gaerfyrddin oedd 8 y cant o fechgyn ym mlwyddyn 9 ac 19 y cant o ferched ym mlwyddyn 11. Roedd ysmegu ymysg bechgyn yn fwy cyson yn ystod eu cyfnod yn yr ysgol uwchradd. Hefyd roedd dros draean y merched 14-16 oed wedi rhoi cynnig ar sigarennau electronig, sef y nifer uchaf o blith myfyrwyr. Er bod yna bryder cenedlaethol wedi bod ynghylch lefelau troseddau a digwyddiadau cysylltiedig ag alcohol sy'n cynnwys pobl ifanc, mae Sir Gaerfyrddin wedi gweld gostyngiad cyson mewn nifer digwyddiadau o'r fath y rhoddwyd gwybod amdanynt o 87 yn 2014 i 49 yn 2016. O fis Ionawr hyd at fis Tachwedd 2016, roedd troseddwr dan 18 oed yn gysylltiedig ag 16% o droseddau yn ymwneud â chyffuriau yn Sir Gaerfyrddin, ac roedd y mwyafrif o'r troseddau (102) mewn perthynas â meddiant ar ganabis.

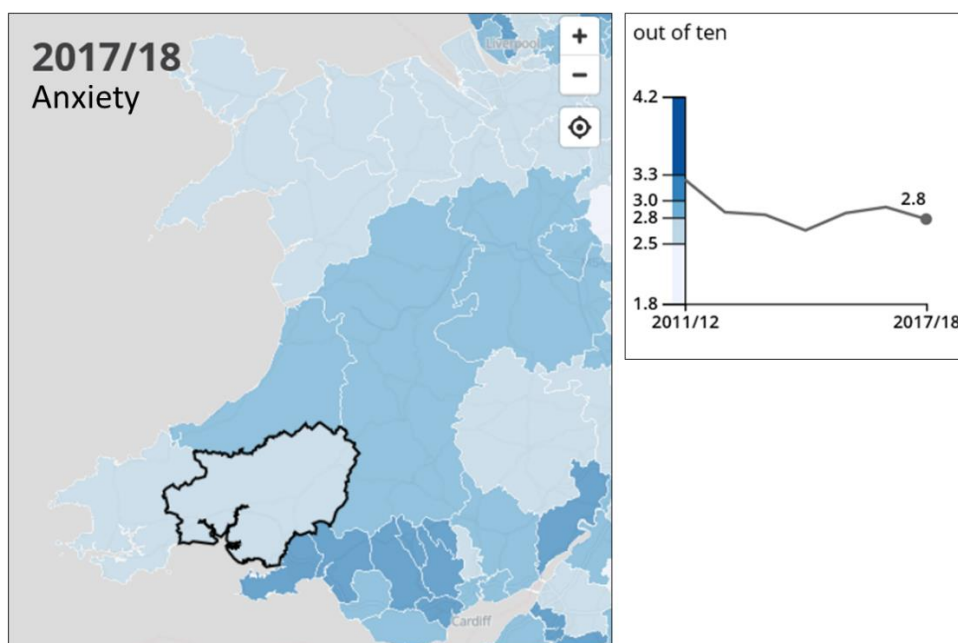
Mae 28% o oedolion Sir Gaerfyrddin yn dioddef yn sgil problemau iechyd meddwl, sydd ychydig yn uwch na chyfartaledd Cymru sef 26%. Gall llesiant seicolegol ac emosiynol gwael fod yn rhwystr i gyfranogi'n llawn i gymdeithas. Er enghraifft, gall pethau fel diffyg hyder, gorbryder, blinder llethol a stigma gyfyngu ar allu unigolyn i ryngweithio ag eraill neu ddod o hyd i waith. Dywedir bod iechyd yn cael effaith sylweddol ar lesiant. Mae Cyfrifiad 2011 yn dynodi bod 16% o drigolion Sir Gaerfyrddin yn disgrifio eu hiechyd fel 'gweddol', 6% fel 'gwael' a 2% fel 'gwael iawn'. Rhoddodd arolwg 2017 ragor o sylw i hyn drwy edrych ar effeithiau a chanfod, o blith y rhai â phroblem iechyd oedd yn effeithio ar eu llesiant, fod 64% yn dweud 'nad oeddent yn gallu gwneud y pethau roeddent yn eu mwynhau'. Dywedodd 41% fod angen cymorth arnynt i ymdopi o ddydd i ddydd neu eu bod yn dibynnu ar gymorth, a dywedodd 32%

fod eu hiechyd yn 'rhoi straen ar eu perthnasoedd personol.' Yn 2013, roedd 2,783 o drigolion 65 oed a hŷn Sir Gaerfyrddin wedi cael diagnosis o ddementia. Erbyn 2030, rhagwelir y bydd y nifer hwn yn cynyddu i 4,371, sef cynnydd o 1,588 (57%), yn unol â chyfartaledd Cymru.

Er bod cyfradd disgwyliad oes yn Sir Gaerfyrddin yn unol â chyfartaledd Cymru, mae bwlch sylweddol o 18.5 mlynedd rhwng y rhai o'r ardaloedd lleiaf a mwyaf difreintiedig. Yn yr un modd, yn ogystal â chyfraddau marwoldeb babanod, mae marwolaeth cyn pryd (dan 75 oed) yn llawer mwy cyffredin mewn cymunedau difreintiedig. Mae hyn yn arbennig o wir yn achos dynion, y mae eu cyfradd farwolaeth cyn pryd 33% yn uwch na'r rheiny o gymunedau mwy cyfoethog. Mae hyn yn dangos effaith amddifadedd ar lesiant corfforol drwy gydol oes. Roedd yr ymatebion i'r arolwg asesu yn dynodi mai iechyd da yw'r ffactor pwysicaf o ran bod yn hapus ac yn fodlon ar fywyd yn gyffredinol. Roedd bron 8 ym mhob 10 (79%) ymatebwr yn dweud ei fod yn bwysig nawr ac roedd 61% yn credu y byddai'n bwysig iddynt yn y dyfodol.

Ers 2011, mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol wedi gofyn cwestiynau llesiant personol i oedolion 16 oed a hŷn yn y DU er mwyn deall yn well sut maen nhw'n teimlo am eu⁹⁵ bywydau. Y cwestiynau llesiant yw: Ar y cyfan, pa mor fodlon ydych chi ar eich bywyd y dyddiau hyn?; Yn gyffredinol, i ba raddau rydych chi'n teimlo bod y pethau chi'n eu gwneud yn eich bywyd yn werth chweil?; Yn gyffredinol, pa mor hapus oeddech chi'n teimlo ddoe?; Yn gyffredinol, pa mor bryderus oeddech chi'n teimlo ddoe?.

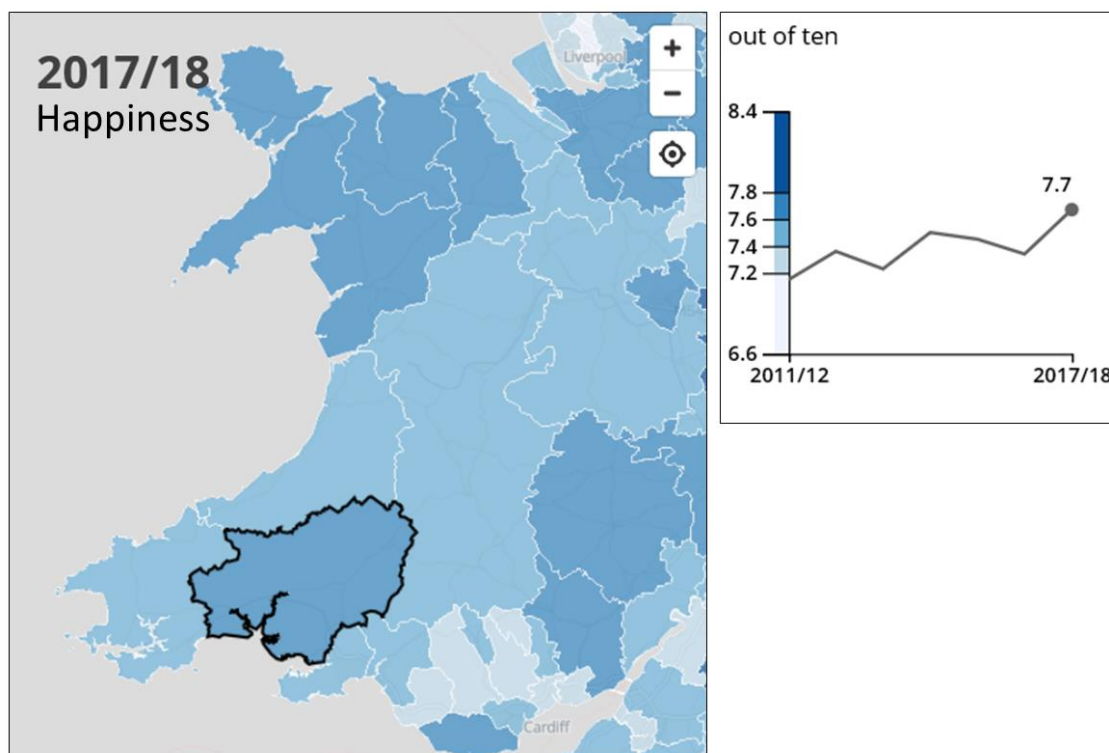
Gofynnir i bobl ymateb ar raddfa o 0 i 10, lle mae 0 yn golygu "dim o gwbl" ac mae 10 yn golygu "yn gyfan gwbl". Yn Sir Gaerfyrddin mae canlyniadau arolwg 2017/18 yn dangos bod ymatebion cyfartalog o ran gorbryder wedi gostwng o 3.2 yn 2011/12 i 2.8 yn 2017/18 (Ffigur 35). Dangoswyd bod hapusrwydd wedi cynyddu dros yr un cyfnod o 7.2 i 7.7 (Ffigur 36). Caiff y duedd hon ei hadleisio gan fodlonrwydd bywyd (7.3 i 7.7) (Ffigur 37) a theimlo bod pethau'n werth chweil mewn bywyd (7.6 i 7.9) (Ffigur 38) dros yr un cyfnod.

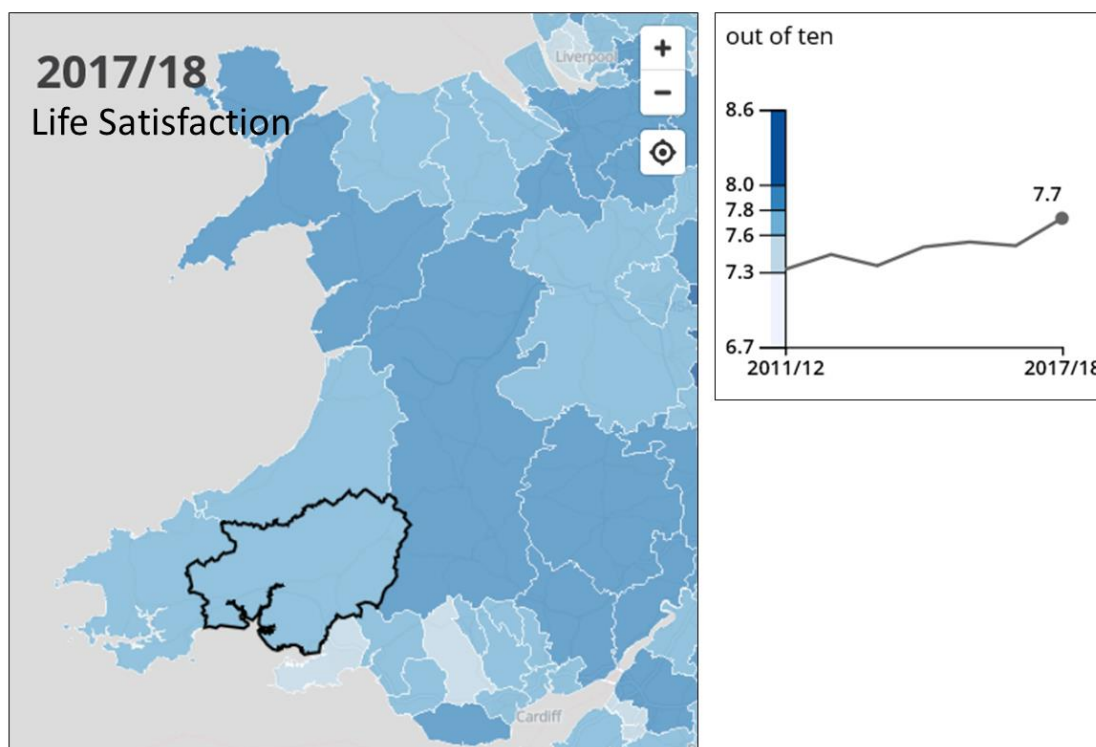
Ffigur 35. Map Llesiant Personol o ymatebion i'r cwestiwn 'Ar y cyfan, pa mor bryderus oeddech chi'n teimlo ddoe?' gan ddangos cyfartaleddau a bwysolwyd ym Mawrth 2018

95

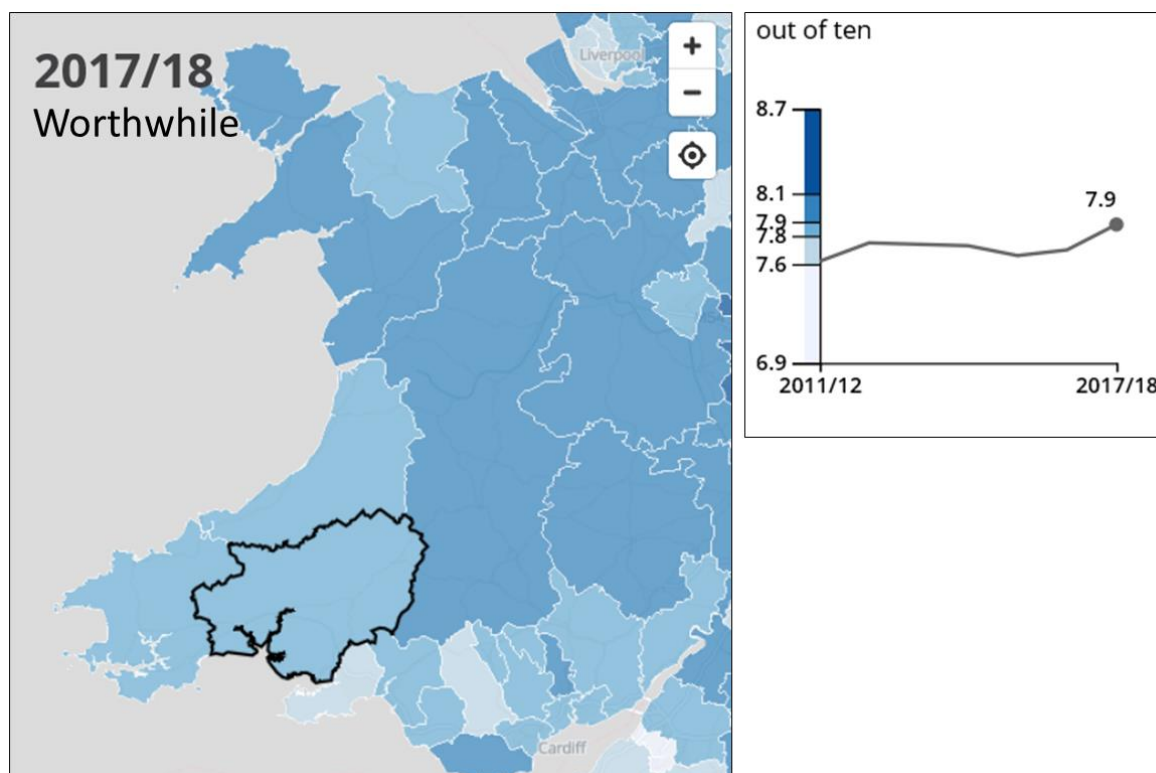
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/bulletins/measuringnationalwellbeing/july2017tojune2018>

Ffigur 36. Map Llesiant Personol o ymatebion i'r cwestiwn 'Ar y cyfan, pa mor hapus oeddech chi'n teimlo ddoe?' gan ddangos cyfartaleddau a bwysolwyd ym Mawrth 2018

Ffigur 37. Map Llesiant Personol o ymatebion i'r cwestiwn 'Ar y cyfan, pa mor fodlon ydych chi ar eich bywyd y dyddiau hyn?' gan ddangos cyfartaleddau a bwysolwyd ym Mawrth 2018

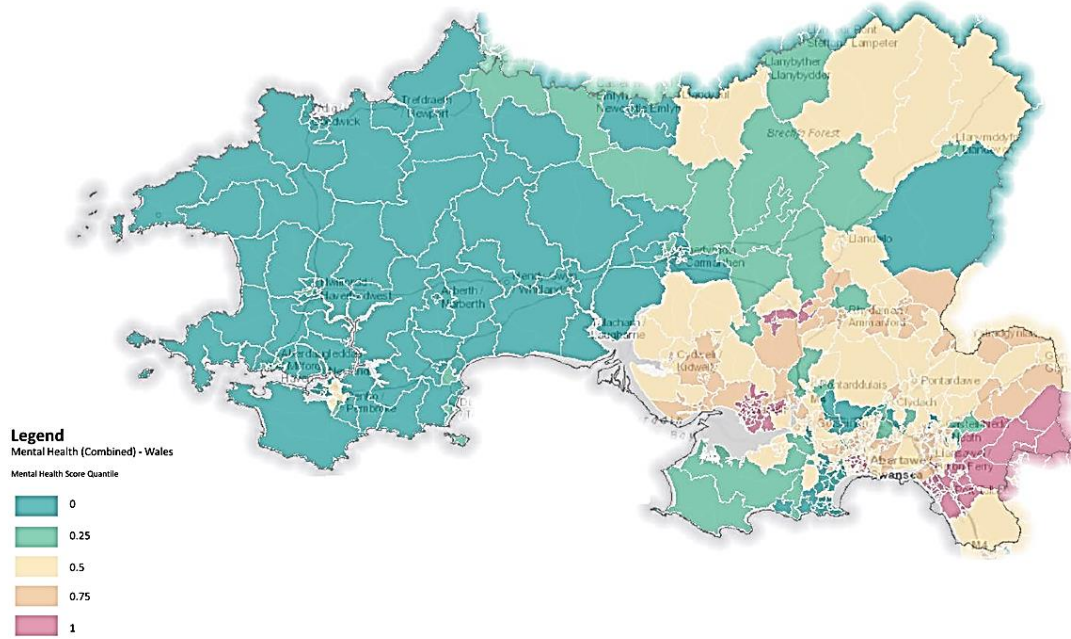

Ffigur 38. Map Llesiant Personol o'r ymatebion i'r cwestiwn 'Ar y cyfan, i ba raddau rydych chi'n teimlo bod y pethau chi'n eu gwneud yn eich bywyd yn werth chweil? gan ddangos cyfartaleddau a bwysolwyd ym Mawrth 2018

Datganiad Ardal y De-orllewin – Iechyd Meddwl

Mae datganiad ardal y de-orllewin yn nodi rhaniad clir o ran iechyd meddwl rhwng Sir Benfro, lle mae'r rhan fwyaf o'r Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Is yn y chwintel sgôr isaf (0-0.25), Gorllewin/Canolbarth Sir Gaerfyrddin, lle mae'r rhan fwyaf o'r Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Is yn y chwintel sgôr canolig (0.5-0.75), a Gogledd/De-ddwyrain Sir Gaerfyrddin, De-orllewin Abertawe, a De-ddwyrain Castell-nedd Port Talbot, lle mae'r rhan fwyaf o'r Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Is yn chwintel 1 sydd â'r sgôr uchaf. Mae adroddiadau ar iechyd meddwl wedi amlygu perthynas gref rhwng lefelau isel o iechyd meddwl a lefelau uchel o amddifadedd. Mae ymchwil ar ffactorau iechyd meddwl gwael hefyd wedi amlygu bod amddifadedd personol goddrychol yn ffactor dylanwadol ar iechyd meddwl lefel isel. Mae'r astudiaethau hyn hefyd wedi dod o hyd i gydberthynas negyddol rhwng lefelau uchel o amddifadedd personol goddrychol a lefelau isel o addysg, enillion aelwyd a chymorth cymdeithasol. Mae'r astudiaethau hefyd wedi dangos bod cydberthynas rhwng lefelau isel o iechyd meddwl a ffactorau eraill, megis lefelau isel o ryddid i wneud penderfyniadau, cymorth cymdeithasol yn eich swydd, a diffyg mynediad at fannau gwyrdd. Mae'r ffactorau hyn yn amlycach mewn ardaloedd mwy difreintiedig, o gymharu ag ardaloedd llai difreintiedig (Ffigur 39).

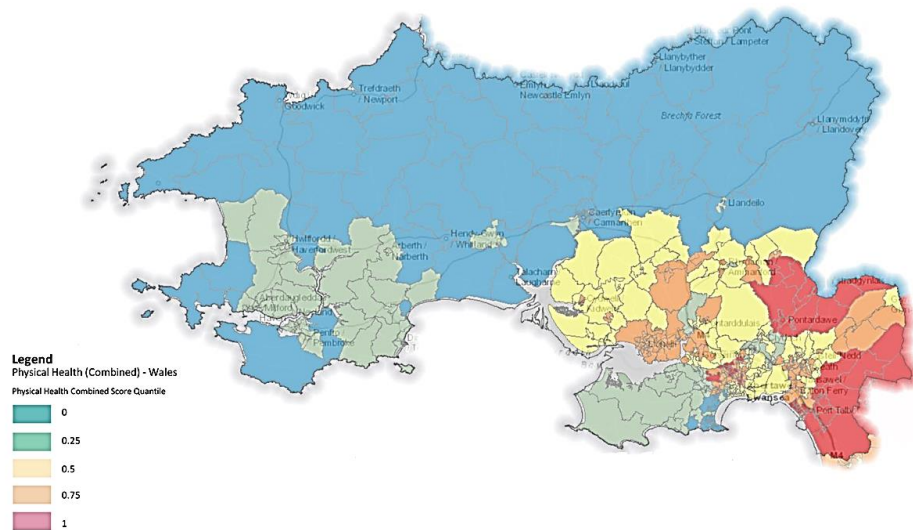

Ffigur 39. 2 Cwintel Sgôr Iechyd Meddwl ar gyfer Ardal y De-orllewin. Ffynhonnell Datganiad Ardal y De-orllewin, Cyfoeth Naturiol Cymru.

Datganiad ardal y De orllewin - Iechyd Corfforol

Mae mapiau ar gyfer sgoriau iechyd meddwl a sgoriau iechyd corfforol yn dilyn tueddian tebyg. Fodd bynnag, gellir gweld un gwahaniaeth mawr rhwng sgoriau iechyd meddwl a chorfforol yng ngogledd yr ardal, rhwng Llanymddyfri, Fforest Brechfa a Llanymbydder, lle mae dau o Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Is a sgoriodd yn y chwintel uchaf ar gyfer iechyd meddwl, bellach yn sgorio yn y chwintelau isaf 0 a 0.25-ar gyfer sgôr iechyd corfforol. Ni ellir gweld dim gwahaniaeth rhwng sgoriau iechyd meddwl a sgoriau iechyd corfforol, ac ymddengys fod y ddwy sgôr yn cyfateb i'w gilydd, fel yr awgrymir yn yr astudiaethau a grybwyllwyd yn gynharach (Ffigur 40).

Ffigur 40. Chwintel Sgôr Iechyd Corfforol ar gyfer Ardal y De-orllewin. Ffynhonnell Datganiad Ardal y De-orllewin, Cyfoeth Naturiol Cymru.

Rhesymau posibl dros iechyd corfforol is. Mae'r ffactorau posibl ar gyfer sgoriau mor isel yn cynnwys cyfran uwch o boblogaeth hŷn (55+ oed) yn Sir Benfro, o gymharu â'r tri awdurdod lleol arall, a Chymru gyfan. Mae astudiaethau wedi dangos bod morbidrwydd a phresenoldeb problemau iechyd corfforol yn amlycach yn y boblogaeth 64+ oed, ac wedi cynyddu dros amser. Mae ffactorau eraill yn cynnwys diffyg mynediad at fannau gwyrdd, ac eithrio gwledig yn gysylltiedig ag amddifadedd 'mynediad at wasanaeth.'

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Ni fyddai tir wedi'i neilltuo ar gyfer tai, a phan fyddai cyflenwad tai y CDLI presennol yn dod i ben, byddai datblygu'n digwydd mewn modd tameidiog nad yw wedi'i gydgysylltu. Byddai diffyg addasu i'r newidiadau a ragfynegir mewn poblogaeth a strwythur cymdeithasol, a allai fygwth cydlyniant a llesiant cymunedau. Mae'n debygol y byddai datblygiadau tai anghynaliadwy ar safleoedd yn bell oddi wrth gyfleusterau iechyd presennol, darpariaeth manau agored a gwasanaethau cymunedol. Hefyd ni fyddai unrhyw ystyriaeth ychwaith i fynediad at lwybrau Teithio Llesol a allai arwain at lai o weithgarwch corfforol. Bydd poblogaeth gynyddol yn rhoi pwysau ar y gwasanaethau iechyd a llesiant, a gallai datblygu ar hap olygu na fydd ardaloedd preswyl yn cael eu gwasanaethu gan gyfleusterau presennol a gallai cyfraniadau gan ddatblygwyr i ariannu darpariaeth olygu na fydd cyfleusterau'n cael eu datblygu ar adeg briodol o'r datblygiad.

13. Addysg a Sgiliau

Adolygiad o Asesiad Llesiant Sir Gaerfyrddin 2017

Awgryma ymchwil gan y Sefydliad Addysg fod mynychu lleoliad cyn-ysgol da ac ysgol gynradd dda yn gallu cael mwy o effaith ar gynnydd academaidd plant na'u rhywedd neu eu cefndir teuluol. Mae tri chwarter (76%) ysgolion cynradd Sir Gaerfyrddin wedi'u dynodi'n ysgolion "gwyrdd" (y rhai sy'n perfformio orau yng Nghymru) neu "felyn" (effeithiol) o dan Gynllun Categorioreiddio Ysgolion Llywodraeth Cymru, ac nid oes yr un yn y categori coch (angen gwella). Roedd 87% o blant wedi cyflawni'r deilliannau disgwyliedig yn y Cyfnod Sylfaen ac 89% yng Nghyfnod Allweddol Dau. Mae astudiaethau wedi dangos bod llesiant emosiynol a sgiliau talu sylw da yn ffactorau pwysig o ran cynnydd academaidd ar lefel ysgol gynradd ac i'r dyfodol. Sir Gaerfyrddin yw'r awdurdod sy'n perfformio seithfed orau yng Nghymru o ran disgyblion sy'n cael o leiaf 5 TGAU A*-C. Fodd bynnag, mae cryn wahaniaeth o hyd rhwng perfformiad disgyblion sy'n gymwys i gael Prydau Ysgol am ddim a'r garfan gyffredinol. Yn yr un modd, dim ond 46% o'r Plant sy'n Derbyng Gofal oedd yn ennill yr un cymwysterau. Mae hyn yn amlygu'r effaith negyddol bosibl a gaiff amgylchiadau cymdeithasol-economaidd gwael a/neu amgylchiadau anodd mewn plentyndod ar ddeilliannau person ifanc. Ar hyn o bryd nid oes gan 12.5% o boblogaeth oedran gwaith Sir Gaerfyrddin gymwysterau, ond yn ystod y tair blynedd diwethaf nid oes dim plant wedi gadael addysg orfodol, hyfforddiant na dysgu seiliedig ar waith heb gymhwyster allanol cymeradwy yn Sir Gaerfyrddin. Er hyn, cofnodwyd bod 69 o'r rhai oedd wedi gadael ysgol ym mlwyddyn 11 yn 2016 heb fod mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant, sy'n gynnydd o 0.4% ar y flwyddyn flaenorol. Mae hyn yn dangos pwysigrwydd cysylltu addysg â gofynion y farchnad lafur leol; gellir cael manylion am hynny yng Nghynllun Cyflogaeth a Sgiliau Rhanbarthol 2016.

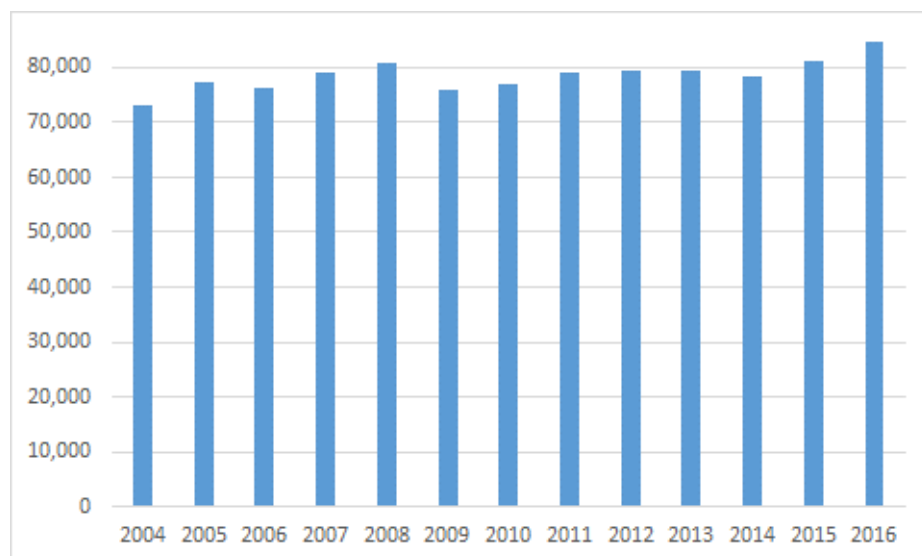
Mae cadw pobl ifanc yn sylfaenol hanfodol i economi gynaliadwy ac i gymunedau. Fodd bynnag, roedd mwy o bobl ifanc 15 – 29 oed wedi gadael Sir Gaerfyrddin nag oedd wedi symud i mewn iddi yn 2014-15, er gwaethaf campysau prifysgol ac addysg bellach y sir. Gallai hyn fod yn rhannol o achos synnwyr o ddiffyg cyfleoedd i bobl ifanc gael swyddi addas yn y sir, a glustnodwyd drwy'r arolwg asesu. Roedd 50% o'r ymatebwyr rhwng 16 a 24 oed yn anghytuno bod cyfleoedd swyddi addas iddynt yn yr ardal leol. Mynegodd y bobl ifanc oedd yn rhan o Fforwm y Cyngor leuencid ddyhead i weld rhagor o brentisiaethau a chwmnïau yn croesawu pobl ifanc gyda golwg ar eu datblygu a'u hyfforddi. Mae hyn yn pwysleisio pwysigrwydd creu swyddi sy'n gynaliadwy, blaengar ac o safon yn Sir Gaerfyrddin er mwyn cadw a denu pobl ifanc i'r sir, ac sy'n cydnabod nad yw dysgu a datblygu yn dod i ben pan fydd rhywun yn gadael yr ysgol.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Bydd poblogaeth gynyddol yn rhoi pwysau ar y gwasanaethau addysg, a gallai datblygu ar hap olygu na fydd ardaloedd preswyl yn cael eu gwasanaethu gan gyfleusterau addysgol presennol a gallai cyfraniadau gan ddatblygwyr i ariannu darpariaeth olygu na fydd cyfleusterau'n cael eu datblygu ar adeg briodol o'r datblygiad.

14. Economi

Yn 2016 roedd 84,700 o bobl yn gyflogedig yn Sir Gaerfyrddin. Dyma'r ail flwyddyn yn olynol i'r cyfanswm godi gan 4% o gymharu â'r flwyddyn flaenorol. Dangosir y duedd o ran y cyfanswm sydd mewn gwaith yn Ffigur 41.

Ffigur 41. Tueddiadau Cyflogaeth 2004 – 2016. Ffynhonnell: Astudiaeth Anghenion Cyflogaeth Sectorol Sir Gaerfyrddin. Blynnyddoedd gwaelod, Cyflogaeth chwith.

Mae data'r Swyddfa Ystadegau Gwladol ar gyfer 2016 o ran swyddi gweithwyr, a hynny yn ôl diwydiant yn achos Sir Gaerfyrddin a Chymru yn Nhabl 9.

Tabl 9. Swyddi gweithwyr yn ôl diwydiant – Sir Gaerfyrddin a Chymru ⁹⁶

Diwydiant	Sir Gaerfyrddin (%)	Cymru (%)
B : Mwyngloddio a Chwarela	0.0	0.2
C : Gweithgynhyrchu	11.9	11.4
D : Cyflenwi trydan, nwy, ager a thymheru	0.4	0.6
E : Gwasanaethau cyflenwi dŵr; carthffosiaeth, rheoli gwastraff a gwaith adfer	0.4	0.9
F : Adeiladu	6.0	5.5
G : Masnach Gyfanwerthu a Manwerthu; Trwsio Cerbydau Modur a Beiciau Modur	16.4	15.1
H : Cludiant a Storio	3.0	2.9
I : Gweithgareddau Llety a Gweini Bwyd	9.0	8.9
J : Gwybodaeth a Chyfathrebu	1.2	2.3
K : Gweithgareddau Ariannol ac Yswiriant	0.9	2.3
L : Gweithgareddau Eiddo Tirol	1.3	1.6

⁹⁶ <https://www.nomisweb.co.uk/reports/lmp/la/1946157392/report.aspx>

M : Gweithgareddau Proffesiynol, Gwyddonol a Thechnegol	3.0	4.2
N : Gweithgareddau Gweinyddol a Gwasanaethau Ategol	5.2	6.6
O : Gweinyddiaeth Gyhoeddus ac Amddiffyn; Nawdd Cymdeithasol Gorfodol	6.7	6.8
P : Addysg	10.4	10.1
Q : Gweithgareddau Iechyd Dynol a Gwaith Cymdeithasol	19.4	16.1
R : Y Celfyddydau, Adloniant a Hamdden	2.2	2.5
S : Gwasanaethau eraill	1.3	1.5

Yn 2016 roedd dros 30% o'r cyfanswm wedi'u cyflogi yn y sector cyhoeddus (e.e. mewn gweinyddiaeth gyhoeddus, addysg, iechyd a gwasanaethau cymdeithasol). Roedd 8,000 o swyddi (11.9% o'r cyfanswm) yn y sector gweithgynhyrchu ac roedd 11,000 (16.4% o'r cyfanswm) wedi'u cyflogi yn y sectorau cyfanwerthu ac adwerthu. Mae hunangyflogaeth hefyd yn gyfran uchel o'r cyfanswm yn Sir Gaerfyrddin – roedd dros 15,200 o bobl wedi'u categoreiddio fel rhai hunangyflogedig yn 2015 ac yn 2016. Mae'r duedd hon tuag at fusnesau bach neu 'micro' yn cael ei hadlewyrchu yn nata NOMIS y Swyddfa Ystadegau Gwladol. Mae'r ffigwr yn dangos yn glir bod dros 90% o fusnesau / mentrau sector preifat y sir yn cyflogi 9 neu lai o weithwyr. Mae'r ystadegau a gasglwyd am y mathau o fusnesau a geir yn Sir Gaerfyrddin yn dangos mai 'amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota' sydd flaenaf o hyd a bod 28% o'r holl fusnesau yn rhan o'r categori hwn.

Yr Economi Ymwelwyr

5,600 Mae twristiaeth yn un o gydrannau allweddol economi Sir Gaerfyrddin ac mae'n un o'r prif ffynonellau cyflogaeth a refeniw, gan gefnogi dros 5,600 o swyddi cyfwerth ag amser llawn, naill ai'n uniongyrchol neu'n anuniongyrchol, a chynhyrchu refeniw gwerth dros £2369 miliwn i economi'r Sir bob blwyddyn (Adroddiad Tueddiadau STEAM (Scarborough Tourism Economic Activity 2016 ⁹⁷) (Tabl 10).

Tabl 10. Swyddi gweithwyr yn ôl diwydiant – Sir Gaerfyrddin a Chymru ⁹⁸

% Newid o gymharu â 2015 (£oedd 2016)	2.7%
Cyfanswm nifer y diwrnodau ymweld (Miliynau)	5.72
% y newid o gymharu â 2015	1.2%
Nifer y diwrnodau y mae ymwelwyr yn aros (Miliynau)	3.57
% y newid o gymharu â 2015	2.9%
Cyfanswm nifer yr ymwelwyr (Miliynau)	3.08
% y newid o gymharu â 2015	0.1%
Nifer yr ymwelwyr sy'n aros (Miliynau)	0.93
% y newid o gymharu â 2015	3.6%

⁹⁷

[http://rlp.infobasecymru.net/IAS/themes/economy/tourism/scarboroughtourismeconomicactivitymonitor\(steam\)assessment](http://rlp.infobasecymru.net/IAS/themes/economy/tourism/scarboroughtourismeconomicactivitymonitor(steam)assessment)

⁹⁸ <https://www.nomisweb.co.uk/reports/lmp/la/1946157392/report.aspx>

Nifer yr ymwelwyr undydd (Miliynau)	2.15
% y newid o gymharu â 2015	-1.3%
Nifer y swyddi cyfwerth ag amser llawn a gefnogir gan wariant twristiaeth	5,638
% y newid o gymharu â 2015	2.3%

O safbwynt yr heriau twristiaeth i Sir Gaerfyrddin, mae'r Cynllun Rheoli Cyrchfannau yn amlinellu ystod o faterion, gan gynnwys diffyg ystod resymol o gyfleusterau tywydd gwlyb ac adloniant. Mae'r Cynllun Rheoli Cyrchfannau yn amlinellu ystod o gyfleoedd, gan gynnwys y ffaith fod Sir Gaerfyrddin yn lleoliad strategol fel y porth i Orllewin Cymru a bod ganddi botensial fel canolfan dwristiaeth ar gyfer De-orllewin Cymru. Mae'r Cynllun Rheoli Cyrchfannau yn gosod targedau realistig i sicrhau effaith economaidd, gan geisio blaenoriaethu adnoddau prin er mwyn eu defnyddio yn y modd gorau. Mae'n amlinellu rhaglen fesul cam ar gyfer y prosiectau a'r camau gweithredu sydd eu hangen i oresgyn y gwendidau a'r bygythiadau, ac ar yr un pryd yn manteisio ar y cryfderau a'r cyfleoedd i sicrhau twf cynaliadwy mewn twristiaeth. Mae gan y grŵp llywio gyfrifoldebau ac atebolrwydd er mwyn cyflwyno'r 4 blaenoriaeth allweddol:

Beicio - Mae'r farchnad feicio yn tyfu'n gyflym ac wrth i'r galw dyfu, mae Sir Gaerfyrddin yn manteisio trwy ddarparu llwybrau a chyfleusterau newydd ar gyfer ymwelwyr posibl ac mae wedi gwneud datblygiadau arwyddocaol wrth wella'r cyfleoedd ar gyfer beicwyr.

Treftadaeth a Diwylliant - Mae arfordir a chefn gwlad Sir Gaerfyrddin yn llawn treftadaeth a diwylliant.

Sgiliau a hyfforddiant - Fel rhan o Raglen Sgiliau a Datblygu Busnes Twristiaeth De-orllewin Cymru mae Cymdeithas Twristiaeth Sir Gâr yn trefnu ystod eang o weithdai, sesiynau un-i-un a digwyddiadau - sydd i gyd wedi'u teilwra i anghenion diwydiant twristiaeth y rhanbarth.

Digwyddiadau - Mae'r sir yn gweithio'n galed i fynd i'r afael â'r agwedd dymhorol ac annog twristiaeth yn ystod y cyfnodau tawel. Cafodd y gyfran fwyaf o bell ffordd o'r effaith economaidd a nodwyd yn ffigur 2015 STEAM y Sir o £355 miliwn ei chynhyrchu yn ystod misoedd gwyliau brig ym hytrach na'i bod wedi'i gwasgaru dros ddeuddeg mis.

Mae gan dwristiaeth ddimensiwn gofodol yn Sir Gaerfyrddin, gyda'r ardal arfordirol ôl-ddiwydiannol (gan gynnwys mynediad i Lwybr Arfordirol Cymru Gyfan) yn gartref i atyniadau rhanbarthol ar raddfa fwy fel Parc Arfordirol y Mileniwm ac ymhellach yn y mewndir, Cae Rasio Ffos Las ac ardaloedd gwledig y gogledd megis Fforest Brechfa sy'n enwog am weithgareddau awyr agored llai o faint o ansawdd uchel, megis beicio mynydd. Nodwedd ar y de-orllewin (e.e. Pentywyn/Llansteffan) yw'r llety arfordirol a ddarperir yno.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Er mwyn cyflawni amcanion economaidd lleol a rhanbarthol, mae angen newid yn yr economi. Heb y CDLI, byddai cyfraddau twf cyflogaeth presennol yn yr un sectorau yn debygol o barhau heb ymyrraeth gadarnhaol polisiâu sy'n annog twf mewn sectorau gwerth uwch. Yn ogystal, ni fyddai darpariaeth tai yn cael ei chydgyssylltu yn y tymor hir i gefnogi twf cyflogaeth nac i gydlynu darpariaeth newydd o ofod cyflogaeth deniadol gyda seilwaith ategol i ddenu a darparu ar gyfer mewnfuddsoddiad. Byddai hyn yn peryglu amcanion economaidd y Dinas-ranbarth ehangach.

15. Gwead Cymdeithas

Adolygiad o Asesiad Llesiant Sir Gaerfyrddin 2017

O blith 22 awdurdod lleol Cymru, mae gan Sir Gaerfyrddin un o'r niferoedd isaf o hyd o ran troseddau fesul 1,000 o'r boblogaeth, sef 5ed unwaith yn rhagor a chyfradd o 43.78 o droseddau fesul 1,000 o'r boblogaeth. Roedd teimlo'n ddiogel yn cael ei ystyried yn ffactor pwysig iawn ar gyfer llesiant cymdeithasol gan ymatebwr i'r arolwg asesu, gan fod 93% wedi dweud bod teimlo'n ddiogel yn eu cartref yn 'bwysig iawn' i lesiant a bod 89% wedi dweud bod teimlo'n ddiogel yn eu cymuned yn 'bwysig iawn'. Roedd yr arolwg wedi canfod bod perthynas gref rhwng llesiant trigolion a'r amgylchedd o'u hamgylch, er bod union natur y berthynas yn amrywio ar draws grwpiau oedran ac ardaloedd cymunedol o ddarparu cyfleoedd hamdden i ymdeimlad cadarnhaol seicolegol, buddion iechyd, a chysylltiad â threftadaeth a diwylliant, y byddant oll yn cael sylw drwy gydol yr adroddiad hwn. Fodd bynnag, gall natur wledig hefyd beri heriau o safbwynt llesiant megis mynediad i wasanaethau a mynediad digidol, a all effeithio ar lesiant cymdeithasol ac economaidd fel ei gilydd. Gellir dweud bod 36% o aelwydydd y sir gyfan yn byw mewn tlodi yn ôl diffiniad Llywodraeth Cymru o dlodi fel "aelwydydd y mae eu hincwm yn llai na 60% o incwm canolrifol Prydain", sy'n golygu mai lefelau Sir Gaerfyrddin yw'r rhai 8ydd uchaf yng Nghymru. Hefyd, mae mesurau o Fynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019 yn dangos amrywiant sylweddol yn y lefel amddifadedd ar draws ardaloedd cymunedol.

Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2014

Mae MALIC 2014 yn seiliedig ar ddaearyddiaeth fanwl iawn Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is ac yn cynnwys 8 maes: Incwm; Cyflogaeth; Iechyd, Addysg; Tai; Mynediad i Wasanaethau; Amgylchedd Ffisegol; a Diogelwch Cymunedol a chaiff ei gyhoeddi mewn Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is y ceir 112 ohonynt yn Sir Gaerfyrddin. Mae 59 o'r 112 Ardal Cynnyrch Ehangach Haen Is hyn ymhlith yr 50% mwyaf amddifad yng Nghymru. O'r wardiau hynny sydd ymhlith y 10% mwyaf amddifad yng Nghymru, mae 5 yn Sir Gaerfyrddin - sef Ty-isha 2, Bigyn 4, Llwynhendy 3, Glanymôr 4 a Ty-isha 3. Mae mapiau MALIC wedi'u diweddarau yn 2019⁹⁹.

⁹⁹ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Community-Safety-and-Social-Inclusion/Welsh-Index-of-Multiple-Deprivation/WIMD-maps-2019>

Proffiliau Wardiau

Mae Sir Gaerfyrddin yn Sir amrywiol o ran ei phobl a'i daearyddiaeth. Yn hanesyddol, roedd y sir yn cynnwys 58 o wardiau etholiadol gyda 74 o aelodau etholedig. Fodd bynnag, yn dilyn adolygiad sylweddol o ffiniau etholiadau a gynhaliwyd gan y Comisiwn Ffiniau i Gymru, o fis Mai 2022 bydd etholiadau lleol yn y sir yn cynnwys 51 o wardiau a 75 o aelodau etholedig¹⁰⁰. Mae Proffiliau Wardiau Etholiadol a Sirol¹⁰¹ yn crynhoi prif nodweddion y ward ynghyd â gwybodaeth leol werthfawr. Cawsant eu llunio ar sail ystod eang o ffynonellau data, a chânt eu cyflwyno mewn dull cyson er mwyn gallu cymharu ardaloedd, ymchwilio i batrymau a nodi amrywiaethau yn gyflym ac yn hwylus. Mae'r fersiynau diweddaraf o'r proffiliau a gyhoeddwyd ym mis Mai 2021 yn cynnwys nifer o ffynonellau gwybodaeth newydd neu rai wedi'u diweddarau, gan gynnwys:

- Ystadegau Amcangyfrif Poblogaeth Canol Blwyddyn 2019 (Swyddfa Ystadegau Gwladol, ONS)
- Data am nodweddion poblogaeth, cyfansoddiad aelwydydd a statws gweithgarwch economaidd (Cyfrifiad 2011)
- Math o Dai a Daliadaeth (Cyfrifiad 2011)
- Amcangyfrifon Incwm Aelwydydd (data CACI 'Paycheck' 2020)
- Data Ns-SeC (safle economaidd-gymdeithasol yn seiliedig ar alwedigaeth, Cyfrifiad 2011)
- Ystadegau diweddaraf ynghylch y farchnad llafur a budd-daliadau
- Ystadegau Troseddau a Gofnodwyd 2020-2021 (Heddlu Dyfed Powys)

Cyhoeddwyd crynodeb sy'n cynnwys yr uchod ar lefel Sirol gan yr Uned Ymchwil a Gwybodaeth¹⁰².

Tlodi Tanwydd

Dengys gwybodaeth o'r Adran Ynni a Newid Hinsawdd fod 21% o aelwydydd yn Sir Gaerfyrddin heb gysylltiad â'r prif gyflenwad nwy, sydd fel arfer yn cael ei ddefnyddio fel mesur tlosti tanwydd. Mae hyn yn arbennig o gyffredin mewn ardaloedd gwledig o'r Sir. Mewn rhai cymunedau gwledig llai, mwy anghysbell, mae'r ffigur hwn yn cynyddu i 98% o aelwydydd¹⁰³. O ganlyniad, mae preswylwyr gwledig yn aml yn dibynnu mwy ar ffynonellau tanwydd drutach megis olew, sef y prif ffynhonnell danwydd o hyd ar gyfer 20,194 o gartrefi ar draws y sir (Cyfrifiad, 2011) a gall fod yn arbennig o ddrud mewn tai hŷn nad ydynt wedi eu hinswleiddio'n ddigonol. Yn ogystal, mae 1821 o aelwydydd yn Sir Gaerfyrddin heb system gwres canolog (Cyfrifiad, 2011). Yn ogystal â chael effaith niweidiol ar lesiant economaidd, dywedir y gall byw mewn tlosti tanwydd gael effaith niweidiol ar iechyd corfforol ac mae mwyfwy o farwolaethau ychwanegol yn ystod y gaeaf yn digwydd o achos heintiau cardiofasgwlaidd ac anadlol sy'n gysylltiedig yn bennaf â'r oerfel.

Yr Effaith a Ragwelir heb weithredu'r CDLI

Ni fyddai tir wedi'i neilltuo ar gyfer tai, a phan fyddai cyflenwad tai y CDLI presennol yn dod i ben, byddai datblygu'n digwydd mewn modd tameidiog nad yw wedi'i gydgyssylltu. Byddai diffyg addasu i'r newidiadau a ragfynegir mewn poblogaeth a strwythur cymdeithasol, a allai fygwth cydlyniant a llesiant cymunedau a dichonoldeb ysgolion, busnesau a gwasanaethau. Mae'n debygol y byddai datblygiadau tai anghynaliadwy ar safleoedd tir glas yn bell oddi wrth gyfleusterau addysg a gwasanaethau cymunedol presennol, na fyddent yn cael eu

¹⁰⁰ https://www.carmarthenshire.gov.wales/home/council-services/in-my-area/?map=Electoral_Divisions

¹⁰¹ <https://www.carmarthenshire.gov.wales/home/council-democracy/research-statistics/electoral-ward-county-profiles/#.Yz6tutjMI2x>

¹⁰² <https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1224912/county-profile.pdf?v=202103251255350000>

¹⁰³ <https://www.carmarthenshire.gov.wales/media/1212315/rdp-local-development-strategy-summary.pdf>

gwasanaethu'n dda gan lwybrau cyhoeddus na llwybrau Teithio Llesol, a allai arwain at lai o weithgarwch cymdeithasol a mwy o allgáu cymdeithasol. Mae'n debygol mai ychydig iawn o adfywio fyddai mewn ardaloedd difreintiedig presennol ac mai prin fyddai'r buddion cymunedol cysylltiedig â datblygiadau newydd. Byddai'r ddarpariaeth o ran tai fforddiadwy yn para'n isel ac ni fyddai'r cynnydd yn y galw am dai fforddiadwy, yn enwedig i'r henoed, yn cael ei ateb. Bydd poblogaeth gynyddol yn rhoi pwysau ar y gwasanaethau addysg, a gallai datblygu ar hap olygu na fydd ardaloedd preswyl yn cael eu gwasanaethu gan gyfleusterau addysgol presennol a gallai cyfraniadau gan ddatblygwyr i ariannu darpariaeth olygu na fydd cyfleusterau'n cael eu datblygu ar adeg briodol o'r datblygiad.

16. Ffynonellau Gwybodaeth Sylfaenol

Mae'r tablau isod yn rhestru'r ffynonellau gwybodaeth y cyfeirir atynt i lywio'r llinell sylfaen. Ymgynghorwyd â swyddogion cynllunio i sicrhau bod yr holl ffynonellau gwybodaeth wedi'u hystyried, ochr yn ochr â'r rhai oedd yn gyfrifol am gynnal yr Arfarniad Cynaliadwyedd. O fewn Tabl 11, mae'r rhan gyntaf yn cynnwys ffynonellau sy'n rhoi sylw i nifer o feysydd (cyffredinol), ond mae'r ffynonellau cyn hyn yn rhoi sylw penodol i bynciau sy'n adlewyrchu'r teitlau uwchben. Mae Tabl 12 yn cyfeirio at y sylfaen wybodaeth a grëwyd yn benodol i helpu i nodi meysydd polisi sy'n datblygu ac i lywio'r polisïau yn y Cynllun yn y ffordd orau.

DS: Roedd cyfeiriadau gwefannau'n gywir ar yr adeg cyhoeddi. Nid yw'r rhestr hon yn hollgynhwysol.

Tabl 11 - Ffynonellau gwybodaeth sylfaenol

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
Cyffredinol	
Comisiwn Dylunio Cymru https://dcfw.org/	Cyhoeddiadau, astudiaethau achos ac adroddiadau ar ystod o bynciau gan gynnwys dylunio cynaliadwy, ynni adnewyddadwy, canllawiau ymarferol ac adroddiad blynyddol. Hefyd wedi llunio siarter Creu Lleoedd (ar y cyd â Phartneriaeth Creu Lleoedd Cymru).
Cyfoeth Naturiol Cymru https://naturalresourceswales.gov.uk/ Gweler hefyd: https://naturalresources.wales/guidance-and-advice/business-sectors/planning-and-development/?lang=en	Canllawiau, datganiadau a chyngor cynllunio ar faterion sy'n ymwneud â'r amgylchedd (e.e., rheoli gwastraff, mapio llifogydd ar gyfer cynllunio/datblygu (TAN15), a bywyd gwyllt a bioamrywiaeth). Cyngor sector busnes ar gyfer coedwigaeth, pysgodfeydd, ffermio, datblygu (gan gynnwys morol), ac addysg. DS: Mae CNC hefyd yn ymgynghorai statudol yn y system gynllunio.
Cyngor Sir Caerfyrddin https://www.carmarthenshire.gov.wales/ Gweler hefyd: https://www.carmarthenshire.gov.wales/home/council-democracy/strategies-and-plans/	Gwefan swyddogol y cyngor sy'n cynnwys strategaethau, cynlluniau perthnasol, adroddiadau blynyddol a pholisïau corfforaethol sydd wedi'u cyhoeddi.
Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig http://www.defra.gov.uk/ Gweler hefyd: https://www.gov.uk/guidance/habitats-regulations-assessments-protecting-a-european-site https://magic.defra.gov.uk/	Gwybodaeth am asesu effaith amgylcheddol, mynediad a hawliau tramwy, cytundebau newid hinsawdd (ar lefel y DU), seilwaith ynni, cynllunio amgylcheddol (gan gynnwys metrig bioamrywiaeth) a rheoli risgiau, rheoli tir (asesiad rheoliadau cynefinoedd) a mwy. Mae MagicMap hefyd yn darparu data geo-ofodol (ar lefel y DU).
Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru https://www.wlga.wales/	Cyhoeddiadau ar bynciau perthnasol (e.e., cymunedau, twf economaidd, tai a chynllunio, trafnidiaeth a gofal cymdeithasol, iechyd ac integreiddio) yng Nghymru.
Legislation.gov.uk https://www.legislation.gov.uk/	Casgliad o ddeddfwriaeth (e.e., Deddfau, Biliau, Offerynnau Statudol) a'i dogfennau esboniadol atodol sy'n berthnasol i Gymru, y DU a'r UE.

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
<p>Gweler hefyd: https://senedd.wales/senedd-business/legislation/</p>	<p>Cynnydd Biliau'r Senedd ochr yn ochr â Deddfau Senedd Cymru sydd wedi cael Cydsyniad Brenhinol.</p>
<p>Lle Geo-Portal http://lle.gov.wales/</p> <p>Gweler hefyd: https://datamap.gov.wales/</p>	<p>Drwy Lywodraeth Cymru a CNC, mae Lle yn hwb ar gyfer data a gwybodaeth sy'n rhoi sylw i ystod o bynciau, gan gynnwys teithio llesol, newid yn yr hinsawdd, amaethyddiaeth, llifogydd, gwarchod safleoedd, priddoedd, treftadaeth, gwastraff a choedwigaeth. O 2022, mae Lle yn cael ei symud i MapDataCymru.</p>
<p>Llywodraeth Cymru https://gov.wales/</p> <p>Gweler hefyd: https://law.gov.wales/</p>	<p>Gwefan genedlaethol swyddogol y llywodraeth sy'n cynnwys canllawiau ynghylch cyfreithiau mewn perthynas â chynllunio, iechyd, a llesiant. Nifer o is-bynciau perthnasol (e.e., rheoli tir, canllawiau ar gyfer gweithwyr proffesiynol)</p> <p>Canllawiau swyddogol ar gyfer cyfraith Cymru.</p>
<p>Cymdeithas Llywodraeth Leol https://www.local.gov.uk/</p>	<p>Cyhoeddiadau ar bynciau perthnasol (e.e., cymunedau, twf economaidd, tai a chynllunio, trafndiaeth a gofal cymdeithasol, iechyd ac integreiddio) (ar lefel y DU).</p>
<p>Swyddfa Ystadegau Gwladol https://www.ons.gov.uk/</p>	<p>Data cymdeithasol (e.e., tueddiadau poblogaeth, data cyfrifiadau) ac economaidd (e.e., chwyddiant, cyflogaeth).</p> <p>Ystadegau ac ymchwil swyddogol ar gyfer y DU.</p>
<p>Y Sefydliad Cynllunio Trefol Brenhinol https://www.rtpi.org.uk/</p>	<p>Cyhoeddiadau ar ymchwil a phynciau cyfredol mewn perthynas â chynllunio.</p>
<p>Sefydliad Materion Cymreig https://www.iwa.wales/</p>	<p>Cyhoeddiadau sy'n cynnwys adroddiadau cwmpasu ar ystod o faterion (e.e., Tirweddu, Datgarboneiddio, Siarter Lleoedd, ac Economaidd)</p>
<p>StatsCymru https://statswales.gov.wales/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/statistics-and-research?lang=en https://www.gov.uk/search/research-and-statistics</p>	<p>Data manwl swyddogol ar Gymru gan gynnwys Arolwg Cenedlaethol Cymru, tai, datblygiad cynaliadwy, a phoblogaeth a mudo.</p> <p>Ystadegau ac ymchwil ar gyfer Cymru.</p>
<p>Yr Archifau Cenedlaethol: Cyfraith Achosion https://www.nationalarchives.gov.uk/</p> <p>Gweler hefyd: https://www.gov.uk/courts-tribunals/planning-court</p>	<p>Cyfraith achosion a phenderfyniadau barnwrol a wnaed gan awdurdodau cynllunio, a heriau eraill i benderfyniadau cynllunio gan gynnwys apeliadau/ceisiadau mewn perthynas â chaniatâd cynllunio, caniatâd datblygu, gorchmynion prynu gorfodol, priffyrdd a hawliau tramwy eraill, a phenderfyniadau o dan ddeddfwriaeth amgylcheddol yr UE.</p>
Datblygu Cynaliadwy	
<p>Comisiwn Seilwaith Cenedalaethol Cymru</p>	<p>Adroddiad blynyddol sy'n rhoi cyngor ar y seilwaith sydd ei angen ar Gymru.</p>

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
https://gov.wales/national-infrastructure-commission-wales	
Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru https://www.futuregenerations.wales/ Gweler hefyd: https://gov.wales/sustainable-development-legislation	Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, Pum Ffordd o Weithio, Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol a Meysydd Blaenoriaeth lle penderfynodd y Comisiynydd mai dynodi adnoddau ychwanegol fyddai orau.
<i>Sefydliad Bwyd ac Amaeth</i> https://www.fao.org/ Gweler hefyd: https://www.fao.org/climate-smart-agriculture-sourcebook/production-resources/module-b7-soil/chapter-b7-1/en/	Ystadegau byd-eang ar ystod y bynciau (e.e., Newid yn yr Hinsawdd, Dangosyddion Nodau Datblygu Cynaliadwy, masnach, buddsoddiad, amaethyddiaeth a chynhyrchu bwyd). Ar gyfer diffinio cysyniadau o ran rheoli priddoedd a thir yn gynaliadwy.
Y Sefydliad Rheoli ac Asesu Amgylcheddol https://www.iema.net/	Corff proffesiynol sy'n cyflenwi adnoddau, offer, gwybodaeth ac ymchwil i'r rhai sydd â diddordeb yn yr amgylchedd a chynaliadwyedd.
Adran Materion Economaidd a Chymdeithasol y Cenhedloedd Unedig - Datblygu Cynaliadwy https://sdgs.un.org/goals	Agenda 2030 ar gyfer Datblygu Cynaliadwy, 17 Nod Datblygu Cynaliadwy, Cynnydd o ran Gweithredu.
Bioamrywiaeth	
Aderyn http://aderyn.lercwales.org.uk/ Gweler hefyd: https://www.lercwales.org.uk/	Mae Aderyn yn system Canolfannau Cofnodi Amgylcheddol Lleol yng Nghymru, wedi'i datblygu a'i chynnal gan y Gwasanaeth Gwybodaeth Bioamrywiaeth. Mapiu dosbarthiad rhywogaethau (yn genedlaethol).
Cymdeithas Ecolegwyr Llywodraeth Leol https://www.alge.org.uk/	Adroddiadau a chyhoeddiadau bioamrywiaeth.
Bartneriaeth Bioamrywiaeth Cymru https://www.biodiversitywales.org.uk/	Adroddiad Partneriaeth Bioamrywiaeth Sir Gaerfyrddin. Amcanion rhanddeiliaid sy'n ymwneud â bywyd gwylt, a rhestr o'r prosiectau cyfredol sy'n cael eu cynnal yn lleol.
Ymddiriedolaeth Cadwraeth Ystumod https://www.bats.org.uk/ Gweler hefyd: https://cdn.naturalresources.wales/media/5436/gpg-3-nrw-approach-to-bats-and-planning-english.pdf	Gwybodaeth sy'n gysylltiedig ag ystumod. Canllawiau ar gynllunio a rhywogaethau ystumod
Cymdeithas Fotanegol Ynysoedd Prydain (BSBI) https://bsbi.org/	Gwybodaeth sy'n gysylltiedig â fflora.
Ymddiriedolaeth Adareg Prydain https://www.bto.org/	Gwybodaeth yn ymwneud ag adar.
Buglife - The Invertebrate Conservation Trust https://www.buglife.org.uk/	Gwybodaeth sy'n gysylltiedig â rhywogaethau di-asgwrn-cefn.
Cymdeithas Cadwraeth Gloynnod Byw https://butterfly-conservation.org/	Gwybodaeth sy'n gysylltiedig â gloynnod byw.
Canolfan Wybodaeth Bioamrywiaeth Gorllewin Cymru	Cofnodion bioamrywiaeth (yn lleol).

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
https://www.wwbic.org.uk/	
Tystiolaeth Cadwraeth https://www.conservationevidence.com/	Adnodd gwybodaeth awdurdodol sy'n cefnogi gwneud penderfyniadau tra'n cynnal/adfer bioamrywiaeth.
Grŵp Llywio Iechyd Coed Cymru https://gov.wales/wales-tree-health-steering-group	Cynghori ar blâu a chlefydau sy'n effeithio ar goed (h.y., Chalara - Clefyd Coed Ynn)
Menter ar Gyfer Cadwraeth Natur Cymru https://www.natureconservation.wales/	Gwybodaeth am rywogaethau gwarchoddedig a phrosiectau gwarchod cynefinoedd. Dolenni cysylltiedig.
Cyd-bwyllgor Cadwraeth Natur https://jncc.gov.uk/ Gweler hefyd: https://www.eea.europa.eu/ds_reso/veuid/MHWUY6J40Z	Cynghori ar gadwraeth natur i lywodraethau'r DU a'r gwledydd datganoledig. Darparu cyngor ar Ddangosyddion Bioamrywiaeth y DU, gwerthuso defnydd tir/Newid Hinsawdd, a monitro rhywogaethau a chynefinoedd. Rhywogaethau a Warchodir gan Ewrop
Ymddiriedolaeth Rhwydwaith Bioamrywiaeth Genedlaethol https://nbn.org.uk/	Cofnodion bioamrywiaeth (DU).
Y Gymdeithas Frenhinol er Gwarchod Adar (RSPB) https://www.rspb.org.uk/	Gwybodaeth yn ymwneud ag adar.
Ansawdd Aer	
Ansawdd Aer Cymru https://airquality.gov.wales/ Gweler hefyd: https://gov.wales/air-pollution https://uk-air.defra.gov.uk/air-pollution/ https://naturalresources.wales/about-us/what-we-do/air-quality/air-quality-modelling-and-risk-assessment-team	Adroddiadau a seminarau cysylltiedig, mapiau, tueddiadau, allyriadau (nwyon tŷ gwydr, Ansawdd Aer Cenedlaethol), Ardaloedd Rheoli Ansawdd Ardal Leol (LAQM). Tîm Modelu ac Asesu Risg Ansawdd Aer o fewn CNC, modelu aer ac asesu risg.
Diogelu'r Amgylchedd - DU https://www.environmental-protection.org.uk/	Elusen sydd wedi cyhoeddi gwybodaeth ac ymchwil ar ansawdd a chynllunio aer, ochr yn ochr â'r materion cysylltiedig ar drafndiaeth, iechyd y cyhoedd a llesiant, ac adolygu deddfwriaethau.
Sefydliad Rheoli Ansawdd Aer https://iaqm.co.uk/	Canllawiau ac adnoddau ar ansawdd aer.
System Gwybodaeth am Lygredd Aer y DU (APIS) https://www.apis.ac.uk/	Cronfa ddata a gwybodaeth am lygryddion a'u heffaith ar gynefinoedd a rhywogaethau.
Ffactorau Hinsoddol	
Adnodd Gwybodaeth Aer (AIR) y DU https://uk-air.defra.gov.uk/	Crynodeiadau o lygryddion aer, ymchwil, a modelu. Ardaloedd Rheoli Ansawdd Aer.
Pwyllgor Newid Hinsawdd https://www.theccc.org.uk/	Cyhoeddiadau yn ymwneud ag asesu risgion o ran Newid yn yr Hinsawdd, Sero Net, cyllideb garbon, adroddiadau penodol i Gymru, a mwy.

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
Climate Cymru https://climate.cymru/	Gwybodaeth sy'n hyrwyddo eiriolaeth cynghorau lleol, a byd natur Cymru fel ateb tuag at Newid yn yr Hinsawdd.
Panel Rhynglywodraethol ar Newid yn yr Hinsawdd (IPCC) https://www.ipcc.ch/ Gweler hefyd: https://gov.wales/climate-change	Yr IPCC yw corff y Cenhedloedd Unedig ar gyfer asesu'r wyddoniaeth sy'n gysylltiedig â newid hinsawdd. Adroddiadau synthesis, papurau technegol, a deunyddiau eraill sy'n arwain y byd sy'n cynnwys rhagamcanion yn y dyfodol (a tebygolrwydd), effeithiau a risgiau, a mesurau/targedau sydd eu hangen, a mwy. Polisi a chanllawiau Llywodraeth Cymru ar Newid Hinsawdd.
Rhestr Allyriadau Atmosfferig Cenedlaethol (NAEI) y DU https://naei.beis.gov.uk/	Rhestrau Nwyon Tŷ Gwydr, data allyriadau'r DU, gwybodaeth am lygryddion a thueddiadau pwysig.
Dŵr	
Afonydd Cymru https://afonyddcymru.org/	Sefydliad ymbarél sy'n cynrychioli ymddiriedolaethau afonydd yng Nghymru
Arolwg Daearegol Prydain https://www.bgs.ac.uk/	Dalgylch (sefydlogrwydd dalgylch) a lefel is-ddalgylch (potensial dŵr llifo daearegol, morffoleg, safleoedd dynodedig, lle ar gyfer llifogydd, ardaloedd trefol) setiau data daearyddol, afonol.
Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU https://www.ceh.ac.uk/	Ymchwil wyddonol berthnasol ac astudiaethau achos ar reoli adnoddau naturiol, gwytnwch llifogydd, effaith newid yn yr hinsawdd.
Dŵr Cymru https://www.dwrcymru.com/ Gweler hefyd: https://naturalresources.wales/guidance-and-advice/business-sectors/planning-and-development/our-role-in-planning-and-development/advice-to-planning-authorities-for-planning-applications-affecting-phosphorus-sensitive-river-special-areas-of-conservation/?lang=en	Cynllun Rheoli Draenio a Dŵr Gwastraff, Cynllun Rheoli Adnoddau Dŵr (WRMP), gwybodaeth a thueddiadau ar dai, datblygu, a llygredd sy'n gysylltiedig â darparu dŵr yfed a rheoli gwastraff. Cyngor CNC i awdurdodau cynllunio ar gyfer ceisiadau cynllunio sy'n effeithio ar afonydd Ardaloedd Cadwraeth Arbennig sy'n sensitif i ffosforws.
Sefydliad Siartredig Rheoli Dŵr a'r Amgylchedd https://www.ciwem.org/publications/	Corff siartredig ar gyfer gweithwyr proffesiynol sy'n ymroddedig i reoli amgylcheddol cynaliadwy. Canllawiau a gwybodaeth gyhoeddedig am reoli risg llifogydd, ansawdd dŵr, llygredd afonydd, gorlifoedd storm, datblygiad, a mwy.
Ymddiriedolaeth Afonydd Gorllewin Cymru https://westwalesrivertrust.org/	Materion mapio afonydd a bioamrywiaeth.
Y Pwyllgor Llifogydd ac Erydu Arfordirol https://gov.wales/flood-coastal-erosion-committee Hefyd, gweler: https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-water-air-soundscape-and-light	Cyngor ar reoli perygl llifogydd ac arfordiroedd yng Nghymru. Polisi a chanllawiau cynllunio llywodraeth Cymru ar ddŵr (yn ogystal ag aer, seinwedd, a golau).

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-flooding	<p>Polisi a chanllawiau cynllunio llywodraeth Cymru ynglŷn â llifogydd.</p>
Asedau Materol	
Ymddiriedolaeth Carbon https://www.carbontrust.com/	<p>Strategaeth a chyngor ar Sero Net a chynllunio gweithredu lleol er budd yr hinsawdd.</p>
Crynhoad o Ystadegau Ynni'r Deyrnas Unedig ffynonellau ynni adnewyddadwy https://www.gov.uk/government/statistics/renewable-sources-of-energy-chapter-6-digest-of-united-kingdom-energy-statistics-dukes Gweler hefyd: https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-waste https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-minerals-and-mining	<p>Safleoedd ynni adnewyddadwy, capasiti, a chenhedlaeth o fewn y DU (ar y môr ac ar y tir).</p> <p>Polisi a chanllawiau cynllunio llywodraeth Cymru ar reoli gwastraff.</p> <p>Polisi a chanllawiau cynllunio llywodraeth Cymru ar fwynau a mwyngloddio.</p>
Datblygwr Ynni Adnewyddadwy i Gymru https://gov.wales/renewable-energy-developer-wales	<p>Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu sefydlu Datblygwr Ynni Adnewyddadwy i Gymru i ddatblygu prosiectau mawr o ran ynni'r haul a'r gwynt ar dir cyhoeddus.</p>
Pridd	
Cymdeithas Gwyddor Pridd Prydain https://soils.org.uk/ Gweler hefyd: https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-11/assessment-soil-issues-in-context.pdf	<p>Ymchwil wyddonol a chyhoeddiadau ar wyddor/cadwraeth pridd (DU).</p> <p>Rhaglen Tystiolaeth Polisi Pridd (Asesu Materion Pridd Cymru mewn Cyd-destun) sy'n disgrifio'r effaith y mae datblygiad yn ei chael ar briddoedd (ymysg pwysau eraill).</p>
Cymdeithas Ewropeidd er Cadwraeth Pridd (ESSC) http://www.soilconservation.eu/	<p>Cyhoeddiadau, arweiniad, a nodiadau gwyddonol ar wyddor/cadwraeth pridd (yn rhyngwladol).</p>
Sefydliad Adnoddau Pridd Cenedlaethol (NSRI) https://www.cranfield.ac.uk/centres/centre-for-soil-agrifood-and-biosciences/research-groups/national-soil-resources-institute Gweler hefyd: https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/media/693310/sonarr2020-theme-land-use-and-soils.pdf	<p>Rheoli cynaliadwy o adnoddau pridd a thir (gan gynnwys mapio priddlun)</p> <p>CNC - Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol 2020 Mae pennod defnydd tir a phridd yn asesu'r rheolaeth gynaliadwy o adnoddau naturiol drwy ystyried y pwysau/bygythiadau i briddoedd o fewn amaethyddiaeth, coetiroedd, a defnyddiau tir trefol.</p>
Arsyllfa Pridd y DU (UKSO) http://www.ukso.org/	<p>Cydwethrediad o sefydliadau sy'n cyflenwi gwybodaeth a geo-adnoddau ar briddoedd y DU.</p>
Treftadaeth Ddiwylliannol	

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
<p>Cadw https://cadw.gov.wales/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-historic-environment</p>	<p>Cyngor a chymorth ar asedau hanesyddol (gan gynnwys Cof Cymru), creu lleoedd, newid hinsawdd, a deddfwriaeth. Cyfreithiau sy'n ymwneud ag Ardaloedd Cadwraeth.</p>
<p>Comisiwn Seilwaith Cenedlaethol Cymru https://rcahmw.gov.uk/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-advertisements</p>	<p>Cofnod o safleoedd archeolegol Cymru, pensaerniaeth, henebion (Coflein), fframweithiau strategol, deddfwriaeth gynllunio a strategaeth amgylcheddol hanesyddol, a mwy.</p> <p>Polisi a chanllawiau cynllunio Llywodraeth Cymru ar hysbysebu (gan gynnwys Ardaloedd Cadwraeth).</p>
<p>Croeso Cymru https://www.visitwales.com/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-tourism</p>	<p>Atyniadau hanes a threftadaeth, twristiaeth, y manau gorau i ymweld â nhw yng Nghymru.</p> <p>Polisi a chanllawiau cynllunio Llywodraeth Cymru ynghylch twristiaeth.</p>
Tirwedd	
<p>Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig https://erammp.wales/</p>	<p>Adroddiadau ar dirwedd Cymru a monitro/modelu unrhyw newidiadau i'w heffaith.</p>
<p>Sefydliad Tirwedd https://www.landscapeinstitute.org/</p>	<p>Corff siartredig ar gyfer gweithwyr proffesiynol tirwedd, cyngor ar seilwaith gwyrdd, cadwraeth yr amgylchedd naturiol ac adeiledig, ochr yn ochr â nodiadau technegol perthnasol.</p>
<p>Sefydliad James Hutton https://www.hutton.ac.uk/</p>	<p>Ymchwil wyddonol a chyhoeddiadau ar faterion sy'n effeithio ar y dirwedd naturiol.</p>
Poblogaeth	
<p>Cyfrifiad 2021 (y Swyddfa Ystadegau Gwladol) https://census.gov.uk/census-2021-results</p> <p>Gweler hefyd: https://statswales.gov.wales/Catalogue/Population-and-Migration/Population</p>	<p>Data a sylwebaeth ategol ar y boblogaeth ac aelwydydd yng Nghymru a Lloegr o Gyfrifiad 2021.</p> <p>Data demograffig i Gymru.</p>
Y Gymraeg	
<p>Comisiynydd y Gymraeg https://www.welshlanguage.commissioner.wales/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-welsh-language</p> <p>https://gov.wales/subnational-population-projections</p> <p>https://statswales.gov.wales/Catalogue/Welsh-Language</p>	<p>Safonau, polisi a chyngor ar y Gymraeg, adroddiadau blynyddol, a datganiadau sefyllfa.</p> <p>Polisi a chanllawiau Llywodraeth Cymru ynghylch y Gymraeg.</p> <p>Rhagamcanion poblogaeth is-genedlaethol ar gyfer awdurdodau lleol yng Nghymru.</p>

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
<p>laith https://www.iaith.cymru/en</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/cymraeg-2050-work-programme-2021-2026-html</p>	<p>Gwybodaeth am ddatblygiad y Polisi Iaith a Chynllunio. Ymysg prosiectau perthnasol y mae Cynllunio o ran y Gymraeg yng Nghymru.</p>
Iechyd a Llesiant	
<p>Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Gaerfyrddin https://www.thecarmarthenshirewewant.wales/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/public-services-boards</p>	<p>Ein Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus lleol. Aseiad Llesiant a Chynllun Llesiant a gyhoeddwyd.</p>
<p>Prif Swyddog Meddygol (Cymru) https://gov.wales/chief-medical-officer-annual-report-2021-2022</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/health-social-care-strategy</p>	<p>Ystadegau ar iechyd (e.e., marwolaethau, afiechydon anadlol, iechyd rhywiol, gweithgarwch corfforol), disgwyliad oes a newid yn y boblogaeth (gan gynnwys ar ôl COVID).</p> <p>Strategaeth, adroddiadau, prosiectau, ac aseidiadau Llywodraeth Cymru sy'n ymwneud ag iechyd.</p>
<p>Meysydd Chwarae Cymru https://www.fieldsintrust.org/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/planning-policy-and-guidance-green-infrastructure https://lucmaps.co.uk/CarmarthenshireDigitalReport/</p>	<p>Sylfaen wybodaeth, polisi, ac ymchwil ar fannau agored, Seilwaith Gwyrdd, hamdden, a chwaraeon. Ystadegau (Mynegai Mannau Gwyrdd) ar ddarpariaeth manau gwyrdd Prydain Fawr.</p> <p>Polisi a chanllawiau cynllunio Llywodraeth Cymru ynghylch Seilwaith Gwyrdd.</p> <p>Strategaeth Seilwaith Gwyrdd Cyngor Sir Caerfyrddin (8 Tref)</p>
<p>GIG Cymru http://www.wales.nhs.uk/researchandresources</p> <p>Gweler hefyd: https://naturalresourceswales.gov.uk/about-us/area-statements/south-west-wales-area-statement/reducing-health-inequalities/?lang=en</p>	<p>Dolenni i adnoddau ac ymchwil (gan gynnwys strategaethau, polisi, iechyd, llesiant).</p> <p>Datganiad Ardal CNC - lleihau anghydraddoldebau iechyd.</p>
<p>Iechyd Cyhoeddus Cymru https://phw.nhs.wales/</p>	<p>Data iechyd, ystadegau, cyhoeddiadau sy'n gysylltiedig ag iechyd, a dolenni.</p>
<p>Uned Gymorth Asesu'r Effaith ar Iechyd Cymru https://phwwhocc.co.uk/whiasu/</p>	<p>Gwybodaeth a thystiolaeth yn ymwneud ag Aseiad Effaith Iechyd.</p>
<p>Yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch https://www.hse.gov.uk/statistics/regions/wales-statistics.pdf</p>	<p>Ystadegau iechyd a diogelwch yn y gweithle i Gymru.</p>
Addysg a Sgiliau	

Ffynhonnell Wybodaeth	Disgrifiad o'r wybodaeth berthnasol a gafwyd
<p>Cyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru</p> <p>https://www.hefcw.ac.uk/</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/tertiary-education-and-research-commission</p>	<p>Ystadegau a data am addysg uwch yng Nghymru. Cyhoeddiadau ar arloesi addysg uwch yng Nghymru, y sector cyflogaeth i raddedigion, a ffyniant economaidd a chymdeithasol.</p> <p>Bydd y Comisiwn ar gyfer Addysg Drydyddol ac Ymchwil (CTER) yn cymryd lle CCAUC yn 2023.</p>
Economi	
<p>Pwyllgor yr Economi, Masnach a Materion Gwledig</p> <p>Gweler hefyd: https://gov.wales/local-development-plans-guidance-economic-development</p>	<p>Cofnodion pwyllgor a bwletin sy'n cynnwys adolygiadau ac adroddiadau ar fusnes, datblygu economaidd, sgiliau, masnach ryngwladol, amaethyddiaeth, pysgodfeydd, a bwyd.</p> <p>Cynlluniau datblygu lleol: Canllawiau ar ddatblygu economaidd</p>
<p>Sefydliad Ymchwil Cymdeithasol ac Economaidd a Data Cymru</p> <p>https://wiserd.ac.uk/research/</p>	<p>Ymchwil ryngddisgyblaethol ar economeg, cymdeithaseg, daearyddiaeth, a gwyddor wleidyddol o fewn Cymru. Dolenni i ganolfannau ymchwil eraill.</p>
Gwead Cymdeithas	
<p>Onward UK</p> <p>https://www.ukonward.com/reports/the-state-of-our-social-fabric/</p>	<p>Melin trafod sy'n darparu gwybodaeth am natur newidiol cymunedau o fewn y DU, a chyngor ar sut i fesur cryfder gwead cymdeithas (drwy berthynas, sefydliadau dinesig, normau ac ymddygiadau, seilwaith corfforol, a gwerth economaidd)</p>

Mae Tabl 12 yn rhestru dogfennau a gomisiynwyd i lywio'r polisiau o fewn y Cynllun ac sydd, gyda'i gilydd, yn ffurfio sylfaen dystiolaeth y Cynllun. Mae gwybodaeth sylfaenol berthnasol sy'n fwy amserol ac arbenigol i'n bro (a'r heriau y mae'n eu hwynebu) hefyd i'w gweld o fewn y dogfennau hyn, ochr yn ochr â nifer sylweddol o gynlluniau cysylltiedig, ffynonellau data, a pholisïau y dylid eu hystyried hefyd.

DS: Bydd yr adroddiadau ar y cyd, papurau pwnc a strategaethau eraill yn cael eu cwblhau a'u cyhoeddi wrth archwilio. Mae gan lawer ohonynt themâu trawsbynciol ac, felly, nid ydynt yn dilyn y penawdau llinell sylfaen y sonnir amdanynt uchod.

Tabl 12 - Ffynonellau gwybodaeth sylfaenol (a gafwyd o sylfaen dystiolaeth y Cynllun)
<p>ACA Caeau Mynydd Mawr – CCA Diwygiedig – Papur Tystiolaeth – Cyfrif Taliad Lliniaru (Rhagfyr 19)</p> <p>ACA Caeau Mynydd Mawr – CCA Diwygiedig – Papur Tystiolaeth – Diffinio'r Ardal CCA (Rhagfyr 19)</p> <p>ACA Caeau Mynydd Mawr – CCA Diwygiedig – Papur Tystiolaeth – Manyleb Rheoli Cynefin a Monitro Llwyddiant (Rhagfyr 19)</p> <p>Adolygiad Tir Cyflogaeth 2016</p> <p>Adolygiad Tir Cyflogaeth 2017</p> <p>Adolygiad Tir Cyflogaeth 2018</p> <p>Adolygiad Tir Cyflogaeth 2019</p> <p>Adolygiad Tir Cyflogaeth 2022</p> <p>Adroddiad Rhagarweiniol ar Hyfywedd Ariannol (Tachwedd 19)</p>

Adroddiad Terfynol Astudiaeth Economaidd y Ddwy Sir ar gyfer Sir Gaerfyrddin a Sir Benfro (Hydref 19)

Arcadis. Cynllun Gweithredu Interim. Tachwedd 2022. (Comisiynwyd gan CSC)

Archwiliad Manwerthu Canol Tref 2018

Archwiliad Manwerthu Canol Tref 2019

Archwiliad Manwerthu Canol Tref 2020

Archwiliad Manwerthu Canol y Dref 2020 Diweddariad Medi

Archwiliad Manwerthu Canol y Dref Diweddariad Rhagfyr

Asesiad Covid-19

Asesiad Effaith Cydraddoldeb Caeau Mynydd Mawr Drafft CCA Ionawr 20

Asesiad Mannau Agored

Asesiad o Anghenion Llety Sipsiwn a Theithwyr Sir Gaerfyrddin Tachwedd 2019

Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb CCA Drafft Cilfach Bury Ionawr 2020

Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg CDLI Adneuo Drafft Sir Gaerfyrddin (Rhagfyr 19)

Asesiad Seilwaith Gwyrdd

Asesiad Ynni Adnewyddadwy

Astudiaeth Anghenion Gwledig Sir Gaerfyrddin 2019

Astudiaeth Economaidd Ddwy Sir 2020-21 Adolygiad Diweddariad o Ymyriadau Seilledig ar Sail 2019 (Ionawr, 2021) (Comisiynwyd gan CSC a CSP)

Astudiaeth Economaidd y Ddwy Sir ar gyfer Sir Gaerfyrddin a Sir Benfro Diweddariad 2020-21

Astudiaeth Economaidd y Ddwy Sir ar gyfer Sir Gaerfyrddin a Sir Benfro Adroddiad Cryno (Hydref 2019)

Crynodeb o'r Farchnad Dai ar gyfer Sir Gaerfyrddin (Rhagfyr 19)

Cyfarfod Fforwm Rhanddeiliaid Allweddol 13 Medi 2018

Cyfarfod Fforwm Rhanddeiliaid Allweddol 23 Mai

Diweddariad Astudiaeth Manwerthu

Gweithdy Cynghorau Tref a Chymuned 30 Gorffennaf 18

Llyfr Cofnodion y Panel Cynghori – Cyfrol 1

Llyfr Cofnodion y Panel Ymgynghorol Cyfrol 2

Llyfr Cofnodion y Panel Ymgynghorol Cyfrol 3

Mapiau Asesu Ynni Carbon Ynni Adnewyddadwy ac Ynni Isel 2019

Papur Cefndir Trafnidiaeth Ionawr 20

Papur Pwnc – Fframwaith Gofodol a Chyflenwad Tai Ionawr 2020

Papur Pwnc – Materion, Gweledigaeth ac Amcanion Fersiwn 2 (Rhagfyr 19)

Papur Pwnc – Opsiynau Gofodol

Papur Pwnc – Papur Rôl a Swyddogaeth Rhag 18

Papur Pwnc – Rhagamcanion Poblogaeth ac Aelwydydd (Rhagfyr 28)

Papur Pwnc – Terfynau Datblygu (Rhagfyr 28)

Papur Pwnc (Diweddariad) Rhagamcanion Poblogaeth ac Aelwydydd Medi 2019

Papur Pwnc (Diweddariad) Rôl a Swyddogaeth Ionawr 2020

Papur Pwnc Asesiad Seilwaith Ionawr 2020

Papur Pwnc Gwastraff (diweddariad Tachwedd 2022)

Papur Pwnc Mwynau (diweddariad Tachwedd 2022)

Papur Pwnc y CDLI Newydd – Gwastraff Hydref 19

Papur Pwnc y CDLIA – Mwynau Hydref 19

Papur Pwnc Yr Iaith Gymraeg Awst 19

Rhagolwg Demograffig Edge Analytics (Adendwm-Medi 2019)

Rhagolygon Demograffig Sir Gaerfyrddin (Edge Analytics 2018)

Ricardo. Adolygiad Technegol Opsiynau Lliniaru Maetholion. (Comisiynwyd gan CSC)

Ricardo. Canllaw Technegol Cyfrifiannell Cyllideb Maetholion. (Comisiynwyd gan CSC)

SFCA Dyraniadau CDLI Presennol

SFCA Mapiau Dyrannu CDLI Presennol

SFCA o Fapiau Safleoedd Ymgeisiol

SFCA o Safleoedd Ymgeisiol

Sir Gaerfyrddin a Sir Benfro Strategaeth Cam 1 Asesiad Canlyniad Llifogydd (SFCA)

Stabe 1b ASGLI ar gyfer Llanelli, Porth Tywyn a'r Ardaloedd Cyfagos – Adroddiadau Safle Penodol –
Atodiad 1

Stabe 1b SFCA ar gyfer Llanelli, Porth Tywyn a'r Ardaloedd Cyfagos – Adroddiadau Safle Penodol

Stabe 1b SFCA ar gyfer Llanelli, Porth Tywyn a'r Ardaloedd Cyfagos – Adroddiadau Safle Penodol –
Atodiad 2

Atodiad C

Fframwaith yr
Arfarniad
Cynaliadwyedd
Integredig

Atodiad C: Fframwaith yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig

Y ddogfen hon yw Fframwaith yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig ar gyfer Cynllun Datblygu Lleol Adneuo Diwygiedig 2018-2033 Cyngor Sir Caerfyrddin. Mae'n dwyn ynghyd y themâu cynaliadwyedd, yr amcanion cysylltiedig, a'r cwestiynau asesu a fydd yn cael eu defnyddio i lywio'r broses o wneud penderfyniadau ac i werthuso'r materion economaidd-gymdeithasol ac amgylcheddol posibl sy'n gysylltiedig â'r weledigaeth, yr amcanion strategol, y dewisiadau, a'r polisiâu penodol yn y CDLId.

Er nad yw cyd-destun Fframwaith yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig wedi newid yn dilyn ymgynghoriad ar yr Adroddiad Cwmpasu'r Arfarniad Cynaliadwyedd¹, bellach mae dull *integredig* yn tynnu sylw at y gorgyffwrdd a oedd yn bodoli eisoes rhwng yr Arfarniad Cynaliadwyedd a'r Asesiad Amgylcheddol Strategol, ynghyd â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015, Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb, Asesiad o'r Effaith ar Iechyd, a gofynion yr Iaith Gymraeg o dan Nodyn Cyngor Technegol 20². Caiff Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd ei gynnal yn gyfochrog â'r broses Arfarnu Cynaliadwyedd ond nid yw wedi'i integreiddio yn yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig gan ei fod yn defnyddio mecanwaith profi rhagofalus gwahanol. Ond bydd yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig yn crynhoi canfyddiadau'r Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd fel rhan o'i asesiad o effeithiau ar fioamrywiaeth.

---

¹Fersiwn Drafft Sir Gaerfyrddin o Adroddiad Cwmpasu'r Arfarniad Cynaliadwyedd. Gorffennaf 2018.

² <https://llyw.cymru/nodyn-cyngor-technegol-tan-20-cynllunio-ar-gymraeg>

Amcanion yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig	Ffactorau sy'n Dylanwadu ar Benderfyniadau	Nodau Llesiant Perthnasol
1 Datblygu Cynaliadwy		
<p>1-1 Byw o fewn terfynau amgylcheddol.</p> <p>1-2 Sicrhau cymdeithas gref, iach a chyfiawn.</p> <p>1-3 Cyflawni economi gynaliadwy.</p> <p>1-4 Dileu rhwystrau a hyrwyddo cyfleoedd i newid ymddygiad.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cyfrannu at leihau'r adnoddau a ddefnyddir?</p> <p>A fydd y CDLI yn annog y gwaith o ddiwallu anghenion yn lleol?</p> <p>A fydd y CDLI yn annog unigolion, cwmnïau a busnesau i wneud dewisiadau mwy cynaliadwy?</p>	<p>Cymru lewyrchus.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>
2 Bioamrywiaeth		
<p>2-1 Cynnal, gwella a hybu cydnerthedd ecosystemau drwy osgoi difrodi neu ddarnio safleoedd dynodedig, cynefinoedd a</p>	<p>A oes unrhyw safleoedd cadwraeth natur dynodedig neu anstatudol y gallai'r CDLI effeithio arnynt?</p>	<p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p>

<p>rhywogaethau a warchodir ac annog cysylltedd.</p> <p>2-2 Cynnal, gwarchod, gwella a chreu cynefinoedd bywyd gwyllt priodol a bioamrywiaeth ehangach mewn ardaloedd trefol a gwledig.</p>	<p>A oes gwaith monitro'n digwydd i fodloni gofynion dyletswydd Adran 6 Deddf yr Amgylchedd i gynnal ac i wella Adran 7, Cynefinoedd a Rhywogaethau?</p> <p>A oes unrhyw dystiolaeth y gellid effeithio ar rywogaethau a warchodir?</p> <p>A fydd cyfleoedd i gynyddu neu adennill adnoddau bywyd gwyllt?</p> <p>A fydd cyfleoedd i greu cynefinoedd newydd?</p>	<p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>
<p>3 Ansawdd Aer</p>		
<p>3-1 Cynnal a gwella lefelau llygryddion Ansawdd Aer Cenedlaethol y DU.</p> <p>3-2 Gwella lefelau osôn ar lefel y ddaear.</p> <p>3-3 Lleihau'r angen i deithio, trwy leoli datblygiadau newydd mewn mannau addas a darparu seilwaith trafnidiaeth gyhoeddus.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar y llinell sylfaen bresennol o ran ansawdd aer?</p> <p>A fydd y CDLI yn cynyddu neu'n lleihau'r allyriadau llygryddion aer o ddatblygiadau?</p>	<p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>

	A fydd y CDLI yn cynyddu neu'n lleihau'r allyriadau llygryddion aer o drafnidiaeth?	
4 Ffactorau Hinsoddol		
<p>4-1 Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwyr.</p> <p>4-2 Lleihau'r perygl o effaith newid hinsawdd ar Sir Gaerfyrddin drwy wneud lle i ddŵr, cilio arfordirol a phatrymau dosbarthu cynefin symudol.</p> <p>4-3 Annog pob datblygiad newydd i allu gwrthsefyll yr hinsawdd.</p> <p>4-4 Annog pobl i arbed ynni a gwneud defnydd mwy effeithlon o ynni.</p> <p>4-5 Lleihau'r defnydd o ynni a hybu ffynonellau o ynni adnewyddadwy.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar yr allyriadau carbon deuocsid o ddatblygiadau newydd yn y Sir?</p> <p>A fydd y CDLI yn cyfrannu at leihau'r allyriadau carbon deuocsid yn sgil ffyrdd traddodiadol o gynhyrchu ynni?</p> <p>A fydd y CDLI yn golygu bod mwy o drigolion yn wynebu perygl llifogydd?</p> <p>A yw'r datblygiadau newydd yn medru gwrthsefyll yr hinsawdd?</p> <p>A yw'r CDLI yn gadael lle i addasu cynefinoedd a dŵr llifogydd arfordirol ac afonol?</p>	<p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>

5 Dŵr		
<p>5-1 Sicrhau bod ansawdd dŵr afonydd, llynnoedd, dŵr daear ac ardaloedd arfordirol yn cael ei wella a sicrhau bod ansawdd hydroforffoleg cyrff dŵr mor uchel â phosibl.</p> <p>5-2 Diogelu a chynnal adnoddau dŵr yn y gadwyn gyflenwi gyhoeddus a sicrhau bod digon o ddŵr ar gael ar gyfer yr amgylchedd ar hyd y flwyddyn.</p> <p>5-3 Lleihau llygredd gwasgaredig o ardaloedd trefol a gwledig.</p> <p>5-4 Cynyddu effeithlonrwydd dŵr mewn datblygiadau newydd a datblygiadau wedi eu hadnewyddu.</p> <p>5-5 Gwneud lle ar gyfer dŵr, a lleihau a chyfyngu cymaint â phosibl ar y perygl o lifogydd.</p>	<p>A fydd achosion o ollwng llygryddion i ddŵr yn cynyddu neu'n lleihau?</p> <p>A fyddai yna gynnydd neu leihad yn y dŵr a ddefnyddir yn sgil datblygu?</p> <p>A fydd y CDLI yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar ansawdd dŵr a hydroforffoleg?</p> <p>A fydd yn cyfrannu at gynyddu'r perygl o lifogydd?</p> <p>A fydd yn cyfrannu at leihau'r perygl o lifogydd?</p>	<p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>

6 Asedau Materol		
<p>6-1 Cyfyngu gymaint â phosibl ar y defnydd o adnoddau cyfyngedig a hyrwyddo mwy o effeithlonrwydd o ran adnoddau a defnydd o ddeunyddiau eilaidd ac wedi'u hailgylchu.</p> <p>6-2 Hyrwyddo'r hierarchaeth wastraff, sef arbed, aildefnyddio ac ailgylchu.</p> <p>6-3 Annog diwallu anghenion yn lleol.</p> <p>6-4 Hyrwyddo defnydd o adnoddau mwy cynaliadwy.</p> <p>6-5 Gwella integreiddiad gwahanol ddulliau trafndiaeth.</p> <p>6-6 Hyrwyddo defnydd o ddulliau trafndiaeth mwy cynaliadwy (e.e. beicio a cherdded).</p>	<p>A fydd y CDLI yn cyfrannu at fwy o ailgylchu a mwy o effeithlonrwydd adnoddau?</p> <p>A fydd y CDLI yn sicrhau bod modd diwallu anghenion yn lleol?</p> <p>A fydd y CDLI yn caniatáu i bobl wneud dewisiadau trafndiaeth mwy cynaliadwy?</p>	<p>Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.</p> <p>Cymru lewyrchus.</p> <p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>
7 Pridd		

<p>7-1 Hyrwyddo'r gwaith o adnewyddu tir halogedig</p> <p>7-2 Osgoi colli pridd i arwynebau anathraidd a chyfyngu cymaint â phosibl ar erydiad pridd.</p> <p>7-3 Lleihau allyriadau SO₂ ac NO_x a llygredd nitradau o fyd amaeth.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cynyddu neu'n lleihau'r tir a halogir?</p> <p>A fydd y CDLI yn cynyddu'r adnoddau pridd o ansawdd da, neu'n arwain at eu colli?</p> <p>A fydd y CDLI yn gwella neu'n diraddio ansawdd y pridd?</p> <p>A fydd y CDLI yn cynnwys datblygiad ar dir a ddefnyddiwyd yn flaenorol?</p>	<p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>
<p>8 Treftadaeth Ddiwylliannol ac Amgylchedd Hanesyddol</p>		
<p>8-1 Diogelu asedau hanesyddol a diwylliannol a nodweddion unigryw lleol rhag effeithiau negyddol datblygu/adfywio a chefnogi gwelliannau iddynt.</p> <p>8-2 Hyrwyddo dylunio o ansawdd uchel sy'n adlewyrchu'r cymeriad lleol a nodweddion unigryw.</p>	<p>A oes yna unrhyw safleoedd o bwysigrwydd archeolegol y gallai'r CDLI effeithio'n gadarnhaol neu'n negyddol arnynt?</p> <p>A oes yna unrhyw dirweddau hanesyddol y gallai'r CDLI effeithio'n gadarnhaol neu'n negyddol arnynt?</p>	<p>Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.</p> <p>Cymru lewyrchus.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>

	<p>A oes yna unrhyw adeiladau rhestredig y gallai'r CDLI effeithio'n gadarnhaol neu'n negyddol arnynt?</p>	
<p>9 Tirwedd</p>		
<p>9-1 Diogelu'r dirwedd/trefwedd rhag effeithiau negyddol newid defnydd tir a'u gwella.</p> <p>9-2 Rhoi ystyriaeth i leoliadau sensitif wrth leoli datblygiadau a hyrwyddo dylunio o ansawdd uchel.</p> <p>9-3 Annog defnydd priodol o dir adfeiliedig yn y dyfodol.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar dirweddau neu drefweddau?</p> <p>A fydd y CDLI yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar dirweddau dynodedig?</p> <p>A fydd y CDLI yn annog ailddatblygu tir a ddatblygwyd o'r blaen?</p>	<p>Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.</p> <p>Cymru lewyrchus.</p> <p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>
<p>10 Poblogaeth</p>		

<p>10-1 Sicrhau stoc addas, fforddiadwy o dai, gyda mynediad i gyfleusterau addysg a chyflogaeth.</p> <p>10-2 Helpu i gadw pobl iau.</p> <p>10-3 Hyrwyddo'r gwaith o gynnwys grwpiau dan anfantais a lleiafrifoedd yn y gymdeithas.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cynyddu'r ddarpariaeth o dai fforddiadwy yn Sir Gaerfyrddin?</p> <p>A fydd y CDLI yn cyfrannu at gadw pobl ifanc yn y sir?</p> <p>A fydd y CDLI yn cyfrannu at gynhwysiant cymdeithasol?</p>	<p>Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.</p> <p>Cymru lewyrchus.</p> <p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p> <p>Cymru sy'n gyfrifol ar lefel fyd-eang.</p>
<p>11 Yr Iaith Gymraeg</p>		
<p>11-1 Annog twf yr iaith Gymraeg a'i diwylliant.</p>	<p>A fydd y CDLI yn annog twf yr iaith Gymraeg a'i diwylliant?</p>	<p>Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p>
<p>12 Iechyd a Llesiant</p>		

<p>12-1 Creu cyfleoedd i bobl fyw bywydau actif ac iach trwy gynllunio gweithgareddau.</p> <p>12-2 Darparu mynediad i gyfleusterau a gwasanaethau iechyd a hamdden.</p> <p>12-3 Annog cerdded neu feicio fel dull cludiant amgen.</p> <p>12-4 Hybu mynediad i dreftadaeth naturiol a diwylliannol Cymru.</p>	<p>A fydd effaith gadarnhaol neu negyddol ar iechyd dynol?</p> <p>A fydd mynediad i wasanaethau iechyd a chyfleusterau hamdden gan gynnwys nodweddion treftadaeth naturiol yn cynyddu?</p> <p>A fydd y CDLI yn cynyddu'r cyfleoedd i gerdded ac i feicio?</p>	<p>Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.</p> <p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru iachach.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p>
<p>13 Addysg a Sgiliau</p>		
<p>13-1 Darparu cyfleusterau addysg a hyfforddiant hygyrch sy'n diwallu anghenion yr ardal yn y dyfodol.</p> <p>13-2 Cynyddu lefelau llythrennedd (Cymraeg a Saesneg) a rhifedd.</p> <p>13-3 Hybu dysgu gydol oes.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cyfrannu at gynyddu lefelau cyrhaeddiad pobl ifanc?</p> <p>A fydd y CDLI yn hyrwyddo mynediad i gyfleusterau addysg ar gyfer holl aelodau'r gymuned?</p> <p>A fydd y CDLI yn cyfrannu at wella lefelau llythrennedd a rhifedd?</p>	<p>Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.</p> <p>Cymru lewyrchus.</p> <p>Cymru sy'n fwy cyfartal.</p> <p>Cymru gydnerth.</p> <p>Cymru o gymunedau cydlynus.</p>

14 Yr Economi		
14-1 Hybu twf economaidd cynaliadwy.	A fydd yna unrhyw effeithiau economaidd niweidiol ar dir ac adeiladau sy'n cael eu defnyddio ar gyfer cyflogaeth?	Cymru lewyrchus.
14-2 Darparu cyfleoedd cyflogaeth o ansawdd da i bob rhan o'r boblogaeth.		Cymru sy'n fwy cyfartal.
14-3 Hybu busnesau cynaliadwy yng Nghymru.	A fydd yna effaith gadarnhaol neu negyddol ar y cyfleoedd am swyddi oherwydd y CDLI?	Cymru gydnerth. Cymru o gymunedau cydlynus.
15 Gwead Cymdeithas		
15-1 Gwella diogelwch a diogeledd pobl ac eiddo.	A fydd y CDLI yn cyfrannu at wneud tai yn fwy fforddiadwy?	Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu.
15-2 Hyrwyddo dyluniad aneddiadau sy'n gwella gwead cymdeithas trwy ddileu rhwystrau a chreu cyfleoedd ar gyfer rhyngweithio cadarnhaol.	A fydd y CDLI yn cyfrannu at greu aneddiadau sy'n ddiogel ac yn safleoedd trefol o ansawdd uchel?	Cymru lewyrchus. Cymru sy'n fwy cyfartal.
15-3 Hyrwyddo cyflwyno tai fforddiadwy.	A fydd y CDLI yn cyfrannu at greu cartrefi iachach?	Cymru iachach. Cymru gydnerth. Cymru o gymunedau cydlynus.

<p>15-4 Gwella hygyrchedd gwasanaethau, yn enwedig o safbwynt rhannau o'r gymdeithas sydd o dan anfantais.</p>	<p>A fydd y CDLI yn cynyddu mynediad i wasanaethau ac i gyfleusterau gymaint â phosibl ar gyfer holl aelodau'r gymuned trwy ddulliau trafndiaeth gwahanol?</p>	
--	--	--

Atodiad D

**Amcanion
Strategol ACI**

Atodiad D: Amcanion Strategol ACI

Amcanion Strategol (AS) y CDLI Diwygiedig	Sylwebaeth ar yr Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig
Arferion Iach - Mae gan bobl ansawdd bywyd da, ac maen nhw'n gwneud dewisiadau iach ynglŷn â'u bywydau a'r amgylchedd.	
AS1 Sicrhau bod yr amgylchedd naturiol, gan gynnwys cynefinoedd a rhywogaethau, yn cael ei ddiogelu a'i wella.	<p>Cefnogi camau gwarchod bioamrywiaeth, cynefinoedd a rhywogaethau (ACI2).</p> <p>Cyd-fynd yn gadarnhaol â gwella ansawdd aer (ACI3) a'r gallu i wrthsefyll ffactorau hinsoddol (ACI4) trwy ddiogelu mannau gwyrdd, coed a llystyfiant naturiol arall sy'n cyfrannu at buro'r aer a lleihau nwyon tŷ gwydr.</p> <p>Sicrhau y caiff rhywogaethau a chynefinoedd eu diogelu a'u gwella. Ceir llawer o enghreifftiau afonol, aberol, arfordirol a morol o'r rhain yn Sir Gaerfyrddin. Dylai eu gwarchod ei gwneud yn ofynnol i wella ansawdd dŵr, sy'n cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI5.</p> <p>Annog cynaliadwyedd a dulliau cynaliadwy o deithio (ACI6) sy'n cyd-fynd yn gadarnhaol â lleihau effeithiau trafnidiaeth a thagfeydd traffig ar rywogaethau a chynefinoedd.</p> <p>Mae gwarchod yr amgylchedd naturiol yn cynyddu mynediad at fannau gwyrdd at ddibenion llesiant (ACI12) a ffabrig trefol (gan felly ddylanwadu ar ffabrig cymdeithasol, ACI15); fodd bynnag, gallai hyn annog pwysau hamdden anghynaliadwy ar gynefinoedd a rhywogaethau sy'n hynod sensitif i bwysau allanol.</p>

	<p>Mae'n cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI7 gan ystyried yr effaith eilaidd o ddiogelu mannau naturiol (y mae pridd fel arfer yn elfen fawr ohonynt). Byddai hyrwyddo'r gwaith o adfywio tir halogedig fel yr aseswyd yn y fframwaith yn diogelu asedau pridd (gan gynnwys Dosbarthiad Tir Amaethyddol sydd â sgôr uchel).</p> <p>Mae cysylltiad cryf rhwng yr amgylchedd naturiol a threftadaeth ddiwylliannol (ACI8) a thwristiaeth (ACI14).</p>
<p>AS2 Cynorthwyo i ehangu a hyrwyddo cyfleoedd llesiant trwy fynediad i gyfleusterau cymunedol a hamdden yn ogystal â chefn gwlad.</p>	<p>Mae gwarchod a gwella bioamrywiaeth mewn ardaloedd gwledig a threfol (ACI2) yn cynyddu mynediad at yr amgylchedd naturiol at ddibenion hamdden a llesiant. Fodd bynnag, gall hyn arwain at bwysau hamdden anghynaliadwy ar gynefinoedd a rhywogaethau sy'n hynod sensitif i bwysau allanol. Codir mater tebyg gydag ACI8.</p> <p>Trwy gynnal lefel uchel o ansawdd dŵr (ACI5) sicrhair bod safon uchel o gyfleusterau cymunedol a hamdden ar y dŵr ar gael. Fodd bynnag, gallai mwy o ddefnydd hamdden o adnoddau dŵr gynyddu pwysau llygredd ar gyrff dŵr sensitif.</p> <p>Mae hybu ac integreiddio gwahanol ddulliau o deithio (yn arbennig beicio a cherdded) (ACI6) yn cyd-fynd yn bositif ag AS2.</p> <p>Mae AS2 yn cyfrannu'n gadarnhaol at hybu cynhwysiant cymdeithasol ymysg grwpiau difreintiedig a lleiafrifol yn y gymdeithas, trwy hybu mynediad at gyfleoedd a chyfleusterau llesiant (ACI10/ACI15).</p> <p>Mae'r amcan hwn yn cyd-fynd yn uniongyrchol ag ACI12.</p> <p>Gall mwy o ddarpariaeth neu wasanaeth cyfleusterau hamdden (a'u tebyg) gan y gymuned gynyddu sgiliau a gwybodaeth (gan gynnwys cefn gwlad a'r amgylchedd naturiol ehangach) (ACI13).</p>

<p>AS5 Diogelu a gwella'r amgylchedd adeiledig a hanesyddol a hyrwyddo'r arfer o aildddefnyddio adeiladau segur yn briodol.</p>	<p>Mae'r amcan hwn yn cyd-fynd yn uniongyrchol ag ACI8.</p> <p>Mae AS4 ac ACI9 yn hybu aildddefnyddio tir diffaith ac adeiladau segur a gwella trefluniau lleol.</p> <p>Mae'r amcan hwn hefyd yn cyd-fynd ag ACI7 gan ei fod yn cynnig posibilrwydd i sicrhau y caiff safleoedd tir llwyd eu hailddatblygu, ac yn lleihau gwaith datblygu ar safleoedd maes glas a choridorau afonau lle ceir pridd â gwerth amaethyddol uchel.</p> <p>Mae diogelu a gwella'r amgylchedd adeiledig a hanesyddol yn sicrhau y caiff asedau diwylliannol Cymru eu gwarchod (ACI11) a'u bod ar gael i bobl yn Sir Gaerfyrddin at ddibenion llesiant (ACI12).</p> <p>Mae cysylltiad cryf rhwng yr amgylchedd naturiol a'r amgylchedd hanesyddol (ACI2). Gall effaith eilaidd bosibl trwy warchod yr amgylchedd hanesyddol gynyddu mynediad at fannau gwyrdd at ddibenion llesiant (ACI12) a ffabrig trefol (gan felly ddylanwadu ar ffabrig cymdeithasol, ACI15); fodd bynnag, gallai hyn annog pwysau hamdden anghynaliadwy ar gynefinoedd a rhywogaethau sy'n hynod sensitif i bwysau allanol. Yn ogystal, mae diogelu'r amgylchedd hanesyddol yn darparu cyfleoedd ar gyfer addysg gysylltiedig (ACI13) a thwristiaeth (ACI14).</p>
<p>Ymyrraeth Gynnar - Sicrhau bod pobl yn cael y cymorth iawn ar yr adeg iawn; pan fydd ei angen arnynt.</p>	
<p>AS3 Helpu i ehangu a hyrwyddo cyfleoedd am addysg a hyfforddiant sgiliau i bawb.</p>	<p>Cyd-fynd yn gadarnhaol â chynnwys grwpiau difreintiedig a lleiafrifol, yn ogystal â hybu camau i gadw pobl ifanc yn y gymuned (ACI10/ACI12/ACI15) trwy hybu mynediad at addysg a chyfleoedd hyfforddiant sgiliau i bawb.</p> <p>Mae Sir Gaerfyrddin yn cefnogi cyfleusterau dysgu cyfrwng Cymraeg a Saesneg, a bydd eu hybu yn cyd-fynd yn gadarnhaol â hybu'r Gymraeg ar draws y Sir (ACI11).</p>

	<p>Mae'r amcan yn cyd-fynd yn uniongyrchol ag ACI13.</p> <p>Mae cefnogi poblogaeth fwy addysgiedig a medrus yn cefnogi'n gadarnhaol economi gynaliadwy a chyfleoedd cyflogaeth da (ACI14).</p>
<p>AS4 Sicrhau bod egwyddorion cyfle cyfartal a chynhwysiant cymdeithasol yn cael eu cynnal drwy hyrwyddo mynediad i wasanaethau cyhoeddus, gofal iechyd, siopau, cyfleusterau hamdden a chyfleoedd gwaith amrywiol ac o ansawdd uchel, yn ogystal â chanol trefi bywiog.</p>	<p>Mae sicrhau bod gwasanaethau a chyfleusterau ar gael yn ogystal â hybu canol trefi llawn bywyd yn annog diwallu anghenion yn lleol, a fydd yn lleihau'r pellteroedd y bydd yn rhaid i bobl eu teithio ac yn cynyddu defnydd o drafnidiaeth gyhoeddus (ACI3/ACI4/ACI6)</p> <p>Mae cyfleoedd cyfartal a chynhwysiant cymdeithasol yn cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI10 ac ACI15. Yn ychwanegol mae'n hyrwyddo mynediad at ofal iechyd (ACI12)</p> <p>Mae sefydlu canol trefi llawn bywyd â chymysgedd amrywiol o gyfleusterau yn cefnogi gwelliant trefluniau (ACI9).</p> <p>Mae mynediad at wasanaethau a chyfleusterau yn annog pobl ifanc (ACI10) a siaradwyr Cymraeg (ACI11) i aros yn y Sir, ac yn cefnogi twf economaidd cynaliadwy ledled Sir Gaerfyrddin (ACI14).</p>
<p>Cysylltiadau Cadarn - Pobl, llefydd a sefydliadau sydd wedi'u cysylltu'n gadarn ac sy'n gallu addasu i newid.</p>	
<p>AS6 Sicrhau bod egwyddorion cynaliadwyedd gofodol yn cael eu cynnal trwy gyfeirio datblygiadau i leoliadau cynaliadwy sydd â mynediad i wasanaethau a</p>	<p>Cyfyngu'r potensial am waith datblygu gwledig helaeth a rhannu cynefinoedd o ganlyniad i'r gwaith hwnnw (ACI2) gan fod gwaith datblygu yn canolbwyntio ar leoliadau cynaliadwy (yn ogystal ag effeithio ar yr asedau hanesyddol (ACI8)).</p>

<p>chyfleusterau, a rhoi anogaeth i aildefnyddio tir a ddatblygwyd o'r blaen lle bynnag y bo hynny'n bosibl.</p>	<p>Mae diwallu anghenion yn lleol yn lleihau'r pellteroedd y mae'n rhaid i bobl eu teithio ac yn cynyddu'r defnydd o drafnidiaeth gyhoeddus (ACI4, ACI6), ac mae hyn yn cyfrannu at leihau'r ddibyniaeth ar geir preifat sy'n arwain at effeithiau cadarnhaol ar ansawdd aer (ACI3).</p> <p>Mae hefyd yn sicrhau bod gwaith datblygu yn canolbwyntio ar ardaloedd lle ceir seilwaith yn barod i gefnogi'r gwaith datblygu, e.e. adnoddau dŵr (ACI5), mynediad at gyfleusterau iechyd, addysg a hyfforddiant (ACI12,ACI13, ACI15).</p> <p>Mae annog defnydd o dir a ddatblygwyd yn flaenorol yn cyd-fynd ag ACI9 ac ACI7.</p>
<p>AS7 Gwneud cyfraniad sylweddol tuag at fynd i'r afael ag achos newid yn yr hinsawdd ac addasu ei effeithiau, gan gynnwys hyrwyddo ynni adnewyddadwy a'r defnydd effeithlon o adnoddau a'u diogelu.</p>	<p>Mae'r amcan yn cyd-fynd yn uniongyrchol ag ACI4.</p> <p>Mae mynd i'r afael ag achosion newid yn yr hinsawdd yn cyd-fynd yn gadarnhaol â hybu defnydd o ddulliau eraill o deithio a seilwaith trafndiaeth gyhoeddus (ACI6) a gall hyn arwain at effeithiau cadarnhaol ar elfennau eraill hefyd, fel ansawdd aer (ACI3).</p> <p>Mae addasu i effeithiau'r newid yn yr hinsawdd yn cynnwys gwneud lle ar gyfer dŵr a lleihau'r risgiau o lifogydd (ACI5).</p> <p>Mae hybu defnydd effeithlon o adnoddau a diogelu adnoddau hefyd yn cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI6.</p> <p>Mae cysylltiad cryf rhwng newid yn yr hinsawdd a'r amgylchedd naturiol (ACI2), ac mae cysylltiad posibl â charbon pridd (ACI7).</p> <p>Mae mynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd yn cael effaith gadarnhaol ar iechyd corfforol a meddyliol (ACI12) cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol. Fel effaith eilaidd, gall hyn hyrwyddo mwy o swyddi gwyrdd (ACI13, ACI14), a chynyddu gwytnwch y ffabrig trefol (ac felly, ACI15).</p>

<p>AS8 Cyfrannu at ddarparu system drafnidiaeth integredig a chynaliadwy sydd ar gael i bawb, gan gynnwys cysylltiadau â dulliau trafndiaeth amgen.</p>	<p>Mae sefydlu system drafnidiaeth hygyrch a chynaliadwy, gan gynnwys dulliau eraill o deithio, yn cyd-fynd yn gadarnhaol â gwella ansawdd aer (ACI3) a lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr (ACI4)</p> <p>Mae'r amcan yn cyd-fynd yn uniongyrchol ag ACI6</p> <p>Mae defnyddio trafndiaeth gyhoeddus yn hybu cynhwysiant grwpiau difreintiedig yn y gymdeithas (ACI10, ACI15), trwy ganiatáu iddynt ddefnyddio cyfleusterau a gwasanaethau ni waeth beth fo'u sefyllfa gymdeithasol.</p> <p>Mae annog dulliau eraill o deithio, fel cerdded a seiclo yn cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI12.</p>
<p>Pobl a Lleoedd Ffyniannus - Manteisio i'r eithaf ar gyfleoedd i bobl a lleoedd yn ardaloedd trefol a gwledig ein sir.</p>	
<p>AS9 Diogelu a gwella cymeriad amrywiol, nodweddion unigryw, diogelwch a bywiogrwydd cymunedau'r Sir drwy hyrwyddo dull o greu lle ac ymdeimlad o le.</p>	<p>Mae bioamrywiaeth, amgylchedd naturiol (ACI2), treftadaeth ddiwylliannol (ACI8) a thirwedd unigryw (ACI9) Sir Gaerfyrddin i gyd yn cyfrannu at ymdeimlad o le a dylid eu gwarchod.</p> <p>Mae creu ymdeimlad cryf o le a chymunedau llawn bywyd yn Sir Gaerfyrddin yn bwysig i gadw pobl ifanc yn y sir (ACI10).</p> <p>Mae gan y sir hunaniaeth Gymraeg gref ac mae'n rhaid gwarchod a gwella hyn (ACI11) i gynnal nodweddion unigryw a chymeriad Sir Gaerfyrddin.</p> <p>Dylai creu lle wella gwedd cymdeithas trwy ddileu rhwystrau a chreu cyfleoedd ar gyfer rhyngweithio cadarnhaol, yn arbennig ar gyfer grwpiau difreintiedig a lleiafrifol yn y gymdeithas (ACI10, ACI15). Byddai hyn o fudd synergaid i iechyd meddwl a chorfforol drwy greu cyfleoedd i bobl fyw bywydau egniol ac iach (ACI12).</p>

<p>AS10 Darparu cymysgedd a nifer priodol o dai o ansawdd ledled y Sir, yn seiliedig ar egwyddorion datblygu economaidd-gymdeithasol cynaliadwy a chyfleoedd cyfartal.</p>	<p>Mae darparu ar gyfer cymysgedd o gartrefi o ansawdd uchel ar draws y sir yn cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI8 ac ACI9.</p> <p>Bydd cyfleoedd cyfartal yn sicrhau bod grwpiau difreintiedig a lleiafrifol a phobl ifanc hefyd, yn cael cyfle i gael mynediad at dai addas ar draws y sir (ACI10, ACI15), a gall hyn arwain at gadw siaradwyr Cymraeg yn y Sir (ACI11).</p> <p>Mae cysylltiad cryf rhwng darparu cartrefi newydd a'r economi (ACI14).</p>
<p>AS11 Helpu i warchod, gwella a hyrwyddo'r Gymraeg a hunaniaeth ddiwylliannol unigryw'r Sir ynghyd â'i hasedau a'i gwead cymdeithasol.</p>	<p>Mae'r amcan hwn yn cyd-fynd yn uniongyrchol ag ACI8, ACI11 ac ACI15.</p> <p>Cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI10, oherwydd bod gan boblogaeth Sir Gaerfyrddin hunaniaeth Gymraeg gref a chyfran uchel o'r boblogaeth wedi'u geni yng Nghymru.</p> <p>Bydd hybu'r Gymraeg yn effeithio'n gadarnhaol ar lefelau llythrennedd Cymraeg (ACI13).</p> <p>Ceir cysylltiad posibl rhwng 'asedau... unigryw' a bioamrywiaeth (ACI2)</p>
<p>AS12 Annog buddsoddiad ac arloesedd mewn ardaloedd gwledig a threfol trwy sicrhau darpariaeth ddigonol i ddiwallu'r angen am waith a chyfrannu ar lefel ranbarthol tuag at gyflawni Bargen Ddinesig Bae Abertawe.</p>	<p>Mae cynlluniau arfaethedig i gefnogi cyflawniad rhanbarthol Bargen Ddinesig Bae Abertawe yn canolbwyntio ar ddatblygiadau newydd yn Llanelli a Chaerfyrddin. Ceir nifer o ardaloedd sy'n sensitif o ran bioamrywiaeth (ACI2) ac ansawdd aer (ACI3) ac ansawdd dŵr (ACI5) yn y ddwy ardal hyn, a gall gwaith datblygu arwain at effeithiau negyddol ar y rhain. Gallai hyn hefyd effeithio ar bridd a threftadaeth ddiwylliannol (ACI7, ACI8)</p> <p>Gall creu cyfleoedd cyflogaeth mewn ardaloedd gwledig a threfol ym mhob rhan o'r sir arwain at ostyngiad cadarnhaol yn y gofyniad i ddefnyddio ceir preifat i gymudo allan (ACI4/ACI6). Fodd bynnag, nid yw cynlluniau cychwynnol ar gyfer datblygiadau yng Nghaerfyrddin a Llanelli yn cefnogi hyn ar hyn o bryd.</p>

	<p>Mae'n anodd pennu beth fydd effaith yr amcan hwn ar ACI11 oherwydd bod gan ddatblygiad economaidd a'r swyddi a grëir o ganlyniad i hynny y potensial i gadw trigolion medrus sy'n siarad Cymraeg yn y Sir. Fodd bynnag, gall hyn hefyd annog pobl nad ydynt yn siarad Cymraeg i fewnfudo i'r sir, a allai wanhau'r diwylliant siarad Cymraeg yn Sir Gaerfyrddin.</p> <p>Bydd yr amcan hwn yn arwain at effaith gadarnhaol ar greu swyddi, a fydd yn ei dro yn hybu twf economaidd a busnes cynaliadwy yng Nghymru (ACI14).</p> <p>Bydd hyn hefyd yn cyfrannu at addysg, gwella sgiliau a chadw pobl ifanc a gweithwyr proffesiynol yn Sir Gaerfyrddin (ACI10/ACI13) gan fod cyfleoedd cyflogaeth o safon ar gael i bob rhan o'r boblogaeth (ACI15).</p> <p>Bydd y cynlluniau i greu pentref gwyddorau bywyd a llesiant yn rhan o Fargen Ddinesig Bae Abertawe yn ysgogydd cadarnhaol ar gyfer iechyd a llesiant ar draws Sir Gaerfyrddin.</p>
<p>AS13 Darparu ar gyfer mentrau twristiaeth cynaliadwy o ansawdd uchel drwy gydol y flwyddyn.</p>	<p>Mae gan lefelau cynyddol o dwristiaeth yn y sir y potensial i gynyddu pwysau hamdden ar rai o safleoedd dynodedig bioamrywiaeth a threftadaeth ddiwylliannol Sir Gaerfyrddin, yn arbennig safleoedd arfordirol a morol sydd â gwerth hamdden uchel (ACI2/ACI5/ACI8).</p> <p>Mae'r pwysau traffig cynyddol sydd ynghlwm wrth dwristiaeth yn debygol o arwain at effaith negyddol ar ardaloedd lle ceir problemau ansawdd aer eisoes (o bosibl gan gynyddu nwyon tŷ gwydr ACI4) yn ogystal â chynefinoedd/rhywogaethau sy'n sensitif i bwysau o'r fath (ACI2/ACI3).</p> <p>Mae darpariaeth ar gyfer mentrau twristiaeth drwy gydol y flwyddyn yn debygol o arwain at gynnydd mewn cyflogaeth a chyfleoedd addysg, sgiliau a hyfforddiant cysylltiedig (ACI13), a bydd hyn yn ei dro yn arwain at effaith gadarnhaol ar yr economi leol (ACI14) ac at gadw pobl ifanc yn y sir (ACI10).</p>

<p>AS14 Adlewyrchu'r gofynion sy'n gysylltiedig â chyflwyno datblygiadau newydd, o safbwynt seilwaith caled a meddal (gan gynnwys band eang).</p>	<p>Mae sicrhau bod gwaith datblygu newydd wedi'i gefnogi gan seilwaith caled a meddal digonol yn sicrhau y caiff adnoddau dŵr eu defnyddio mewn modd cynaliadwy a bod gan systemau ddigon o gapasiti i ymdrin â charthffosiaeth a gwaredu llygredd. (ACI5). Mae hefyd yn debygol y bydd AS14 yn cyd-fynd yn gadarnhaol ag ACI3, ACI4 ac ACI6 wrth annog camau i ddiwallu anghenion yn lleol a lleihau'r angen i deithio i gael gafael ar gyfleusterau a gwasanaethau. Mae'r amcan hwn yn debygol o gyd-fynd yn gadarnhaol â chynyddu mynediad at wasanaethau, yn arbennig i'r rhai hynny ar gyfer grwpiau difreintiedig neu leiafrifol yn y gymdeithas (ACI10/ACI15). Mae hefyd yn debygol o gefnogi mynediad at gyfleusterau a gwasanaethau llesiant (ACI12) yn ogystal â chyfleusterau addysg, sgiliau a hyfforddiant a chyfleoedd cyflogaeth o safon (ACI14).</p>
---	--

Diwygiedig 2018-2033
Cynllun Datblygu Lleol

Arfarniad Cynaliadwyedd Integredig (ACI)

2il Gynllun Adneuo
Chwefror 2023

sirgar.llyw.cymru
carmarthenshire.gov.wales